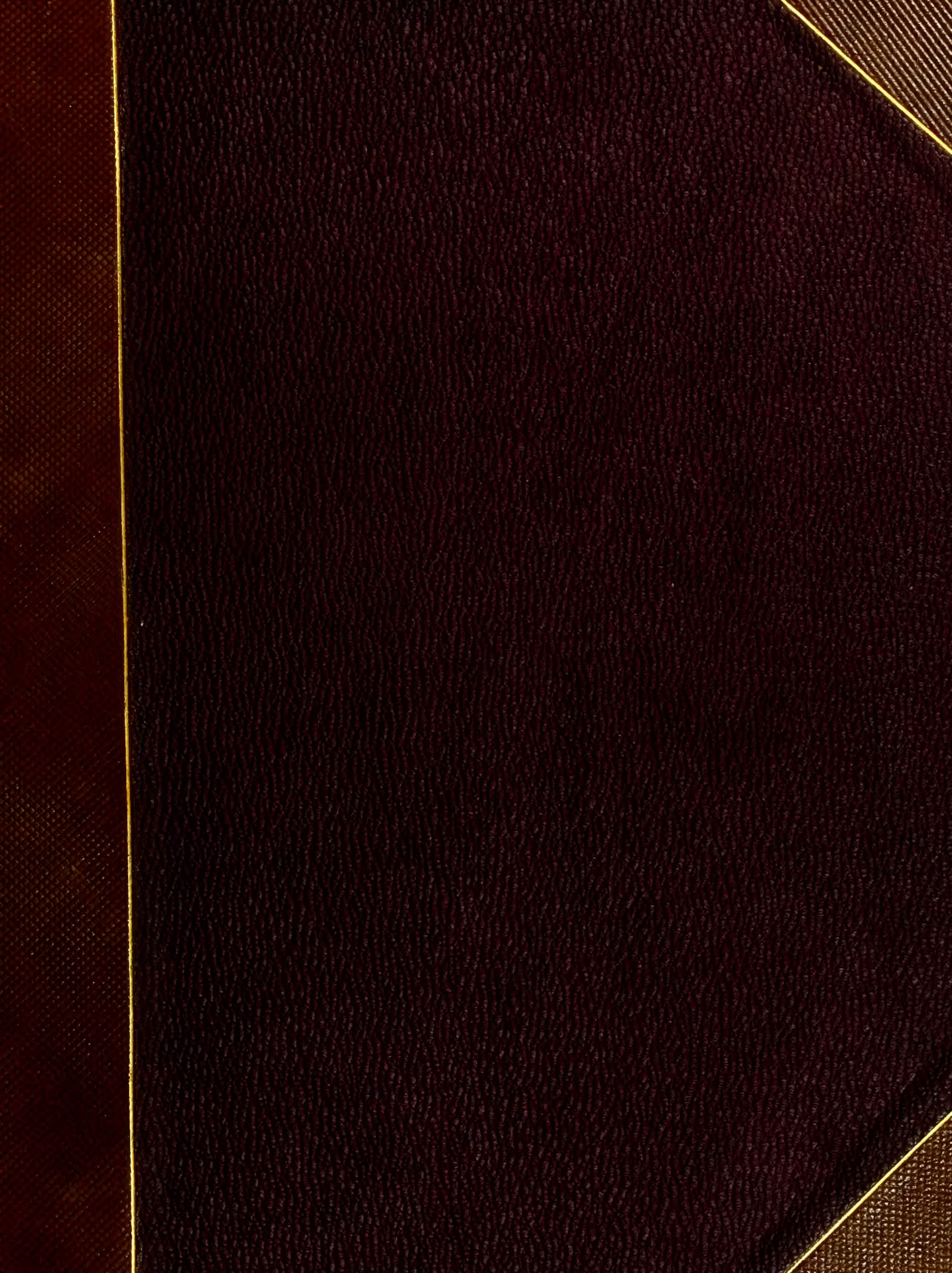
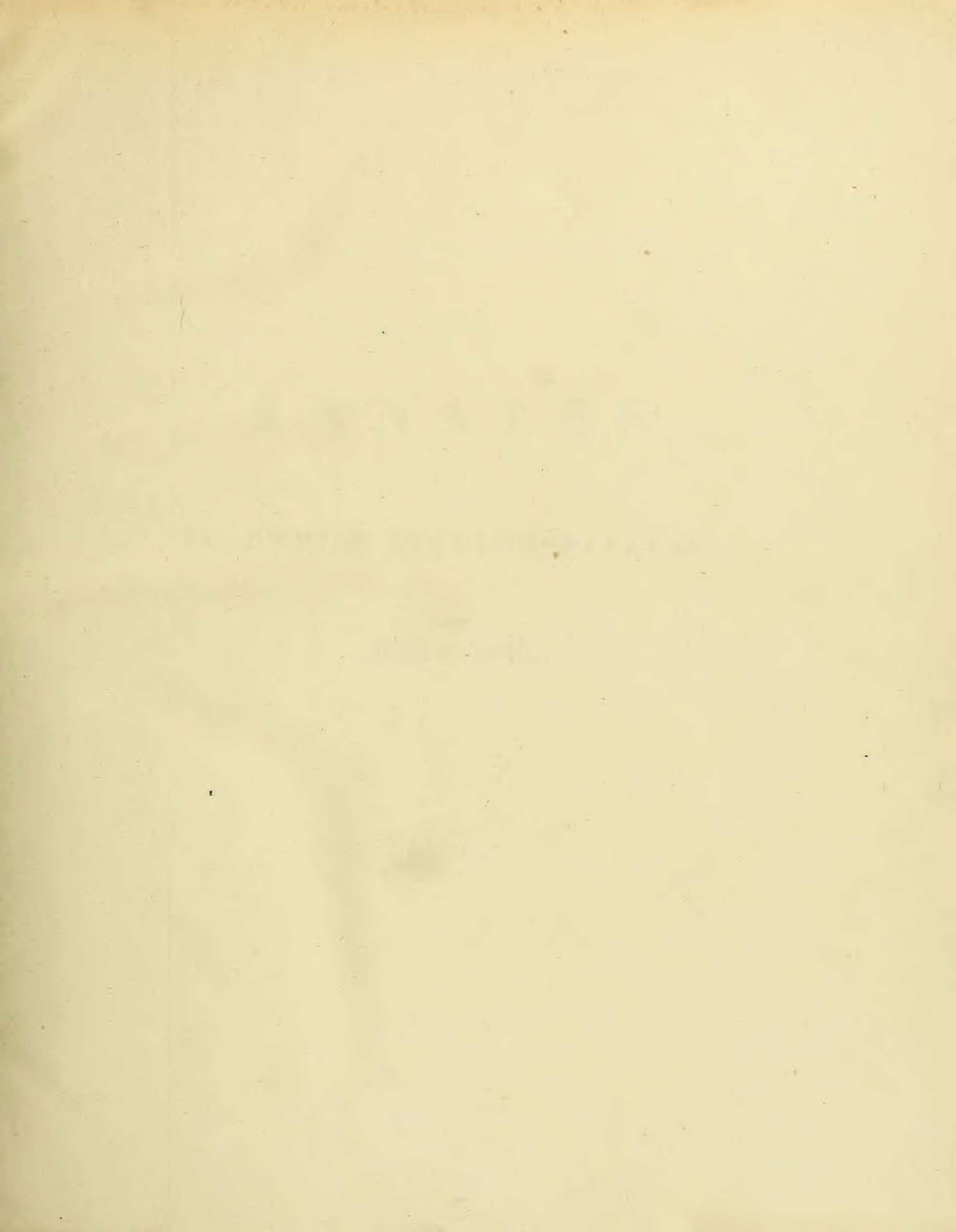

S 631.A21

ANNALES

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE,

1835—1836.

S. 641.

ANNALES

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE,

a. d. IX *Februarii* MDCCCXXXV. *a. d.* VIII *Februarii* MDCCCXXXVI.

RECTORE MAGNIFICO

HENRICO COCK,

ACADEMIAE ACTUARIO

CORNELIO JACOBO VAN ASSEN.

LUGDUNI BATAVORUM,
APUD S. ET J. LUCHTMANS,
ACADEMIAE TYPOGRAPHOS.
MDCCCXXXVI.

INDEX

EORUM, QUAE VIGESIMO PRIMO ANNALIUM LEIDENSIUM VOLUMINE CONTINENTUR.

NOMINA PROFESSORUM
ET
LECTORIS,
QUI

inde a. d. IX *Februarii* MDCCCXXXV, *ad d.* VIII *Februarii* MDCCCXXXVI

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS,
HENRICUS COCK.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS,
CORNELIUS JACOBUS VAN ASSEN.

PROFESSORES IN FACULTATE JURIDICA.

H. COCK.
N. SMALLENBURG, propter aetatem septuagenariam rude donatus.
H. G. TYDEMAN.
C. J. VAN ASSEN.
J. R. THORBECKE.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

J. CLARISSE.
W. A. VAN HENGEL.
N. C. KIST.

IN

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

S. SPEYERT VAN DER EYK.
G. WTTEWAAL.
C. G. C. REINWARDT.
J. DE GELDER.
P. J. UYLENBROEK.
J. G. S. VAN BREDA.
J. VAN DER HOEVEN.
A. H. VAN DER BOON MESCH, Prof. Extraord.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

J. H. VAN DER PALM, ob aetatem septuagenariam rude donatus.
M. SIEGENBEEK.
S. J. VAN DE WYNPERSSE, ob infirmam valetudinem rude donatus.
J. BAKE.
J. NIEUWENHUIS.
H. A. HAMAKER, Legati Warneriani Interpres. Ob. d. 7 Oct. 1835.
P. HOFMAN PEERLKAMP.
C. J. C. REUVENS. Ob. d. 26 Julii 1835.
G. L. MAHNE.
J. M. SCHRANT.
H. E. WEIJERS, Prof. Extraordinarius.

IN FACULTATE MEDICA.

G. SANDIFORT.
J. C. B. BERNARD, rei Medico-Militaris in Regno Belgico Inspector.
M. J. MACQUELYN.
J. C. BROERS.
C. PRUYS VAN DER HOEVEN.

LECTOR.

W. B. GAUTZSCH, Linguarum Germanicae et Italicae. Obiit d. 14 Oct. 1835.

MAGISTER ACADEMICUS.

G. KNIPPENBERG, Artis Gladiatoriae.

SERIES

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

habendarum à die 7 Septembris 1835.

RECTORE MAGNIFICO,

HENRICO COCK.

FACULTAS JURIDICA.

H. COCK Jus Naturale tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora X.

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris et Saturni, hora IX.

Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora VIII.

N. SMALLENBURG, Emeritus.

H. G. TYDEMAN Encyclopaediam Juris tradet, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, hora XII.

Institutionum JUSTINIANI doctrinam cursim repetet, ad ductum WESTENBERGII, diebus Martis et Jovis, hora XII.

Oeconomiae Politicae principia, ad patriam nostram applicata, docebit, diebus Martis et Jovis, hora XI. et die Saturni, hora X.

Statisticam Patriae describet, diebus Martis, Mercurii et Jovis, hora I.

Juris Mercatorii Belgici Institutiones tradet, diebus Lunae et Veneris, hora I.

C. J. VAN ASSEN illustrabit historiam Jurisprudentiae Romanae, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora VIII.

Docebit JUSTINIANI Institutiones Juris Civilis, iisdem diebus, hora IX.

Interpretabitur Digestorum Libros, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora X.

Codicem Juris Civilis, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XII.

Codicem Rei Judiciariae, diebus Veneris et Saturni, hora VIII.

Tradet Elementa rei Judiciariae Romanorum in causis privatis, die Jovis, hora X.

J. R. THORBECKE explicabit Historiam Europae diplomaticam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennensem, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, hora XI.

Historiam Politicam et Juris Civilis Patriae nostrae, inde ab anno 1650, diebus Martis et Jovis, hora XI. et die Veneris, hora X.

Historiam doctrinarum politicarum, inde ab HUGONE GROTIO, cum Regnorum, singulis temporibus, conditione comparatam, diebus Jovis et Veneris, hora XII.

H. W. TYDEMAN et C. J. VAN ASSEN praeërunt disputandi exercitiis, die Martis, hora III.

FACULTAS THEOLOGICA.

J. CLARISSE Theologiam Dogmaticam docere perget, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora IX.

Theologiam Moralem diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XI.

Theologiam Naturalem tradet diebus Martis et Jovis, hora X.

Encyclopaediam Theologicam secundum suam Epitomen, diebus Lunae et Mercurii exponet, hora X.

Disputandi exercitiis dogmatico-practicis praeërit die Veneris, hora post meridiem IV.

Exercitia Oratoriae Sacrae moderabitur, die Lunae, hora I.

W. A. VAN HENGEL *Epistolam* PAULI *ad Romanos* interpretabitur, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, hora VIII.

Theologiam Pastoralem docebit, die Martis et Jovis, hora VIII.

De

De praecipuis Theologiae Dogmaticae capitibus auditores interrogabit, hora iis commoda.

Catechismi Heidelbergensis explicandi rationem tradet, diebus Jovis et Veneris, hora IX.

Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris, hora V sqq.

Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis, hora I.

N. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit antiquam, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XII.

Doctrinae Christianae historiam tradet, diebus Jovis et Veneris, hora XII.

Theologiae Christianae loca selecta historice explicabit, diebus Jovis et Veneris, hora XI.

Scriptorum veterum Christianorum historiam literariam tradere perget, hora auditoribus commoda.

Exercitia disputandi, de quaestionibus argumenti potissimum Historico-Theologici, moderabitur, die Saturni, hora I.

Orationibus Sacris praeërit, die Martis, hora I.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

S. SPEYERT VAN DER EYK, quantum vires, quae ipsi supersint, et valetudo permittent, Juventuti Academicae, omnibus viribus modisque prodesse conabitur.

G. WTTEWAAL de Cura Summi Imperantis ad promovendam Agriculturam, Artes et Mercaturam aget, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora I.

Lectionibus de Agricultura et Re pecuaria vacabit, diebus et horis, Auditoribus commodis.

C. G. C. REINWARDT Chemiam universam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XI.

Rei Herbariae fundamenta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora I.

Plantarum Historiam illustrabit, verno et aestivo tempore matutino, iisdem diebus et Jovis, hora VII.

J. DE GELDER tradet Elementa Geometriae, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora VIII.

Trigonometriam rectilineam et sphaericam, ejusque usum in Astronomiâ et Arte navigandi, aliisque Disciplinis, provectioribus discipulis explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora IX.

Calculum Differentialem et Integralem, diebus Lunae et Mercurii, hora XII.

Mechanicam Analyticam, diebus Martis et Jovis, hora XII.

Theoriam Probabilitatis, quam vocant, et insignem ejus usum in vita civili tradet, quarum lectionum horas in commodum Auditorum constituet.

Philosophiae Theoreticae et Literarum humaniorum Candidatis Geometriam, et Arithmeticam universalem, initiis repetitis explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XI.

Partem Theoreticam et Practicam Paedagogices, ad disciplinas Mathematicas relatae, futuros Gymnasiorum Praeceptores docebit, horis deinceps indicandis.

P. J. UYLENBROEK Prof. Extraord. Physicam docebit, secundum compendium a Cl. BIOT editum, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XII.

Physicam et Astronomiam Mathematicam tradet, iisdem diebus, hora X.

Astronomiae Elementa exponet, die Martis hora vespertina, hora VI — VII.

Arithmeticam Universalem sive Algebram explicabit, die Jovis, hora I. et Veneris, hora VIII et I.

J. G S. VAN BREDA Historiam naturalem, Anatome et Physiologia comparata Animalium, praesertim vertebratorum, illustratam, docebit, diebus Jovis et Veneris, hora XI.

Geologiam et Historiam Plantarum et Animalium fossilium tradet, diebus Jovis et Veneris, hora XII.

J. VAN DER HOEVEN Prof. Extraord. Zoölogiam, Anatomen et Physiologiam comparatam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XII — I.

Anthropologiam docebit, diebus Martis et Jovis, hora I — II.

Entomologiam et Historiam naturalem Avium tradet, diebus et horis deinde indicandis.

A. H. VAN DER BOON MESCH Prof. Extraord. Chymiae doctrinam ejusque in artibus usum exponet, diebus Jovis et Veneris, hora I.

Chromurgiam, seu pigmentorum historiam, parandi methodum, naturam et varium usum explicabit, diebus Mercurii et Veneris, hora IV.

Instrumentorum Chymicorum historiam et usum exponere perget, die Saturni, hora V — VII.

FA-

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

J. H. VAN DER PALM *Jobi Carmina* interpretabitur, diebus Lunae et Mercurii, hora I.

Secundum Regum librum cursoria lectione tractabit, die Veneris, hora I.

M. SIEGENBEEK Historiam patriae enarrabit, die Mercurii, hora I, et diebus Jovis et Veneris, hora X.

Stili bene Belgici praecepta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XII.

Eloquentiam Belgicam docebit, ter per hebdomadem, diebus et horis, pro Auditorum commodo, constituendis.

Exercitia oratoria moderabitur, die Saturni, hora I.

J. BAKE interpretabitur CICERONIS *Sextianam* et *Philippicas*, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora IX.

Graecas literas tradet, interpretandis HERODOTI *libris duobus prioribus*; tum ARISTOPHANIS *Nubibus*, iisdem diebus, hora X.

Antiquitates Atticas explicabit, diebus Lunae et Mercurii, hora I.

Scholas *Paedagogicas* continuabit, diebus Martis et Jovis, hora I.

J. NIEUWENHUIS *Logicam* docebit, diebus Veneris et Saturni, hora XI.

Metaphysicam, die Jovis, hora I. et diebus Veneris ac Saturni, hora X.

Historiam Philosophiae tradet, diebus et horis deinde indicandis.

H. A. HAMAKER Grammaticam Hebraeam docebit, duce Cl. ROORDA, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora VIII.

Linguae Arabicae, item Chaldaicae, et Syriacae, elementa tradet diebus, Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora VIII.

P. HOFMAN PEERLKAMP explicabit Historiam Universalem, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XI.

Fabulas PLAUTI *Epidicum* et *Mostellariam* interpretabitur, die Veneris, hora XI.

C. J. C. REUVENS *Antiquitatem Romanam* explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, hora XII. et die Veneris, hora IX. et X.

Idem *Institutiones Archaeologiae universae*, exercitiis privatis praeparatas, discipulis provectioribus sermone patrio tradet horis vespertinis iis, de quibus conveniet.

G. L. MAHNE tradet Historiam Literarum, tum Graecarum, tum Latinarum, die Mercurii, hora I. et diebus Veneris et Saturni, hora X.

J.

J. M. SCHRANT Patriae Historiam explicabit, diebus Jovis, Veneris et Saturni, hora I.

Eloquentiae Historiam Criticam, cum veteris tum recentioris aevi, explicare paratus est, diebus et horis Auditoribus commodis.

J. BAKE et P. HOFMAN PEERLKAMP praeërunt disputandi exercitiis, diebus Mercurii, hora III.

FACULTAS MEDICA.

G. SANDIFORT Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora X.

Physiologiam, Anatome comparata illustratam, iisdem diebus, hora IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore, hora III — V.

M. J. MACQUELYN Supellectilem Pharmaceuticam duce *Pharmacopaeâ Belgicâ* explicare perget, et praecepta Diaetetica tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora VIII.

Doctrinam Indicationum Therapeuticarum docebit, et ad usum praecipuorum Remediorum applicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora IX.

Exercitationibus Clinicis in Nosocomio Academico habendis, singulis diebus vacabit eadem horâ.

Disputationibus item publicis de variis Medicinae partibus habendis praeërit, diebus et horis Auditoribus commodis.

J. C. BROERS Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, singulis diebus, hora XII.

Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis vacabit quotidie, hora I — III. die vero Veneris, hora II.

Operationibus Chirurgicis hiberno tempore, horis dein indicandis.

Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora X.

Medicinam Forensem, die Veneris, hora I.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, hora I. et die Veneris, hora VIII.

Medicinam Practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie, hora XI.

Hi-

Historiam Medicinae tradet, diebus Lunae et Mercurii, hora IV.
Disputandi exercitiis praeërit, diebus et horis Auditoribus commodis.

W. B. GAUTZSCH, Linguar. German. et Ital. Lector honorarius, de linguis Germanicâ et Italicâ lectiones habebit, horis postea indicandis.

G. KNIPPENBERG, Academicus Artis Gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

ACTA

ACTA ET GESTA IN SENATU

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE.

1835. Die 28 Julii et 9 Octobris. Senatus luget obitum duorum collegarum, Virorum Clarissimorum CASPARI JACOBI CHRISTIANI REUVENS et HENRICI ARENTII HAMAKER, Professorum Ordinariorum in Facultate Litteraria, diebus 26 Julii et 7 Octobris vitâ defunctorum.

Die 10 Septembris. Recitantur litterae Curatorum, Virorum Illustrium, nunciantes de Emeritatu concesso salvo honore Viro Clarissimo SIM. SPEYERT VAN DER EYK: de munere Professorio Ordinario in hac Academia delato in Virum Clarissimum JACOBUM GYSBERTUM SAMUELEM VAN BREDA, antea Professorem in Academia Gandavensi Ordinarium, et in Viros Clarissimos PETRUM JOANNEM UYLENBROEK et JANUM VAN DER HOEVEN, Professores in hac Academia Extraordinarios.

Die Novembris. Rector Magnificus exhibet Catalogum alumnorum hujus Academiae, e Regio praescripto confectum die 1 Novembris, unde constat inesse 806.

Die 3 Decembris. Recitantur litterae Curatorum, Virorum Illustrium, nunciantes tum de munere Directoris Thecae Numismatum Academicae et de titulo Professoris Extraordinarii delato in Virum Doctissimum PETRUM OTTONEM VAN DER CHYS, Phil. Theor. Magistrum, Litterarum Humaniorum Doctorem; tum de munere Conservatoris Primarii in Museo Leidensi Archaeologico delato in Virum Doctissimum CONRADUM LEEMANS, Phil. Th. Magistrum, Litt. Hum. Doctorem; tum de munere Conservatoris Secundarii in eodem Museo delato in Virum Venerandum et Doctissimum LEONARDUM JOANNEM FREDERICUM JANSSEN, Theologiae Candidatum, Phil. Theor. Magistrum, Litt. Hum. Doctorem.

Re-

Recitantur item Curatorum, Virorum Illustrium, Litterae nunciantes de adventu in hanc Academiam studiorum causa Principis Neerlandiae Regii, GUILIELMI ALEXANDRI FREDERICI CONSTANTINI NICOLAI MICHAELIS, filii Principis Arausiae.

1836. Die 22 Januarii. Designantur Candidati apud Regem edendi, e quibus Rector Magnificus in proximum annum Decreto Regio constituatur.

Designati sunt V. V. Cl. Cl.

N. C. KIST,
J. DE GELDER,
P. HOFMAN PEERLKAMP,
C. PRUYS VAN DER HOEVEN.

Candidati, e quibus Actuarius in proximum annum constituatur, designati sunt

C. PRUYS VAN DER HOEVEN,
N. C. KIST,
J. DE GELDER,
P. HOFMAN PEERLKAMP.

Die 6 Februarii. Lectum est Regis Augustissimi Decretum diei 2 Februarii, quo Rector Magnificus in sequentem annum creatur Vir Cl. NICOLAUS CHRISTIANUS KIST, Professor Ordinarius in Ordine Theologorum.

Rectori Magnifico in annum sequentem Assessores constituuntur V. V. Cl. Cl.

A. H. VAN DER BOON MESCH,
P. HOFMAN PEERLKAMP,
C PRUYS VAN DER HOEVEN,
C. J. VAN ASSEN.

Die 8 Februarii. Rector Magnificus refert de munere Actuarii in annum sequentem delato in V. Cl. C. PRUYS VAN DER HOEVEN, ex Decreto Curatorum, Rectoris Magnifici, et Adsessorum.

Rector Magnificus cum Senatu et aliis Professoribus in Auditorium Majus progressus, e cathedra Orationem pronunciat, *de Jure Gentium Europae, temporum nostrorum conversionibus vehementer labefactato.*

Memorat deinceps rerum Academicarum per annum praeteritum historiam.

Recitatis ab Actuario judiciis Facultatum de commentationibus pro certamine Litterario conscriptis renunciatisque Victorum nominibus Rector Magnificus praemia et testimonia tribuit civibus Academiarum et Athenaeorum hisce:

Ex ordine Jureconsultorum JOHANNI TROMP.

Ex ordine Theologorum testimonia progressuum porrexit ANTONIO NIERMEYER et EGBERTO ROELANDS.

Ex ordine Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum: e Mathesi praemia tributa THEODORO KUIPERS et DIDERICO VAN LANKEREN MATTHES, cui sorte ducta datur nummus aureus.

Ex ordine Philosophiae Theoreticae et Litterarum Humaniorum CAROLO GUILIELMO COBET. Ornatissimis verbis perscripta testimonia acceperunt JANUS GUILIELMUS TYDEMAN et ALBERTUS GUILIELMUS WICHERS.

Rector Magnificus solennibus verbis Magistratu deposito e cathedra descendit et in subsellia rediit.

Actuarius recitat pro concione Decretum Regium de Rectore Magnifico in sequentem annum creato Viro Cl. N. C. KIST; memoratque qui Rectori Magnifico Adsessores sint dati et qui Senatus Academici Actuarius sit constitutus.

Edicit nomine Senatus certamen Litterarium promulgatis quaestionibus quas singuli ordines posuissent.

SERIES

SERIES
DISSERTATIONUM INAUGURALIUM,
IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA
DEFENSARUM,

à die IX *Februarii* MDCCCXXXV *ad diem* VIII *Februarii* MDCCCXXXVI.

1835.

d. 5 Martii. Dissertatio Medica, *de Asphyxia*, defensa a Guilielmo Marino Stephano Junius, Lugduno-Batavo, pro Doctoratu Medicinae, *magna cum laude.*

d. 7 Martii. Dissertatio Juridica, *de posterioris Testamenti variis effectibus*, defensa a Cornelio van der Lek de Clerq, ex pago Stavenisse Zelando, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 12 Martii. Dissertatio Medica, *de Legislatura Mosaica quantum ad Hygieinen pertinet*, defensa a Salomone Ludovico Manson, Hagano, pro Doctoratu Medicinae, *magna cum laude.*

d. 14 Martii. Specimen Juridicum, *de Juris Criminalis placito: nullum delictum, nulla poena, sine praevia lege poenali*, publice defensum a Ludovico Johanne Königswarter, Bavaro, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

1835.

d. 17 Martii. Dissertatio Medica, *de Nocte ejusque vi et efficacitate in affectionibus pathologicis corporis humani vel producendis vel augendis*, defensa ab Huberto Marino de Witt Hamer, Goesâ-Zelando, pro Doctoratu Medicinae, *magna cum laude.*

d. 1 Aprilis. Specimen Historico-Politicum, continens *Historiam novarum Legum de Mercatûs commercio externo et navigatione ab anno 1822 in Magnâ Britanniâ latarum*, defensum a Petro Blussé, Dordraco-Batavo, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 4 Aprilis. Dissertatio Juridica, *de locatione conductione operarum*, defensa a Guilielmo Ottone Luca Boreel, Hagano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 7 Aprilis. Dissertatio Juridica *de Apocha oneratoria*, defensa a Jacobo Staetsio Vriesendorp, Juniore, Dordraco-Batavo, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 8 Aprilis. Dissertatio Antiquario-Literaria, exhibens *Horapollinis Niloi Hieroglyphica*, publice defensa a Conrado Leemans, Zaltboemelia-Gelro, pro Philosophiae Theoreticae Magisterio, Litterarum Humaniorum Doctoratu, *magna cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Historico-Theologica, *de Gregorio Nysseno*, publice defensa a Stephano Petro Heyns, e Promontorio Bonae Spei, pro Doctoratu Theologiae, *magna cum laude.*

Eodem die. Disputatio Juridica, *ad locum Codicis Civilis Francici de causâ Obligationis*, publice defensa a Joanne van de Poll, Amstelodamensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Juridica, *de Perduellionis ac Majestatis crimine apud Romanos*, publice defensa a Joanne Justino Brugmans, Amstelodamensi, pro Doctoratu Juris Romani ac Hodierni, *cum laude.*

1835.

d 9 Aprilis. Specimen Juridicum continens *quaestiones selectas de locis Juris controversis, a Gajo in Commentariis Institutionum laudatis*, defensum ab Emmerico Bredano de Weert, Steenbergensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 10 Aprilis. Dissertatio Juridica *de patriâ potestate secundum Juris hodierni principia*, defensa a Simone Andreâ Verwey, Snecâ-Frisio, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 11 Aprilis. Dissertatio Physiologico-Pathologica *de Systemate venoso*, defensa ab Eduardo Daniels, Amstelodamensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 28 Aprilis. Dissertatio Juridica *de Successione liberorum naturalium*, defensa a Johanne Catharino Verhagen, ex pago Zuid-Beijerland Hollando, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 29 Aprilis. Specimen Physiologico-Medicum, *de Respiratione*, defensum ab Henrico Christiano Hermano Thorbecke, Zwollâ-Trans-isalano, pro Doctoratu Medicinae, *magna cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Juridica, *de fragmentis Alfeni Vari Digestorum a Paulo epitomatorum*, publice defensa a Petro Abrahamo de Lange, Alcmariensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 4 Maji. Dissertatio Historica Juris publici, *de potestate Guilielmi I, Hollandiae sub Philippo II Gubernatoris, cum ordinaria tum extraordinaria*, defensa ab Alexandro Gordon, Sylva-Ducensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Juridica *ad titulum D. ad Legem Fabiam de Plagiariis*, defensa a Jacobo Egberto van der Mandele, Delphensi, pro Doctoratu Juris Romani ac Hodierni, *cum laude.*

1835.

1835.

d. 8 Maji. Dissertatio Medica *de Dysphagia*, defensa a Cornelio Gallis Merens, Horná-Westfrisio, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 9 Maji. Dissertatio Medica, *de Morborum origine in Graviditate*, defensa ab Antonio Guilielmo van Meegen, Hagano, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 13 Maji. Dissertatio Juridica, *super quaestione de Divortio, mutuo conjugum consensu in Jure recentiori Gallico et Neêrlandico constituendo, mota*, publice defensa a Johanne Aegidio Lisman, Lugduno-Batavo, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 15 Maji. Disputatio Historica Juris Gentium, continens *historiam novarum legum de Fluminum communium navigatione*, defensa ab Isaaco Lamberto Cremer van den Bergh, Zalt-Boemeliâ-Gelro, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 21 Maji. Dissertatio Juridica, *de Possessione et juribus ex possessione oriundis Jure Francico*, defensa a Boele Jacobo de Kok, Bolsverdâ-Frisio, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 23 Maji. Dissertatio Medica *de Foeminarum aetate criticâ, s. de periodo climactericâ*, defensa a Davide Vizévene, Schidamensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 26 Maji. Disputatio Politica, *de Juris controversiâ Magnam Brittanniam inter et dissidentes ab eâ, seculo superiore, Colonias Americanas*, defensa ab Ottone Adriano Lewe van Aduard, Lugduno-Batavo, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 27 Maji. Disputatio Historica Juris Publici, continens *Ordinum Generalium totius Belgii historiam ab obitu Requesentii usque ad expugnatam Antverpiam*, 1576—1584, defensa a Frederico Guilielmo Adriano van Knobelsdorff, Trans-isalano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

1835.

1835.

d. 11 Junii. Dissertatio Juridica, continens *historiam Curiae Frisiacae ab ejus ortu usque ad Seculi XVI exitum*, defensa a Julio Matthaeo van Beyma, ex pago Weidum Frisio, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 12 Junii. Specimen Anatomico-Pathologicum *de naturâ membranarum serosarum in genere, et de anatomia pathologica Pleurae inflammatae*, defensum ab Abrahamo Scholl van Egmond, Goudano, pro Doctoratu Medicinae, *magna cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Medica *de Pneumatosi*, defensa ab Henrico Petro le Clercq, ex pago Rynsburg Batavo, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 16 Junii. Specimen Literarium exhibens *annotationes nonnullas in Senecae libellum de Brevitate Vitae*, defensum a Carolo Theodoro Clumper, Anholtensi, pro Philosophiae Theoreticae Magisterio et Litterarum Humaniorum Doctoratu, *cum laude.*

d. 17 Junii. Dissertatio Juridica, *de Callistrati JCti scriptis quae supersunt*, publice defensa ab Abrahamo de Pinto, Hagano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Juridica *de Judice Cantonali*, defensa a Cornelio de Witt Hamer, Goesâ-Hollando, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 20 Junii. Dissertatio Pathologica *de morbis testiculorum*, publice defensa ab Hermano Henrico Hageman, Juniore, Amstelodamensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Juridica *ad titulum Codicis de Naufragiis*, defensa a Jacobo Daniele Thibaut Mathyssen, Medioburgensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

1835.

1835.

d. 22 Junii. Dissertatio Juridica *de Societate*, *ex principiis Juris hodierni*, defensa a Petro Kruyff, Roterodamensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Medica continens *positiones varii argumenti*, defensa a Carolo Francisco Donnadieu, Amstelodamensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 23 Junii. Dissertatio Juridica *de dilationibus ad solvendum*, *per Summi Imperantis aut Judicis auctoritatem concessis*, defensa a Roberto Twiss, Fz., Roterodamensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 24 Junii. Specimen Historico-Juridicum *de Admiralitatibus tam privatis quam publicis*, publice defensum a Jano Voûte, Amstelodamensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

Eodem die. Specimen Oeconomico-Politicum *quo argumenta exhibentur*, *ad rejiciendam vel ad commendandam Industriae et Mercaturae libertatem vulgo allata*, publice defensum a Leonardo Henrico Kuhn, Amstelodamensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 25 Junii. Specimen exhibens *Annotationes selectas in Ciceronis Orationem pro Sulla*, defensum a Gerhardo Everardo Jano Everts, Neomago-Gelro, pro Philosophiae Theoreticae Magisterio et Litterarum Humaniorum Doctoratu, *cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Historico-Juridica, *de Judiciis Vemicis*, publice defensa a Jacobo Dirks, Leovardiâ-Frisio, pro Doctoratu Juris Romani ac Hodierni, *magna cum laude.*

d. 26 Junii. Dissertatio Juridica *ad locum Codicis Civilis Francici et Neerlandici: de Emancipatione et de venia aetatis*, defensa a Johanne Jacobo Eliza van den Brandeler, Dordraco-Batavo, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

1835.

1835.

d. 27 Junii. Dissertatio Juridica *de donatione per interpositas personas prohibita*, defensa ab Epkone Roos van Bienema, ex pago Oude Schoot Frisio, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Medica *de Prognosi in variis inflammationibus*, defensa a Gerhardo Cornelio van der Schroeff, Berbicensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

Eodem die. Specimen Historico-Juridicum *de Theodosii Magni Constitutionibus*, defensum a Nicolao Olivier, Rheno-Trajectino, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 30 Junii. Dissertatio Physiologico-Pathologica *de Organismi infantilis cognitione ad indolem morborum infantilium interpretandam aptissima*, defensa a Francisco Bonifacio Felice de Man, Lugduno-Batavo, pro Doctoratu Medicinae, *magna cum laude.*

d. 3 Julii. Disputatio Juridica *de Actione Civili ex delicto*, defensa a Johanne van Outeren, Lugduno-Batavo, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 4 Julii. Dissertatio Juridica *de Compensationibus*, defensa ab Adriano Gleichman, Roterodamensi, pro Doctoratu Juris Romani.

Eodem die. Dissertatio Medica *de Lichene carachenico sive Spacrococco crispo*, defensa ab Henrico van Beeck Vollenhoven, Amstelodamensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 21 Septembris. Dissertatio Medica *de Osteogenesi naturali et praeternaturali*, defensa a Laurentio Johanne Baptista van Heyst, ex pago Waalwyk Brabanto, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 21 Septembris. Dissertatio Juridica *de privilegio quod habet locator rei immobilis secundum principia Juris Civilis Hodierni*, publice

 de-

1835.

defensa a Jacobo van Riemsdyk, Enschedé-Trans-isalano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Medica *de Morbis nervosis ex idiopathica cerebri affectione oriundis*, defensa a Gerardo Carolo van de Kasteele, Hagano, pro Doctoratu Medicinae, *magna cum laude.*

d. 26 Septembris. Disputatio Theologica *de Barnaba*, publice defensa a Guilielmo Henrico Haverkorn van Rysewyk, Arnhemiensi, pro Doctoratu Theologiae, *magna cum laude.*

d. 13 Octobris. Specimen Medicum *de diagnosi Exanthematum febrilium*, defensum a Johanno Ferdinando Rukman, ex pago Herten Guestphalo, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 26 Octobris. Dissertatio Juridica *de quibusdam officiis Praesidis Tribunalis primae instantiae*, defensa a Francisco Julio Johanne van Heemstra, Groningano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni.

d 30 Octobris. Dissertatio Juridica *de adeundâ et repudiandâ hereditate*, defensa ab Econe de Windt, Hagano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 31 Octobris. Dissertatio Medica *de efficacitate Lucis in corpus humanum*, defensa ab Ernesto Christiano Büchner, Goudano, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 10 Novembris. Dissertatio Historico-Juridica *de Jure Albinatus*, defensa ab Abrahamo Mathieu de Rouville, ex pago Middelharnis, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Physico-Experimentalis, *de Endosmo et Exosmo*, defensa a Joanne Leone Henrico Cornelio Ver Mehr, Neomago-Gelro, pro Scient. Phys. et Matheseos Doctoratu, *cum laude.*

1835.

1835.

d. 9 Novembris. Dissertatio Juridica *de Usufructu, secundum Jus novum Neêrlandicum*, defensa ab Alberto de Wit, Hagano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 16 Novembris. Dissertatio historica Juris publici, continens *historiam Ordinum Frisiae a Carolo V usque ad ejuratum Philippum II*, 1515—1581, defenso a Sybrando Guilielmo Henrico Adriano van Beyma thoe Kingma, Worcumo-Frisio, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 20 Novembris. Dissertatio *de Jure Accrescendi ex Jure Francico*, defensa a Guilielmo Christiano de Crane, Zierizeâ-Zelando, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

Eodem die. Disputatio Juridica *ad legem* 31 *D. Depositi*, defensa a Jano Henrico van Sanden Prins, Demerariensi, pro Doctoratu Juris Romani.

d. 28 Novembris. Dissertatio Chemico-Medica *de Acido Hydro-cyanico*, defensa a Georgio Henrico Muller, Amstelodamensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Medica *de Tetano*, defensa a Leonardo Stephano Augusto Holtrop, Amstelodamensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 30 Novembris. Dissertatio Juridica *de querela inofficiosae donationis ejusque effectu*, defensa a Samuele Francisco Landry, Demerariensi, pro Doctoratu Juris Romani.

Eodem die. Dissertatio Juridica *ad legem* 5 *Cod. de Dolo Malo*, defensa a Roberto Crosby Beete, Demerariensi, pro Doctoratu Juris Romani.

1835.

d. 4 Decembris. Specimen Juridicum *de Jure Repraesentationis*, defensum a Jano Henrico Donker Curtius, Arnhemiâ-Gelro, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 7 Decembris. Dissertatio Juridica *de Actione Civili ex Delicto oriundâ*, defensa a Petro Francisco van Hoogstraten, Roterodamensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Juridica *de Donationibus quas conjuges sibi invicem secundum art.* 1094 *Cod. Civ. facere possunt*, defensa a Justo Dorotheo Guilielmo Pape, Renswoudâ-Trajectino, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

Eodem die. Dissertatio Historico-Literaria de *C. Terentio Varrone*, defensa a Justo Dorotheo Guilielmo Pape, Renswoudâ-Trajectino, pro Philosophiae Theoreticae Magisterio, Litterarum Humaniorum Doctoratu, *cum laude.*

d. 10 Decembris. Specimen Medicum *de Nephritide*, publice defensum a Cornelio Gerardo van Dieren, Gravia-Brabanto, pro Doctoratu Medicinae.

Eodem die. Dissertatio Juridica *de conditionibus impossibilibus in dispositionibus inter vivos ac testamentariis, secundum art.* 900. *Cod. Civ. Franc.*, defensa ab Augusto Goëtio van Dalsen Fontein, Harlingâ-Frisio, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 16 Decembris. Dissertatio Juris *de Commissionariis, secundum Cod. de Mercaturâ Francicum*, *L.* I. *tit.* 6. publice defensa ab Alberto Jacobo Eliza Rynbende, Schiedamensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

d. 19 Decembris. Dissertatio *de Actionum naturâ et objecto e Jure Francico*, publice defensa a Cornelio Henrico Balduino Boot, Arnhemiensi, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

1835.

1835.

d. 18 Decembris. Disputatio Litteraria exhibens *Plauti Aulularium annotatione instructam*, defensa ab Alberto Agatho Deenik, Thielâ-Gelro, pro Philos. Theor. Magisterio, Litter. Humaniorum Doctoratu, *cum laude.*

d. 22 Decembris. Disputatio Juridica *de anticipata, quae dicitur, bonorum divisione, parentes inter ac liberos facta*, defensa a Francisco Cornelio Renatino Anemaet, ex pago Nieuwe Tonge Hollando, pro Doctoratu Juris Romani ac Hodierni, *cum laude.*

1836.

d. 14 Januarii. Disputatio Medica continens *positiones varii argumenti*, defensa a Gerardo Joanne van Hees, Harlemensi, pro Doctoratu Medicinae, *cum laude.*

d. 27 Januarii. Disputatio *de Aquis Medicatis sive Salubribus*, publice defensa a Gerardo Arnoldo Nicolao Allebé, Amstelodamensi, pro Doctoratu Medicinae, *magna cum laude.*

d. 28 Januarii. Dissertatio *de revocanda donatione in primis propter ingratum animum*, defensa a Rudolpho Bernardo Visser, Daventriâ-Trans-isalano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 5 Februarii. Dissertatio Historico-Juridica, continens *historiam institutionis Curiae Supremae in Hollandiâ et Zeelandiâ*, defensa a Guilielmo Quarles van Ufford, Hagano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *cum laude.*

d. 6 Februarii. Dissertatio Historico-Juridica *de Ministerio publico*, defensa a Petro Johanne Gesino van Diggelen, Septimontano, pro Doctoratu Juris Romani et Hodierni, *magna cum laude.*

Hoc-

Hocce Anno Academico nemini gradus Doctoratus *honoris causâ* collatus est: Anno vero superiori,

1835.

d. 16 Januarii. *Seb. Jan. Ev. Rau*, Lugduno-Batavus, Juris R. et H. Doct., in Fac. Ph. Th. et Litt. Hum. *honoris causa* Dr. creatur.

d. 9 Februarii. *Samuel Muller*, Crefeldensis, Ph. Th. et Litt. Hum. Dr., Th. Prof. et V. D. Min. in Seminario et Ecclesiâ Teleio-Baptistarum Amstelaedamensi, Theologiae Doctor *honoris causâ* creatur.

JUDICIA

JUDICIA FACULTATUM,

DE COMMENTATIONIBUS, CERTAMINIS INEUNDI CAUSA HOC ANNO AD SE PERLATIS.

AB ACTUARIO RECITATA;

D. IX FEBRUARII MDCCCXXXV.

I.

JUDICIUM ORDINIS JURECONSULTORUM.

Accepit Ordo unam responsionem, verbis insignem G. NOODT:

Multa tempus abscondit, multa detexit:

perspicue, diligenter et copiose, subinde fusius, conscriptam. Disputatio autem accuratâ doctrinâ, disserendi ratione, licet audaciore nonnunquam, judicii subtilitate, ita Ordini se commendavit, ut eam Quaestioni satisfecisse, praemioque perdignam censuerit. Auctorem vero se professus est et omnino probavit:

JOHANNES WYBRANDUS TROMP, *Leccuma-Frisius, Juris in Academia Lugduno-Batava Candidatus.*

II.

II.

JUDICIUM ORDINIS THEOLOGORUM.

Ad quaestionem de Religionis et Sacrorum conditione apud Patriae nostrae incolas, antequam Christiani erant, Facultati tres oblatae sunt commentationes.

Earum *prima* quidem (scilicet hoc nomine prima, quod Facultati jam ante menses plures tradita fuerit) quamvis industriae et judicii non omnino omnibus indiciis careat, tam parum latine, tam adeo barbare scripta est, ut sive victoriae sive laudis spem ullam statim ei denegaverit ordo. Est haec scriptio notata verbis: »*nulla gens tam fera, tam immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio.*"

Secundae vero et *tertiae* commentationis auctores, quorum ille KEYSLERI verbis, *prudentia nihil aliud est, quam accuratior praeteritorum recordatio* cet., *hic* GREGORII MAGNI loco: *duris mentibus simul omnia abscindere impossibile* cet. symbolo usus est, laudabilem valde et curam et operam in rem suam impenderunt, doctrinam quoque suam et diligentiam, nec non probabilem satis latine scribendi facultatem scriptionibus hisce monstrarunt. Ambo tamen in Mythologiae Septentrionalis universae potius quam patriae expositione collocarunt laborem. *Ille* adeo Septentrionalem illam Mythologiam, ad certum systema redactam, ita explicuit, ut hanc explicari si voluisset Facultas, praemio potuisset condecorari. Eorum contra, quae ad Religionis et Sacrorum Gentilium in Patria nostra conditionem et fata melius cognoscenda facere possint, tam pauca aut nihil attigit et explicuit, ut verum quaestionis argumentum plane neglexisse censendus sit. *Hic* autem, eandem universe viam secutus, illi inferior quidem est, quod ad Mythologiae Septentrionalis universae expositionem, superior vero ad antiquitatis patriae quod attinet cognitionem et usum, diligentemque vestigiorum et reliquiarum ex religione et Sacris Gentilibus in Patria nostra superstitum explorationem. Vel sic tamen neque hic visus est aut quaestionis argumento satisfecisse, aut Gentium inprimis, quae Patriam nostram incolebant, diversitatem, uti par erat, ante oculos habuisse. Neutri ergo praemium, laudis vero testimonium honorificum ac publicum utrique decretum est. Publice autem evocati *illius* quidem commentationis auctorem se professus est ANTONIUS NIERMEYER, Theologiae in hac Academia Stu-

Studiosus; *hujus* vero EGBERTUS ROELANDTS, Theologiae Studiosus Groninganus.

III.

JUDICIUM ORDINIS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Ad singulas quaestiones, quas Ordo commentandas proposuit, tres tantum accepit commentationes, quae omnes ad mathematicam quaestionem sunt conscriptae; quarum prima lemma habebat: *Mathesis scientiarum genetrix*, altera: *Nihil tam difficile est, quin quaerendo investigari possit*, tertia: *In magnis voluisse sat est.*

Duarum priorum commentationum auctores quisque diversam viam ingressus est, quae utraque ambos ad absolutam quaestionis propositae solutionem duxit: etsi quaedam partes commentationis vicissim aut plenius aut breviter magis sint elaboratae. Exempli gratia, prioris commentationis auctor constructionem geometricam sphaerarum, quae plana lateralia tetraëdri tangunt, quam accuratissimè explicuit, quum alterius commentationis auctor hunc locum quidem absolvit, sed obiter tamen attigit; quamquam ceterum in eadem descriptione geometrica ingeniosa constructione definivit. Auctor secundae commentationis praeterea prolixus est in refingendis formulis analyticis, quae relationes radiorum sphaerarum tangentium definiunt. His ceterisque de causis dici vix potest, utra harum commentationum optima sit: quare ordo decrevit utrique victoriam decernere: ita tamen, ut sorte indicetur, cujus commentationis auctori nummus aureus, aut victoriae reportatae testimonium sit tradendum.

Deinde ordo judicavit tantam esse commentationis secundae et tertiae similitudinem, ut haec, quae minus absoluta est, tanquam breviarium secundae videri possit, et facile quis suspicetur utriusque auctores ex uno et eodem fonte sua hausisse. Verum quum ambo ab iisdem orsi sint principiis, sane non mirum est eos ad easdem sententias demonstratas pervenisse. Quandoquidem auctor hujus tertiae commentationis, etsi singula minus accuratè persecutus est et ipse quaestioni satisfecit, ordo decrevit, auctori, si nomen suum profiteri cupiat, secundos honores decernere et rei honorifice gestae testimonium tradere.

Schedis apertis, prioris commentationis auctor prodiit THEODORUS KUIJ-

PER, *Math. et Ph. Nat. Stud. in Academiâ Groninganâ.* Et alterius DEDERICUS VAN LANKEREN MATTHES, *Litt. Hum. et Philos. St. in Athenaeo Amstelodamensi.* Quorum posteriori sors ducta aureum nummum adsignavit.

Tertiae commentationis auctor publicè evocatus, ut nomen suum profiteretur, huic rogationi satisfecit, et inventum est nomen B . . . . . DE JONGH, *Math. et Ph. Nat. Stud., in Academiâ Rheno-Trajectinâ.*

Qui auctores ita omnes ad quaestiones propositas responderunt, ut ordini probarent se earum dissertationum esse auctores.

IV.

JUDICIUM ORDINIS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET *LITERARUM HUMANIORUM.*

E Philosophia haec posita erat Quaestio:

» Quae fuit in singulis Veterum Graecorum philosophiae scholis descriptio
» et constitutio perfecti Sapientis?"

De hàc duae allatae sunt Commentationes.

Altera inscripta erat his verbis SENECAE: *qui ante nos ista moverunt non domini nostri, sed duces sunt.* In hac Commentatione diligens et docta opera animadvertebatur, quam scriptor collocavit in Philosophorum Scholis exponendis; verum tum justo uberior haec disputatio visa est, tum ipsius loci, de quo agebatur in Quaestione, nulla definita atque elaborata constitutio apparebat. Quapropter huic Commentationi Quaestionis rite intellectae et expositae laus tribui non poterat.

Altera inscripta erat his CICERONIS verbis: *Quae est melior in hominum genere natura, quam eorum, qui se natos ad homines juvandos, tutandos, arbitrantur?* In hac Commentatione vehementer probavit Ordo doctrinam, judicium, aptamque disserendi rationem; quae laudes tantae esse visae sunt, ut, si auctor alteram Disputationis partem eadem ratione absolvisset, qua in re valetudine, ut significat, impeditus fuit, sine dubio praemium latura fuisset.

E Literis Graecis haec posita erat Quaestio elaboranda:

» Prosopographia Xenophontea, illustrandis nominibus eorum, qui memo-
» rantur in *Memorab. Socratis*, *Symposio*, et *Oeconomico.*"

Hanc

Hanc septem exstiterunt adolescentes studio et industria insignes qui explicandam sumerent; de quibus Commentationibus singulis sic judicat Ordo.

Quae inscripta est versiculis Ovidianis: *ingenuas didicisse fideliter artes Emollit mores, nec sinit esse feros:* statim prodit scriptorem neque ipsum invenisse quae forma esset Prosopographiae rite elaboratae, neque exemplum cognovisse, quod sequeretur. Hinc perversam operis distributionem instituit, ipsaque argumenta tenui filo persequitur, neque doctrina satis, nec judicandi facultate instructus, neque orationis Latinae purae ac diligentis usu exercitatus.

Quae symbolum habet CICERONIS verba: *in omni disciplina infirma est artis praeceptio, sine summa assiduitate exercitationis:* aliquanto plura affert studii et doctrinae indicia; ceterum par defectus in illo scriptore notandus est ordinis, judicii, interpretandi Xenophontis, tum delectûs et integrae Latinitatis. — Utriusque Commentationis scriptores, quamquam laudandi propter experiundi studium, et adhortandi ut in incepto cursu perseverent, publicam nominis commendationem nunc quidem consequi non possunt.

Aliquanto superior est ea Commentatio, quae insignita est his poetae verbis: » *nec tam Turpe fuit vinci, quam contendisse decorum.*" Cujus scriptor est sane doctus, sed doctrinam nec loco ponit, neque oratione commendat. Igitur multus est in commemorandis iis, quae aliquanto a proposita Quaestione remotiora sunt, et ipsius Xenophontis copias multum abest ut diligenter excutiat, in quo tamen uno rei bene an male gerendae discrimen positum erat. Tum, quod in tam erudito scriptore dolendum est, tam soloeca saepeque impura Latina oratio est, ut vel ingeniosissimum opus omni commendatione privatura fuisset. Et huic defuerunt praestantia exempla quae intueretur, quaeque ut circumspiciat hortamur eum, non dubitantes fore ut aliquando honoratus e simili certamine discedat.

Sequitur Commentatio symboli loco prae se ferens Pindari verba: *ἀλλ' ἐμοὶ μὲν οὑτοσὶ Ἄθλος γ' ὑποκείσεται· τὺ δὲ πρᾶξιν φίλαν δίδοι.* Hujus Commentationis auctor primum recte fecit, quod exemplum secutus est Prosopographiae Platonicae, ab eruditissimo hujus Academiae quondam alumno editae. Haud contemnendum apparet in hoc scriptore studium, satisque ampla doctrina. Sed praeter Latini sermonis vitia, quae plura multo sunt et graviora, quam ut festinationi tribuantur, tum in plurimis discedit a vera interpretatione Xenophontis, tum laudem captare videtur elaborandis locis communibus, aut excogitandis peculiaribus quibusdam placitis, quae acutulum et superbum magis, quale multorum est recentissimorum, ingenium produnt, quam verum acumen eamque judicandi modes-

 tiam,

tiam, quae ex intentissima Veterum lectione oritur. Non desperamus hunc scriptorem aliquando vero literarum officio, quod critica facultate cernitur, cumulate satisfacturum esse: sed assiduitate et stilo depascenda ei erit inutilium herbarum seges, eluendaque novitiae cujusdam philologiae labes.

Restant tres Commentationes, quarum singulae, si solae allatae fuissent, summis praemiis ornandae erant: ita nulla est ex his tribus, quae non et recte ceperit consilium Quaestionis, et scienter argumentum explicuerit. Sed accuratam earum contentionem instituit Ordo.

Ejus Commentationis, quae Horatiana verba tituli loco prae se fert: *ille profecto Reddere personae scit convenientia cuique;* scriptor insignis est diligentia, ordine, delectu, satis laudanda in eo oratio Latina: Xenophontea volumina exprimuntur ita, ut perpauca desideres: apparentque critices exercendae specimina sanequam laudabilia.

Alterius, quae Lemma habet haec è PLATONE verba: τὰ ἡμέτερα ἐστιν οὐχ οἷα βούλεταί τις, ἀλλ' οἷα δύναται, quamquam in diverso genere, non minus praedicanda est praestantia: doctus scriptor est, et prudens, et acutus, nisi quod hic illic dubitandi salubritatem vitat, paucioraque grammaticae interpretationis pericula facit. Oratio ac disputatio in primis pressa, qualis esse solet ejus, qui accurate veteres literas tractat.

Tum est ea Commentatio, quae SOLONIS dictum, Χαλεπὰ τὰ καλὰ tituli loco prae se fert. Nihil in duabus modo memoratis scriptionibus praedicavimus, quod non item in hac deprehenderetur; et tanta illarum excellentia erat, ut non nisi post anxiam et severissimam contentionem intellectum sit, hanc postremam illis anteponendam esse, praecipue firmo et casto genere sermonis Latini, doctrinae partim ubertate, partim delectu, criticae facultatis praeclaris speciminibus, omnino maturitate quadam methodi et judicii, quae non nitentem, sed firmiter incedentem proderet. Quapropter, quamquam in hac quoque Commentatione paucissima erant, quae quis desideraret, aut a quibus dissentiret, sicut in duabus illis hic illic notabantur quae melius administrari potuissent, tamen unam illam, quippe potiorem duabus reliquis, *praemio ornandam decrevimus*; de duabus his sic statuimus, quum cedere praestantiori virtuti debuissent, singulas tamen ejusmodi esse, ut extra illam contentionem praemium laturae fuissent; tum scriptorum nomina publice renuncianda, ipsisque hujus judicii nostri testimonium quam ornatissimis verbis perscriptum impertiendum esse.

Sche-

Schedulis apertis, victoris nomen prodiit

CAROLUS GABRIËL COBET, Parisiensis, *Litt. Hum. Studiosus in Academia Lugduno-Batava.*

Commentationis, quae Horatiano versu titulo ornata erat,

JOHANNES GUILIELMUS TYDEMAN, *Phil. Theor. Litt. Hum. et Jur. Rom. Candidatus in Acad. Lugduno-Batava.*

Alterius quae Platonis sententia insignita erat,

ALBERTUS GUILIELMUS WICHERS, *Phil. Theor. Litt. Hum. Candidatus, Jur. Studiosus, in Acad. Groningana.*

V.

JUDICIUM ORDINIS MEDICORUM.

Ad Quaestionem ab Ord. Medicorum positam nemo disputavit.

PRO-

PROGRAMMA

CERTAMINIS LITERARII

A

RECTORE ET SENATU ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE,

D. VIII. MENSIS FEBRUARII

A. MDCCCXXXVI.

INDICTI.

Rector et Senatus Academiae Lugduno-Batavae, ex Regio Edicto d. 2 Mensis Augusti A^{i}. MDCCCXV. N°. 14, omnes Academiarum Belgicarum Cives et Athenaeorum Alumnos in annum sequentem ad certamen Literarium invitant et evocant, et Quaestiones, e singulis Ordinibus Academicis, promulgant has:

Ex ORDINE THEOLOGORUM.

Ἁγιασμὸς, quae et *καθαρισμὸς*, *ἁγνισμὸς*, *ἀνακαίνωσις* et *μεταμόρφωσις* dicitur, qualis sit, praesertim cum a *μετανοίᾳ* et *ἐπιστροφῇ* distinguitur, accurate, et una Sacri Codicis institutione, ostendatur.

Ex ORDINE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

E MATHESI.

In plano quodam indefinito tres dentur circuli, quorum magnitudo et posito tribus aequationibus

$(x \quad a)^2$

$$(x - a)^2 + (y - b)^2 = r^2$$
$$(x - a')^2 + (y - b')^2 = r'^2$$
$$(x - a'')^2 + (y - b'')^2 = r''^2$$

determinantur. Quarum aequationum, cum binae vicissim una ab alia substrahuntur, trium prodeunt rectarum aequationes, quae, ut solutio docebit, *rectae chordarum* aut *aequalium potentiarum*, appellari possunt. Tres illae rectae memorabiles sunt ob mutuam convenientiam positionis ratione rectarum, quae binos circulorum datorum vicissim tangunt. Hinc quaeritur explicatio rerum peculiarium ad quas datae aequationes ducent et theorematum quorundam, quae analytica inquisitio immediatè monstrabit. Quo in genere requiritur, ut diligenter exponatur, quid aequationes indicabunt, quum radii unius aut plurium horum circulorum evanescant eamque ob causam aequatio aut aequationes circulorum in illas puncti definiti mutantur.

Ex ASTRONOMIA.

Tubi culminatorii varii usus tum in Astronomia tum in Geodesia exponentur, et exemplis illustrentur.

E PHYSICA.

De corporum calore specifico disputetur, ita ut 1°. definiatur quid sit; 2°. qua ratione determinetur; denique 3°. quibus legibus obtemperent.

E CHEMIA.

Tradatur Acidi carbonici nativi historia naturalis et chemica, ejusque fontes praecipui indicentur et explicentur.

E ZOOLOGIA.

Organorum generationis structura in iis Molluscis quae *gasteropoda pneumonica* a Cuvierio dicta sunt, additis iconibus, explicetur, et accurate exponantur diversae recentiorum scriptorum de harum partium naturâ, sententiae.

Ex

Ex ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

E PHILOSOPHIA THEORETICA.

Quae fuit in singulis veterum Graecorum Philosophiae scholis descriptio et constitutio Perfecti Sapientis?

E LITERIS LATINIS.

Ex judiciis doctorum Romanorum et ex ipsis Historicorum exemplis qui exstiterunt inde a SYLLAE dictatura usque ad AUGUSTI Principatum demonstretur quam rationem Historiae componendae scribendaeque illâ aetate maxime probaverint.

Ex ORDINE MEDICORUM.

Quid recentiorum labores contulerunt ad doctrinam de *Arthrocacé*, et potissimum de *Coxarthrocacé* augendam et perficiendam?

Ex ORDINE JURISCONSULTORUM.

Locus de triade politica, id est de summa potestate distribuenda in legiferam, judiciariam et exsecutricem, ita explicetur, ut inquiratur, num lex imperii apud nos eam admittat, argumenta autem utrimque allata exponantur.

Commentationes, non nisi Latina oratione conficiendae, aliaque, quam auctoris, manu describendae, ante diem 1. Novembris hujus anni mittantur ad Virum Clarissimum C. PRUYS VAN DER HOEVEN, Senatûs Academici Actuarium, fiatque hoc praeter Academiae expensas. Singulae lemmate inscribuntor, adjunguntorque schedulae obsignatae, auctorum nomina et praenomina integre continentes, eodemque extrinsecus lemmate distinctae.

Universa concertationis ineundae ratio cognoscatur ex Regio Edicto supra memorato, art. 205—213.

HENRICI COCK

ORATIO,

DE

JURE GENTIUM EUROPAEO TEMPORUM NOSTRORUM CONVERSIONIBUS VEHEMENTER LABEFACTATO,

HABITA DIE VIII. FEBRUARII, MDCCCXXXVI.

QUUM MAGISTRATUM ACADEMICUM DEPONERET.

PERILLUSTRES ACADEMIAE CURATORES, QUIQUE HIS AB ACTIS ES, VIR SPECTATISSIME!

QUARUMVIS DISCIPLINARUM PROFESSORES CLARISSIMI, COLLEGAE CONJUNCTISSIMI!

QUI IN HAC REGIONE, ET IN HAC URBE, VEL JURI DICUNDO, VEL CIVIUM NEGOTIIS PUBLICE CURANDIS PRAEESTIS, QUIQUE HIS COLLEGIIS AB ACTIS ESTIS, MAGISTRATUS AMPLISSIMI!

RELIGIONIS INTERPRETES, VIRI SANCTISSIMI!

QUARUMVIS DISCIPLINARUM DOCTORES ERUDITISSIMI!

BONARUM ARTIUM STUDIOSI, JUVENES LECTISSIMI!

CETERI LIBERALIS DOCTRINAE CULTORES ET FAUTORES OMNIS ORDINIS AC LOCI, QUOTQUOT ADESTIS, EXOPTATISSIMI!

❁

Quae sub finem saeculi superioris in Francia primum exarsit, mox autem universam fere Europam implicuit et in ejusdem vicissitudinis societatem traxit, rerum conversio, si fundamenta civitatum labefactavit, eadem profecto literis non minorem importavit calamitatem, sed nullam facile doctrinae partem vehementius afflixit, quam Juris Gentium Europaei disciplinam. Quam iniquiorem hujus fortunam, non est, quod magnopere miremur. Tota quippe ex mutuis apta nexaque populorum inter se rationibus, his plane convulsis, in pristina dignitate constare vix poterat.

Communis scilicet apud Europae populos morum mansuetudo et humanitas, a communi religionis Christianae fonte ducta, communis ingenii cultus, ab antiquitatis eruditae studio, tanquam a capite et origine profectus, tum autem locorum vicinia, commerciorum frequentia, principum inter se nuptiae, legationes perpetuae, atque, ex his omnibus nata, necessitatum, legum et institutorum similitudo quaedam et convenientia, novissimis tribus saeculis, arctiorem inter ipsas civitates necessitudinem conciliaverant atque eas tanquam communi aliqua sociaverant juris et officii mutui norma, communi quasi lege

qua-

quadam et veluti sponsione populorum, Juris Gentium Europaei nomine celebrata, quippe ad cujus auctoritatem universa fere Europa sese contulerat. Hoc si nullo communis imperii decreto constitutum, nullis populorum veluti comitiis scitum, nullis legum tabulis descriptum esset Jus Gentium, ideo tamen minus sanctum nec erat neque censebatur, ab ipsa quippe naturae norma et praescriptione summaque et aeterna juris regula partim quidem ductum, partim disertis gentium pactionibus institutum, partim quoque profectum a consuetudine et moribus, sed iis tacita vel expressa gentium assensione confirmatis. Hujus autem ea mens erat, ea ratio, ut, liberas inter gentes, non ex arbitrio et libidine res agerentur, sed juris aequabilitas servaretur ac debilioribus, contra potentiorum cupiditatem, praesidium, si non in viribus, in communi tamen omnium professione manifestaque injuria esset repositum.

Severior ea res erat ac religiosior, quam ut a novandi studio integra manere posset. Itaque primum e cuniculis eam oppugnare coecisque meatibus subruere conati sunt conversionum duces, naevis scilicet, mendis priscaeque barbariei sordibus purgandam, ad majorem aetatis lucem et humanitatem componendam, accuratius describendam firmioribusque praesidiis muniendam esse, simulantes, mox autem, crescente magis audacia, palam aggressi, tandem, perfractis plane repagulis, ita prostraverunt, ut, florentibus rebus, nullum, nisi, quod impudentissime dicebant, jus tormenti ratum esse, cum irrisione gloriarentur.

Fracta dominatione Francica sedatisque, ut opinio erat, sed verius interruptis tantum paulisper, conversionum fluctibus, pristina quidem Juri Gentium dignitas amissaque facies et forma redierunt, sed resurgentes procellae qualem ei de novo labem et eluviem minentur, facili conjectura licet assequi. Itaque, si hodie dixerim *de Jure Gentium Europaeo temporum nostrorum conversionibus vehementer labefactato*, nec ab hujus conventus solemnitate nec a munere meo alienum videatur argumentum. Latius autem si pateat, quam ut

jus-

justam ejus explicationem oratio capiat, libere per omnem ejus orbem vagabor et, summis quibusque leviter decerptis, capita tantum et fontes, unde labes manarit, quasi intento digito commonstrabo. Quod dum facio, quaeso a Vobis, Humanissimi Auditores, ut me, sic ut facere instituistis, benigne attenteque audiatis.

Juris Gentium Europaei principia, quibus tamquam fundamentis civitatum inter se ratio constituta est, duo sunt, unum, ut suo quaeque arbitrio regatur, alterum, ut eodem jure omnes utantur.

Utrumque pariter subverterunt, qui perpetuo libertatem et aequalitatem in ore habebant, rerum novarum in Francia duces et fautores.

Sed hoc ne temere dixisse videar, exempla circumspiciamus.

Aequalitatis nomine principatum sibi arrogantes ac, quidquid in legibus suis scivissent de rebus domesticis, idem in exteras nationes et populos affectantes, novum et inauditum antea in liberas civitates imperium sibi sumserunt. Periculum fecerunt in feudis Alsaticis et Lotharingicis, quae, licet disertim reservata Principibus Germanicis, cum olim istae Francis cedebantur provinciae, condita nova lege de Jure Feudali in Francia tollendo, statim occuparunt. In primo tamen hoc temeritatis aditu, sive adhuc superesset, sive simularetur pudor aliquis, compensationem pollicebantur saltem, quasi vero eâ promittendâ redimeretur injuria.

Animis hoc successu confirmatis, impetus fit in Comitatum Avenionensem, qui erat in ditione Pontificis Romani. Abrogatâ clericis omni in civilibus auctoritate, in eum, tanquam in provinciam suam, involant, de sarciendo damno jam non amplius solliciti. Cum Principe clericorum scilicet res agebatur, in talem vero quid quaeso non licuisset?

Verum singula, quibus in tenuiores pro libidine commissis impudentia creverit, si enumerarem, quem tandem exitum oratio nostra inveniret? Mitto igitur

Ge-

Genevam, mitto Mulhusiam, mitto Montem Belligardum, mitto denique tot alias pacatas vel amicas civitates, aut ficto civium rogatu aut nullo etiam praetextu, captas et sub imperium ditionemque subjunctas.

Sumto spiritu ex debiliorum injuria, potentiores lacessunt. Sabaudiam et Nicaeam in provinciae formam redigunt, Belgium Austriacum ac quidquid a laeva Rheni ripa situm est terrarum, naturales imperiorum fines quosdam jactantes, adoriuntur Franciaeque adjungunt. Mox, torrentis instar, desuper ab Alpibus in Italiam effusi, totam obruunt. Inde in Orientem conversi, quasi angustis Europae finibus nova libertas ista non contineretur, mare trajiciunt. Ordinem Melitensem in itinere adoriuntur, insulam perfide expugnant. Ægyptum Syriamque invadunt, Turcis scilicet invitis opitulaturi adversus copiarum suarum licentiam.

Terris occupandis parum contenti novas, ad exemplar domesticum, civitates condunt, veteres ad eandem speciem informant. Justis Regibus, Principibus, magistratibus exactis, undique novae, novis, vel renovatis antiquis, nominibus, surgunt Respublicae, Parthenopeia, Romana, Cisalpina, Ligustica et, eheu! Batava nostra.

Crescente per scelus audacia, everso domi regno, de cunctis terrarum regnis abolendis, nefarie occiso Rege suo, de omnibus aeque Regibus per sicarios, tyrannicidas appellabant, tollendis, consilia ineunt, nec perficere veriti fuissent, nisi metus improbitatem superasset.

Sed ista forsan in primis conversionum procellis, perditissimorum quorumdam furore, gesta esse, dixeris, universam rei indolem vero et rationem non ex horum temeritate vel nequitia aestimandam esse, sed ex sanioribus prudentiorum consiliis, qui, sedata tempestate, ad gubernacula accesserunt.

Domi quidem frenum licentiae fuit injectum, sed eadem in exteras nationes arrogantia mansit.

Quod

Quod statim, ubi in Francia rerum summam ab uno occupatam vidit, clarus, si quis alius, politices scientia et usu Pittius dixit, intus omnia, foris nihil, nisi nomina, mutatum iri, id quam verissimum esset, mox eventus docuit. Popularis scilicet imperii forma et appellatio evanuerunt, Respublicae obsoleverunt, a novo Imperatore vel in provincias mutatae vel, peculiari aliquo titulo, sibi suisve reservatae, sed novi Reges, nova regna exstiterunt Hetruriae, Italiae, Westphaliae, Hollandiae. Quin et veteribus regnis, Neapolitano, Hispanico, in plenissima pace pulsis captisve Regibus, reges novi, praepotentis domini fratres, impositi.

Hi autem ipsi Reges quo erant in honore et pretio apud eum, qui regna detulerat? Vix satraparum loco scilicet. Quidquid e re sua judicasset, imperabat. Si non satis promptum videretur obsequium, objurgabat, probris minisque vexabat, regno exuebat, exsilio aut captivitate mulctabat, palam profiteri ausus, Regum suorum prima esse officia erga se, proxima erga Franciam, ultima demum erga populos, quibus praeessent. Testes sint frater solio dejectus et fugatus, Hetruriae Rex in Hispaniam relegatus, Regina, mater ejus, in monasterium detrusa.

Verum quid singula memorem, quid Sardiniae, quid Lusitaniae Reges trans maria profugos, Pontificem captivum, aut tot alios Europae Principes avitis sedibus dejectos, patria extorres? Mitto, citra bellum omne, disjectum Imperium Romano-Germanicum, mitto ex laceris ejus membris ad novam servitutem coagmentatum Foedus Rhenanum, omnibus Germaniae Principibus oppressis, plerisque spoliatis, paucis inde auctis, quibusdam regio nomine condecoratis, quo scilicet novitius Foederis Protector Regibus stipatus incederet.

Sed quorsum haec omnia, quae sunt in vulgus notissima? — Eo nempe, ut Juris Gentium Europaei fundamenta, per Francici Regni conversionem, diruta plane et profligata, aequalitatem populorum et libertatem funditus eversam fuisse, luculenter appareat.

Satis multa de communi diximus calamitate, quae Juris Gentium Europaei fundum afflixit. Nunc singularia contemplemur placita, vel commutata, vel abolita.

Quassatis aedificii fundamentis, fieri vix potuit, quin et partes ejus membraque multa corruerent, idque eo magis, quod, deletis tot Europae civitatibus, conditis aliis, plerisque vero de statu convulsis, pristinis Regum familiis ejectis, inductis novis, veteres earum necessitudines, utilitatis communione, Principum amicitia vel cognatione ac populorum fide et religione conjunctae, magnam partem ad irritum redactae sponte ceciderunt, ruptis autem insuper aut destitutis multis foederibus et pactis, rariores jam antea juris scripti fontes exaruerunt.

Accessit novorum hominum insolentia atque, ex crebris et repentinis commutationibus, bellis et seditionibus ducta, ingeniorum ferocia, quae politicorum hominum elegantiam moresque contaminarunt, dissoluta veteris disciplinae severitate. Notior res est et testatior, quam ut pluribus verbis explicanda esse videatur. Itaque complector brevi. In summa exemplorum abundantia paucis defungor ad fidem insignibus.

Honestissimo Gentium Europaearum instituto jam olim receptum erat, ut, quae civitatibus aemulationes, invidiae, quin et odia bellave intercederent, non traherentur ad Principes, qui singulari perinde observantia colerentur, humanitatis et officii plena.

Sed vix apud Francos rerum novarum caussa vicerat, quum conversionis duces, promiscuo in Principes facto impetu, nullo pacis aut belli discrimine, omnes una contumeliis petere, conviciis lacessere coeperunt et, ut quisque sordibus erat contaminatissimus, ita Principes petulantissime vexare, abjicere, deridere, non privatim solum in circulis, aut palam in diariis, sed publice per leges et decreta iis insultantes, bonis publicationem, vastationem, incendia, personis exsilia, caedem et supplicia minitantes, quin et re ipsa inferentes. Re-

Republica sub unius potestatem redacta, commune quidem illud principalis nominis odium deferbuit, sed intolerabilis superbia domini successit, pristina comitate spreta, super omnes sese efferentis, prout ingenium ferret, laudando, increpando, publicam quandam Principum censuram agentis, velut de tribunali pronuntiantis, damnantis atque adeo inauditum antea imperium in Reges sibi arrogantis, ut vix nisi cum paucis quibusdam potentissimis consilia inire, per legatos agere et pacisci dignaretur, ceteris, tanquam satellitibus, nihil nisi jussa facessere, ad ministeria praesto esse, reliqui faceret, dominationis vero mercedem servitium daret.

Principibus ita vexatis, non minor in privatos cives fuit rerum novarum injuria.

Quae scilicet recentiorum temporum humanitas diversarum gentium et regionum homines arctius ita devinxerat, ut communi quadam utilitatum et commodorum societate inter se contineri viderentur omnes, eo etiam valuerat, ut, facto Jus Publicum inter et Privatum discrimine, in hujus communionem exteri quoque, non multum diverso a civibus loco, admitterentur.

Verum Franci, veterum Romanorum mores et instituta aemulantes, uti Curiorum, Catonum, Brutorum nomina quidem, at veritatem minime, uti Consulum et Tribunorum appellationes, simul autem Gracchorum leges et Marii furores instauraverant, mox Caesaris fortunam et Augusti dominationem revocaturi, sed nullam nec hujus elegantiam nec illius clementiam, ita vetustas etiam, apud ipsos Romanos meliori tempore jam obsoletas, verborum notiones in memoriam reduxerunt, hostem intelligentes, quem peregrinum dicebant, lenitate verbi rei tristitiam mitigantes.

His igitur in pace hostibus, nisi ex peculiaris pacti favore, juris civilis usuram non dabant, fori aditum intercludentes, sententias peregre latas infirmantes vel ad irritum redigentes, revocatis albinagii, arresti, executorii priscis

institutis, ut nomine, sic re et veritate barbaris.

Mitto intercepta rerum commercia, fines portitoribus obsitos, impeditas peregrinationes, vetitas migrationes, interclusum commeatum, mediarumque gentium vexationes et injurias. Alia multa, contra gentium morem et usum facta, sciens praetereo.

Cognovistis, Auditores Humanissimi, rerum conversionem in pace, jam eam cognoscite in bello.

Cultiores Europae populi etsi nondum per omnia sese ad mitius illud applicuissent germanumque Juris Naturalis praeceptum, non cum privatis bella geri, sed cum ipso corpore civitatis, insignes tamen et hac in re ad humanitatem fecerant progressus, in quibus non infimo loco numerandum, quod adversus inermes hostes nulla, adversus armatos non nisi, ad eos ab armis refrenandos, necessaria vis justa censebatur.

Hinc privati, pacis artes foris celebrantes, mercando, peregrinando, commorando, si quos repente superveniens bellum in hostico deprehendisset, tranquille vivere et manere sinebantur, aut summum, si qua peculiaris caussa postularet, discedere, suas res sibi habere jubebantur. Milites vero, in pugna captos vel positis armis in deditionem venientes, nisi data fide liberatos, in custodiam quidem dare justum, sed vincire, vexare, cruciare, nedum necare prorsus nefarium videbatur.

Ad leniora haec bene moratarum gentium instituta quantum Francica rerum conversio profecerit, quantum exquisiti cultus politaeque humanitatis jactatione mirifice sibi placens natio, si nullum aliud exstaret monumentum, solum testaretur novitii Consulis edictum, Anglos omnes, post pacem Ambianensem in Francia morantes, instaurato repente bello, comprehendi, Verodunum rapi et in carcerem dari jubentis. nec minus alterum testaretur praepotentis Imperatoris decretum, captivos omnes in opus publicum damnantis, luculenter vero

con-

convincit a nefario isto Conventu in Anglos, Hannoveranos et Hispanos condita exsecrabilis ea lex: captivi ne fierent, nempe, mactarentur omnes.

Pari impudentia et aviti moris fastidio, sed majori etiam cupiditate in hostium bona saevitum est.

Felicior vitae cultus et animorum mansuetudo major, multis in bello melius institutis, eo etiam valuerant, ut bella non amplius gererentur per tumultuarios exercitus, in quos integri populi confluxissent quique praedationibus, rapinis et latrociniis victum sibi quaererent, sed per milites stipendiis conductos disciplina militari severius habitos, longo commeatus et impedimentorum agmine stipatos. Ita vero simul effectum erat, ut minori armatorum numero minor, non hominum modo, sed rerum quoque strages fieret, ac pacati quidem terrae hostilis incolae, quantum fieri posset, otio fruerentur, sua sibi salva retinerent, modica solum ad praesentem usum tributa praestarent ac commeatus tantum, quantum subvehi aut pretio redimi commode non potuisset.

Quin adeo de populi patrimonio, quae literas, non arma spectarent, bibliothecas, musea atque, ut generaliter dixerim, artium et disciplinarum suppellectilem aut monumenta temerare nefas credebatur. Principum vero palatia, instrumentum et omnis vitae aulicae apparatus quasi sancta et religione quadam munita censebantur.

At novitii isti libertatis ac fraternitatis magistri, universis ad arma concitatis, promiscuam multitudinem, rerum omnium inopem, in hostes evomere coeperunt, ab his alendam, instruendam quin et armandam. Veterem passim rapiendi, vastandi, ferro flammisque grassandi immanitatem si non revocarunt, insatiabilis fecit eorum cupiditas et avaritia ducum. Prisca scilicet ista barbarie jam ad disciplinae formam habitumque redacta, successere pecuniae victis descriptae et intolerabiles earum exactiones, successit novum, in publicas accepti tabulas relatum, caput reditus peregrini.

 Quid

Quid regias dicam expugnatas, ornatu omni et decore spoliatas? Invasis Principum palatiis, quod non modo factum antea nunquam, sed in omni memoria erat inauditum, non solum apparatum et suppellectilem regiam, sed vetustatis etiam reliquias, familiarum insignia et heroum monumenta auferebant.

Quid artium et literarum sacraria expilata memorem? Quum scilicet ex infimis vitae sordibus ad aequandas omnium fortunas progressi latrones, uti natalium discrimen, sic et ab ingenii cultu et honestissimarum artium studiis profectum politioris humanitatis decus abolere laborantes, domi bonis artibus cladem intulerant, eam aliorum praeda sarciri posse, judicantes callidiores alii, subinde rerum potiti, factionum principes, quidquid signorum, tabularum, vasorum aut apparatus literarii conquirere potuissent, undique in nova musea, insolitis Europae spoliis turgentia, congerebant.

Sed insolentissimam miremini nequissimorum hominum amentiam. Cum victi primum, ex plane singulari victricis Europae clementia, nefarias istas retinuissent exuvias, mox autem rebellantes, iterum debellati non suis mulctarentur, sed aliena reddere juberentur, quasi vero leges juraque sibi solis nata existimarent, adversus hanc ipsam victoris humanitatem ad idem illud Jus Gentium Europaeum, toties a se violatum et ludibrio habitum, ausi sunt provocare.

Sed quoniam singula quaeque pro materiae dignitate explicare, temporis angustiae vetant et longius jam processit oratio, desinamus in eo, in quo coepimus, gravissimam esse Juris Gentium Europaei cladem ex temporum nostrorum conversionibus acceptam.

Ad alteram provinciae meae partem accedo, quae versatur in enarrandis prosperis et adversis, quae per hunc annum Academiae nostrae evenerunt. Verum hic a tristibus et luctuosis initium ducendum esse, video, dum ordinem

nem nostrum perlustrans duo ejus lumina desidero, CASPARUM JACOBUM CHRISTIANUM REUVENS et HENRICUM ARENTIUM HAMAKER.

Horum a me laudationem ne exspectetis, Auditores Humanissimi. Vivet quidem eorum laus sine meo praeconio, et erit sane brevis et simplex de vita narratio accommodatior cum ad hujus diei solemnitatem, tum ad facultatis meae mediocritatem.

Editus est in hanc lucem REUVENSIUS Hagae Comitum, die 22 Januarii, anno superioris saeculi nonagesimo tertio, patre JANO EVERARDO, claro Icto, matre MARIA SUSANNA GARCIN, quam mature amisit annos natus quatuor.

Pater non modo filium ipse, quoad domi suae habuit, literis erudivit, sed etiam duodecim annos natum in Gymnasium publicum Haganum deduxit, in quo per triennium versatus adolescens in Athenaeum Amstelaedamense se contulit, ubi, LENNEPIO praeceptore, praeclare profecit in literis Graecis et Latinis. Inde Leidam venit invitatus praecipue fama WYTTENBACHII, in hoc literarum studio regnantis.

Hinc, per oppressae Patriae calamitatem, Lutetiam Parisiorum profectus est cum patre, in supremam Franciae Curiam allecto. Ibi Licentiatus Juris renunciatus, fracta dominatione Francica, Hagam reversus est.

Ut primum in patriam rediit, ad usum communem conferre instituit partam doctrinae copiam, caussis in foro agendis, literis domi colendis. In hoc genere ita probata est ejus scientia, editis Collectaneis literariis, ut, vix dum annum agens vicesimum tertium, Literarum Professor designaretur in Athenaeo Harderoviceno, unde triennio post Leidam migravit, extraordinaria primum, deinde ordinaria Literarum auctus professione, quam ad finem usque vitae ornavit.

Jam nactus theatrum, in quo ejus ingenium virtusque spectarentur, qualem se praestiterit, non est, quod coram Vobis ego dicam. Vidimus omnes et admirati sumus, et vero sunt ejus opera et praeclare facta vel disertissima oratio-

tio-

tione disertiora; exstat Museum Antiquarium ipsius de consilio institutum, ab eo instructum, donis auctum et splendido legato post mortem eximie locupletatum.

Verum ex ipsa illa vita, in literis et museo acta, vereor, ne mortis caussam contraxerit. Studiorum gratia per ferias aestivas in Angliam profectus, omnia ut agebat assidue et strenue, ibi vitae negotiosae et laboriosae molem per multos dies continuos sustinuerat, cum, nullis morbi signis exstantibus, Londino solveret.

Sed o fallacem hominum spem, fragilemque fortunam, et inanes nostras contentiones! quae in medio spatio saepe franguntur et corruunt, aut ante in ipso cursu obruuntur, quam portum conspicere potuerunt (*). In brevi trajectu supervenit capitis affectio vertiginosa, qua repente corporis animique vigor ita fractus est, ut vix in patriam appulisset, cum Roterodami succumberet, vir vita longiori dignissimus.

Hunc ergo finem vitae, pulcherrime actae, habuit, acerbum illum quidem et luctuosum bonis omnibus, sed multo etiam magis amantissimae uxori, quae, comes itineris, Londino sine ulla mali suspicione profecta, Lugdunum ad liberos orbos vidua rediit.

Nostrum est, Auditores Humanissimi, tantam viri tanti virtutem, qui vitam adeo ipsam officiis publicis privatisque impendit, memoriâ gratâ colere, sed multo magis imitari et ad easdem laudes strenue contendere.

Paucis post mensibus novam Academia cladem accepit ex obitu HAMAKERI. Hunc singularis exempli virum Amstelaedamo debuimus, qua in urbe, die 28 Februarii, anno superioris saeculi octogesimo nono, natus erat, patre mercatore, qui eidem negotio filium destinaverat. Artibus ad hoc idoneis linguisque recentioribus eruditus, nescio quo fortunae beneficio, in literas Graecas et Lati-

(*) CIC. *de Orat.* III. 2.

tinas incidit, quarum miro amore sic incensus est, ut, relicta mercatura, iis se in perpetuum consecraret.

Inde a primis elementis orsus, brevi temporis spatio tantum profecit, ut in Athenaeo Professorum scholis uti posset, in quibus summa cum assiduitate et diligentia versatus, incredibili celeritate in intimos utriusque linguae recessus penetravit. Quaerens, quo altius evolaret, ad literas Orientales se contulit, quibus mox ita excelluit, ut omnium oculos in se converteret. Ita cum eluceret ingenium et fama cresceret, anno hujus saeculi 15 oblata ipsi est cathedra Franequerana, quam mox secuti sunt alii honorum gradus, intra biennium professio Leidensis extraordinaria, quinquennio post ordinaria, accedentibus deinde ordinis equestris insignibus.

Leidae, explicitis totis velut ingenii alis, ad illud in Literis Orientalibus fastigium evolavit, ut certare de principatu cum principibus earum literarum posset.

Exstabat in HAMAKERO non minus rarae fortunae, quam doctrinae exemplum. Ejus felicitatis magna pars fuit in matrimonio, quod Franequerae inierat cum JOANNA, magni illius PETRI CAMPERI nepte ex filio ADRIANO AEGIDIO, viro doctrinae studiis et honoribus in Republica claro.

Erant in eâ omnia, quae beatum matrimonium redderent: amor et reverentia mariti insignis, liberorum diligentissima cura, rei familiaris administratio plena scientiae, quae studio mariti non adversaretur. Et videbatur perpetua haec vitae prosperitas futura fuisse, nisi eam inopinato morbi calamitas prostravisset.

Nam, cum proxima aestate in agro Trajectino rusticarentur, liberos eorum febris scarlatina invasit, quibus opem paterno et effuso animo ministrantes, ipsi eodem morbo impliciti, vix octo dierum intervallo, absumti sunt, HAMAKERUM eo insuper manente luctu, ut ante mortem conjugis funus videret.

 At-

Atque ita haec beata vitae domesticae prosperitas, haec ingenii tanta lux et ubertas atque eruditionis prope immensae copia, quarum etiam imago nos et umbra delectat, heu! subito velut de coelo percussae, ex oculis nostris evanuerunt.

Verum non eget nostra commendatione HAMAKERI memoria, adeo ipsam per se Vobis caram esse putamus adeoque multis monumentis eam ipse vivus stabilivit et ad omnem posteritatem propagavit.

Tristibus his et luctuosis accessit denique mors GAUTSCHII, literarum Italicarum et Germanicarum Lectoris Honorarii, in cujus funere discipulorum pietatem agnovimus.

Sic autem brevi unius anni spatio Academia duos amisit Professores, amisit Lectorem, atque e civibus suis optimae spei juvenes, immatura morte sibi praereptos, decem amisit hos: BEUSEKOM, VOLMER VAN BORN, MEYER, NYENHUIS, POPPE, HACKER QUEYSEN, REUTHER, ROYER, SCHOONEVELD, DE VASSY; tristi documento, mortem omni aetati esse communem. Sit iis terra levis.

Verum inter desideria et moerores habemus etiam, quibus laetemur, quorum in primario loco ponendum est, quod, uno ab Academia condita exemplo, duo in civibus ejus numerantur Juventutis Batavae Principes, nec solum numerantur, sed verissime censentur, tum insigni diligentia et assiduitate plane singulari, tum vero ingeniorum progressuumque felicitate. Faxit Deus O. M., ut ex hac disciplina hauriant, quo ad Augustissimi Avi constantiam, fidem et sapientiam maturescant ac caram illam nobis referant effigiem Invictissimi Patris, veterem Batavi nominis famam et hereditariam Domus suae gloriam ita tuentis, ut in eo MAURITII virtus, FREDERICI HENRICI laudibus cumulata, nobis revixisse videatur. Faxit, ut Academia, quae, simul cum Patria, a GUILIELMO I condita, in Patriae salutem GUILIELMUM III aluit, eadem, una cum Pa-

Patria ab altero GUILIELMO I instaurata, alterum in hujus instauratae Patriae salutem alat GUILIELMUM III!

Verum et alia sunt bene de Academia sperandi argumenta et pignora. Salvi sunt Illustres Curatores, qui commodis nostris consulere non desinunt. Pergite, Viri Amplissimi, sic ut facitis, nos cura Vestra et benevolentia complecti.

Incolumes porro Vos habeat Academia, habeat Patria, plurimis illa nominibus Vobis obstricta.

Professorum Ordo, uti moerore, ita quoque laetitia auctus est. Ordinariam Professionem tribus simul gratulari licet Collegis: BREDANO, UYLENBROEKIO, HOEVENO, non novis his et ignotis, sed cognitis et probatis, jam meritis et doctrinae laude claris. Gratulor igitur, et impense quidem, non Vobis modo, sed Academiae pariter et amplius etiam.

EYKIUM, Virum Clarissimum, aetate et morbo gravatum, si praesentem salutare non licet, gratulor absenti honorificum, quod nactus est otium. Redeat ipsi prospera valetudo, quam et WYNPERSIO, Viro Clarissimo, confirmatam esse, gaudeo.

Longa tibi, Clarissime PALMI, sit requies illa vere honorifica, quae tibi tanquam portus est, non inertiae neque desidiae, sed otii ad laudem amplissimi, ad communem utilitatem uberrimi; Longa tibi, Clarissime SMALLENBURGI, quem dubito, senem dicam, an vegeta juventute virum. Senem omnino, si numero annorum aestimo vel doctrinae copia et maturitate, juvenem vero, si alacritatem illam video et laboris constantiam, cujus recens documentum habemus SCHULTINGII Notas ad Digesta, jam ad calcem usque editas, et vero animadversionibus tuis, tot vigiliarum tot annorum fructu, ita locupletatas, ut et ipsius summi viri laudibus et avitis Batavorum meritis in Jurisprudentiam Romanam magnus ex te cumulus accesserit.

Sed praeter has laetitiae caussas habemus etiam, quae triste defunctorum de-

siderium leniant. Exstincti sunt HAMAKERUS et REUVENSIUS, sed eorum schola superest. Adsunt, qui eorum vices suscipiant, Viri Clarissimi WEIJERS et VAN DER CHYS, hic museo numismatum praefectus et extraordinaria professione ornatus, ille jam eadem ornatus antea, sed docendi provincia nuper auctus. Habetis, Collegae Spectatissimi, praeclarum, quod intueamini, exemplar Praeceptorum. Hos imitari, sic ut facitis, et ad eandem laudem contendere pergatis. Primus hic Vobis ad majora sit aditus.

Sed ex eadem schola tu quoque prodiisti, Doctissime LEEMANS, cui delatam musei antiquarii curam libentissime gratulor. Eccui enim libentius gratuler, quam probatissimo hujus Academiae alumno, ex tali talis magistri disciplina?

Quam armis strenue sustinuisti Patriae caussam, eandem his doctrinae studiis tuearis.

Nec minor est de te spes et exspectatio, Reverende JANSSEN. Communiter tibi delata est musei antiquarii cura, communis quoque sit gratulatio nostra. Tu vero, si minus ab ejusdem magistri disciplina, at ab eadem ejus benevolentia, necessitudine et amicitia non exiguam affers commendationem, sed majorem sane a propria, apud exteros etiam tibi parta, ingenii laude. Sed nolim his ambitiose commemorandis modestiae tuae vim afferre. Paucis defungor. Fausta tibi muneris auspicia sunto!

Neque in prosperis Academiae recensendis praetermittenda sunt doctrinarum adminicula, cum aucta, tum amplificata.

Bibliothecae Academicae, ex continuata munificentia Augustae Principis Arausiacae, splendidum, regio, dubites, habitu, an delectûs intelligentia praestantius, iterum accessit donum, pars ultima Florae Altaïcae, a LEDEBOERIO, Viro Clarissimo, editae, tum vero tomus quartus et quintus pretiosis-

sissimi operis botanici, his jam voluminibus absoluti, Iconum plantarum, Floram Rossicam, imprimis Altaïcam, illustrantium.

Hortus botanicus crescit et in dies laetius efflorescit diligentissima REINWARDTII, Viri Clarissimi, cura.

Museum anatomicum ex Regia liberalitate locupletatum est defuncti Collegae Puteani supellectile, qua complura specimina continentur, anatomiam praesertim et physiologiam spectantia, quae praesentem jam seriem non modo amplificant, sed illustrant eximie. Totius autem Musei Descriptionem Clarissimus SANDIFORTIUS quarto nuper auxit volumine, quo tabulae continentur praecipuorum speciminum pathologicorum a BRUGMANSIO et BONNIO collectorum.

Ita exteris de Musei praestantia certius jam constare poterit, sed non minus certo sane de summa SANDIFORTII nostri industria, perita manu, exquisita munditie et elegantia plane singulari.

Nosocomium Academicum egregias medicinae studiosis praebet discendi opportunitates, ducibus MACQUELINO, BROERSIO et HOEVENO, Viris Clarissimis.

Museo numario et antiquario, insigni Regis Optimi benevolentia, splendidum paratur aedificium, locupletissimis ejus in utroque genere copiis explicandis idoneum.

Publica tandem rei herbariae copia, BLUMII, Viri Clarissimi, industriae commissa, hoc etiam anno plurimum aucta est.

Sed tempus ad suavissimam me vocat hodiernae provinciae partem. Itaque te, Vir Clarissime, qui Senatus acta curasti, rogo, ut singularum Facultatum judicia recites.

Salve, mi TROMP, ingeniose juvenis! Audivisti honorificam de te sententiam. Eadem haec mea est, nihil addo. Nostri est Ordinis judicium.

 Gra-

Gratulor tibi, NIERMEYER, vere jam Ornatissime! Absenti aemulo tuo pariter gratulor. Fruimini praemiis Vestris et alios ad honestam laudis aemulationem accendite.

Simul accedite, Juvenes Ornatissimi, VAN LANKEREN MATTHES et KUYPER, vos enim ambo victores renuncio, et duo item praemia habeo, sed aureum unum, chartaceum alterum. Verum par utrique honos, honos enim non auro censetur nec charta.

Neque tu hinc inornatus abibis, praestantissime DE JONG! Audivisti judicium et in eo te fuisse, ut praemium caperes.

Accede, laudatissime COBET! Qualis tu sis, non est, quod dicam. Ipse, quos vicisti, testes producis, alterum experimentis, alterum certissimis indiciis nobis cognitum. Macte virtute tua! En praemium laude cumulatissimum.

Victus es, mi TYDEMAN, sed ita, ut in victoria ducam. Gratulor tibi has honorum primitias, gratulor Patri tuo, Collegae spectatissimo, amico integerrimo, atque id quidem eo lubentius facio, quo magis probatum te cognovi discipulum. Tu vero perge sic, ut instituisti. Habes paternae, habes avitae virtutis exemplar domesticum, habes, quam sustineas, eruditi nominis tui celebritatem.

Non minor tua laus est nec minus tibi gratulor, praestantissime WICHERS. Nulla unquam, exemplo tuo, sit Academiis nostris, nisi in laudatissimarum artium studiis excolendis contentio.

At-

Atque ita dictis et peractis omnibus, quae dicere quaeque facere mos est rite celebrandis his solemnibus, Academiae magistratum in successorem confero.

Itaque tu, Clarissime KIST! honorifico tuo munere sic fungere, ut te Rectore floreat Academia Lugduno-Batava.

DIXI.

SCRIPTA

CASPARI JACOBI CHRISTIANI REUVENS,

VIRI CLARISSIMI.

Collectanea Literaria, sive Conjecturae in Attium, Diomedem, Lucilium, Lydum, al. passim MStorum librorum ope factae, et maximam partem ad Romanorum Rem Scenicam pertinentes, Acc. Disp. de Linguae Graec. pronunciatione. Lugd. Bat. apud *H. W. Hazenberg*, *Jun.* 1815. 8vo.

Oratio de Literarum disciplina animos ad studia severiora et ad vitam communem praeparante, hab. a. d. 25 Januarii 1816. cum Literarum Graecarum, Latinarum, et Historiarum professionem in Athenaeo Harderov. auspicaretur. Harderov. ap. *T. Barends*, 1816. 8vo.

Oratio de laudibus Archaeologiae, hab. a. d. 24 Oct. a. 1818. cum in Acad. Lugd. Bat. Philosophiae theor. et Literarum hum. imprimis Archaeologiae extraordinariam Professionem publice auspicaretur, Exstat in Annalibus Acad. Lugd. Bat. 1818—1819.

Oratio de Archaeologiae cum Artibus recentioribus conjunctione, hab. a. d. 23 Sept. 1826. Exstat in Annalibus Acad. Lugd. Bat. 1826—1827.

Versio Belgica hujus orationis prodiit A° 1827, cura Cl. VAN DER CHIJS, Amstelaedami apud J. VAN DER HEIJ. 8vo.

Epimetrum de quibusdam monumentis cum Pollionis historia conjunctis, ad THORBECKII Commentation. de C. Asinio Pollione. Lugd. Bat. 1820. 8vo.

Antiquiteiten, een Oudheidkundig Tijdschrift bezorgd door N. WESTENDORP, later door N. WESTENDORP en C. J. C. REUVENS, Groningen 1820, 1822, 1823 en 1816.

Periculum Animadversionum Archaeologicarum ad Cippos Punicos Musei Antiquarii. Acc. Tab. lithogr. Lugd. Bat. 1822.

Dir-

Disputatio de simulacris quibusdam tympanorum Parthenonis ad Taylorum Cambium. Exstat in diario, cui titulus Classical Journal N°. 54 et 56. a. 1823.

Verhandeling over drie groote steenen beelden, in den jare 1819 uit Java naar de Nederlanden overgezonden, 1824. 4to. met pl. in de Gedenkschriften van het Koninklijk Ned. Instituut, Dl. III. Ook afzonderlijk uitgegeven en in den handel gekomen.

Korte Beschrijving en Plan der Romeinsche bouwvallen, gevonden ter waarschijnlijke plaatse van het Forum Hadriani op de Hofstede Arentsburg onder Voorburg bij 's Gravenhage, Leiden 1829.

Lettres à M. Letronne, Membre de l'Institut et de la Légion d'Honneur, Inspecteur Général de l'Université de France etc., sur les papyrus bilingues et Grecs, et sur quelques autres Monumens Gréco-Egyptiens du Musée d'Antiquités de l'Université de Leide, à Leide chez S. et J. Luchtmans, 1830. 4to.

SCRIPTA

HENRICI ARENTII HAMAKER,

VIRI CLARISSIMI.

Oratio de Graecis Latinisque Historicis medii aevi ex Orientalium fontibus illustrandis; habita die 23 Decembris 1815, cum Litterarum Orientalium professionem in Athenaeo Franequerano auspicaretur. Exstat in Annalibus Acad. Groninganae 1816—1817.

Lectiones Philostrateae, Lugd. Bat. 1816. 8vo.

Oratio de Religione Mohammedica, magno virtutis bellicae apud Orientales incitamento, habita d. 11 Octobris 1817, cum Litt. Orient. professionem extraordin. in Acad. Lugd. Bat. auspicaretur. Exstat in Annal. hujus Acad. 1817—1818.

Verhandeling over den Godsdienstigen, Zedelijken en Maatschappelijken invloed van de Dichtkunst. 1817. Exstat in Mnemosynes parte 3.

Specimen Catalogi Codicum MSS. Orientalium Bibl. Acad. Lugd. Bat. 1820. 4to.

Over OSSIAN's Berrathon. 1821. Exstat in Magazijn voor Wetensch. Kunsten en Lett. vol. 1.

Diatribe philologico-critica de monumentis aliquot Punicis. 1822. 4to.

Oratio inauguralis, de vita et meritis GUILIELMI JONESII, habita die 18 Sept. 1822, cum ordinariam Litt. Orient. professionem auspicaretur. Exstat in Annalibus Acad. Lugd. Bat. a. 1822—1823.

Over de Sakontala van den Indischen Dichter CALIDAS. 1822. Exstat in Mnemosynes parte 12.

Aan Professor TYDEMAN, bij de gelijktijdige promotie van drie zijner Zonen, 8 Nov. 1822. Exstat in Mnemosynes parte 13.

Over den Arabischen Held en Dichter ANTAR. 1822. Exstat in Magazijn voor W. K. en L. vol. 2.

Commentatio ad locum Takyoddini Ahmedis Al-Makrizii de expeditionibus a Graecis Francisque adversus Dimyatham, ab a. 708 ad 1221 susceptis. Exstat in Commentat. Latinis tertiae classis Instituti Regii Belgici, Vol. III. ed. a. 1824.

Over den Persischen Dichter FERDOUSI. 1824. Exstat in Magazijn voor W. K. en L. vol. 4.

Incerti Auctoris liber de expugnatione Memphidis et Alexandriae, Arabice editus cum annotatione Latina. 1825. 4to.

Lettre à M. RAOUL ROCHETTE sur une inscription en caractères Phéniciens et Grecs. 1825. 4to.

Over den invloed der Engelsche magt in Indie, en der Fransche Omwenteling op de Oostersche Letterkunde. 1825. Exstat in Magazijn voor W. K. en L. vol. 6.

Verdediging van den oorspronkelijken geest van het Islamismus. 1826. Exstat in Magazijn voor W. K. en L. vol. 7.

Miscellanea Phoenicia sive commentarii de rebus Phoenicum. 1828. 4to.

Ré-

Réflexions critiques sur quelques points contestés de l'histoire orientale. 1829. 8vo.

Redevoering over den aard der zelfstandigheid. 1831. 8vo.

Commentatio in libellum de vita et morte prophetarum, qui graece circumfertur. Exstat in Commentat. Latinis tertiae classis Instituti Reg. Belg. Vol. V. ed. a. 1833.

Beoordeelend verslag van drie der nieuwst uitgekomene geschriften over de Oostersche Penningkunde. 1833. Exstat in Tijdschrift voor algemeene Munt- en Penningkunde. vol. 2.

Aanmerkingen over de Samaritanen, en hunne Briefwisseling met eenige Europesche Geleerden, ter gelegenheid der uitgave van een' nog onbekenden Samaritaanschen Brief. 1834. Exstant in Archivi Theologici VV. Cll. KIST et ROIJAARDS. vol. 5.

Akademische voorlezingen over de grammatikale vergelijking van het Grieksch, het Latijn en de Germaansche tongvallen met het Sanskrit. 1835. 8vo.

Complures denique ab eo scriptae censurae et relationes exstant in Bibliotheca Critica Nova, quam edidit una cum VV. Cll. BAKE, GEEL et HOFMAN PEERLKAMP. Item complures annotationes, quas nomine suo addito passim inseruit aut subjunxit Speciminibus, ipso Praeside defensis, UYLENBROEKII, ROORDAE et WEIJERSII; Commentationi, praemio ornatae, DEDELII (quae exstat in Annalibus Acad. Lugd. Bat. 1822 — 1823.), et Dissertationi Theologicae JUYNBOLLII de Amoso.

INCREMENTA MUSEI NUMARII

HENRICO COCK, *RECTORE*,

a. 1835 — 1836.

Museum numarium Academiae Lugduno Batavae, primum cum Bibliotheca Universitatis, deinde cum Museo Archaeologico conjunctum, nunc peculiari curae Clar. VAN DER CHIJS commissum, extat inde a medio Saeculo XVIII. Incunabula debet liberalitati Comitis BENTINCK, Academiae Curatoris, qui ad Numismatices studium hac in Academia promovendum, dono dedit non spernendam copiam numorum, tam veteris quam recentioris aevi, quorum catalogus anno 1749 vel 1750 confectus est.

Mox nonnullis hoc donum auctum est privatorum donationibus, praecipue Consulis Negotiatorum Batavorum Smyrnensis DE HOCHEPIED. Addita sunt, sub finem ejusdem saeculi, Nummi antiqui, maxime Romani, curâ et auctoritate LAURENTII SANTENII, tunc temporis Academiae Currtoris, variis auctionibus parati. Collectionis hujus numariae catalogum anno 1799 adornare instituit G. J. VOORDA, Consularis Leovardiensis, rerum domesticarum curandarum caussa eo tempore hac in urbe commoratus. Atque adeo de Lectore Numismatices Academico creando, quamquam frustra, cogitaverat SANTENIUS.

Anno 1818 e Museo Regis Hagano huc translata sunt sulphurea nummorum ectypa Mionnetiana, quae omnia genera omnesque aetates complectuntur.

Ex donatione accesserunt anno 1821 Nummorum Romanorum Museum IOANNIS OTTONIS ARNTZENII Viri Clarissimi uti etiam nummi aliquot recentiores Doctissimi W. DE HAAN.

Vir Clarissimus VAN DER CHIJS, cujus curis inde ab anno 1826, sub auspiciis REUVENSII nummi recentioris aevi commissi fuere, variis temporibus varios nummos Museo donavit, uti etiam nonnulli nummi ejus cura ex subsidiis pecuniariis Musei Archaeologici coëmti sunt.

Tandem anno Academico proxime elapso insigniter auctum est Museum Nummarium ac-

accessione integri Musei Nummarii REUVENSII, Viri Cl., quod, ex conjugis defuncti voluntate, A° 1824 testamento indicata, tradere parat ipsius vidua. Hoc Museum Anno 1817 REUVENSIUS emerat a Cl. NIEUHOFF, Professore Harderovicensi, et quotannis fere, imo etiam postremo vitae mense, emtis Londini nummis rarioribus Persicis, auxerat. Constat autem Museum Reuvensianum nummis tam veteris quam recentioris aevi, Graecis scilicet, Romanis, Arabicis, Anglicis, Francicis, Neerlandicis, caet.

Hoc anno nova accessit donatio nummorum aeneorum et monetae chartaceae (papieren geld) ex liberalitate ornatissimi BOONZAIJER, civis Gorinchemensis, tum etiam Musei Praefectus aliquot nummos dono dedit, aliique numismatices amantes se in futurum etiam daturos promiserunt.

Cum autem longus annorum usus, in conquirendis non tantum optimis, veterrimis et rarissimis, verum etiam magis vulgaribus, numismatibus plerumque sit necessarius, et grandi pecunia ad id opus sit, vehementer cupimus atque optamus, ut liberalitate tam publica quam privata efficiatur ut Museum numarium Academiae Lugduno-Batavae, unicum ejus generis inter Musea Academica patriae, magis magisque respondeat dignitati principis in nostris regionibus Universitatis, atque ut sic abunde inveniant quo se oblectent rerum istarum intelligentes, antiquitatisque, historiae, geographiae, genealogiae, heraldiae, ut et artium bonarum studia, summopere provehantur.

IN-

INCREMENTA MUSEI ANTIQUARII

HENRICO COCK *V. CL. RECTORE*,

a. 1835 — 1836.

Quae hoc anno Museo antiquario accesserunt monumenta satis magni ponderis atque momenti videntur, ut eorum mentio fiat in Academiae Annalibus; id quod ex anno 1833 fieri non licuerat, propter temporum conditionem, prohibentem, quominus plura monumenta emerentur. Pauciscima vero, quae ex eo anno memoranda fuerant, simul cum reliquis enumerabo.

I. Ad classem Indicam accesserunt signuncula duo, alterum aeneum Dei *Buddhae* a patre meo carissimo Museo oblatum, alterum marmoreum Dei *Gaudmae*, donum viri doctissimi Horstock. Mortarium praeterea eburneum insigni arte elaboratum, diversisque imaginibus ad Indornm mythologiam pertinentibus pulcherrime ornatum. Instrumenta denique musica aenea, aliaque ad radices montis Merapii in insula Java inventa, et a viro nobilissimo et excellentissimo Baud in patriam transmissa.

II. Classis Aegyptiaca ditata est stelis funebribus quatuor, quarum una ob longiorem inscriptionem prae reliquis memoranda est.

III. Ad classem monumentorum Carthagine repertorum accesserunt anaglyphum, ut videtur, Punicum, cippi praeterea aliquot sepulcrales ad Carthaginis Romanae tempora referendi; lampades quoque fictiles multae inscriptionibus insignitae.

IV. Classis Graeca inprimis aucta fuit vasis fictilibus pictis quadraginta et duobus, quorum multa ob formarum diversitatem, magnitudinem, artisque antiquissimae vestigia prae reliquis excellunt; signuncula porro quaedam fictilia, qualia in sepulcris Grae-

Graecis inveniuntur. Omnia haec patriae oblata sunt a viro nobilissimo J. VAN LENNEP res Neerlandicas Smyrnae Consulis nomine curante; quod donum eo laetius accidit quoniam in eo genere monumentorum multa adhuc in Museo desiderantur.

V. Classem Romanam et Germanicam ditarunt monumenta quaedam minoris quidem molis, sed ea haud inutilia ad historiam patriae tempore Romanorum illustranda, prope Noviomagum pleraque effossa.

VI. Emta denique sunt ectypa sulphurea centum et octo cylindrorum qui dicuntur Persicorum et Babylonicorum, in Museo Britannico et alibi servatorum; ita ut hoc etiam in genere monumentorum Museum egregia quaedam specimina jam possideat.

Tandem memorandum inprimis est, aedificium hoc anno emtum esse, quod, si necessariis quibusdam reparationibus Musei thesauris recipiendis aptatum fuerit, haud parum conferet ad utiliorem monumentorum antiquorum usum, interioremque eorum cognitionem; et simul ostendet, quanta fuerit REUVENSII viri clarissimi, praeceptoris mei carissimi, hoc anno maximo et irreparabili prorsus Academiae et archaeologiae damno, morte nobis erepti industria et infatigabile studium in rebus Musei curandis, quibus factum est, ut intra paucos annos, ex minimis initiis profectum, jam inter praecipua archaeologiae subsidia in Europa numerari possit; quin et in multis monumentorum classibus, Indicorum inprimis, Aegyptiacorum et Carthaginiensium Musea reliqua fere omnia longe superet.

C. LEEMANS.

JOHANNIS WYBRANDI TROMP,

LEKKUMA — FRISII,

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM ET
JURIS CANDIDATI IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA,

RESPONSIO

AD

QUAESTIONEM JURIDICAM A NOBILISSIMA ANTECESSORUM ORDINE IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA A. MDCCCXXXV PROPOSITAM:

„ *Quandoquidem magnopere praedicatur praestantia Juris Romani Ante-Justi-*
„ *nianei fontium, qui nostra aetate e Codicibus rescriptis prodierunt, rogat*
„ *Ordo Jure Consultorum:*
„ *Ut diligenter investigentur Digestorum loci, quorum rectae interpretationi*
„ *nova inde lux oborta esse videatur; quae disputatio, ne justo longior sit,*
„ *instituatur ad Digestorum partes quatuor priores.*

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT D. VIII MENSIS
FEBRUARII A. MDCCCXXXVI.

RESPONSIO

AD

QUAESTIONEM JURIDICAM;

INTRODUCTIO.

Ut universe aetatis nostrae in detegendis antiqui aevi monumentis felicitatem praedicare licet, ita non minimam operam positam novimus in eruendis antiquae doctrinae reliquiis, postquam felici casu repertus esset mos medii aevi, codices membranaceos et papyraceos, abluta erasave priore scriptura, rescribendi.

Multum valuit ea inventio ad locupletandam antiquarum literarum disciplinam, repertis nonnullis elegantiae eximiae fragmentis, quorum Ciceronis libros *de Republica*, et fragmenta orationum *pro Scauro*, *pro Tullio*, in *Clodium et Curionem*, aliarum, historicorum denique partes aliquot, nominasse sufficiat. Plurimum vero Codicibus rescriptis debet Juris Romani studium, cui nostra aetate inde tres fontes uberrimi accesserunt, Gaji JCti Institutionum commentarii, partes aliquot *Codicis Theodosiani*, fragmenta JCtorum Romanorum, quae dicuntur *Vaticana*.

Quum Institutionum Gaji non nisi epitome superesset vehementer mutilata, genuinos commentarios in bibliotheca capitulari Veronae anno hujus saeculi decimo sexto detexit et indicavit Niebührius, vir de literis immortaliter meritus; quos quadriennio post primus edidit J. F. L. Goeschen.

Eodem fere tempore (A. 1821) W. F. Clossius, Antecessor *Tubingensis* in Ambrosiana Mediolanensium bibliotheca, multa invenit, quae ad historiam *Codicis Theodosiani*, primumque librum supplendum facerent, eaque mox publici juris fecit (1). Alia ejusdem Codicis supplementa e tenebris eruit Amedaei Peyroni in-

(1) In opere: Theodosiani *Codicis genuina fragmenta ex membranis bibliothecae Mediolanensis nunc primum edidit* W. F. Clossius. Tubingae 1824. 8°.

industria, editis, quae in palempsesto *Taurinensi* invenerat, triginta circiter folia implentibus fragmentis (1).

Denique fragmenta variorum JCtorum e codice rescripto bibliothecae Vaticanae primus edidit Angelus Majus (2), cui ipsius inventi utilissimi laus debetur.

Haec veteris juris fragmenta, simulatque inventorum fama esset divulgata, ingentem omnium exspectationem moverunt, cupideque ab omnibus harum rerum studiosis excepta sunt: quin eorum praestantia a nonnullis tam ambitiose praedicata est, ut paene credideris jurisprudentiam Romanam adhuc densis tenebris obvolutam jacuisse, et nunc demum in lucem esse protractam. Quorum ut nimia fuerit laetitia, praeproperumque judicium, quasi nullum non Juris Romani caput planum nunc redderetur, ita improbamus aliorum male sedulam pervicaciam, quicquam bonae frugis allatum iri negantium, inventorumque fidem atque auctoritatem temere labefactantium.

Justa imprimis spes erat, fore ut *universa Juris Romani historia* insignia inde caperet incrementa. Quum enim jura civilia non omnia subito orta descriptaque sint, sed a parvis initiis progressa, temporis demum tractu aucta, immutata, amplificata sint, tandemque ad suam perfectionem adducta, et utile est et necessarium plane, eorum occasiones, causas, origines, progressus, vicissitudines, exitus quoque perspecta habere. Ad quam cognitionem non alia potius ratione perveniri possit, quam diligenti investigatione eorum librorum, quibus non nudae traduntur regulae et placita, sed ipsa origo, incrementa, alia explicari solent: quorumque eo major esse debet auctoritas, quod auctores non multa secula post auream jurisprudentiae aetatem vixerunt, sed ipsi illi sunt, quorum indefesso labore et eleganti studio factum est, ut jurisprudentiae Romanae nomen tantopere celebraretur. Constabat autem in illis, quae ad historiam juris pertinerent, exiguam esse Triboniani fidem, inconsulto fere Pomponium secuti (3); cujus rei multa argumenta afferre, non patitur hujus instituti ratio. Exempla sunt in Nov. 78. c. 5, ubi celeberrima de civitate Romana omnibus concedenda constitutio Antonino Pio tribuitur, quum aliunde constet eam Antonini Caracallae fuisse, et in §. 4. *I. de publ. Jud.*, ubi male adulterii poena ex lege *Julia* capitalis fuisse docetur, quum ad Constantinum usque adulteri vel relegatione, vel summum deportatione mulctati fuerint (4). Laudanda igitur eorum ex-

(1) *Codicis* Theodosiani *fragmenta inedita ex Cod. palimpsesto biblioth. reg. Taurin. Athenaei in lucem protulit atque illustr.* Am. Peyron.

(2) *Juris Civ. ante-Just. reliquiae ineditae ex cod. rescripto bibl. Vaticanae*, curante Ang. Majo, Romae in coll. urb. apud Burliacum, 1823.

(3) Cf. Dirksen, *civil. Abhandl.* T. I. p. 205 sq.

(4) Cf. Marcilius apud J. a Costam ad §. laud. Instt.

exstitit operâ, qui sollicite vetera monumenta excusserunt, ut ex testimoniorum comparatione, rationumque pondere, quid verum aut vero simillimum sit, ostenderent.

Tum merito exspectari poterat, hinc explicari posse rationes confecti corporis juris Justinianei, sive viam et modum, quo Tribonianus cum sociis versatus fuerit in colligendis, excerpendis, immutandis cum Digestorum libris, tum Institutionibus et Codice: summa igitur spes erat, ut magni essent momenti ad *rectam Juris Justinianei interpretationem*, propterea maxime, quod Codices rescripti ipsos fontes continebant, unde collectio Justinianea maximam partem hausta sit.

Neque inanes has spes fuisse, partim eventus docuit, partim magis suspicati sunt interpretes, quam quidem certis rationibus docuerunt. Ut enim praestantia novorum fontium evincatur, admoveri debent ad corrigenda, quae corrupta, et supplenda, quae deperdita sunt, denique ad explicandum totum juris Justinianei ambitum: id quod aliquatenus a celeberrimis in Germania viris factum est. His enim subsidiis usi historiam juris illustrarunt cum alii, tum inprimis viri Cl. Hugo et Schraderus, alter in sua Juris Romani Historia, alter in peculiari libello (1). Novam Institutionibus Justinianeis e collatione commentariorum Gaji lucem adsperserunt Klenzius et Böckingius, ne alios memorem, qui ad singulos locos commentati sunt. De suppletione denique et correctione Codicis Theodosiani praeclare meritus est Cl. Wenckius in *Recognitione quinque priorum librorum Codicis Theodosiani.*

Sed, quod mirari licet, nemo dum datâ opera Digestorum libros cum novis fontibus contulit, licet plurimum Juris Romani studio prodesse debeat omne conamen expoliendi praeclarissimum illud monumentum. Et vero qui hoc susciperet, certo scire poterat, se non oleum operamque perdere, quia novi fontes eorum potissimum auctorum opera continent, quibus plurimum usus sit Tribonianus in colligendis Digestis. Repertis enim fragmentis Vaticanis, Gaji commentariis accesserunt multa ex Papiniano, Paulo et Ulpiano excerpta: quorum tanta semper fuit auctoritas, ut Tribonianus non potuerit eos negligere, et nullum fere juris caput inveniamus, quod non illorum verbis illustretur: Nimirum Papinianus *Quaestionum* libris totum fere jus civile complexus esse videtur. Atque, ut Ulpianus ob locorum numerum et gravitatem longe princeps est inter eos, quibus in Edicto restaurando uti possis, et idcirco universi fere Pandectarum corporis quasi fundamentum quoddam praestat, ita Gajum et Paulum illius aedificii praecipuas partes constituere recte dixeris, quorum ille ad insigniores edicti locos commentatus est, hic vero ea edicti capita selegisse videtur, quae subtilioribus quaestionibus ansam praeberent.

His

(1) Schrader, *Was gewinnt die Röm. Rechtsgeschichte durch* Cajus *Institutionen?* Heidelberg. 1824.

His forte rationibus motus Nobilissimus JCtorum ordo in *Academia Lugduno-Batava* rogavit disputationem *ad quatuor priores Digestorum partes*, *qua investigetur, quibus locis e Codicibus rescriptis nova lux oborta esse videatur.* — Quaestio illa, ab altera parte utilitate eximia se mihi commendabat, qua nimirum ad interiorem Pandectarum cognitionem ducerer: ab altera vero parte difficultates ingentes mihi dissimulare non poteram. Intra paucos enim menses dimidia fere Digestorum pars erat sub examen vocanda, Codices rescripti, saepe lacunosi et obscuri, erant excutiendi et ad Digesta interpretanda applicandi: qua in re iterum cavendum erat, ne aut nimium illis tribueretur, aut festinatione plura negligerentur.

Vicit tandem me, quid facerem diu dubitantem, cum praemii propositi aliqua certe spes, tum magis etiam apta occasio, ita mihi oblata, consilium dudum susceptum sed adhuc neglectum perficiendi. Jam antea enim constitueram, Juris Romani cognitionem aliquando ex ipsis JCtorum placitis haurire, ipsosque disputantes adire; sed optimum consilium identidem differebam, operae difficultate et amplitudine deterritus, donec tandem optato laudis vinculo me obstrictum sentirem.

Ratio, quam in elaborando argumento secutus sum, est simplicissima. Primum legi et relegi omni mentis intentione novos fontes: tum ad Digesta me contuli, singulaque fragmenta diligenter examinavi, tam ad historiam juris, quam ad doctrinam JCtorum attendens. Sed quum mihi, officio rite functuro, multi interpretes essent consulendi, temporis angustiae coëgerunt me plerumque in antiquioribus subsistere, comite adsumpto Noodtii commentario perpetuo.

Et haec quidem praemonenda habui. Qualem enim in singulis locis illustrandis observaverim rationem, monere nil opus est: praestat hic praefationi finem imponere, et ad ipsas adnotationes accedere.

PARS

DIGESTORUM SEU PANDECTARUM.

PARS PRIMA.

LIBER I.

TIT. I.

DE JUSTITIA ET JURE.

Lex 9. — Gajus libro I. *Institutionum.*

« Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim
« communi omnium hominum jure utuntur. Nam quod quisque populus
« ipse sibi jus constituit, id ipsius proprium civitatis est, vocaturque jus
« civile, quasi jus proprium ipsius civitatis; quod vero naturalis ratio inter
« omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur, vocaturque
« jus gentium, quasi quo jure omnes gentes utuntur."

Ait JCtus, quod quisque populus ipse sibi constituit, id ipsius proprium civitatis esse, vocarique jus civile, quasi jus proprium ipsius civitatis. Si significare voluit Gajus, jus civile vocari, quod quisque populus ipse sibi constituit, quodque civitatis proprium est, difficilius est intellectu, quo consilio addiderit *quasi jus proprium ipsius civitatis.* Hoc enim jam dictum erat, et ita quidem, ut in eo quaerenda videatur causa, unde jus illud *civile* appellatum sit. Quae quum ita sint, effectus sane ipse vicissim causae suae causam continere nequit. Praeterea mirum videtur iis, quae jam dicta sunt, subjici jus a populo sibi constitutum proprium esse civitatis, id quod spon-

sponte e superioribus sequebatur. Nam qui posset id, quod civitatis proprium est, non esse *civile* sive proprium civibus, quibus ipsa civitas constat. Quid igitur? scripsit Gajus Comm. I. 1. . . . . . « quod quisque populus ipse sibi jus constituit, id ipsius « proprium est vocaturque jus civile, quasi jus proprium ipsius civitatis" i. e. quod quisque populus ipse sibi jus constituit, hoc convenit ejus indoli, moribus atque institutis, iis debet originem suam, vocaturque jus civile, quasi proprium *societatis*, quae constat ex singulis populi partibus et vocatur *Civitas.* — In sequentibus minus recte expunxit compilator voc. *populos* post *id apud omnes*, quo factum est, ut in vulgata editione proxime praecedens subjectum *homines* huc traheretur, contra Gaji mentem. Immo scripsit hic jus gentium esse, quod apud omnes *populos* peraeque custoditur.

TIT. II.

DE ORIGINE JURIS ET OMNIUM MAGISTRATUUM ET SUCCESSIONE PRUDENTUM.

L. 2. §. 6. — Pomponius *lib. sing. Enchiridii.*

> « Deinde ex his legibus, eodem tempore fere actiones compositae sunt, qui-
> « bus inter se homines disceptarent; quas actiones ne populus, prout vel-
> « let, institueret, certas sollemnesque esse voluerunt: et appellatur haec
> « pars juris legis actiones, i. e. legitimae actiones, etc."

Historiae legis actionum, qualis significatur h. l., magna lux oborta est e Gaji *Comm.* IV. 11. (1). Primum, quod ad nominis originem attinet, Gajus ait, eas vel ideo sic appellatas fuisse, quod legibus proditae erant (2), vel ideo, quia ipsarum legum verbis accommodatae erant, et ideo immutabiles proinde atque leges observabantur. Loquitur Pomponius tantum de actionibus ex XII tabularum legibus compositis (vid. §. 4 sq.), Gajus vero (IV. 24) docet ad novas quoque, quae deinceps latae sunt leges, eas fuisse conceptas. Quod ad verborum *certitudinem* et concipiendae actionis *sollemnitatem*, haec teste Gajo adeo stricte observabantur, ut « eum, qui

(1) Cf. Zimmern, *hist. Jur. Rom. priv.* III. 85 sqq. Schrader in libello: *Was gewinnt die R. R. Geschichte durch* Gajus *Inst.*

(2) Haec explicat Cons. van Hasselt, in *Spec. Jurid. inaug. de legis actionibus*, Gron. 1823. p. 136, quasi legeretur: quod pertinebant ad legitima jura agendi, quod iis continebantur e. g. intentiones ex legibus desumtae, proinde quod hae actiones legibus enatae erant.

qui de vitibus succisis ita egisset, ut in actione vites nominaret, responsum fuerit rem perdidisse, quia debuisset arbores nominare, eo quod lex XII tabularum, ex qua de vitibus succisis actio competeret, generaliter de arboribus succisis loqueretur." — Denique ex eo, quod ipsa verba, quibus legis actio concipiebatur, e lege desumta erant, intelligitur, quare tota illa legitimorum verborum conceptio a Pomponio recte dici potuerit *legitima actio*.

§. 9. — Ibid.

> « Deinde, quia difficile plebs convenire coepit, populus certe multo difficilius in « tanta turba hominum, necessitas ipsa curam reipublicae ad Senatum dedu« xit. Ita coepit senatus se interponere et quidquid constituisset observabatur; « idque jus appellabatur senatus consultum."

Quae ex h. l. manifesta est Pomponii sententia, jam libera republica senatum de jure civili privato constituisse, ansam praebuit quaestioni, de qua viri docti per tria secula (1) in utramque partem disputaverunt, quaeque et nostra aetate, genuinis illis juris Romani fontibus repertis, nondum profligata est. Quicquid autem alii ex historicorum aliorumque veterum scriptorum testimoniis afferant, mihi locus Gaji (I. 4) tam insignis videtur momenti, ut non possim non cum iis facere, qui libera repb. SCta ad jus privatum pertinentia legis habuisse vigorem statuant. Ipsa Gaji verba sunt: « Se« natus consultum est, quod senatus jubet atque constituit. Idque legis vicem obtinet, « quamvis fuit quaesitum."

Confirmatur nostra opinio primum ordine, quem Gajus juris species enumerans sequitur. Nominat enim prius SCta, quam principum constitutiones (2). Ex reliquorum autem fontium recensione satis liquet, eum accuratam temporis habuisse rationem. Primum scilicet in serie locum occupant leges, alterum plebiscita, sequuntur SCta, tum constitutiones principum, dein edicta magistratuum, denique responsa prudentum. Non obstat, quod edicta post constitutiones, responsa post edicta memorantur, quum ante SCtum ad principis Hadriani orationem (3) de edicto perpetuo confirmando factum, edicta non habuerint vim legis perpetuae (4), sed una cum magistratu finito, ex sua natura edictum etiam omni vi destitutum et quasi exstinctum esset; unde quivis facile in-

(1) Franc. Connanus Sec XVI. *JCtus Parisiensis in comm. J. C.* I. 12. fautor exstitit ejusdem sententiae, quam postea defendit Bachius.

(2) Cf. Cl. van Assen, *ad* Gajum I. 2.

(3) Vid. §. 18. Constit. *Tanta*.

(4) Utrum Hadriani tempore legis vicem acceperint, non constat inter eruditos.

intelligit, quae antea edicta magistratuum edita sunt, juris civilis scripti fontem aut speciem dici non posse. Similiter Gajus de JCtorum responsis Hadriani, non Augusti Caesaris respexit constitutionem (Cf. I, 7.).

Alterum argumentum afferunt verba: « idque legis vicem obtinet, *quamvis fuit quae-« situm*." Apud Gajum nostrum, ubicumque de scholarum controversiis agitur, verba *quaesitum est* frustra quaeres. Aut enim dicit: *idque maxime placuit* Sabino *et* Cassio; *alii vero . . . . idque maxime diversae scholae auctoribus placuit* (1); aut ita quaestionis mentionem facit: *dissentiunt prudentes: nam* Sabinus *quidem*, *etc.* (2); aut denique alio modo diversas opiniones orationi interponit (3).

Penes quos igitur haec est agitata quaestio? Cons. van Loon, qui hunc locum copiose tractat (4), quaestionis originem repetens a Tiberii constitutione de comitiis ad Senatum transferendis, *juris peritos* fuisse statuit, qui quaesiverint; ipsius autem quaestionis causam repetit ex hominum consueta proclivitate ad antiqua instituta et aversione a rebus novis. Illud recte: hoc perperam, ut videtur. Nam cur, nisi erat juris aliqua quaestio, JCti potissimum rerum mutationi se immiscuissent? quum in absurdum tendit suspicari, Gajum commentarios suos de jure civili scribentem, mentionem fecisse *facti* (5), quod cum jure nihil habebat commune. Controversiam autem non spectasse jus, quo Tiberius comitia e campo ad patres transtulerit, vel inde colligitur, quod hoc non ad privatum sed ad publicum jus pertineret, quod, ut diximus, Gajus in Institutionum libris non attingit.

Restat ergo, ut dicamus quaesitum fuisse de auctoritate SCtorum ante Tiberium factorum: quae quaestio spectans jus civile, quum inter diversas scholas agitata non sit, ad JCtorum, fortasse in judiciis adsidentium, responsa pertinuerit, necesse est (6). Et quoniam hae quaestiones ad usum forensem pertinebant, iis non ficta, quod disputationis causa in scholis fieri potuisset, SCta, sed quae revera exstabant, ansam praebuerunt.

Dubitationem autem ortam opinor post Tiberii constitutionem, quia ex eo inde tempore, potestate senatus admodum aucta, discrimen quoddam ratione juris, quo facta essent, inter SCta antiquiora et recentiora intercedere facile videri poterat. Neque etiam,

(1) Comm. II. 79. (2) II. 195.

(3) II. 159, 218, 244. III. 133, 161, 218. IV. 79, 114.

(4) In Diss. inaug., *qua continetur collatio Inst. Justin. cum* Gaji *Instit. Veronae inventis, inde ab initio usque ad locum de manu.* Groning. 1823. p. 30.

(5) Erat tumultuosa *querela* de rebus novis constitutis, non *quaestio* s. juris controversia.

(6) Probant haec innumera JCtorum fragmenta in Digestis, ubi verba *quaesitum est* in fori quaestionibus sollemniter adhibentur. Vid. Brissonius in v. *quaesitum* et *quaerere*.

am, si reipb. respicimus instituta, negari potest, populi solius fuisse jus condere. Sed postquam plebi propria concedi coeperant jura, ipsaque sua habebat comitia, suosque magistratus, quibus senatus (optimatium) licentiam poterat coercere, omnis sponte mutata fuerit juris constituendi ratio, necesse est. Quod enim antea fuisset iniquum, senatum sua auctoritate jus constituere posse, quo omnes cives tenerentur, hoc postea plebi non amplius ita metuendum erat, quum tribuni plebis, quod plebi damnosum fore censebant, quominus perferretur, vetabant. Contra, cui non intercedebant, id tacite probare videbantur et tamquam omnium consensu constitutum valebat. Longe tamen a legis sanctitate distabat, quod ita sine aliqua legis ferendae forma jussisset Senatus, nec temere dixit Pomponius, quicquid constituisset, *observabatur*.

§. 47. — Ibid.

« Primus Divus Augustus, ut major juris auctoritas haberetur, constituit
« ut ex auctoritate ejus responderent. Et ex illo tempore peti hoc pro be-
« neficio coepit. Et ideo optimus princeps Hadrianus, quum ab eo viri
« praetorii peterent, ut sibi liceret respondere, rescripsit iis: *hoc non peti*,
« *sed praestari solere*, *et ideo*, *si quis fiduciam sui haberet*, *delectari*
« *se : populo ad respondendum se praepararet.*"

Locus explicatu est difficilis, quoniam prima specie inter se repugnant, quae de Augusti et Hadriani constitutionibus refert JCtus. Conatus est Bilderdijkius mendum tollere, voculam negativam *non* ad verbum *praestari* transferendo: quae licet ingeniosa conjectura tamen evitari posse videtur (1).

Videamus, quid e Gaji restitutis commentariis de hoc juris loco innotuerit. Agens de auctoritate responsorum JCtorum, quibus novissimum locum inter juris scripti partes adsignat, mentionem facit rescripti Hadriani; tacet vero de constitutione Augusti. Unde colligo, cum Gajum hanc juris civilis speciem referre ad Hadrianum Imp., tum Augusti constitutionem ejus aetatem non fuisse transgressam, ita ut vere personalia censenda sint, quae jure peritis tribuit, beneficia. Quod si ita est, sublata videtur difficultas, et Pomponii verba sic sunt explicanda: « *Primus singulare illud* « *respondendi jus JCtis concessit* Augustus, *ut major juris haberetur auctoritas.* « *Ex eo autem tempore* (i. e. post Augustum) *peti hoc pro beneficio coepit*" (haec opponuntur superioribus « ut major juris auctoritas haberetur"); « *et ideo* Hadria- « nus, *quum ab eo viri praetorii peterent*, *ut sibi liceret respondere*, *rescripsit iis*, « *hoc non peti*, *sed praestari solere* (respectu scilicet aetatis Augusti, qua hic *petendi* pro

(1) Improbavit eam ampl. Frets, *Verh. over het gezag der Rom. Regtsgel.*, p. 182, coll. p. 53. sqq.

pro beneficio mos non ita invaluerat; quum solis tantum jure vere peritis respondendi jus *tribueretur*), *et ideo, si quis fiduciam sui haberet, delectari se; populo ad res-« pondendum se praepararet*" (quum juris tantum peritia tanta honoris praemia consequi posset.).

Locus male intellectus in alium errorem induxit interpretes, qui ab Hadriano Augusti institutum abrogatum fuisse putant. Immo ex Pomponii Gajique locis manifestum est, Hadrianum illud restituisse (1).

Quaesiverunt etiam viri docti, quid juris fuerit, quando discreparent JCtorum sententiae. Fieri enim poterat, ut vel ipse Imperator, ex cujus auctoritate respondebatur, litem dirimeret, vel sectarum alterutrius opinio praevaleret (2). At docet Gajus, si in unam omnium concurrant sententiae, id quod ita sentiunt legis vicem obtinere: sin dissentiunt judici licere, quam velit sententiam sequi; idque rescripto Hadriani significari.

TIT. III.

DE LEGIBUS SENATUSQUE CONSULTIS ET LONGA CONSUETUDINE.

L. 9. — Ulpianus Lib. XVI *ad Edictum*,

« Non ambigitur senatum jus facere posse."

Huic etiam loco lucem adspergit Gajus (3), de SCto dicens « idque legis vicem ob-« tinet, quamvis fuit quaesitum." Nisi enim controversum fuisset, vanum esset quod Ulpianus suo tempore dicit *non ambigi* (4).

TIT. IV.

DE CONSTITUTIONIBUS PRINCIPUM.

L. 1. *Princ.* — Ulpianus Lib. I. *Instit.*

« Quod principi placuit, legis habet vigorem: utpote quum lege regia, quae de « imperio ejus lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et po-« testatem conferat."

Cl. Smallenburg in animadv. ad Schultingii notas ad Dig. scribit: « nihil me « of-

(1) Cf. Cl. van Assen, *qui in adnot. ad* Gaji I. 7. « Hoc non tantum", scribit, « Gaji locus « refellit, sed etiam ipsa Hadriani oratio ad viros praetorios."

(2) Cf. etiam Marcellus in L. 10. pr. D. de inoff. test.

(3) Cf. Adnot. ad L. 2. §. 9. de O. J. (4) Cf. Zimmerm. op. l. p. 77.

« offendit vox *conferat*, nam tempus presens saepe pro preterito usurpari, notum est." Aliorum interpretum hoc ipso, ut videtur, presente tempore ductorum sententia est, imperatoribus sub initia imperii omnia jura, quibus gavisi erant decessores, SCto vel lege fuisse delata (1). Quod idem suadet Gaji locus, qui cum Ulpiani fragmento mire consentit. JCtus enim de principis constitutione locutus, « nec umquam," inquit « dubitatum est, quin id legis vicem obtineat, quum ipse Imperator per legem imperium « *accipiat* (2)." Accedit alterum argumentum eandem sententiam confirmans. Nimirum ex Gaji commentariis colligendum videtur, hujus aetate nondum eandem auctoritatem et efficacitatem principum constitutionibus fuisse tributam, ac legibus et SCtis. In loco enim, ubi agitur de perpetuis et temporalibus actionibus (3) « admonendi sumus" scribit Gajus," eas quidem actiones, quae ex lege senatusve consulto proficiscuntur, « perpetuo solere praetorem accommodare (4)." Et quum postea (5) de exceptionibus agit, scribit: « petemtoria sunt, quae perpetuo valent, nec evitari possunt, velut quod « metus causa, aut dolo malo, aut quod contra legem senatusve consultum factum « est." Neutro loco fit mentio constitutionum, et quod plus est, tacite excludi videntur; unde suspicari licet imperatorem quodammodo aliis magistratibus fuisse aequiparatum, ut adeo una cum ejus morte aliove imperii exitu, ipso jure (6) ejus placita auctoritate fuerint destituta. Quod si ita est, hujus rei ratio posita videtur in eo, quod nunquam perpetua de imperio lata sit lex, sed singulis imperatoribus lege quadam regundi concessa sit potestas, ita ut decessorum imperium non continuare successores, sed ipsi identidem novum constituere censerentur.

TIT.

(1) Noodt, *in orat. de lege Regia et jure summi imperantis.* Bach. H. J. III. 1. I. 5.

(2) I. 5. (3) IV. 110.

(4) In Inst. Just. IV. 12. pr. additum est *sive ex sacris constitutionibus.*

(5) IV. 121.

(6) Non tamen negamus, permulta vel postea fuisse *observata* et *legis vicem* in foro retinuisse; argumento sint constitutiones antiquiorum principum a Gajo in Instt. Commentariis laudatae, eaeque, quarum mentio saepe fit in Edicto, v. c. in l. 1. §. 3. D. de postul., l. 28. §. 2. D. ex quibus causis maj. Contra si principis alicujus acta essent rescissa, velut Caligulae, legis vigorem retinere non poterant. Reliqua, quamdiu in usu esse non desierant, licet ipso jure auctoritate destituta, sine dubio legis vicem obtinuerunt. Cf. Gaj. I. 5.

TIT. V.

DE STATU HOMINUM.

L. 11. — Paulus Lib. XVIII *Responsorum*.

« Paulus respondit (1), eum, qui, vivente patre et ignorante de conjunctio-
« ne (2) filiae, conceptus est, licet post mortem avi natus sit, justum fi-
« lium ei, ex quo conceptus est, esse non videri."

Sine patris consensu nuptiae non valent. Generalem illam regulam tractat Paulus h. l. Quaeritur tamen, an injustae hae nuptiae legitimae fieri potuerint ratihabitione jure Ante-Justinianeo? Dissentiunt interpretes. Cujacius (3), si sequitur parentis consensus, ab hoc tantum tempore, non vero a principio justas putat esse nuptias, eamque opinionem defendit Ulpiani verbis in l. 13. §. 6 ad l. Juliam de adult.: « unde apparet ante « patris consensum nullas nuptias, non maritum, non uxorem intelligi." In contrariam sententiam abiit Marcilius (4), publicam nuptiarum utilitatem et favorem exigere putans, ut, quo plures sint legitimi liberi, ab initio justae habeantur nuptiae, atque hoc eodem niti principio, quod per subsequens matrimonium naturales fierent legitimi. In l. l. autem causam adesse specialem contendit, ad restringenda odia et accusationes.

Itaque haec, uti et reliqua, quae huc pertinent Dig. et Cod. fragmenta (quae sedulo collegerunt interpretes) litem sub judice relinquunt. Parum enim constat, utrum Const. Justiniani in l. 25. C. de donat. inter virum et ux. jus vetus confirmet, an plane novum constituat (5).

At vero deciditur quaestio Pauli *responsorum* loco, in Vaticanorum fragmentorum collectione servato. Ponit ibi (§. 103) JCtus hanc quaestionem: « Lucius Titius, « cum esset in patris potestate, absente eo, duxit in matrimonium Scpticiam filiamfami- « lias, cujus nomine dotem accepit a patre. Postea supervenit pater, quo praesente duravit « in diem mortis filii motrimonium. Postmodum decessit Lucius Titius (6). Quaero, « an ex eo, quod non contradixit pater, etiam dotis dationi consensisse videatur, et ideo « ac-

(1) Haec desunt in vulg. (2) *Conditione.* Hal.

(3) Ad pr. I. *de Nuptiis.* (4) Ad c. l. in comment. Jani a Costa.

(5) Constitutionis laud. verba ultima sunt: » Sicut et alias ratihabitiones negotiorum gestorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contracta sunt. Nec in ceterum subtilem divisionem facti vel juris introduci posse."

(6) Haec abundare recte monet Cl. de Buchholtz, ad h. l.

« actione rei uxoriae filii nomine teneatur? Respondit, patrem etiam postea nuptiis con« sentientem et matrimonium filii sui et dotem efficere." Ex iis enim verbis ETIAM *dotis dationi consensisse* patrem jam praesumi non contradicendo confirmasse id, quod ipso absente actum est, satis liquet; quod item indicat Pauli Responsum.

TIT. VI.

DE HIS QUI SUI VEL ALIENI JURIS SUNT.

L. 1. — Gajus Lib. I. *Institutionum.*

« De jure personarum alia divisio sequitur, quod quaedam personae sui juris « sunt, quaedam alieno juri subjectae sunt. Videamus igitur de his, quae « alieno juri subjectae sunt; nam si cognoverimus, quae istae personae « sunt, simul intelligemus, quae sui juris sunt: dispiciamus itaque de his, « quae in aliena potestate sunt. §. 1. Igitur in potestate sunt servi domi« norum. Quae quidem potestas juris gentium est; nam apud omnes perae« que gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitae necisque po« testatem fuisse, et quodcunque per servum acquiritur, id domino acqui« ritur. (Hal. *acquiri*). §. 2. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub « imperio Romano sunt, licet supra modum et sine causa legibus cognita in « servos suos saevire. Nam ex constitutione Divi (*Pii* inserit vulg.) An« tonini, qui sine causa servum suum occiderit, non minus puniri jubetur, « quam qui alienum servum occiderit. Sed et major asperitas dominorum « ejusdem principis constitutione coercetur.

Hunc locum Tribonianus ex Gaji Comm. I. §. 48, 50—53 excerpsit, quae ad ejus illustrationem faciunt.

Primum confirmatur vulg. lectio *personae* in principio legis.

In §. 1. extr. in editione Haloandrina legitur: « et quodcunque per servum acquiri« tur, id domino *acquiri*"; ita ut doceatur, tam comparationem omnium rerum, quas servus acquirit, quam jus vitae ac necis in servos, esse juris gentium. Nunc autem apparet, Gajum h. l. generalem tradidisse juris civilis Romanorum regulam de servo omnia domino acquirente, eumque scripsisse: . . . . id domino *acquiritur* (1).

Eodem loco ad probandum servitutem esse juris gentium, illud abhibetur argumentum, apud

(1) Cf. adnot. Cl. v. Assen ad Gaji, I. 52.

apud omnes peraeque gentes animadverti posse, dominis in servos vitae necisque potestatem *fuisse*. Apud Gajum, §. 52 legitur *esse*. Videtur Tribonianus oblitus fuisse, sermonem esse de potestate *juris gentium*, quae si aliquando omnibus in servos suos competiit, ejus aevo certe non obliterata fuit, licet jure civili circumscripta fuerit moribusve invaluerit, ut non amplius exerceretur. Hinc sequentia quoque *sed hoc tempore — saevire* vi sua destituta sunt. Quum enim ea potestas *fuit*, nec amplius obtinet, intelligitur eam postea fuisse coarctatam.

Minus recte porro in Dig. legitur *Divi Antonini constitutio* (1), quoniam, quo tempore suos commentarios scripsit Gajus, nondum obierat Antoninus (2); quare ipse scripsit *sacratissimi* Imperatoris.

Observetur postremo vox *puniri*, pro qua Gajus habet *teneri*, ductus fortasse Hadriani rescripto, cujus meminit Spartianus in ejus vita c. 13 his verbis: « servos a « dominis occidi vetuit, eosque damnari per judices jussit, *si digni essent.*" Fieri enim poterat, ut dominus castigandi animo (3) occideret servum; quo casu lege omnino *tenetur*, sed an puniendus sit a judicis pendet cognitione.

TIT. VII.

DE ADOPTIONIBUS ET EMANCIPATIONIBUS ET ALIIS MODIS QUIBUS POTESTAS SOLVITUR.

L. 2. — Gajus Lib. I. *Institutionum.*

« Generalis autem adoptio duobus modis fit, aut Principis auctoritate aut ma-
« gistratus imperio. Principis auctoritate adoptamus eos, qui sui juris sunt;
« quae species adoptionis dicitur adrogatio, quia et is, qui adoptat, roga-
« tur i. e. interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus sit, justum sibi fi-
« lium esse, et is, qui adoptatur, rogatur an id fieri patiatur. Imperio
« magistratus adoptamus eos, qui in potestate parentis sunt, sive primum
« gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia, sive inferiorem, qua-
« lis est nepos, neptis, pronepos, proneptis, §. 1. Illud utriusque adoptionis
« commune est, quod et ii, qui generare non possunt, quales sunt spadones,
« adoptare possunt: (*castrati autem non possunt* addit Hal.)"

Locus desumptus est ex Gaji I. §. 98 sqq., quae sedulo conferri merentur.— Videamus prius de adoptione in specie sic dicta.

In

(1) Appellatio *Divi* decepit Noodtium, Obss. II. 5.

(2) Scio equidem in comm. II. §. 195. legi *Divi Pii Antonini:* sed hoc non tanti est, ut statuendum sit Gaji commentarios confectos esse sub imperio Marci Antonini. Vid. adnot. nostra ad l. 1. *de hered. petit.*

(3) Peculiariter ea de re cavit Constantinus M.

In §. 98 verbis *imperio magistratus* additur *veluti praetoris*, quod eo factum sit consilio, ut JCtus significaverit magistratus majores, quibus jurisdictionem celebrare sua aetate licebat. Quum autem veteres istas adoptionum ambages, quae per tres emancipationes et duas manumissiones in filiis, per unam manumissionem in ceteris liberis fiebant, sustulisset Justinianus (1), recte compilatores laudata verba omisisse videntur: jam enim *imperio magistratus* non id significatur, quod Gajus volebat, sed quod in Codice audit *apud judicem competentem* (2) Sic igitur omne discrimen inter Gaji fragmentum et Justiniani constitutionem facile sublatum est.

Quae de adrogatione h. t. docentur, jam diu ante repertos Gaji commentarios viri docti in dubium vocarunt (3). Pothierius Gajum *populi*, aut certe *populi et principis* scripsisse putabat, nec dubitabat, quin Pandectarum, quod dicitur, tempore arrogationes per principis rescriptum in usu fuerint (4). Nos autem in germano JCti opere nullum deprehendimus mutati hujus juris vestigium; contra suo tempore integrum etiam viguisse jus vetus diserte indicat Gajus §. 99, ubi utriusque adoptionis speciem comparans « populi", inquit, « auctoritate adoptamus eos, qui sui juris sunt."

Etiam quod ad arrogationis formam, hoc fragmentum errores peperit. Quum enim Alciatum (5) aliosque offenderat, duas tantum memorari rogationes, quia id, quod per populum fiebat, sine populi rogatione fieri non posset, huic malo Noodtius remedium ferre conatus est ex Galbae oratione Pisonem inconsulto populo arrogantis (6), statuendo bifariam exstitisse adrogationem, vel more antiquo in comitiis curiatis, vel lege regia apud principem cum duplici rogatione, sicut ea in lege nostra exponitur. Sed Juris architectus suam JCti verbis declaravit mentem. Nimirum in Gaji commentariis hunc locum deprehendens, noluit veterem illam formam commemorare, quia ea non amplius obtinebat. Ergo expunxit verba: *et populus rogatur*, *an id fieri poterat*. Semper autem studens ipsa JCtorum verba, quoad ejus fieri poterat, retinere, priores rogationes a Gajo relatas non omisit, quippe quibus traderetur antiquitas et origo nominis, quo ipsius adhuc aevo altera adoptandi species gaudebat. Neque hoc fugisset interpretes, si modo compilator, omnia ad jus Justinianeum transformare conatus, verba quoque *rogatur* et *adoptatur* ad praeteritum tempus retulisset.

L. 8.

(1) V. l. ult. C. h. t.

(2) Magistratus enim jure novissimo etiam *judices* appellati sunt, erantque v. *illustres*, v. *spectabiles*, v. *clarissimi*. Vid. Bethmann Holweg, *Handbuch des Civil. Processes*, p. 43.

(3) Schulting. ad Ulp. Regul. VIII, 2, 3.

(4) « Utut sit, certum est jam coepisse arrogationes fieri ex auctoritate principis tempore Antonini Pii," sunt ejus verba ad h. l. Similiter v. d. Water, *Obss. jur. civ.* p. 376. et Herm. Cannegieter, *Obss. jur. Rom.* II. 19.

(5) *Parerg.* IX. 5.

(6) *Tacit. Hist.* I, 15.

L. 8. eodem. — *Modestinus* lib. II. *Regularum.*

« Quod, ne (*quod nec.* vulg. *quod ut nec.* Hal.) curatoris intercederet aucto-
« ritas, ante tenuerat, sub Divo Claudio recte mutatum est."

Ad h. l. quaeri solet, an Claudio Imp. recte tribuatur haec constitutio, quum eo regnante adolescentes nondum haberent curatores. Itaque pertinere tantum potuisset illa Claudii lex s. SCtum ad eos curatores, qui ex lege XII tabularum furiosis et prodigis, aut ex lege Pletoria lascivis et mente captis dabantur: quod genus hominum quis, quaeso, adoptaret? Idcirco multi existimarunt, jus illud a Divo Marco primum institutum esse; quorum sententia confirmari videtur Gaji silentio, qui nullum auctoritatis curatorum in adrogatione mentionem facit.

Quod autem observat cons. van Vollenhoven (1), Gajum h. l. magis indicare differentias adrogationis et adoptionis, quam utriusque adoptionis requisita exponere: mihi contra Gajus utrumque egisse videtur, neque intelligo, qui posset requisita omittere, discrimina illa enarrans. Quod porro idem reprehendit Gajum, quod similiter in loco de tutelis non retulerit, Claudium sanxisse, ut pupillis extra ordinem tutores a consulibus darentur, cogitare debuerat, Gajum non historiam juris Romani scripsisse, sed juris civilis compendium curans, eos tantum fontes indicasse, qui ad cognoscenda juris civilis, quod suo tempore vigebat, principia majoris erant momenti. Nec obstat, quod Gajus multa referat, quae jam abrogata erant, v. c. legis actiones, in quibus nihil reperies, quod ad juris civilis principia cognoscenda non aut utile, aut necessarium sit. Hoc vero de Claudii illa constitutione dici nequit, quae proprie ne ad jus quidem pertinet, sed ad amplificandam consulum jurisdictionem comparata est. Claudicat igitur comparatio inter fontem juris obsoleti ejusque, quod hodieque observatur, instituta.

L. 20. ibidem. — Marcellus lib. 26 *Digestorum.*

« Haec autem satisdatio locum habet, si impubes decessit; sed etsi de pupillo
« loquitur, tamen hoc et in pupilla observandum est."

L. 21. — Gajus lib. sing. *Regularum.*

« Nam et foeminae ex rescripto principis adrogari possunt."

Jure antiquo, quum arrogationes per populum fiebant, foeminae, quia comitiis erant ex-

(1) In Diss. Inaug. *de SCtis et princ. constit. sec.* Gaji *comm.*, L. B. 1832, p. 11.

exclusae, adrogari non poterant (1). Utrumque sub Imperatoribus mutatum est, introducta adrogatione per rescriptum principis. Quaeritur autem, quo tempore mos iste vetus in desuetudinem abierit, vel abrogatus fuerit? Si fidem habeamus laud. legibus, dicendum est jam Divi Marci tempore rescripto arrogandi jus introductum fuisse. Sed vidimus supra, qualis fuerit Triboniani in interpolandis JCtorum fragmentis levitas, eumque in l. 2. h. t. eadem verba *per rescriptum principis* inseruisse, in quibus etiam h. l. cardo quaestionis versatur. Si enim haec nunc quoque Triboniano debentur, quae de feminarum arrogatione docentur, ex eodem fonte profluxerint necesse est.

Accedit, quod praeter impuberum arrogationem ab Antonino introductam, nulla reperiatur constitutio, qua ante Diocletianum juri veteri derogatum esse pateat. Et, quod maximum est, Gajus I. 101 sic scribit: « Per populum feminae non adop« tantur; nam id magis placuit. Apud praetorem vero, vel in provinciis apud procon« sulem legatumve, etiam feminae solent adoptari," in quorum verborum sensum operae pretium erit, deligenter inquirere.

Cl. van Assen, Gaji verba: « *apud praetorem — solent adoptari*" ita explicat, quasi JCtus hoc voluerit, ut apud praetorem tam mulieres *sui juris*, quam alieni juris adoptari possent; eodemque judice, ii, qui putant eo loco doceri mulierum adrogationem vetitam esse, loci sensum non assequuntur. Quamquam invitus a docti viri sententia recedo, nec possum tamen hanc loci explicationem probare. Gajus enim, postquam §. 98 docuerat duobus modis fieri adoptionem, aut populi auctoritate aut imperio magistratus, in seqq. §is ad 103 utramque speciem conferens, quid utrique proprium, in 103a, quid utriusque commune sit, exponit.

Primum discrimen in eo ponit, quod *populi auctoritate* ii, qui *sui juris* sunt, *imperio magistratus*, qui in *parentum potestate* sunt, adoptantur; dein observat, *arrogationem* nusquam nisi Romae fieri, *adoptionem* vero etiam in provinciis; tertium discrimen ita describit: « Item *per populum* foeminae non adoptantur; *apud praetorem* « vero — adoptari solent." Postremo docet, antea impuberes *apud populum* arrogari non potuisse, *apud praetorem* cujuscunque aetatis homines adoptari. Differt igitur adoptio, quae apud populum ab ea, quae imperio magistratus fit 1° ratione potestatis (§. 99); 2° ratione loci (§. 100); 3° ratione sexus (§. 101); 4° ratione aetatis (§. 102). Nihil praeterea docet Gajus, et in §. 103 ita pergit: « Illud vero utriusque adoptionis « commune est, etc."

Quod igitur vir Cl. in §. 101 peculiariter ait de mulieribus *sui juris* agi, sicut §. 99 de iis, quae *alieno juri* subjectae sunt, hoc vehementer nego. Legimus quidem in §. 99 vocabula *filia* et *neptis*, sed nihil aliud significant, quam *filius* et *nepos*; nimirum hoc vult

(1) Gellius N. A. V. 19. Gajus I. 101., Ulpianus 3, 5.

vult JCtus, tam secundi et ulterioris, quam primi gradus personas adoptari posse.' Praeterea *apud praetorem* arrogari posse, non convenit cum iis, quae paulo ante dixit « imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate parentum sunt." At erit exceptio. Minime vero. Gajus enim, ordinem ubivis accuratissime observans, exceptionem regulae, in §. 99 ineunte, traditae continuo subjecisset, neque illam alio loco, ubi de differentiis arrogationem inter et adoptionem disputat, tradidisset. Insuper §. 101 universe loquitur de *feminis* i. e. de sexu muliebri sine ulla restrictione; quo igitur jure de foeminis tantum *sui juris* agi hic statuamus, non intelligo. Et si vocis explicatione opus est, recurrendum erit ad ea, quae supra dixit, nempe arrogari eos, qui sunt sui juris, adoptari, qui sunt in parentum potestate. Quod ipsum, quia initio jam monuerat, mox cognitum esse ponit, ideoque de feminis tamquam sexu secundum eam regulam loquitur. A qua si exceptionem memorare voluisset, diserte scripsisset « imperio magistratus etiam « mulieres *sui juris* adoptari posse."

Persuasum igitur mihi habeo Gajum h. l. significare novum arrogationis et adoptionis discrimen, idque tale: « feminas non posse adrogari, adoptari posse." Unde sequitur, foeminas sui juris in alienam potestatem transire neutra ratione potuisse, quoniam adoptantur imperio magistratus, qui in parentum potestate sunt. Nec confutat nos, ut addit Vir. Cl., exemplum mulieris *emancipatae* et *arrogatae* apud Plinium, Epp. VIII. 4. Ipsa Plinii verba adscribam, unde appareat, sermonem ibi esse de muliere *adoptione* manu patris emissa, et in potestatem patris revocata, quia *adoptionis* fraude emancipata erat. « Curtilius Mancia, perosus generum suum Domitium « Lucanium (frater is Tulli), sub ea conditione filiam ejus, neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, *adoptaverat* patruus: atque « ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestatem, emancipatam filiam « *adoptionis* fraude revocaverat, et quidem cum opibus amplissimis." Nihil causae video, cur *adoptionem* in his pro *arrogatione* dictam esse judicemus.

Sed haec obiter dicta sint: revertamur ad nostrum auctorem. Gajus igitur, neque docet apud populum, neque apud praetorem, neque per rescriptum principis feminas adrogari posse. Quid? quod ne ipsam quidem impuberem feminam suo tempore arrogari potuisse indicat, quum tradit: « nunc ex epistola optimi Imp. Antonini, — si justa « causa adoptionis esse videbitur, cum quibusdam conditionibus permittitur." Omne enim dubium tollunt verba, quae praecedunt: « impuberem *apud populum* adoptari « aliquando prohibitum, aliquando permissum est;" quia magis placuit, feminas per populum non adoptari. Respexit igitur Antonini constitutio tantum impuberes masculini sexus. — Accedit auctoritas Ulpiani, eodem fere modo, quo Gajus, comparationem instituentis inter arrogationem et adoptionem. Ejus verba haec sunt (Regul 8, 5): « Per praetorem vel praesidem provinciae *adoptari* tam masculi quam feminae, et tam pu-

« puberes quam impuberes possunt." Jam ratione sexus addit: « Per populum vero Ro-
« manum feminae quidem non adrogantur," tum ratione aetatis: « Pupilli antea quidem
« non poterant adrogari; nunc autem possunt ex constitutione Divi Antonini Pii."
Ubi? apud populum; nam de alia arrogatione non loquitur. Atqui foeminae non sunt comitiorum participes; ergo non magis possunt impuberes foeminae, quam puberes adrogari.

Quia igitur JCtorum tempore arrogatio per rescriptum principis nondum nec consuetudine nec lege introducta reperitur, contra vero ubique docetur, arrogationem fieri apud populum, unde sequitur, mulieres arrogari non potuisse, quod ipsum expresse ab Ulpiano affirmatur: — non est, quod dubitemus in laud. hujus tituli fragmentis ea, quae de arrogatione per rescriptum principis leguntur, jus novum esse et Triboniano deberi (1).

Atque ipsa legum verba idem suaderent, deficientibus aliis argumentis. In l. 20 invenitur: « sed etsi dè pupillo *loquitur*, tamen hoc et in pupilla observandum est." Quis autem *loquitur*? Tribonianus, ni fallor, cogitabat: etsi Marcellus de pupillo *loquitur*, hoc tamen etiam in pupillo observandum esse, quoniam sua aetate etiam foeminae poterant arrogari. Lex 21 autem petita est ex Gaji libro sing. *Regularum*. At eane est regula, quam continent verba: « nam et foeminae per rescriptum principis adro-
« gari possunt?" At vero certissime scripsit Gajus: *foeminae apud populum adoptari non possunt;* idque quum totus erat in exponendo placito moribus introducto, quodque latissime patebat: *civilia officia ad mulieres non pertinere* (2): inde enim sequebatur eos comitiorum non esse participes, ideoque adrogari non posse.

L. 32. §. 1. ibid. — Papinianus l. 31. *Quaestionum*

« Imperator Antoninus rescripsit, privignum suum tutori adoptare permit-
« tendum."

Lege Attica prohiberi tutorem pupilli matrem ducere, animadvertit Schulting. in notis ad h. l. Idem tamen nostra lege doceri, recte negat. Vitricus enim tutor dari poterat privigno post nuptias contractas, si v. c. prior tutor, quem statim post patris mortem acceperat pupillus, ante ejus pubertatem decesserat. Praeterea ex l. 2. C. de prohib. nupt. ab Alexandro Severo demum tale matrimonium concessum esse apparet. Merito igitur suspicari licet, tales nuptias JCtorum tempore fori interpretatione pro le-

(1) Concedit Cl. van Assen l. l. legem 21. *D. de Adopt.* ad novum jus interpretatione accommodatum esse. (2) L. I. §. 1. D. ad SCtum Vellej.

legitimis haberi coepisse, quia forensis illa disputatio multis, ut notum est, constitutiobus viam munivit. Et hanc suspicionem confirmant Vaticana fragmenta §. 109, ubi legitur: « Paulus *respondit*, pupillorum matrem uxorem ducere tutoribus interdictum « non esse, etc."

TIT. VIII.

DE DIVISIONE RERUM ET QUALITATE.

L. 1. princ. — Gajus L. II. *Institutionum.*

« . . . . Divini juris sunt, veluti res sacrae et religiosae. Sanctae quoque res — quodammodo divini juris sunt. . . . ."

Haloander omisit voculam *veluti.* Et profecto mirum videtur auctorem legis omnes rerum divini juris enumerare species, eumdemque nihilominus ita scribere, quasi non nisi unam et alteram exempli gratia commemoraret. Apparet autem e Gaji II. 3, hic nullam adesse interpolationem, sed ita scripsisse JCtum, quia initio duas tantum exposuit species divini juris, de quibus postquam separatim tractaverat, deinde transiit ad res sanctas (1).

Ceterum ad h. l. Cf. Gaji comm. II. §. 2 sq., 8—14.

LIBER II.

TIT. IV.

DE IN JUS VOCANDO.

L. 22. §. 1. — Gajus l. I. ad legem XII tab.

« Qui in jus vocatus est, duobus casibus dimittendus est: si quis ejus personam « defendit et si, dum in jus venitur, de re transactum fuerit."

In jus vocatus dimittitur, si quis eum defendit, sive ut ipsum XII tabularum fragmentum audit: *si ensiet qui in jus vocatum vindicit.*

Cl.

(1) Frequentia sunt in Digestis similis festinationis vestigia, quae probant compilatores minus, quam par erat, curasse ea, quae vel receperant vel omiserant.

Cl. Hauboldus in Epicrisi Antiq. Rom. Heineccii ad L. IV. tit. 4 §. 12. « ex Gaji Comm. IV. 21. jam discimus", inquit, « vindicem non tam ad in jus vocationem, quam ad eam legis actionem, quae per manus injectionem fiebat, pertinuisse; siquidem non licuit judicato manum sibi depellere et pro se lege agere, sed vindex dandus fuit, qui pro judicato causam ageret: quo non dato, ille domum ducebatur ab actore et vinciebatur." Huic viri Cl. sententiae obstare mihi videtur locus ejusdem JCti, IV. 46: caeterae quoque formulae, quae sub titulo de in jus vocando propositae sunt, in factum conceptae sunt, veluti adversus eum, qui *in jus vocatus* neque venerit, neque *vindicem dederit.* His confirmatur, quod in Pandectarum fragmento universe de in jus vocatione dicitur, et apparet Gothofredum locum illum XII tabularum (1) recte retulisse ad tabulam de in jus vocando; quum contra Hauboldus laudatis Gaji verbis motus fragmentum illud ad tabulam, quae Gothofredo est de rebus creditis, referat (2).

L. 24. ibid. — Ulpianus l. V. ad *Edictum.*

« In eum, qui adversus ea fecerit, quinquaginta aureorum (*ex hoc edicto* ins. « vulg.) judicium datur."

Tria hoc titulo explicantur edicti capita. Primo vetuit praetor, certas personas in jus vocari (3): altero permittit certas quasdam in jus vocari, veniâ impetratâ (4): tertio poenam in eum statuit, qui adversus ea fecerit.

Huc pertinet Ulpiani locus, cujus mens aperta est. Sed movet me Gajus, ut credam in Edicto non poenam L *aureorum* fuisse constitutam, sed eam definitam fuisse sestertiorum summa (5). Servavit enim Gajus IV. 46 nobis formulam, qua utitur patronus contra libertum, qui illum contra edictum praetoris in jus vocat, his verbis conceptam: « Recuperatores sunto; si paret illum patronum ab illo liberto contra edictum « illius praetoris in jus vocatum esse, recuperatores illum libertum illi patrono *ses-* « *tertium millia* condemnanto; si non paret, absolvunto."

TIT.

(1) Quum fragmenti verba laud. tantum nituntur Jac. Gothofredi conjectura in corrupto Cic. *Topic.* 2 loco, dubitavit Dirksenus, *Zwölf-Tafel Versuche*, p. 122. m. et 157. de ejus fide. similis tamen argumenti legem in XII tabulis fuisse, probabile fit e. l. l. Dig.

(2) Alium ordinem observat ipse Hauboldus in tabulis disponendis. Vid. ejus Epitome *Inst. juris Rom. priv. hist. dogmat. novae edit. prodromus*, p. 131.

(3) Vid. l. 2—4. et 22. h. t. (4) L. 4. ibid.

(5) Simile exemplum est in §. 3. Inst. *de success. libert.*, ubi ipse Justinianus fatetur sestertia translata esse in aureos.

TIT. XI.

SI QUIS CAUTIONIBUS IN JUDICIO SISTENDI CAUSA FACTIS NON OBTEMPERAVERIT.

Rationem, ex qua in Dig. *vadimonium* non reperitur et pro *vadimonium obire* et *deserere* scriptum sit *cautiones in judicio sistendi causa facere* et iis *non obtemperare*, inde repetendum putat Schultingius (1), quod cautionem illam non solis vadibus, verum etiam jurejurando (2) ac nuda promissione praestari posse, postea invaluerit. Infirmatur vero haec docti viri opinio Gaji auctoritate, qui hunc locum tractans (Comm. IV. 183 sqq.) « fiunt autem" scribit « vadimonia quibusdam ex causis pura « i. e. sine satisdatione; quibusdam cum satisdatione, quibusdam jure jurando, quibus« dam recuperatoribus suppositis, id est ut, qui non steterit, is protinus a recuperatori« bus in summam vadimonii condemnetur."

Potior videtur eorum sententia, qui *cautionem judicio sisti* et *vadimonium* nihil differre statuant (3). Nam licet e Gaji IV. 184 colligimus vadimonium faciendum fuisse, postquam aliquis in jus vocatus erat, quando eo die negotio finis non esset impositus, constat tamen ex pluribus Ciceronis aliorumque auctorum testimoniis, et ex ipso Gajo (IV. 46 « qui in jus vocatus, neque venerit, neque vindicem dederit") vadimonium idem esse, ac cautionem judicio sisti. Et si quis miratur, quod a Gajo memoretur etiam vadimonium *recuperatoribus suppositis*, talisque cautio omittatur in Digestis, cogitet ille Justinianum immutasse methodum procedendi in causis civilibus, ejusque aetate ignotos fuisse recuperatores (4).

L. 4. §. 5. extr. — Ulp. lib. 74 ad *Edictum*.

« . . . . Nam et Julianus scribit, si judicio sistendi causa pluris, quam statutum est, per ignorantiam promissum fuerit, exceptionem dari debere, etc.

Ex praecedenti adnotatione, collato Gajo IV. 186. intelligitur, Julianum verbis *si — pluris, quam statutum est* significare (5) summam sestertium quinquaginta, ultra quam cautionem fieri non licebat (6).

TIT.

(1) *Enarr. Pand. h. t.* §. 1.
(2) Vid. tit. Dig. 8. L. II.
(3) Voorda, de vadimonio II, 3. Zimmerm., op. l. III. p. 340. Dissentit Heffter. ad Gaji l. l.
(4) Aliter rem explicat van Hasselt, Diss. I I. 2, 3, 19. N° 14.
(5) Cujac. Obss. X. 10.
(6) Heffter, Obss. c. 26. p. 117

TIT. XIV.

DE PACTIS.

L. 48. — Gajus l. III ad l. XII *tabularum.*

« In traditionibus rerum quodcumque pactum sit, id valere manifestissimum est."

Praeeunte Jac. Gothofredo (1), communi fere omnium interpretum sententia, Gajus h. l. versatur in explicando XII tabularum fragmento, quod servatur apud Festum: « Si nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita jus esto." (2). Hinc conjecerunt, Tribonianum, sublatis a Justiniano rerum mancipi et nec mancipi, item nexus, mancipii et traditionis differentiis, detraxisse verba, quibus jure XII tabularum res abalienandi modos significavisset JCtus, ita ut alii *in mancipationibus vel traditionibus rerum* scripsisse, *mancipationum* solummodo mentionem fecisse Gajum censuerint alii: illam sententiam tuetur Schultingius l. l., hanc vero Gothofredus propterea, quod ipsa lex XII tabularum de mancipationibus tantum caverit.

Duplex igitur quaestio nobis est agenda, 1° quid ipsa lege fuerit cautum, et 2° quid ad legem explicandam scripserit Gajus. Utraque illustratur fragmento quodam ex Pauli Manualium libro II, quod exstat in §. 50. Vat. Fragm.. Quaeritur ibi, an in mancipatione vel in jure cessione ususfructus deduci possit ex tempore vel ad tempus, ex conditione vel ad conditionem? Dissentiunt JCti; Paulus talem conditionem adjici posse ait, *quia et mancipationem et in jure cessionem lex XII tabularum confirmat* (3). Ex hoc igitur loco patet, quod adhuc erat ignotum, in XII tabulis non tantum de mancipatione, sed et de in jure cessione cautum fuisse. Quod cum ita sit, conjicere licet, Gajum de utroque hoc solemni transferundi modo locutum fuisse, et hanc ob causam Tribonianum *in traditionibus* plurali numero restituisse.

TIT.

(1) Anim. J. C. c. 14. et ad l. XII. tab. p. 100 et 210.

(2) Fuisse etiam, qui l. 48 explicarent de mutuo, colligo ex Schultingii verbis in §. 10. enarrat. h. t.

(3) Cf. de Buchholtz ad h. l., qui difficiliorem hanc de usufructu deducendo et transferendo doctrinam bene explicare videtur.

TIT. XV.

DE TRANSACTIONIBUS.

Inscriptio l. 13. — Aemilius Macer, libro I *ad legem vicesimam hereditatum* (1).

Fuerunt, qui legem ullam de vicesima hereditatum conditam fuisse in dubium vocaverint (2), immo negare ausi sint. Aemilium Macrum libros II non de lege vicesima hereditatum, sed de legibus vicesimae scripsisse contendentes, quas scilicet publicanis dicerent hujus vectigalis locatores (3). Aliorum contra est sententia, legem Augusti tempore latam esse de vicesima hereditatum, legem Juliam vicesimariam dictam, eamque esse, ad quam laudatus auctor commentatus est.

Nunc vero ex Gaji commentariis hoc habemus compertum, exstitisse legem vicesimam hereditatum. Mentio ejus fit III. 125., ubi sic legitur: « *et adhuc lege vicesima hereditatum cavetur, ut ad eas satisdationes, quae ex ea lege proponuntur, lex* Cornelia (qua definitur summa, ultra quam obligari nequit sponsor aut fidepromissor) *non pertineat*" (4). Ex simili igitur legis appellatione, et praeterea ex cautione legis de obligationibus accessoriis a Gajo memorata, constat, revera legem talem exstitisse, nihilque adeo obstare, quominus laudatorum ex Digestis fragmentorum inscriptiones genuinae habeantur.

LIBER III.

TIT. II.

DE HIS, QUI NOTANTUR INFAMIA.

L. 1. — Julianus lib. I. *ad Edictum*.

« Praetoris verba dicunt: Infamia notatur — — — — — — qui eam, quae « in

(1) Cff. inscriptiones l. 37. de relig, l. 7 qui test. fac., l. 68. ad legem Falc. et l. 154 de. V. S.

(2) Vid. scriptores a Smallenb. citati in n. 2. ad l. 12. h. t.; Ev. Otto in praef. Thes. I. p. 15., Wieling. *Lect. J. C.* II. 32. — Inscriptiones corruptas habuerunt Gronovius, *de Sestertiis*, L. B, p. 218; Bach, *Hist. Jur. ed.* 6*a*, p. 322. et Cl. Smallenburg.

(3) Vid. Wieling, l. l.

(4) Hoc novum; duo alia legis capita exposuit Wieling, op. l. p. 260. seqq.

« in potestate ejus esset, genero mortuo, quum eum mortuum esse sciret,
« intra id tempus, quo elugere virum moris est, antequam virum elugeret,
« in matrimonium collocaverit: eamve sciens quis uxorem duxerit, non jussu
« ejus, in cujus potestate est: et qui eum, quem in potestate haberet (Hal.
« habet), eam, de qua supra comprehensnm est, uxorem ducere passus
« fuerit: quive suo nomine, non jussu ejus, in cujus potestate esset (Hal.
« est), ejusve nomine, quem quamve in potestate haberet (Hal. habet),
« bina sponsalia binasve nuptias in eodem tempore constitutas habuerit."

Adhibuit hanc edicti partem etiam collector Fragm. Vatic., sub titulo *de cognitoribus et procuratoribus*, §. 320 sq., quae ad illustrationem tam ipsius Edicti, quam fragmentorum edictum explicantium conferri merentur.

Inscriptionem legis laud. jam dudum corruptam judicarunt Viri docti, quia nusquam Juliani libri ad *Edictum* citantur. Scripsit libros *Digestorum*, ex quibus multa quidem in Pandectas Justinianeas fragmenta translata sunt, sed non solent verba Edicti inde peti, etiamsi Julianus ordinem edicti perpetui in suo opere secutus fuerit, illudque illustraverit.

Malo remedium afferre cupientes alii alias conjecturas protulerunt; de quibus dicere nil attinet. Hoc unum videndum, an Tribonianus ex eodem fonte hauserit, quem Vatic. fragm. compilator adiit; tunc enim lex nostra Pauli libris ad Edictum foret tribuenda (1). Sed obstant l. l. 5, 7, 9, 12 et 14 h. t., ex quarum inscriptionibus patet Paulum non libro *primo*, sed libro *quinto* demum de infamia notatis egisse. Praeterea in §. 320 Fr. Vat. de eo, qui eodem tempore bina sponsalia, binasve nuptias constitutas habuit (2) mentio non fit, nec invenitur ibi prior edicti pars; unde suspicor Paulum hujus Edicti partem tantum illustrasse, nec in libris suis totum retulisse verborum contextum. Atque in universum Paulus non tam integros ad Edictum commentarios interpretum more scripsisse videtur, quam quidem selegisse locos, qui subtilioribus ansam darent quaestionibus, easque breviter et concinne exposuisse; quod facile apparet comparanti Pauli fragmenta ad Edictum cum Ulpiani, Gajique fragmentis ejusdem argumenti.

Atque haec sufficiant de inscriptione legis, quibus res quidem non definitur, novaque luce illustratur, sed tamen evincitur pro Juliani nomine Pauli nomen non esse substituendum.

Jam videamus, quatenus ipsi Edicto lucem afferant Vat. Fragm. Ait Praetor: *qui eam, quae in potestate ejus esset, genero mortuo, quum eum mortuum esse sciret, in-*

(1) Cf. Buchholtz in Exc. I.

(2) Vid. ultima pars legis citatae.

intra id tempus, quo elugere virum moris est, antequam virum elugeret, in matrimonium collocaverit. Olim luctus tempus erat X mensium; post constitutionem Gratiani, Valentiniani et Theodosii (in l. 2. C. Just. de sec. nupt.) annuum. Hinc Jac. Gothofredus ad l. 1. C. Theod. de sec. nupt. pro *decem mensibus* in edicto Tribonianum reposuisse *tempus intra quod virum elugere moris est* censuit: cujus opinio refellitur iis, quae leguntur in Fragm. Vat. §. 320.

Quae praecedunt non plane conveniunt utroque loco. Pro eo, quod in l. 1. est, *qui eam, quae in potestate ejus esset*, Fragm. Vat. habent *qui eam, quam in potestate habet*, quod ipsum in Edicto quoque scriptum fuisse puto. Ex laudatis enim verbis *qui eam, quam in potestate habet*, junctis seqq. *eamve sciens uxorem duxerit*, apparet, non tantum patrem, qui collocat filiam, quae maritum non eluxit, sed etiam virum, qui talem feminam uxorem ducit, infamia notari. Unum igitur est objectum *mulier*, quod, cum ad utrumque subjectum *patrem* et *maritum secundum* aeque pertineret, etiam talibus verbis significare voluit Tribonianus, ut nec initio mulieris mentio solius patris respectu facta videretur, nec in fine solius mariti secundi: quamobrem ab utroque mulieris personam sejunxit, pro *qui eam, quam in potestate habet* scribens *qui eam, quae in potestate ejus esset*, et in locum illorum *eamve sciens uxorem duxerit* reponens *eamve sciens quis uxorem duxerit.*

Pergit praetor: eamve sciens quis uxorem duxerit, *non jussu ejus, in cujus potestate est.* Postrema desunt in Cod. Vatic., unde fostasse quis putet ea a Triboniano « esse adjecta. Sed obstat l. II. §. 4. h. t., ubi Ulpianus scribit: excusatur, qui jussu « ejus, in cujus potestate erat, duxerit, et ipse, qui passus est ducere, notatur. Utrum- « que recte, etc." unde patet hoc placitum ipsi praetori, non JCtorum interpretationi esse tribuendum. Alioquin enim solent nomina auctorum citare JCti, aut saltem addere ita usu vel interpretatione inualuisse, nisi tamen ipsi primi sententiam proferant. — Rursus mirum videri debet in Vat. Fragm. e media periodo haec majoris momenti verba fuisse deleta, maxime quum pateat ex l. 12. h. t., ipsum Paulum ea non intacta praeteriisse. Quid igitur statuendum? Res fortasse ita explicari potest: Post edicti verba, quae modo illustrare conati sumus, in Fragm. Vat. praetor ita pergit: « (eamve sciens « uxorem duxerit) *et qui eum, quem in potestate haberet, earum quam uxorem du-* « *cere passus fuerit, quae virum, parentem, liberosve suos, uti mos est, non elu-* « *xerit, quae* (*quaeve* l.), *cum in parentis sui potestate non esset*, etc." Quum igitur h. locum, initio excepto (*et qui — haberet*) ob causam mox excitandam, in Digesta recipere noluit compilator, et tamen discrimen, quod ratione poenae irrogandae intercederet, utrum quis jussu patris, an sua sponte contra edictum fecisset, non commemorari non potuerit, videtur Tribonianus ea, quae de patria potestate hic leguntur, ad priorem edicti partem retulisse, ideoque scripsisse, ut nunc legitur.

Ter-

Tertio loco illum infamia notari ait praetor « *qui eum*, *quem in potestate haberet*, « *eam de qua supra comprehensum est*, *uxorem ducere passus fuerit.*" Hic multa omissa esse probant ea, quae modo ex Edicto retulimus: *et qui eum*, *quem in potestate haberet*, *earum quam uxorem ducere passus fuerit*, *quae virum*, *parentem*, *liberosve suos*, *uti mos est*, *non eluxerit.* Causa, cur parentum liberorumque luctus mentionem suppresserit Juris architectus, eadem est, ob quam l. 23. h. t. interpolaverit, cujus haec sunt verba: « Parentes et liberi utriusque sexus, nec non « et ceteri agnati et cognati secundum *pietatis rationem* et *animi patientiam*, prout « quisque voluerit, lugendi sunt; qui autem eos non eluxit, *non* notatur infamia." Eam legem Triboniani manum redolere jam observavit Cujacius (1), motus auctoritate loci, qui est in Pauli Sent. Rec. I, 21, 13: « Parentes et filii majores sex « annis anno lugeri possunt, minores mense, maritus decem mensibus et cognati proxi- « mioris gradus octo; qui contra fecerit, infamium numero habetur." In eandem sententiam descenderunt Noodtius ad h. t. et Schultingius Enarr. §. 4., qui recte observarunt, Papinianum in l. ult. h. t., cum dicat « exheredatum quoque fili- « um luctum habere patris memoriae, placuit, etc," confirmare laudata Pauli verba. Praeterea non puto, si non notaretur infamia ea, quae parentes liberos, cognatosve lugere neglexerat, Ulpianum in libro VIII ad Edictum, de his qui notantur infamia disputantem, monuisse de meris pietatis officiis. Denique definito temporis spatio pietas non includitur, quod tamen in l. 23, ut nunc est, expresse docetur: « qui autem eos « non *eluxit*, non notatur infamia." *Elugere* enim est lugere (2) ad finem sive ad temporis lege praescripti exitum. Quibus rationibus ductus nullus dubito, quin verba *secundum pietatis rationem et animi patientiam*, *prout quisque voluerit* et particulam *non* in l. 23 a Triboniano inserta esse statuam, et in l. 25 h. t. infamiae mentionem esse suppressam. Nec potuit Ulpianus scribere principium legis 11 h. t.: *liberorum autem et parentum luctus impedimento nuptiis non est.*. Nam si is, qui filium passus fuerit ducere uxorem, quae parentes liberosve non eluxit, infamia notatur (§. 320. Fr. Vat.): nonne multo magis ipsa mulier, quae nupsit, punienda est?

Postremo ex ultimis Edicti verbis in §. laud.: « *quae*, *cum in parentis sui potestate* « *non esset viro mortuo*, *cum eum mortuum esse sciret*, *intra id tempus*, *quo elu-* « *gere virum moris est*, *nupserit*" apparet, Noodtium recte conjecisse, ejusmodi partem edicti in l. 1. h. t. esse omissam, quum ex l. 11. §. 3. h. t. et l. 15. C. h. t. constaret, idem Justiniani aevo adhuc viguisse.

Profliganda restat duplex haec quaestio, an etiam mulieres secundum praetoris edictum lugendae sint, et an viri ad lugendum teneantur.

Quod

(1) Obss. XXI. 12.

(2) « Lugere est abstinere a conviviis, ornamentis, purpura et alba veste.". Paul. Sent. I, 21, 14.

Quod ad mulieres, in l. 23. l. Ulpianus loquitur de parentibus et liberis *utriusque sexus*. Sed quum constat locum illum ita interpolatum esse, ut non amplius de jure, quod obtinet, sed de moribus et pietatis officiis sermo fiat, quae non minus ratione matris, qnam patris, filiae quam filii observanda sunt, ambigi nequit, quin si Ulpianus singulari numero usus fuerit, Tribonianus amplexus sit utrumque sexum. Ergo hic locus est dubiae auctoritatis. — Legi 25 l., ubi tam matrem quam patrem lugendam esse ab exheredato legimus, quia haec minus immutata est, specialiter ratione habita quaestionis propositae fides esset habenda, nisi congruentia illa cum Pauli verbis supra laudatis incuriae potius, quam consilio Triboniani tribuenda esset; qua factum sit, ut illa *idemque et in matre juris est* inseruerit, parum cogitans, de quo jure ageretur, sive potius, ob oculos habens luctum illum voluntarium, quo neglecto edicti tamen poena suo tempore non irrogabatur. — Quominus autem statuamus mulieres lugendas fuisse, aliquid facere videtur Paulus, Rec. Sent. §. 13 l., quum dicat: *parentes et filii majores sex annis anno lugeri possunt;* filias certe exclusas hinc colligeres.

Dubium vero tollitur, Vat. Fr. §. 321, quam adscribam: « Parentem, inquit (sc. « Praetor). Hic omnes accipe utriusque sexus; nam lugendi eos mulieribus moris est. « Quamquam Papinianus libro II Quaestionum etiam a liberis virilis sexus lugendos « esse dicat; quod nescio ubi legerit (1). Sed quatenus extendatur parentum appellatio, « non est definitum apud quemquam. Itaque erunt lugendi etiam ex feminino sexu paren- « tes. Liberos similiter accipere debemus et nepotes et deinceps ulteriores exemplo pa- « rentium."

Paulus igitur utrumque sexum lugendum esse ait. Sed addita ratio « nam lugendi « eos mulieribus moris est" non magni est momenti, quia tantum quod fieri solebat, non vero quod juris, ne quod usu quidem comprobatum est, docet. Itaque ea scripsisse videtur cum, ut suam significaret sententiam, tum imprimis, ut hac opportunitate alteram quaestionem moveret, an etiam viri lugere deberent, quae erat Papiniani sententia. Hac quaestione obiter memorata, redit ad priorem, ad quam affirmando respondet, verbis: « *quatenus extendatur parentum appellatio*, *non est definitum apud quem-*

(1) Haec verba non sunt negligenda, quum exemplum afferant, JCtos recentiores, quamvis magis magisque a summi juris rigore recederent, et aequitati plus tribuerent, non tamen de plano sustulisse, quod legitime constitutum aut diuturnis utentium moribus comprobatum erat. Atque huic eorum eleganti antiquitatis studio tribuendum sit, multa instituta e. g. adrogationem solemniter celebrandam, mancipationem, manumissionis ritus, alia, tamdiu in Imperio Romano viguisse, etiamsi moribus populi non amplius apta essent.

« *quemquam* (1). *Itaque erunt lugendi etiam ex feminino sexu parentes*" quia scilicet vocabulum *parens* natura sua tam matrem, quam patrem denotat. Transit tum ad liberos, quos « *similiter*," inquit, « *accipere debemus et nepotes et deinceps ulteriores*, *exemplo parentium*," i. e. (2) si nulla additur restrictio, et liberorum fit mentio, tam filios quam filias, et in nepotibus tam masculos, quam neptes, et sic deinceps ulteriores accipere debemus exemplo parentum. Dixerit forsitan quis, duram esse hanc explicationem, quia toties apud JCtos legitur, *liberos* non tantum primi, sed etiam ulterioris gradus continere personas (3). Verum fac Paulum voluisse (quod plane praecedentibus convenit) una voce filios et filias, altera secundi descendentium gradus personas complecti, an ita potuisset alia adhibere nomina, quam *liberos* et *nepotes*? Ex iis, quae disputavimus, sequitur ad priorem quaestionem ita respondendum esse, ut dicamus utriusque sexus personas tam adscendentes, quam descendentes, ex mente Edicti lugeri debuisse.

Ad alteram quaestionem, an viri quoque lugere debuerint, transeo. Paulus in l. 9. h. t. « uxores", ait, « *viri* lugere *non* compelluntur." Papinianus in l. 25 « exhere« *datum* quoque *filium luctum habere* patris memoriae *placuit*." Idem Paulus l. I. Sent. Rec. postquam parentes, liberos, maritum, cognatosque lugendos esse dixit, addit: « *qui* contra fecerit infamium numero habetur." Quorum locorum summa videtur indicare, id juris fuisse, ut vir praeter uxorem omnes reliquos, parentes, liberos, cognatos lugeret. Sed obstant Vatic. Fragm. §. 321, ubi Paulus testatur: « Lugendi pa« rentes mulieribus moris est. Quamquam Papinianus libro II *quaestionum* etiam « a liberis virilis sexus lugendos esse dicat; quod nescio ubi legerit." Fuit igitur Papinianus primus, qui novam hac de re protulit sententiam, quam etiam recepisse in Dig. compilatores, conjicio ex inscriptione legis 25. h. t., ad quem ipsum locum Paulus respicere videtur. Ex additis autem verbis: « quod nescio ubi legerit" statuere licet, tempore horum JCtorum adhuc viguisse jus vetus, a praetore introductum, *liberos virilis sexus parentes non lugere*.

Alia quaestionis pars, an *pater* teneatur liberos suos lugere, solvitur edicti verbis in §. 320. Fr. Vat., ubi praetor agit de *femina*, quae virum, parentes, *liberosque* non eluxit, infamiâ notanda. Quapropter ex silentio de virili sexu efficimus, patrem ne liberos quidem suos lugere debuisse.

At-

(1) Secundum Buchholtzii interpretationem, JCtus h. l. agit de gradibus adscendentium, et igitur verba, quae proxime sequuntur, ex ejus opinione supervacua sunt. Perperam: nam Paulus (quod putat B.) quaestionem, an voce *parentis* etiam femininus sexus contineretur, certe non absolvit hoc levissimo argumento: *nam lugendi eos mulieribus moris est.*

(2) Sec. Buchh. his verbis igitur de gradibus descendentium agitur.

(3) Vid. loci citati apud Buchh. ad h. §.

Atque, ut hunc locum plane absolvamus, illustrabimus laud. Pauli fragmentum ex Rec. Sent. Conferri cum eo meretur l. 11. §. 3. h. t., ubi sub finem legitur: « *si quis* « (alii: *si qua*) ergo, post hujusmodi exitum mariti, nuptum se collocaverit, infamia « notabitur." Eodem pertinent haec edicti verba, quae §. 320 laudantur: « *quae* — « viro mortuo, cum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugere virum mo- « ris est, nupserit etc." Quum igitur praetor de sola uxore non lugente cavit, in promptu est dicere in l. I. Dig. voculam *quis*, personam tantum significantem, positam esse pro speciali *qua*, idque eo magis, quod cuivis notum est *viros se nuptum collocare* non potuisse (1).

Quae quum ita sint, quid obstat, quominus apud Paulum, *qui contra fecerit*, et mox *qui luget*, de solis feminis dici statuamus, equidem non video.

Quamvis igitur viri, neglecto a muliere luctu, variis modis in Edicti poenam incidere potuerint, ipsi tamen olim ex mente edicti lugere non tenebantur.

TIT. III.

DE PROCURATORIBUS.

Pluribus hujus tituli locis lucem afferunt reperti jam genuini juris ante-Justinianei fontes, quibus exponitur doctrina de cognitoribus et procuratoribus, quae antea ex Pauli sententiis, Codice Theodosiano et Pandectis Justinianeis, aliisque quibusdam monumentis, parum accurate hauriri poterat. In universo enim juris Justinianei corpore *cognitoris* nomen non legitur, cui, sublatis tunc temporis omnibus procuratores inter et cognitores differentiis, *procuratoris* nomen substituerunt compilatores. Nec tamen subito cognitores sustulit Justinianus, sed differentiae illae ex diversa juris civilis et gentium indole natae paulatim, jam ipsorum JCtorum tempore, evanescere coeperunt. Atque haec causa est, cur nec codex Theodosianus ad veram hujus instituti naturam cognoscendam, atque Digestorum fragmenta illustranda, sufficiat. Paulus denique in op. laud. locum leviter attingit, ut potius conjecturis ansam praebuisse, quam universum argumentum explicuisse, dicendus sit.

Ex Gaji autem commentariis, atque ex JCtorum et Constitutionum fragmentis e Codice Vaticano prolatis, tanta hic locus incrementa cepit, ut singula fere *cognitorum* in Digestis non satis obliterata vestigia agnosci haud magni laboris sit.

Per-

(1) Bene observat Noodtius ad h. t., acquiescendum esse in lectione Cod. Florentini.

Pertinent huc:

L. 1. — Ulpianus Lib. 9. *ad Edictum.*

« Procurator est, qui aliena negotia mandatu domini administrat. §. 1. Pro-
« curator autem vel omnium rerum vel unius rei esse potest, constitutus vel
« coram vel per nuntium vel per epistolam: quamvis quidam, ut Pompo-
« nius libro XXIV scribit, non putent unius rei mandatum suscipientem,
« procuratorem esse, etc. §. 2. Usus autem procuratoris perquam necessa-
« rius est. etc. §. 3. Dari autem procurator et absens potest."

Hujus fragmenti principium, quamvis definitio illa Ulpiani etiam tempore recte se habebat, tamen vel aliunde huc translatum, vel ab ipso Triboniano profectum puto. Nam quum in eodem edicti capite (1) de cognitore et de procuratore egerit praetor, etiam JCti utrumque ita conjunxerunt, ut prius exponerent, quae cognitori propria essent, deinde cum illo compararent procuratorem (2). Eandem rationem tenuisse Ulpianum arguunt, quae sequuntur §. 1. « Procurator *autem* vel omnium rerum vel uni-
« us rei esse potest, etc." Nam cognitor ad litem tantum dabatur, nusquam certe ejus nisi ad defendendum vel agendum constituti mentio fit; et non per nuntium aut epistolam, sed certis verbis in litem coram adversario substituebatur (3). Scio equidem *aliena negotia mandato domini administrare*, aeque alienum esse a cognitoris munere, sed si Ulpianus haec discriminis indicandi causa initio scripsisset, illud *autem* in altera periodo locum habere non posset (4). Tribonianus autem eo consilio principium scripsisse arbitror, ut deleto omni cognitoris vestigio sequentes §§. generalem illam definitionem explicare viderentur.

Ejusdem legis §. 3am interpolatam esse credo, quia procuratorem etiam absentem dari posse jam significaverat JCtus, dicens « vel coram vel per nuntium vel per epistolam" constituitur. Est autem haec nova discriminis nota a cognitore, cujus constitutio legitimis actibus accensetur (5), in quibus praesentia imprimis requiri solebat. Praeterea mire consentiunt Pauli verba in l. seq. « dummodo certum sit, qui datus intelligitur
et

(1) Vid. Fragm. Vat. §. 323, unde patet in Edicto primum de cognitoribus cautum fuisse.

(2) Vid. Fragm. Vat, Gajus IV. 82 sqq. Paulus, Sent. I. 2 et 3. Cod. Theod. h. t.

(3) Gajus IV. 83.

(4) Voc. *autem* h. l. ut plerumque, habere vim adversativam vel hinc patet, quod in §. 1. nihil est, quod procuratori cum cognitore commune fuerit.

(5) Patet hoc vel ex formula apud Gajum IV. 83. Adde Fragm. Vat. §. 329, ubi docetur cognitoris constitutionem non recipere conditionem: coll. l. 77 D. de R. J.

« et is ratum habuerit" cum Gaji IV. 83. « nec interest praesens an absens detur; sed « si absens datus fuerit, cognitor ita erit *si cognoverit et susceperit officium cognitoris.*"

L. 5. — Ulpianus libro 7 *ad Edictum*,

« Praesens habetur et qui in hortis est."

L. 6. — Paulus libro 6 *ad Edictum*.

« Et qui in foro, et qui in urbe et in continentibus aedificiis."

L. 7. — Ulpianus libro 7. *ad Edictum*.

« Et ideo procurator ejus praesenti esse videtur."

Praesentis procurator pro cognitore haberi placuit (1), eo effectu, ut satisdatio judicatum solvi cessaret, et causa cognita ipsi domino et in dominum judicati actio utilis competeret (2). Hinc opus erat accurata *praesentis* definitione.

L. 8. §. 3. — Ulpianus libro 7. *ad Edictum*.

« *Procuratorem ad litem suscipiendam datum, pro quo consentiente domis judicatum solvi exposuit*, praetor ait, *judicium accipere cogam.*" (3).

Etiam hoc loco cognitoris mentio suppressa videtur (4). Is enim, quocum agitur, siquidem alieno nomine interveniat aliquis, omnimodo quidem satisdare debet, quia nemo alienae rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur. Sed si cum *cognitore* agatur, *dominus* satisdare jubetur; si vero cum *procuratore* ipse *procurator* (5). Quae sa-

(1) Fr. Vat. §. 331. (2) Cf. adnot. nostra ad l. 27 sq. h. t.

(3) Cf. l. 15. pr. et 46 pr. h. t. — Caeterum jus recentius, ad quod compilator laudata Edicti verba accommodavit, copiose exposuit Theophilus IV, 11. § 4. « ἔξεστι δὲ τῷ δεσπότῃ κ. τ. λ.

(4) Prudens dico *videri* cognitoris mentio suppressa. Nam est res dubia. Nimirum quia cognitor ipse numquam satisdabat (Gaj. IV. 99, 101) ejus *consensu* hac in re non erat opus, si *dominus* cautionem praestare volebat. Quum vero procurator regulariter (si scilicet a regula dabatur exceptio, quam equidem in fontium silentio non probo) ipse cautionem daret (Gaj. IV. 101), hujus consensu opus erat, quando ipse dominus satisdare vellet. Sed potius *cognitor consentiens* hic dictus fuerit, qui officium suscepit.

(5) Gaj. IV. 101.

satisdatio, teste Paulo in §. 317. Fr. Vat., adeo necessaria est, ut eam remitti non posse, etiamsi *apud acta* prucurator constituatur, Divus Serverus constituerit, quum alias tali modo constitutus procurator cognitoris loco erat (1).

L. 27. §. 1. extr. — Ulpianus l. 9. *ad Edictum.*

« Et licet procuratori commissa sit stipulatio, tamen domino erit danda utilis « ex stipulatu actio, directa penitus tollenda."

L. 28. — Idem l. 1. *Disputationum*

« Si procurator meus judicatum solvi satis acceperit, mihi ex stipulatu actio « utilis est, sicut judicati actio mihi indulgetur. . . . . . . Per contrarium, « si procurator meus judicatum solvi satis dederit, in me ex stipulatu actio « non datur."

Hic locus diligentius a nobis explicandus erit, propterea maxime, quia de judicati actione perversam sententiam protulisse videtur Buchholtzius, quum scribit in Exc. III. nota 76 extr. ad Fragm. Vat.: « Procuratore interveniente praetor jus civile ita ad« juvit, ut domini jus naturale, actione judicati ei denegata, prorsus inutile redderet; « lite vero a cognitore contestata actionem utilem domino dedit, civili cognitoris jure « neglecto." Illud fortasse recte: hoc secus. Contrarium tradit Paulus in §. 317. Fr. Vat. « Cognitore interveniente, judicati actio domino vel in dominum datur. Non « alias enim cognitor reperietur, vel ei actioni subjicietur, quam si in rem suam cogni« tor factus sit." Ex his enim liquet jure civili proprie *nullam* cognitori in eumve datam fuisse actionem. Et licet placuisset, ut aliquando ipse cognitor actione judicati agere posset, necessario tamen eadem, atque verus dominus, uti debuisset actione *directa* scilicet, quia ut Gajus IV. 97. scribit, quum certis et quasi solemnibus verbis in locum domini substituatur, merito *domini loco habetur* i. e., si locum recte intelligo, cognitor et dominus tamquam una eademque spectantur persona, ita ut cognitor nihil, quasi persona a domino diversa, sed omnia ut ipse dominus faciat, quoniam scilicet cognitori dominus inesse fingitur. Igitur ratione adversarii plane eadem persona erat cognitor et dominus. Constabat tamen ea persona ex duobus hominibus, alter causae dominus, alter cognitor; quorum ille satisdabat (2); quapropter ei quoque, non ejus vicario, et in eum judicati actio dabatur. Et quum cognitoris munus non extra judi- ci-

(1) Vat. Fr. §. 317. cf. tit. J. de satisd. § 3
(2) Vat. Fr. 317. Gaj. IV. 101.

cium se extendebat, actio ei in eumve dari non poterat, nisi in rem suam datus esset; tunc enim non tantum vicarius in judicio, sed etiam ante causam in litem deductam, causae dominus erat, ipseque satisdare cogebatur: ipsi proinde et in ipsum judicati quoque actio erat danda.

Longe aliter Buchholtzius op. l. p. 342 sq. Gaji verba interpretatur, quorum sensum, me judice, minime assecutus est. Sic ille: « Praesentia illa domini coram ad« versario illud spectabat, ut licet cognitor interveniret, ille tamen pro vero domino ha« beretur, et propterea judicati actio ei et in eum daretur. Quamvis enim propterea « quod omnia cognitor ipse *per se* agebat, judicati actio *directa* quidem cognitori et « in cognitorem competeret, tamen utilis actio, directa penitus sublata, statim domino « et in dominum dabatur." Gaji igitur loco male intellecto ductus, contendit jure civili actionem cognitori et in eum competere, et propterea etiam in §. 331 *quamvis* pro *quoniam* legere jubet. Conatur autem suam sententiam defendere ex l. 7. C. Theod. h. t; qui locus nihil probat. In priore enim constitutionis parte agitur non de judicati actione, sed de *causa* in litem deducta, nondum vero judicata, si cognitor vel procurator forte decedat, *transferenda* in ipsum causae dominum, non in eorum heredes. In altera parte jubetur, ut, si cognitor vel praesentis procurator vincat vel vincatur, *non cognitori et procuratori vel in eos*, sed domino et in eum detur judicati actio. Quae parum aut nihil ad quaestionem praesentem faciunt; neque enim ex verbis laudatis patet actionem cognitori inque eum antea fuisse datam *secundum instituti naturam*, sed indicant tantum jus, quod obtinuit *ante hanc constitutionem*, quo tempore, sublatis jam plerisque cognitoris et procuratoris differentiis, non mirum hac quoque in re eos fuisse adsimilatos, ut, perinde ac procurator et dominus semper in judicio sejuncti fuerant, sic tractu temporis cognitor quoque et dominus pro diversis personis haberi coeperint, ideoque cognitori ad exemplum procuratoris actionem judicati dari invaluerit. Alter locus, ad quem provocat, est laud. §. 317, ubi plane contrarium doceri modo vidimus.

Sponte ex hac Buchholtzii sententia, cognitori competere directam judicati actionem, sequitur haec, *domino utilem esse dandam*, quam duplici argumento munire studet. Primum (Exc. III. n. 49) affert verba §. 317: « *ex edicto perpetuo judicati actionem procuratori et in procuratorem competere* et hinc, ait, concludi licet edic« tum quoque causam fuisse, ex qua cognitore interveniente judicati actio utilis domino « et in dominum daretur." Est haec conclusio admodum inepta: qui enim ad rei originem adscendere possumus, nisi prius constet rem ipsam exstitisse: quod erat probandum. Et licet praetor multa introduxerit nova, jus tamen honorarium est viva vox juris civilis. — Alterum argumentum petit ex l. 79. D. de verb. obl., non majoris illud momenti, quum ibi agitur de *praesentis procuratore*. Nam falsum est, quod vir doct.

p. 349

p. 349 extr. scribit, locos plerosque, qui de praesentis procuratore verba faciunt, ita intelligendos esse ac si cognitoris nomen legamus. Docent quidem Vat. Fragm. pluribus locis JCtorum aetate procuratorem praesentis distinctum fuisse a procuratore absentis, illumque cognitori esse adsimilatum; sed jure Justinianeo nulla supererat differentia inter procuratorem praesentis et absentis, ut nulla ratio excogitari possit, quare pro *cognitore* Tribonianus scribere maluisset *procuratorem absentis*, quam simpliciter *procuratorem*. Contra fragmentorum Vaticanorum cum Pandectis collatio docet, nullum fere intercedere descrimen inter praesentis procuratorem tempore Pandectarum, et procuratorem Iustinianeum.

Hoc igitur mihi persuasum habeo jure antiquo neque cognitori neque in eum datam fuisse, aut dari potuisse judicati actionem, atque adeo domino, interveniente cognitore, non utilem, sed directam competiisse.

Quod ad procuratorem attinet, de eo ita Paulus §. 317: « interveniente procura« tore, judicati actio ex edicto perpetuo ipsi et in ipsum, non domino vel in dominum « competit." quod etiam non expresse monitum vel ex iis colligi possit, quae modo dixit JCtus « quum procurator defensurus intervenit, non dominus, sed procurator judicatum solvi satisdare compellitur." Sed quid juris in procuratore praesentis videamus. « Quoniam praesentis procurator pro cognitore haberi placuit, domino causa cognita et in eum dabitur actio," ibid. §. 331. Haec autem, actio, quae non ex jure civili venit (1), non directa erat, sed utilis.

Redeo ad l. 28. l., quaesiturus, utrum Ulpianus verbis *sicut judicati actio mihi indulgetur* tantum ad praesentis procuratorem respexerit, an vero significare voluerit, domino semper utilem actionem dandam esse, etiamsi absens procuratorem constituerit, neque postea liti adfuerit.

Fieri potest (quod equidem non credo) jam Ulpiani aetate in foro receptum fuisse, ut regulariter haec actio utilis domino et in dominum daretur. Sic censet Buchholtzius (2). Sed argumentum, quod petit ex l. 27. h. t. admitti non potest, quoniam ibi de singulari causa, *litis transferendae* agitur, quae translatio quum etiam post interpositas stipulationes fieri possit, adjungitur quaestio de actionibus ex stipulatu ortis. Erat enim paulo ante in eadem lege dictum, si procurator satis accepit et in dominum judicium transfert, verius esse et ex stipulatu actionem in dominum transferri. Quum autem ipso jure haec actio competeret stipulanti, subvenit in hac causa speciali praetor do-

(1) Jus civile tunc tantum domino tribuit judicati actionem, si cognitorem in litem constituit §. 317), quia tunc ipse agere fingitur (Gaj. IV. 97.)

(2) In adnot. ad §. 331. *causa cognita.*

domino utili ex stipulatu danda, *directa* (ex stipulatu) *penitus tollenda*, ne alioquin iniquissimum sit promittentem duabus actionibus teneri.

Disertius etiam sententiae Buchholtzianae obstat §. 317. Fr. Vat. « interveniente « procuratore, judicati actio ipsi et in ipsum, non domino et in dominum datur." Similiter in §. 331. sq. hoc docetur, vero procuratore accurate distincto ab eo, qui pro cognitore habetur. « Quoniam *praesentis procuratorem* pro cognitore placuit haberi, « domino causa cognita dabitur, et in eum, judicati actio." 332 « *Procurator absen-* « *tis*, qui pro domino vinculum obligationis suscepit, *onus ejus frustra recusat:* et « ideo nec judicati actio post condemnatum procuratorem in dominum datur, aut pro- « curatori, qui vicit, denegatur." Equidem non video, quomodo disertius JCtus exprimere potuisset, actionem judicati semper procuratori absentis competere aut in eum dandam esse, si condemnatus sit. At Buchholtzius putat se vidisse, qua ratione haec cum l. 28. h. t. convenirent. Audi pulchram ejus argumentationem: « Quia condem- « nati procuratoris mentio fit, de *rei* procuratore agi hoc loco constat. At, si actoris « procurator intervenit, domino utilis actio datur ex judicato, fr. 28. D. h. t." Quis non sentit eodem jure dici posse, quia *procuratoris*, *qui vicit* mentio fit, de actoris procuratore h. l. agi constat; igitur etc. Sed inde non sequitur non etiam de rei procuratore eodem loco agi: immo diserte *procurator qui vicit* opponitur *condemnato.*

Evidenter igitur §. 332 docetur, tam absentis procuratori quam in eum judicati actionem dari; utilem vero actionem domino competentem hic frustra quaeres, quam ei denegatam fuisse, collata §. 331 non temere dicas. Hinc persuasum mihi est Pauli et Ulpiani tempore (uterque sub Severo vixit) utilem judicati actionem tantum domino, qui praesens procuratorem in litem constituit, datam fuisse, et verba legis 28 h. t. jus Ulpiano recentius continere.

L. 30. — Paulus l. I. *Sententiarum.*

« Actoris procurator, non in rem suam datus, propter impensas, quas in litem « fecit, potest desiderare, ut sibi ex indicatione satisfiat, si dominus litis « solvendo non sit (1).

Procuratoris in rem suam dati, nec apud Gajum, nec in Fragm. Vatic. mentio fit, quare in dubium vocari licet, an non hoc etiam loco JCtus de cognitore egerit. Impri-

(1) Cf. l. 33 §. 5, l. 42. §. 2 et reliqua hujus tituli fragmenta ubi de procuratore in rem suam dato agitur. Add. l. 24. pr. D. de minor., l. 3, §. 5. de in rem verso.

primis hoc suadere videtur Fr. Vat. §. 260 (1), ubi de filio emancipato, cui pater peculium non ademerit, dicitur: « debitores convenire non potest, neque lites pecuniae « prosequi, si non sit *in rem suam cognitor* datus." Si enim Pauli (cui tribuendum videtur fragmentum laudatum (2)) tempore procurator in rem suam dari jam coepisset, scripsisset JCtus *in rem suam cognitor vel procurator datus*, sicuti aliquoties hae personae conjunctae inveniuntur (3).

L. 39. §. 7. — Ulpianus l. 9. *ad Edictum*.

« Item ait, si suspectus tutor postuletur, defensorem ejus oportere etiam de rato « cavere, ne reversus ille velit retractare quod actum est. Sed non facile « per procuratorem quis suspectus accusabitur, quoniam famae causa est: « nisi constet ei a tutore mandatum nominatim: aut si, etiam absente tuto« re, quasi non defenderetur, praetor erat cogniturus."

Hic locus repetitur Fr. Vat. §. 340, ubi pro *famae causa* est, *famosa causa*. Postrema *aut si — cogniturus* ibi desiderantur.

L. 43. §. 1. — Idem l. l.

« Cum quaeretur, an alicui procuratorem (Hal. ins. *eum*) habere liceat, in« spiciendum erit, an non prohibeatur procuratorem dare: quia hoc edictum « prohibitorium est."

Quod ex h. l. colligitur (4) praetoris edicto cautum fuisse de his, qui procuratorem dare prohibentur, id egregie confirmant Vat. Fr. §. 322. sq. In §. 322 legitur: « Verba « autem Edicti haec sunt: alieno nomine item per alios agendi potestatem non faciam « in his causis, in quibus ne dent cognitorem, neve dentur edictum comprehendit." Et in seq. §. « duo edicta (i. e. duo edicti capita) his verbis praetor repetit, cognito« rium (5) unum, quod pertinet ad eos, qui dantur." Post haec quaedam exciderunt, qui-

(1) Cognitor in rem suam commemoratur quoque §. 317 et 339. Lacunam in hac §o ita supplevit Blume, ut procuratoris in rem suam dati mentio accederet: quo jure hoc fecerit, equidem non video.

(2) Vid. Buchholtz, *op. laud. Exc. I.* p. 303.

(3) V. c. l. 7. §. 1. C. Theod. h. t.

(4) Vid. Schulting. *Enarr. h. t.* §. 4.

(5) De hoc edicto vid. Gajus IV. 124.

quibus egèrit JCtus, de iis, qui dant cognitores (1), sive de edicto prohibitorio (2), cujus mentio fit in l. 43. l. Quum autem ex ultimis §. 323 verbis: « ut qui prohiben« tur vel dare vel dari cognitores, iidem et procuratores dare darive arceantur" appareat, suppletorio edicto (3) id quod cognitorio et prohibitorio cautum fuerat de cognitoribus, ad procuratores protulisse praetorem; statuere licet in Pand. fragmento *procuratoris* nomen esse suppositum *cognitori*.

L. 67. — Papinianus l. II. *Responsorum*.

« Procurator, qui pro evictione praediorum, quae vendidit, fidem suam ad« strinxit, etsi negotia agere (4) desierit, obligationis tamen onere praeto« ris auxilio non levabitur (*relevabitur* Fr. Vat.); nam procurator, qui « pro domino vinculum obligationis suscepit, onus ejus frustra recusat."

Integra hujus loci verba exhibent Vat. Fr. §. 328 et 332. —

Altera l. l. pars *nam procurator — recusat*, quae dubitationis tollendae gratia addita est, nullam sanam continet decidendi rationem; nam eadem quaestio, quae prioribus legis verbis inest, aeqne in posterioribus potest moveri. Sed nec ipsum JCtum haec eo consilio scripsisse, ex laud. fragm. constat.

Nimirum agit JCtus in §. 331 sq. de discrimine, quod ratione judicati actionis est inter procuratorem, quem pro cognitore haberi placuit, et procuratorem absentis. Illo in litem constituto, ad exemplum cognitoris domino et in dominum causa cognita judicati actio datur, « procurator vero absentis" ita pergit Papinianus, « qui pro do« mino vinculum obligationis suscepit, onus ejus frustra recusat, et ideo nec judicati « actio post condemnatum procuratorem in dominum datur, aut procuratori qui vicit « denegatur."

Argumento sit hic locus non omnes rationes suspectas JCtis vitio esse vertendas, sed saepius tribuendas esse compilatorum incuriae, quamquam incautius censet Buchholtz. ad h. l. *omnes*, quae in Digestis adsunt, malas decidendi rationes compilatoribus esse adjudicandas.

TIT.

(1) Hoc apparet ex seqq. « ut qui prohibentur vel *dare* vel *dari*, etc.

(2) Ita recte Buchholtz ad h. l. Sed perperam citat l. 1. §. 9. D. de postul. Agitur enim ibi de tertia specie personarum, quae postulare prohibentur. Cf. §. 1. ibid.

(3) Hoc respicere videtur Ulpianus in l. 19. §. 2. D. de probat. et praesumpt.

(4) Ita Flor.; reliqui libri et editt. *gerere*. Vid. omnino Brenckmannus ad h. l.

TIT. IV.

QOUD CUJUSCUNQUE UNIVERSITATIS NOMINE VEL CONTRA EAM AGATUR.

L. 6. §. ult. — Paulus lib. 9. ad *Edictum*.

« . . . . . Actor itaque iste procuratoris partibus fungitur, et judicati actio ei « ex edicto non datur, nisi in rem suam datus sit et constitui ei potest. Ex « iisdem causis mutandi actoris potestas erit, ex quibus etiam procurato- « ris." . . . . .

Ex hujus legis §. 1 videmus, actorem hac in re a procuratore distare, quod non nudo mandato (1), sed solemni universitatis decreto munus agendi ipsi injungatur. Alterum discrimen observat Paulus §. 3 ibid., quum scribit: « actor universitatis, si agat, « compellitur etiam defendere: *non* autem *compellitur de rato cavere*" (2). Cum his locis comparantes Fr. Vat. §. 335 conjicimus, actorem universitatis generaliter cognitori aequiparatum fuisse. Saepe enim ibi cum cognitore comparatur (3); procuratoris contra vestigium in mutilato illo loco non apparet. In singulari tamen causa, si de decreto dubitabatur, exceptioni locus fuisse videtur: tunc certe actorem pro procuratore habitum fuisse colligo ex l. 6. §. 3 h. t., quandoquidem de rato cautionem interponendam putat Paulus. Cf. Vat. Fr. §. 317.

Ob eas rationes laud. §um sic restitui debere opinor: « actor itaque iste *cognitoris* « partibus fungitur (4) . . . . . ex quibus etiam *cognitoris*." Decretum igitur universitatis eandem fere vim obtinuit, atque praesentia domini (5) cognitorem constituentis. Atque hanc nostram conjecturam quodammodo confirmat l. 10 h. t. his verbis: « quam- « vis servo potius civitatis caveri debeat." Si enim actor pro procuratore magis haberetur, etiam ipsi cavendum esset (6).

Postremo obiter moneo, ultima verba legis 10 continere speciem, qua adsimilatur actor praesentis procuratori (7).

LI-

(1) L. 1. §. 1. D. de procurat.

(2) Cf. §. 333. Fr. Vat.

(3) V. c. *sicut in cognitore*, tum *quibus et cognitor*, apud Buchholtz. p. 289.

(4) Quae sequuntur cum cognitoris natura conveniunt. vid. §. 317. extr.

(5) Cf. Gajus IV. 83.

(6) Fr. Vat. §. 317.

(7) Cf. Fr. Vat. §. 331.

LIBER IV.

TIT. III.

DE DOLO MALO.

L. 18. §. 4. — Paulus lib. 11 ad *Edictum.*

« Dolo cujus effectum est, ut lis temporibus legitimis transactis pereat, Treba-
« tius ait de dolo dandum judicium. . . . . ."

Quae fuerint legitima ista tempora ante repertos Gaji commentarios non constabat, unde interpretes conjecturis indulgentes in diversissimas abierunt sententias. Cujacius (1) ea de peremptione actionis redhibitoriae vel quanti minoris accepit. Verum hunc bene refutavit Ant. Faber (2), aliud esse *litem perire*, aliud *amittere actionem* docens. Bijnkershoekius (3) *legitimum tempus* id significare putat, quod magistratibus ex jure veteri praestitutum fuit. Wybo (4) ea accepit de tempore, quod magistratus in addictione prioris judicis praestituit. Sic alii alias, maximam partem temere prolatas interpretationes effuderunt. Certiorem multo viam ingressus est laud. Faber, dum ipsis legis verbis inhaerens scribit legitimum tempus fuisse, quo lites civiles et criminales finirentur, quod cogitabat Paulus monens, lite mortua nullam esse rem (5). Ulterius progressus est Brissonius (6) conjiciens, *lege Julia judiciaria* certum illud tempus praescriptum esse, intra quod judicia judicis sententia finienda essent. Horum praesertim duumvirorum opiniones ad verum prope accedunt; sed accuratam rei notitiam debemus Gajo (7), ex quo, legis Juliae caput illud explicante, simul discrimen inter judicia legitima eaque, quae imperio continentur innotuit, quaeque utriusque speciei propria sint, apparet. Qua judiciorum diversitate ignota fieri non potuit, ut aliunde colligeretur legitimum illud tempus ad legitima judicia referendum esse. Ipsa JCti verba adscribam, quibus quaestioni satisfiat: « Legitima sunt judicia, quae in urbe
Ro-

(1) Ad pr. I. de perp. et temp. act. et Obss. IX. 24. (2) Ration. ad h. l.
(3) Obss. J. R. VII. 23. ad l. 32 D. de judiciis.
(4) In Tribonianus *ab emblematibus* Triboniani *liberatus* ad l. 32. l. Opinionis suae praesidium petit e l. 2. §. 2. D. de judic. (5) L. 2. jud. solvi.
(6) De Verb. Sign. v. *legitimum tempus.* (7) IV. 104. sq.

Roma, vel intra primum urbis Romae milliarium, inter omnes cives Romanos sub uno judice accipiuntur, eaque lege Julia judiciaria, nisi in anno et sex mensibus judicata fuerint, exspirant; et hoc est, quod vulgo dicitur: lege Julia litem anno et sex mensibus mori."

TIT. IX.

NAUTAE, CAUPONES, ETC.

L. 3. §. I. — Ulpianus L. 14 ad *Edictum.*

« Ait Praetor: *nisi restituent, in eos judicium dabo.* Ex hoc edicto in factum actio proficiscitur. Sed an sit necessaria, videndum: quia agi civili actione ex hac causa poterit . . . . . . in locato conducto culpa, in deposito dolus duntaxat praestatur. Et hoc edicto omnimodo qui recepit tenetur, etiamsi sine culpa res periit vel damnum datum est. . . . . . ."

Praeterquam quod hac actione praetoria eatenus actoris commodis prospicitur, ut a reo ne tantillum quidem vitium impune committi possit, animadvertendum est, alia etiam ratione actionem in factum expedire actori. Nam hujus actionis formula ita concipitur, ut demonstrationem et condemnationem tantum recipiat (1). In actionis vero civilis formula, quae in jus concipiebatur, insuper erat juris civilis intentio (2). Ex qua diversa utriusque formulae concipiendae ratione diversus quoque erat utriusque actionis effectus. Plus enim intendere periculosum est, teste Gajo IV. 53, quia rem perdit actor, nec a praetore in integrum restituitur. At si in condemnatione plus positum sit, quam oportet, actoris quidem periculum nullum est, ib. §. 57: et si in demonstratione plus aut minus positum est, nihil in judicium deducitur et ideo res in integro manet §. 58. Unde sequitur, eum, qui in factum actione experitur, plus petendo causae suae non nocere.

(1) Gaj. IV. 46. (2) Ibid. 45 et 47.

DIGESTORUM SEU PANDECTARUM.

PARS SECUNDA.

LIBER V.

TIT. I.

DE JUDICIIS.

L. 32. extr. — Ulpianus l. I. *de officio consulis.*

« Ita tamen, ut legitimum tempus non excedat."

Cf. adnotatio nostra ad l. 18. §. 4 de dolo malo.

L. 38. extr. — Licinius Rufinus libro IV *Regularum.*

« Si autem per in rem actionem legatum petetur, etiam ibi peti debet, ubi « res est."

Gaji tempore rei sitae forum nondum exstitisse arguunt l. 1. §. 1 et l. 3 pr. D. de alienat. jud. mut. c. « itaque si alterius provinciae hominem, aut potentiorem nobis opposuerit adversarium, tenebitur; — quia, etiamsi cum eo, qui alterius provinciae sit, experiar, in illius provincia experiri debeo etc."

An vero jam Licinii Rufini sive Alexandri Severi (1) tempore, ut ratione rei sitae forum quoque sortiri posset reus, constitutum vel usu receptum fuerit, dubitare li-

(1) Vid. Haubold *in tab. Chronol.* p. 193.

licet, quum plures loci contrarium probare videantur. Antiquissima constitutio, quae huc pertinet, reperitur in l. un. C. Just. *ubi de hered. agatur*, his verbis: ubi autem do-« micilium habet qui convenitur, vel si ibi, ubi res hereditariae sitae sunt, degit, he-« reditatis erit controversia terminanda." A veteri quidem jure paulo recessisse videntur hac constitutione Impp. Valerianus et Galienus, sed novum jus de foro rei sitae, quale postea obtinuit, ab illis introductum non est. Permittitur enim tum demum agere eo loco, quo res sunt, *si reus ibi degit;* unde colligendum est in litigantium commodum ibi *fictum* fuisse domicilium rei.

Aliud exstat in Vat. Fr. §. 326 rescriptum Diocletiani et Constantini (1), quo in universum prohibetur ibi agi, ubi res litigiosae sitae sunt. Impp. sic rescribunt Aur. Agemachae: « Actor rei forum, sive in rem sive in personam sit actio, sequitur (2). « Unde perspicis non ejusdem provinciae praesidem adeundum, ubi res, de quibus agitur, « sitae sunt, sed in qua is, qui possidet, sedes ac domicilium habet." Ex quibus apparet, Diocletiano regnante integrum viguisse jus vetus. Quod igitur in l. l. 38 legitur, nisi singulare quid in petendo legato obtinuerit, non Licinio Rufino tribuendum, sed a Valentiniano et Theodosio demum introductum ex constitutione, quae est in l. 3 C. Just. *ubi in rem actio*, a Triboniano huc translatum esse videtur.

TIT. III.

DE HEREDITATIS PETITIONE.

L. 3. — Gajus l. VI. ad *Edict. provinciale.*

> « . . . . . Novo jure fiunt heredes omnes, qui ex SCtis, aut ex constitutioni-« bus ad hereditatem vocantur."

Ab intestato defertur hereditas aut vetere jure aut novo: illo ex lege XII tabul. suis et agnatis et gentilibus, item patronis eorumque liberis; hoc ex constitutionibus et SCtis, Orphitiano scil. et Tertulliano, quorum illud factum est M. Antonino et Commodo Impp. (3); de hujus aetate non constat. Justinianus *Divi* Hadriani temporibus illud factum esse refert (4); sed quia sub illo imperatore nullus in fastis oc-

(1) Datum A° 293, adeoque 32 annis post constitutionem modo laud., quae est A° 261.

(2) Hactenus rescriptum exstat in l. 3. C. Just. *ubi in rem actio.*

(3) Cf. Bach. III. 2, 2, 10.

(4) §. 2. I. de SCto Tert.

occurrit Tertullius consul, contraque sub Antonino Tertullus et Sacerdos coss. a. p. C. 158 memorantur, suspicatus est Cujacius (1), quem sequuntur alii (2), in illa §. Inst. significari Antoninum Pium, qui a patre adoptivo Hadriani nomen mutuatus est (3). His Cujacii argumentis magnam auctoritatem addunt Gaji commentarii, in quibus hujus SCti mentio non fit, nisi quis nobis objiciat III. 32., ubi haec legimus: « Quos autem praetor vocat ad hereditatem, hi heredes ipso quidem jure « non fiunt; nam praetor heredes facere non potest: per legem enim tantum vel similem « juris constitutionem heredes fiunt, veluti per SCtum vel constitutionem principalem." Verum enim vero non credo Gajum his verbis certum SCtum aut constitutionem huc pertinentem respexisse. Est potius dictum generale, quod nullo temporis spatio restringitur, ideoque superioribus additum, ut indicetur, quid sit legi similis constitutio (4). Potuit igitur Gajus optime sic loqui, licet numquam antea de heredibus SCto aliquid cautum fuerit.

Finitima quaestio est, quo tempore Gajus Institutionum commentarios scripserit. Observat cons. van Vollenhoven (5) Marci Antonini nullam omnino a Gajo laudari constitutionem, et plures tamen eo regnante factas fuisse, quae ab auctore, si jam editae fuissent, quo tempore opus suum confecit, nullo modo praetermitti potuissent (6); unde non temere colligitur, ante D. Marcum confectos esse commentarios. Nec vero diu post Hadrianum eos esse conscriptos, arguit ejus constitutionum et SCtorum eo auctore factorum frequens mentio. Quum autem in iisdem recentiores etiam citentur constitutiones, inter Hadrianum et Marcum Impp. libros compositos esse sequeretur, nisi obstaret *Divi* Antonini Pii constitutio, cujus mentio fit II, 195. Si enim hic Imp. diem jam obiisset supremum, quando ultimam comm. II partem scriberet Gajus, sequentes duo libri pertinerent ad imperium Marci Antonini. Tollitur autem difficultas, si cum viro cons. v. Vollenhoven admittamus, laudatam constitutionem postea vel ab auctore ipso vel ab alio adjectam esse. Quae opinio, me judice, valde

co

(1) Ad h. l. Inst.

(2) Hotomann. *de Legib.* p. 158. Gravina, *de leg. et SCtis*, p. 655 sqq.

(3) Vid. e. g. l. 37. D. de judic., l. 5. §. 1 ad l. Juliam de vi publ., et aliae, quas laudat Heineccius, *Antt. Rom.* h. t. §. 3.

(4) Scripsit enim Gajus non in usum JCtorum in foro causas obeuntium, sed juventutis juris studiosae. (5) *Diss. laud.* p. 114. sqq.

(6) V. c. constitutio D. Marci de herede instituto cum imperfecta cretione, qui gerendo ex asse fiat heres, vid. Ulp. *Regul.* 22, 34. *coll.* Cajo II. 170. Neque etiam inter modos acquirendi per universitatem refert bonorum addictionem libertatum servandarum causa, eidem Imperatori auctori tributam in Instt. Just.; cf. §. 6. I. per quas pers. n. acq. cum Gajo II. 98. — Plura exempla collegit auctor diss. laud. p 115.

eo confirmatur, quod JCtus initio §. 195 de dissensione prudentum loquitur *adhuc durante*, quum contra ex aliis locis patet (1), eum contraversiam jam *finitam* commemorantem, praeteritum tempus adhibere, ipsa exigente rei natura. Nihil igitur obstat, quominus dicamus Gajum suos commentarios scripsisse imperante Antonino Pio.

Quod cum ita sit, Cujacii sententiam existimantis SCtum Tertullianum (ad quod redeo) factum esse auctore Hadriano, magnopere confirmari non potest negari. Licet enim recte dicatur Gajum, quasi per indicem tractasse jus civile, in hoc tamen indice novissimos recepit juris fontes, quod vel ex unius Hadriani constitutionibus factisque sub eo SCtis, passim laudatis, liquet. Praeterea quod ad fontes neglectos inprimis tenendum est, eas ibi fere non commemorari, ubi de ipsa re non egit. Sic SCtum de usufructu rerum, quae usu consumuntur, frustra quaeritur; sed nec de singulari hujus ususfructus natura egit. Desideramus item SCtum Plancianum; sed ne locum quidem invenio, ubi illud commemorari debuisset. Aliud vero dicendum est de SCto Tertulliano, quum auctor non tantum universum succedendi jus copiose exposuerit, sed ad ipsos liberos ratione matris, ad matrem ratione liberorum attenderit. « Non admittuntur" scribit III. 24 « cognati, qui per feminini sexus personas necessitudine junguntur; adeo quidem, ut nec inter matrem et filium filiamve ultro citroque hereditatis capiendae jus competat, praeterquam si per in manum conventionem consanguinitatis jura inter eos constiterint." Nonne Gajus, si SCtum Tert. sub Hadriano jam factum esset, illud hoc loco (2) commemoraturus fuisset? praesertim quum ipse §. 25 strictum illud XII tabularum jus, *juris iniquitatem* appellet? Quin insuper transiit ad praetoris edictum, ut indicaret, quatenus postea juris illae iniquitates *emendatae* sint.

Ex omnibus, quae huc usque disputavi, apparet, SCtum Tertullianum Hadriano Imp. recentius videri.

L. 10. §. 1. — Gajus lib. VI ad *Edict. Provinc.*

« Itaque qui ex asse vel ex parte heres est, intendit quidem hereditatem suam « esse totam vel pro parte, sed hoc solum ei officio judicis restituitur, « quod adversarius possidet, aut totum si ex asse sit heres, aut pro parte « ex qua heres est."

Ulpianus in l. 25. §. 18 h. t. « Petitio hereditatis," inquit, « etsi in rem actio sit, « ha-

(1) E. g. I. 74 et 80.

(2) Scilicet §is 18—24 exemplis illustrat strictum jus, ex XII tabulis. In §is seqq. usque ad §. 38 emendationes praetoris tradit. In his igitur aut potius post §. 38 SCto locus fuisset.

« habet tamen praestationes quasdem personales, ut puta eorum, quae a debitoribus sunt « exacta; item pretiorum." Nimirum a juris prudentibus hereditatis petitio disputatione fori ex mente SCti, quod exponitur l. 20. §. 6 h. t., ad personales etiam praestationes accommodata esse videtur, unde factum, ut actio proprie realis etiam esset in personam. Ex hac mutata actionis natura ratio repetenda est, cur eam bonae fidei judiciis adnumeraverit Justinianus in l. ult. C. h. t. his verbis: « Quamvis usque adhuc incer« tum erat, sive inter bonae fidei connumeranda sit hereditatis petitio, sive non, nostra « tamen constitutio aperte eam *bonae fidei* esse disposuit," ex quo loco pluribusque fragmentis Digestorum (1), in quibus *realis actio* vocatur, patere videtur eam antea *stricti juris* habitam fuisse. Nec tamen defuerunt (2), qui hac ipsa §. 1. l. 10 ducti jam JCtos eam bonae fidei accepisse putarent. Quorum sententiam refutat Gajus, qui comm. IV. 62 inter bonae fidei judicia recenset tantum ex empto vendito, locato conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, fiduciae, pro socio, tutelae, et, ut videtur, rei uxoriae (3).

L. 13. §. 1. — Ulpianus l. 15 ad *Edictum*.

« Omnibus etiam titulis hic *pro possessore* haeret et quasi injunctus est. De« nique et *pro emptore* titulo haeret, nam si a furioso emero sciens, pro « possessore possideo." . . . . . .

Haec stricte accipienda sunt de hereditatis petitione, in qua explicanda versatur JCtus. Nam titulus *pro possessore* interdum accurate distinguitur a titulo *pro emptore*, eive opponitur, ut est in §. 1. Fr. Vat, ubi Paulus scribit, eum, qui sciens a muliere rem mancipi sine tutoris auctoritate emerit, secundum Labeonis sententiam *pro possessore* possidere, secundum Proculi et Celsi *pro emptore*, quod ipse probat. Similiter §. 111 ibid. titulus *pro emptore*, tamquam specialis et per se constans, medius fere inter nudae possessionis titulum et civilis, quo usucapiendi facultas acquiritur, proditur.

LI-

(1) L. 25. §. 18, l. 49 h. t., l. 27. §. 3 de rei vind.
(2) Hotomannus et Noodtius, vid. inst. ad h. t.
(3) Cf. Heffter, Obss. c. 15.

LIBER VI.

TIT. II.

DE PUBLICIANA IN REM ACTIONE.

L. 1. pr. —— Ulpianus libro XVI ad *Edictum.*

« Ait Praetor: si quis id, quod traditur ex justa causa non a domino (vulg. *a* « *non domino*, prob. Brenckm.), et nondum usucaptum petet, judicium « dabo."

Ex eo, quod in l. 7. §. 11 legimus « Praetor ait: *qui bona fide emit*," conjecit Vir Cl. Noodtius in comm. ad h. t., verba *ex justa causa traditur* in l. 1. pr. et l. 3. §. 1 non esse praetoris, sed Ulpiani, qui praetoris verbis sua substituerit. Quae opinio confirmari videtur pluribus hujus tituli locis, v. c. l. 7. §. 11 — 17, imprimis §. 16, ubi JCtus, « haec," ait, « concurrere debent, ut et *bona fide* quis *emerit* et ei res *emta* sit « tradita, etc.," et l. 8 h. t., ubi docetur *de pretio vero nihil exprimi*, scilicet in Edicto; unde de altera contractus essentialium parte, sive de emtione venditione, quatenus consensu perficitur, locutum fuisse praetorem, satis constat.

Contra observandum est, verba *ex justa causa* et tamquam ipsa praetoris verba laudari, eorumque sententiam a JCto explicari, aut saltem ea mente proponi (infra enim evincere conabor, adjectam interpretationem non pertinere ad praetoris verba).

Arguit [autem] actionis Publicianae formula apud Gajum IV, 36 « quem hominem « Aulus Agerius *emit*, etc." praetorem edixisse *emit;* sed tamen est, quod dubitemus Noodtio accedere, verba *ex justa causa traditur* praetori abjudicanti eaque JCto tribuenti. Apparet enim ex laud. fragm., Ulpianum verba *qui bona fide emit* et *ex justa causa traditur*, qualiter e mente praetoris accipienda sint, *separatim* explicuisse. Conatur quidem Noodtius hunc scrupulum eximere, statuendo eam ob caussam traditionis mentionem fecisse JCtum, quia non solum emptori bonae fidei competit Publiciana, sed et aliis emtori similibus i. e. omnibus, quibus res ex causa ad transferendum dominium habili bona fide translata est; verum hoc monendum erat in ipsa vocis *emit* explicatione, quod sine dubio fecerit etiam JCtus. Sed traditionis mentio in edicto necessaria nobis videtur. Nam Publiciana etiam iis competebat, quibus res ex

 jus-

justa causa, licet dominium ea non transferretur, tradita erat, i. e. iis etiam, qui emtori similes non sunt.

Obtinebat tale quid jure anteJustinianeo, si a muliere sine tutoris auctoritate celebrata erat mancipatio, quae qua talis sive ut causa dominii transferendi erat irrita (1), sed valebat tamquam traditio sive causa ad possessionem transferendam apta. Hoc enim colligitur ex §. 1. Fr. Vat. « et mulier sine tutoris auctoritate possessionem alienare po« test;" quibus addit JCtus, Julianum dicere, propter Rutilianam constitutionem eum, qui pretium mulieri dedisset, usucapere. — Similiter si res mancipi sine legitimo actu ab aliquo transferebatur, *possessio*, non dominium, transibat. — Dederit igitur praetor hoc edicto actionem omnibus, qui sunt in conditione usucapiendi, ad possessionem recuperandam, sive eam ab initio causa ad transferendum dominium habili bona fide a non domino acceperint, sive tradita sit res ab ipso domino (2) ex tali causa, qua dominium quidem non transfertur, sed accipiens tamen exceptione se defendere potest, ideoque possidet et in usucapiendi conditione (3) constitutus est. Et huc *traditionis ex justa causa* mentionem in edicto factam referrem, sive res, quae solemni modo alienanda erat, nuda traditione transferatur in accipientem, sive ipse modus solemnis ob peculiares causas traditionis tantum habeat vim, quod obtinet in re mancipi a muliere sine tutoris auctoritate mancipata, aut usufructu vel servitute praedii urbani a quocunque mancipata, quoniam talia tantum in jure cedi poterant (4).

Pertinet huc l. 11. §. 1. h. t., desumta ex Ulpiani libro 16 ad Edictum; de qua nonnulla dicenda sunt, quia eam minus bene explicuit Noodtius (5). Verba legis sunt:

> « Si de usufructu agatur tradito, Publiciana datur; itemque servitutibus urbanorum praediorum per traditionem constitutis, vel per patientiam, etc."

Vir Cl. igitur lege 3 D. *de usufr.* in errorem inductus, quasi extra testamentum ususfructus constitui tantum potuerit *pactis* et *stipulationibus*, hoc loco agi putat de traditione vel quasi traditione, pacto vel stipulationi insequente, sive, quod eodem redit, putat Ulpianum ad ususfructus et servitutis praedii urbani *constituendae finem respicere*, sicut Gaji verba in dicta l. 3 de ejus initio accipienda sint. At me judice JCtus

(1) Gaj. II. 80. (2) Hic igitur nec bona fide opus erat.

(3) Secundum regulam Rutilianam, quam Buchh. in notis ad §. 1. Fr. Vat. recte sic constituisse videtur: « ei, quem rei venditae et traditae (igitur etiam mancipatae et in jure cessae) exceptio tue« tur, Publiciana competit."

(4) Gaj. II. 29. sq. (5) De usufr. II. 1.

JCtus h. l. de usufructu et servitute *tradita* (1), id est, *non in jure cessa*, nullo vero pacto vel stipulatione praecedente, agit. Quodsi solemni in jure cessionis modo servitus constituta erat, usufructuarius vel praedii dominantis dominus habebant confessoriam actionem directam adversus fundi fructuarii proprietarium vel praedii servientis dominum (2). Confessoria autem utilis competebat iis contra quemcunque alienum. Sin vero non ita constituta essent illorum jura, hae actiones competere non poterant, quia ex traditione nuda vel mancipatione, juris, quod ex usufructu dictave servitute constituta nascitur, non exsistunt domini, sed tantum possessores civiles. Exemplo igitur corporalis rei possessorum, qui exceptione se defendere possunt contra eum, qui dominium habet ex jure Quiritium, praetor etiam in tali causa versantibus rerum incorporalium (3) possessoribus succurrisse videtur; unde in l. 1. pr. D. *quibus modis ususfr. amitt.* ejusmodi traditus (non in jure cessus) ususfructus, praetoris tuitione constitutus dicitur.

Quae diximus de verbo *tradere* h. l., quippe quo non significetur necessaria traditio, quae pactum et stipulationem insequatur, sed quod opponatur in jure cessioni, ea confirmat alter usumfructum et servitutem praedii urbani usucapiendi conditionis acquirendae modus, quem addit Ulpianus verbis *vel per patientiam*, i. e. per domini praedii dominantis factum, quod consistit in usu non usurpato, et ratione usufructuarii, per ejus factum, quod consistit in detentione et usu fruendo. Noodtius autem opinionem erroneam, quam modo indicavi, secutus duos hos ab Ulpiano significatos possessionis acquirendae modos conjungit, statuens utroque verbo *tradere* et *pati* eandem quasi traditionem post pactum et stipulationem sequentem significari; cui sententiae quum obstaret copula *vel*, ei vim *του et* inesse censuit. Praeter pacta autem et stipulationes aliis quoque constituendae servitutis modis ex Gajo et Fragm. Vatic. cognitis, nemo amplius dubitare poterit, quin illa Viri Clar. commenta sint respuenda.

Sed, ut redeam ad praetoris edictum, quum a Justiniano rerum mancipi et nec mancipi discrimen esset sublatum, et servitutes omnes pactis et stipulationibus constitui possent, in hoc titulo nonnulla omisisse Tribonianum suspicor, quo magis JCtorum doctrina novo juri responderet. Scilicet edictum, quod est in l. 1. pr., ex Ulpiano des-

(1) Fortasse Ulpianus scripsit *mancipata*, quia hoc proprium erat servitutum praediorum urbanorum, ut tantum in jure cessionem reciperent, quum servitutes praediorum rusticorum mancipari poterant, vid. Gaj. II. 29. Ceterum hac in re mancipationis et traditionis idem plane erat effectus.

(2) Vid. l. 2. §. 1, l. 6. §. 3. D. si ususfr. vindic.

(3) Conferri meretur l. 12. §. 3. h. t., ubi Paulus Publicianam ei competere scribit, qui superficiem emit a non domino. Nam si a vero domino emisset, ipsi competeret confessoria utilis (vid. l. 3. §. ult. D. de operis novi nunc., l. 1. §. ult. de superf.); nunc vero quum emtor, juris superficiarii non *dominus* factus sit, sed ex justa causa *possessor*, praetor ipsi dat Publicianam ad juris amissi possessionem recuperandam.

describens, ejecerit verba *quive bona fide emit*, ut ita reliqua *quod traditur ex justa causa* latiorem haberent ambitum. Tum interpretationem hujus traditionis ex justa causa maximam saltem partem (1) omiserit. Nam quae in l. 3. §. 1. post laudata praetoris verba leguntur *et non solum emtori bonae fidei* etc., manifesto pertinent ad eum Ulpiani locum, ubi explicuit verbum *emit*. Apparet enim, collatis l. 3. §. 1. — l. 7. §. 11 cum hac ipsa §. 11 seqq., Ulpianum primum exposuisse quid sit in edicto *emere*, tum vero disputasse de *bona fide*, quam requirit in emtione praetor. Hujus igitur explicationis, quae ad sola verba *qui bona fide emit* pertinebat, alteram partem ad edicti verba *quod traditur ex justa causa*, quasi huc pertineret, germana horum verborum interpretatione omissa, retulisse videtur Tribonianus, alteram partem ad *qui bona fide emit* (2). Universus idcirco locus ita intelligendus est, ac si in in l. 3. §. 1 legeretur: « Praetor dicit: *qui* EMIT" et in l. 7. §. 11: « Praetor dicit, *qui* BONA FIDE *emit*."

TIT. III.

SI AGER VECTIGALIS, ID EST EMPHYTEUTICARIUS, PETATUR.

Si componimus tria praetoris edicta, quatenus hoc ex superstitibus hoc libro JCtorum fragmentis fieri possit, deprehendimus illud discrimen, quod in primo edicto de eo, qui rem suam esse *vindicabit* (3), cavit praetor, in reliquis duobus de eo, qui rem *petet*. Discriminis ratio, antea ignorata (4), apparet ex Gajo II. 194, ubi haec leguntur: . . . . . « et si eam rem (sc. per vindicationem legatam) legatarius vel ab herede, vel ab alio quocunque, qui eam possidet, petat, vindicare debet, id est, intendere rem suam ex jure quiritium esse." Hinc enim discimus, eum demum *vindicare* dici posse, qui *ex jure Quiritium* intendebat rem suam esse. Contra ager vectigalis *peti* poterat, non *vindicari*: nemo enim intendere poterat agrum publicum, pro cujus usu annuum vectigal pendebat, suum esse ex jure Quiritium.

Prae-

(1) Non totam. Nam l. 11. §. 1. pertinet ad edicti praeceptum de eo, quod ex justa causa traditur. Irrepsit iste locus incuria compilatorum: nam jure Justinianeo fructuarius in specie ibi memorata Publiciana non gaudebat, quae data est a praetore ob solemnium defectum, quae ipsa aevo Justinianeo non amplius observabantur.

(2) Inde a l. 7. §. 11, ubi haec praetoris verba explicare incipit JCtus, fortasse omnia integra sunt, si excipias inflexionem vocabulorum *qui* et *emit* l. l. — Agit enim JCtus unice de *bona fide* in seqq.

(3) L. 1, l. 3. §. 2 et ipsa inscriptio tit. I.

(4) Vid. e. g. Noodt ad tit. de rei vind. p. 149. A.

Praeterea quod ad inscriptionem tituli attinet, observare juvat jure Justinianeo agros vectigales et emphyteuticarios non fuisse diversos, JCtorum vero aetate distinctos fuisse. Ager enim vectigalis a Gajo III. 145 speciatim id praedium appellatur, quod a municipibus ea lege locatur, ut, quamdiu vectigal praestetur, neque ipsi conductori neque ejus heredi auferatur.

LIBER VII.

TIT. I.

DE USUFRUCTU, ETC.

L. 3. pr. — Gajus lib. II *Rerum Quotid. v. Aureorum.*

« Omnium praediorum jure legati potest constitui ususfructus, ut heres jubeatur
« dare alicui usumfructum. Dare autem intelligitur, si induxerit in fundum
« legatarium eumve patiatur uti frui. Et sine testamento autem (om. Hal.)
« si quis velit usumfructum constituere, pactionibus et stipulationibus id effi-
« cere potest."

Hac lege et l. 6. §. 1, ubi de usufructu judicis sententia adjudicato agitur, omnes ususfructus constituendi modi continentur, qui ante Gaji commentarios et Vaticana Fragmenta reperta innotuerant tamquam tempore Pandectarum recepti (1). Jam vero novi isti fontes non tantum docent, citra testamentum usumfructum dari sive transferri debuisse in jure cessione, aut proprietate mancipanda in praediis Italicis (2), sed praeterea testantur, pactis et stipulationibus in provincialibus tantum praediis hanc servitutem constitui posse (3). Fortasse autem dixerit aliquis in jure cessionis hac in causa jam meminisse Ulpianum, Regul. XIX, 9 sq. sic scribens: « In jure cessio quoque com-
« munis alienatio est et mancipi rerum et nec mancipi, quae fit per tres personas in jure
« cedentis, vindicantis et addicentis. In jure cedit dominus, vindicat is cui ceditur,
« addicit praetor. In jure cedi res etiam incorporales (4) possunt, velut ususfructus."
Verum haec verba interpretes (5) non acceperunt *de modo ususfructus constituendi*, di-

(1) Huc non pertinet ususfructus lege constitutus.

(2) Vat. Fr. §. 47 sq. Gaj. II. 30, 33. (3) Gaj. II. 31.

(4) Hoc diserte monetur, quod fere omnes res incorporales nec mancipi erant. Gaj. II. 17.

(5) Ant. Faber, Ration. h. l. Noodt, de usufr. II. 2.

diverso ab eo, qui fiebat per pactum et stipulationem, sed *de modo usumfructum* pacto vel stipulatione promissum *tradendi* (1). Qui error inde natus est, quod in Dig. fragmentis, ubi de ususfructus constituendi modis agitur, cuilibet domino, sine ulla rerum distinctione, duplex tantum praescribitur ratio, *legatum* scil. et *promissio*. Quum autem non videretur alienum, ut talem promissionem exciperet traditio quaedam, huc etiam pertinere judicarunt *in jure cessionem*, atque putaverunt, postea a JCtis *quasi traditionem* esse inventam, ne scilicet opus esset praetorem ob quascunque causas in jure adire, ac molestae solemnitatis evitandae gratia (2).

Nunc videamus de ipsis legis verbis. Ait JCtus: « Et sine testamento, si quis velit « usumfructum constituere, pactionibus et stipulationibus id efficere potest." Conferri merentur, quae Gajus II. 30 33 de eadem re ita refert: « Ususfructus in jure cessio« nem tantum recipit. Nam dominus proprietatis alii usumfructum in jure cedere potest, « ut ille usumfructum habeat et ipse nudam proprietatem retineat . . . . . . Sed haec « scilicet in Italicis praediis ita sunt, quia et ipsa praedia mancipationem et in jure « cessionem recipiunt; alioquin in provincialibus praediis, sive quis usumfructum — con« stituere velit, pactionibus et stipulationibus id efficere potest; — Sed cum ususfructus et « hominum et ceterorum animalium constitui possit, intelligere debemus, horum usum« fructum etiam in provinciis per in jure cessionem constitui posse. Quod autem dixi« mus, usumfructum in jure cessionem tantum recipere, non est temere dictum, quamvis « etiam per mancipationem constitui possit, eo quod in mancipanda proprietate detrahi « potest: non enim ipse ususfructus mancipatur, sed, cum in mancipanda proprietate « deducatur, eo fit ut apud alium ususfructus, apud alium proprietas sit." Ex his apparet, usumfructum constituendi, citra testamentum et judicis sententiam, duplicem jure civili fuisse modum, *in jure cessionem* et *mancipationem*, hac *una* causa excepta, si constitueretur in praedio provinciali. Neque enim Gaji verba « hominum et ceterorum « animalium usumfructum etiam in provinciis per in jure cessionem constitui posse" ita accipio, quasi in iis rebus *et* promissione *et* in jure cessione constitui possit, sed, ni fallor, urgenda sunt verba *etiam in provinciis* — *posse*, i. e. illos solennes modos non tantum in Italia, sed etiam in provinciis vigere, praeterquam si praedii provincialis datur ususfructus, quia haec ipsa mancipationem et in jure cessionem non recipiunt.

In-

(1) Omittimus quaestionem, magna contentione a recentioribus agitatam, utrum necesse fuerit traditio accederet in servitute pacto et stipulatione promissa. Qui varias Vv. Dd. sententias scire cupiat, adeat Mackeldey, *Lehrb. des heut. R. R.* §. 291. c. not. a., Schrader *ad tit. I. de usufr. et in Diario Crit. Tubing.* I. P. II. p. 66, et von Savigny, *das Recht d. Bes.* p. 27 et 550.

(2) Cf. impr. Noodt, l. l.

Insignes mutationes subiit hoc jus, quum Justinianus, veteres ambages et molestias, inanes rerum differentias tollere studens, sustulit discrimina rerum mancipi et nec mancipi, eorumque juris, qui in bonis tantum haberent, quique ex jure Quiritium domini essent (1). Ex eo tempore omnis servitus pactis et stipulationibus constitui poterat. Idcirco Tribonianus in Digestis sedulo expunxit antiqui juris in JCtorum fragmentis vestigia, ut vix ulla supersint. Argumento sit haec ipsa lex. 3. Perquam enim vero simile est, Gajum in enarrandis usumfructum constituendi modis, postquam de usufructu legato egisset, transiisse ad usumfructum per in jure cessionem et mancipationem constituendum, atque addidisse hujusmodi fere exceptionem: « et [in *provincialibus prae*-« *diis* si quis velit usumfructum constituere, pactionibus et stipulationibus id efficere « potest." Quod si recte conjecero, provincialium praediorum mentione suppressa, verba *et sine testamento autem* interpolata sunt.

L. 4. — Paulus lib. II. *ad Edictum*.

« Usufructus in multis casibus pars dominii est, et exstat, quod vel praesens « vel ex die dari potest."

Quando de usufructu legato, cujus frequens in Vat. Fr., mentio fit, agunt JCti, nisi additis verbis *per legatum* (2), non *dare* sed *legare* (3) solemne verbum est, sicut in proprietate mancipanda non *dare*, sed *deduci* dicebatur (4). Hinc in l. 4. translationem ususfructus sive usumfructum per in jure cessionem constitutum respexisse Paulus videtur (5). Sensus igitur erit, exstare sive constare (6), quod ususfructus vel pure sive praesens, vel ex die per in jure cessionem constitui possit.

Non obstat Ulpianus in l. 16. §. 2 fam. ercisc. « ususfructus et ex certo tempore et « ad certum tempus et alternis annis constitui potest." Verba enim generalia continent etiam usumfructum legitimo actu translatum. — Diversa vero ejusdem Pauli sententia servatur in Vat. Fr. §. 49, ex Manualium libro I. « ex certo tempore legari potest. An « in jure cedi, vel an adjudicari possit, variatus. Videamus, ne non possit; quia nulla « legis actio prodita est de futuro." Fuit igitur hac de re dissensio inter JCtos, et compilator Digestorum veram Pauli sententiam reticuit. Collato enim utroque JCti fragmento apparet eum verbis *exstat*, *quod* etc. non dicere voluisse hoc *constare*, sed *exstare*, *esse* talem nonnullorum sententiam, inter quos fortasse Ulpianus *est* nominan-

(1) L. un. C. de nudo jure Quir. toll.
(2) Vid. §. 47. « Per do lego legatum — et deduci et dari potest."
(3) § 48 sq. (4) §. 47, 50. (5) Cf. Buchholtz in adnot. ad §. 49.
(6) Vid. Noodt de usufr. II. 2.

nandus ob l. l. fam. ercisc. Et hoc igitur omisit compilator et verba, quibus Paulus contrariam sententiam protulerit ac defenderit (1).

L. 6. §. 1. — Gajus lib. VII *ad Edict. Provinc.*

« Constituitur adhuc (Hal. *ad haec*) ususfructus et in judicio familiae erciscun-
« dae et communi dividundo, si judex alii proprietatem adjudicaverit, alii
« usumfructum." (2).

Fac praedium civi Romano et peregrino conjunctim esse legatum: poteritne judex judicio communi dividundo ita tollere communionem, ut huic fundum, illi usumfructum adjudicet? Non poterit; nam non in omni divisorio judicio ususfructus potest constitui, sed tantum in *legitimo* (3), quod teste Gajo IV. 104 *in urbe Roma* vel intra primum urbis Romae milliarium inter omnes *cives Romanos* sub uno judice accipitur.

Notabilis hic locus, qui docet legitima judicia tantum *in urbe* accipi, facit, ut miremur, quod Gajus ususfructus ita constituendi mentionem fecerit in libris ad edictum *provinciale*, tractaveritque jus, cujus in foris, quae cogitabat, nullus usus erat. Quamquam autem rei alienae ibi mentionem fieri potuisse non praefracte negaverim, potius tamen suspicor §. hanc vel ex alio Gaji opere, vel ex alius JCti scriptis huc esse translatam, idque confirmari videtur eo, quod initio legitur *constituitur adhuc.* Ex illis verbis enim apparet haec pertinere ad locum, ubi omnes deinceps enumerentur usumfructum constituendi species. Id vero non agit nunc Gajus: nam ex principio hujus legis: « ususfructus variis modis constituitur, *UT ECCE* si legatus fuerit, etc." manifestum est, unum tantum et alterum exemplum laudari, non ad unum omnia commemorari.

L. 32. — Pomponius libro 33. *ad Sabinum.*

« Si quis unas (Vulg. *binas*) aedes, quas solas habet, vel fundum tradit, exci-
« pere potest id, quod personae non praedii est, veluti usum et usumfructum.
« Sed et si excipiat, ut pascere sibi vel inhabitare liceat, valet exceptio,
« quum ex multis saltibus pastione fructus perciperetur. Et habitationis ex-
« ceptione, sive temporalis sive usque ad mortem ejus, qui excepit, usus vi-
« detur exceptus."

Supra jam monuimus jure anteJustinianeo dominum, praeterquam per ultimam vo-

(1) Cf. Buchholtz l. l.
(2) Cf. l. 16. §. 1 sq. fam. ercisc., l. 6. §. 10, l. 7. §. 10 comm. divid. (3) §. 47.

voluntatem, duplici ratione rei suae usumfructum potuisse constituere, in jure cessione et mancipatione; hoc autem jus a Justiniano ita esse mutatum, ut omnes servitutes, ideoque etiam ususfructus, pactionibus et stipulationibus constitueretur. Hinc Pandectarum collectores coacti JCtorum fragmenta ad novum jus accommodare, in *mancipationis* locum *traditionem* (1) substituerunt. Sic h. l. Pomponius sine dubio scripsit *mancipat* pro *tradit*, et pro *excipere* solemne verbum est *deducere* (2). Plura similia exempla qui requirit, adeat l. 12. §. 3, l. 25. §. 7. h. t., l. 3. §. 1., l. 5 de usufr. accresc, collato passim Fr. Vat. titulo *de usufructu.*

L. 60. §. 1. — Paulus lib. V. *Sententiarum.*

« . . . . . Si de fundi proprietate inter duos quaestio sit, fructuarius nihilomi-
« nus in possessione esse debet, satisque ei a possessore cavendum est, quod
« non sit prohibiturus frui eum, cui ususfructus relictus est, quamdiu de jure
« suo probet."

Quid, si uti frui volentem prohibet is, qui possidet? Respondet Ulpianus (3) fructuarium debere usumfructum vindicare. Si vero in hac vindicatione neque apparuit, neque satisdedit, praetor fructuario possessionem dat interdicto « *quem usum*- « *fructum vindicare velit*," sicut in rerum vindicationibus dat interdictum « *quem fundum.*" (4).

Caeterum ex collatione novorum fontium cum fragmentis hujus tituli apparet:

1° Sententiam de calcis coquendae et arenae fodiendae servitute usumfructum sequente perperam in l. 12 pr. Labeoni tribui, quum sit Neratii. Vid. §. 71. Fr. Vat.

2° Sententiam de navi fructuaria navigandum mittenda, non ut suam protulisse Ulpianum l. 12. §. 1, sed ipsum, quid de hac quaestione Sabinus statuerit, retulisse. Vid. §. 73 ibid.

3° Veram esse lectionem vulgatam in l. 23 pr. « Julianus libro trigesimo *quinto* « Digestorum." Vid. ibid.

4°

(1) Traditione ne rei quidem nec mancipi usumfructum deduci potuisse, docetur Fr. Vat. § 47.

(2) Licet ususfructus deduci etiam poterat in jure cessione §. 47, tamen solebat deduci mancipatione, teste Gajo II, 25 . . . . « fere semper mancipationibus utimur; quod enim ipsi per nos praesentibus amicis agere possumus, hoc non est necesse cum majore difficultate apud praetorem, aut apud presidem provinciae quaerere."

(3) L. 3. §. 16 de vi ac vi arm.

(4) Vat. Fr, §. 92 ibiq. Buchh.

4° In l. 23. §. 1. Vulgatam lectionem : « scripsit: *ut neque* torqueat" praestare Florentinae : « *s . : vi neque* t." , pleniusque legendum : « *s . : ita ut neque* t." Vid. Vat. Fr. ibid.

5° Olim cohaesisse l. 12. §. 1. cum l. 23 pr. — Vid. ibid.

TIT. II.

DE USUFRUCTU ACCRESCENDO.

L. 1. pr. — Ulpianus Lib. XVII ad *Sabinum*.

« Quoties ususfructus legatus est, ita inter fructuarios est jus accrescendi, si « conjunctim sit ususfructus relictus: ceterum, si separatim unicuique partis « rei ususfructus sit relictus, sine dubio jus accrescendi cessat."

Ex Ulpiani Regular. Lib. Tit. 24, §. 12, ubi de jure accressendi in solo vindicationis legato usu veniente sermo est, colligere licet, etiam nostrum fragmentum de usufructu per vindicationem legato accipiendum esse; quod confirmat l. 89. de leg. III. ubi ex verbis *do lego* manifestum est, Paulum de hac tantum specie loqui. Sensus igitur nostri loci erit: « quoties ususfructus per vindicationis legatum relinquitur, tunc, etc." Quid juris sit, si ususfructus separatim ita est relictus, ut unicuique totum sit legatum, quod ipse distinguere videtur Ulpianus, non docetur. Verum sententiam illam, quam ex Ulpiani fragmento collegimus, non est hujus JCti, sed compilatoris Digestorum. Arguit hoc locus Vat. Fr. §. 75 mutilus, « . . . . arios jus adcrescendi. « Sed . . . . in do lego legato m̈ . . . . us sit relic- « tus, sine du . . . . . ." Lacunas ita supplet Buchholtzius: « Quoties ususfructus « relictus est, inter fructuarios est jus accrescendi. Sed etsi (1) conjunctim sit ususfructus « relictus, vel separatim (2), in do lego legato jus accrescendi est. Ceterum si separatim « *unicuique partis rei* (3) ususfructus sit relictus, sine dubio jus accrescendi cessat." Fortasse non male, sed tamen non accurate ad ductum literarum : quare, quum in Codice rescripto post verba *in do lego legato* exstet litera *m* duobus punctis superimpositis, Cl. Bethmann-Hollweg conjecit, addenda esse *modo conjunctim relictus sit.* Haec vero quum pugnare videantur cum iis, quae praecedunt « *etsi conjunctim* (4) — *vel sepa-*

(1) Malim *sive* — *sive* pro *etsi* — *vel.*

(2) Nam tunc quoque accrescendi jus esse docet Vat. Fr. §. 77. Gaj. II. 199. Ulp. 24, 12.

(3) Haec tria verba omisit Majus, probante Hollwegio.

(4) Ante verba *in do lego legato* Ulpianum saltem de usufructu *conjunctim* relicto mentionem fecisse, suadet Digestorum locus, et vacuum spatium in §o Fr. Vat.

paratim etc. equidem legerem *modo concursu partes fiant*, ita ut referantur haec verba ad sequentia *ceterum si separatim*. Nam si bene reliqua restituerunt Vv. laud., apparet non per omnia nihil interfuisse, conjunctimne an separatim relinqueretur ususfructus (1): tunc enim, quae in fine legimus, *ceterum — cessat* manifesto praecedentibus opponuntur, iisque significatur casus, quo ita separatim est legatus ususfructus, ut concursu partes non faciant; nisi forte damnationis et sinendi modo relicti legati mentio his contineatur; de quo nunc videbimus. Nam, quum Ulpianus hoc loco universe de usufructu legato disserere coeptus, deinceps ad generalioris effati « in usufructu legato « esse jus accrescendi" definitionem transeat, exponens quid juris sit in do lego legato, non inepte statuere mihi videor, eum jam hic quoque de legato per damnationem et sinendi modo relicto verbo monuisse, ita ut locus sic sit restituendus. « Quoties ususfruc« tus legatus est, inter fructuarios est jus accrescendi. Sed *sive* conjunctim sit ususfruc« tus relictus, *sive* separatim, in do lego legato, *modo concursu partes fiant*, jus ac« crescendi est." Ceterum *si per damnationem vel sinendi modo ususfructus sit re« lictus*, sine dubio jus accrescendi cessat" (2). Quae conjectura confirmari videtur ultimis loci Dig. verbis: « ceterum si separatim unicuique partis rei etc."; pro damnationis enim et sinendi modo relictis legatis, quae jure Justinianeo non amplius erant in usu, quorumque mentio a Triboniano, quoties in eam incidebat, supprimi debebat, profecto nil melius reponi poterat, quam verba laudata, re ipsa sive effectu sumpto pro causa et forma, unde antea oriebatur et pendebat hic ipse effectus. Ait enim JCtus in §. 85. Vat. Fr. « si . . per damnationem ususfructus legetur, jus accressendi cessat: non « immerito, quoniam *damnatio partes facit*. . . . . . . Idemque, et si sinendi modo « fuerit legatus ususfructus:"

Quicquid sit, quod ad jus accrescendi non tantum in rebus ipsis legatis, sed et in earum usufructu Rescripti codices docent, destinguendum esse, utrum per vindicationem, an per damnationem vel sinendi modo ususfructus sit legatus (3). Sin per vindicationem relictus sit, non tantum si conjuncti sunt legatarii, sed et si disjunctim servitus legata sit, jus accrescendi obtinere, modo concursu partes fiant.

L. I.

(1) Quid semper in separatim relicto usufructu exigeretur, quodque convenit cum supra additis verbis *modo concursu partes fiant*, vide §. 77.

(2) Legatarii enim, si separatim erat usufructus relictus, concursu partes facere debebant, ut jus accrescendi inter eos esset. — Vid. §. 77 et 85 Fr. Vat.

(3) Vid. §is laud.

L. 1. §. 2. — Ulpianus l. l.

« Idem (sc. Julianus) ait, et si communi servo et separatim Titio ususfruc-
« tus legatus sit, amissum ab altero ex sociis usumfructum non ad Titium,
« sed ad solum (Hal. *suum*) socium pertinere debere, quasi solum conjunc-
« tum. Quae sententia vera est: nam quamdiu vel unus utitur, potest dici
« ususfructus in suo statu esse. Idem est, si duobus conjunctim et alteri se-
« paratim ususfructus esset relictus."

Prior hujus §. pars: *Idem ait — in suo statu esse* reperitur in §. 75 Fr. Vat., qua confirmatur, quod ex verbis *quae sententia vera est* jam suspicari licebat, de hac quaestione dissensisse JCtos. Refert enim Ulpianus neque Marcellum neque Mauricianum probasse Juliani sententiam, ipsumque Papinianum ab ea recedere. Causa hujus dissensus a minus recta ratione, quam Julianus suae sententiae dedit, repetenda videtur. Qui, ut defenderet, socium alterius socii amissam ususfructus partem nancissi, ipsum hac in re accrescendi jure uti, probare studuit: id quod imprimis offendit Pomponium, cujus *argumentum* verum esse profitetur Ulpianus. Dicit nimirum Pomponius socium usumfructum tantummodo acquirere posse servi *dominio;* atqui habet alteram tantum servi dominii partem: ergo nulla ratione alteram ususfructus partem acquirere potest. Non magis igitur huic debet accrescere atque ei, qui, fundi habens usumfructum, proprietario cessit, vel non utendo amisit. Negat enim Pomponius illam Juliani rationem admitti posse, quam refert Celsus: fieri posse, ut eadem res sit causa amittendi et simul recipiendi juris; quod sane fieret, si servus ex unius domini persona usumfructum amitteret et hunc ex alterius persona eodem momento accrescendi jure acquireret. Placuit igitur Pomponio ceterisque JCtis, qui Juliani sententiam improbarunt, ususfructus partem cum proprietate consolidari. — Ulpianus contra Juliani *argumenta* non admittenda esse profitetur (1), Pomponiique contraria probat: sed tamen *sententiam* illius amplectitur, propterea quod in legato non *domini*, sed *servi* spectatur persona, quo fit, ut quamdiu servus sit, non debeat perire portio (2).

Altera §. pars continet epitomen §. 76. Fr. Vat. Quaestio ibi talis proponitur: Servo communi et Titio per vindicationem legatus est ususfructus (3); unus ex dominis ami-

(1) Hoc vult Ulpianus, quum dicit: « ego Juliani sententiam *non ratione accrescendi* probandam puto." Cave putes eum per omnia negare inter condominos esse accrescendi jus. Contrarium diserte dicit in §. seq. Aliter Buchholtz. (2) Similiter fere Buchh. l. l.

(3) Scil. *conjunctim*, in quo differt haec species a superiore §., ubi *separatim* erat relictus.

amisit usumfructum; quaeritur, cuinam ea pars accrescat. Refert Ulpianus sententiam Juliani: non accrescere Titio, sed soli socio, quemadmodum fieret, si duobus conjunctim et alteri separatim esset relictus (1). Tum quaerit JCtus, qualis sit sententia eorum, qui a Juliano recedant (cogitans dissensum JCtorum in quaestione superiore): utrum secundum eos extraneo soli, an etiam socio accresceret? respondetque, Pomponium improbare eorum sententiam, qui putant ad utrumque pertinere, quia quod quis amittit (sc. ex persona servi) ipsi hoc non potest accedere (ex ejusdem sc. servi persona eademque causâ). Pomponius igitur teste Ulpiano in hac specie soli Titio usumfructum accedere judicaret, siquidem ultima §. 76. verba recte explicentur. Aliter sane Buchholtzius in notis, qui Ulpiani responsum huc redire putat, ut censeat ille Pomponii sententiam fore: « *soli socio in hac specie accresce-* « *re*, quippe qui solum Titium pro conjuncto et partes non ab initio, sed concursu « factas habuerit." Perperam, licet sic ipse sentiat Ulpianus, additaque ratio verissima sit. Neque enim Ulpianus h. l. suam, sed Pomponii, non veram, sed falsam profert sententiam, ductam e Pomponii argumento §. praec. exposito. Inde scilicet apparet hunc inter condominos servi non admittere accrescendi jus. Et sane in specie ibi relata non potuit ususfructus Titio accrescere, quia legatum erat duobus (servo et Titio) *separatim;* itaque in illa causa ejus sententia erat, usumfructum cum proprietate consolidari. Quum vero in hac §. 76. species proponatur eatenus diversa, quod legatum non separatim, sed conjunctim relictum sit, censet Ulpianus (ob idem argumentum opinor, quod modo protulerat, nimirum servi tantum personam esse inspiciendam), soli socio accedere amissam ususfructus partem. Quaerens deinde, quid nunc diceret Pomponius, utrum soli extraneo an etiam socio accederet? respondet ex mente Pomponii, soli extraneo sive Titio accedere usumfrumtum, quia hic existimabat, quod quis amittit hoc ipsi non posse accedere, neque adeo inter condominos accrescendi jus esse (2). Sumit igitur Pomponius, interrogatus an possit alterius domini pars alteri accrescere, dominum *amittere*, ob eandemque rationem negat posse ei accrescere. Cum proprietate autem consolidari nequit, quia ususfructus conjunctim per vindicationem est legatus. Sequitur ergo ex ejus ratiocinatione, amissam par-

(1) In hac specie accrescendi jus est *inter duos servi dominos*, si unus ex dominis amittit usumfructum; *inter dominos conjunctim et Titium*, si uterque dominus simul vel solus Titius eum amittit. In illo casu dominorum, in hoc servi persona spectatur.

(2) Hinc etiam quaerit Ulpianus, utrum soli extraneo an *etiam* socio accedere usumfructum censerit Pomponius, non an *soli* socio? An etiam in hac specie consolidari usumfructum cum proprietate judicaret Pomponius, inanis esset quaestio; quod propterea §o praec. censuit, quia ibi de legato *separatim* duobus relicto agebatur.

partem accedere Titio, quocum ab initio utriqne dominorum pro parte sua conjunctim est relictus ususfructus, quaeque pars inter Titium et singulos servi dominos concursu est divisa.

L. 1. §. 3. extr.

« Cum primum itaque non inveniet alter eum (omnes praeter Flor. *alterum* et « sic Fr. Vat.) qui sibi concurrat, solus utetur in totum (1), nec refert « conjunctim an separatim relinquatur."

Postquam exposuit JCtus, quid juris sit in legatis conjunctim relictis, in iisque, quibus separatim ususfructus relinquitur, subjungit collationem inter usumfructum et proprietatem legatam, quo pertinent laudata §. 3. verba.

In proprietate pluribus legata unius portio, quam is agnovit, non accrescit umquam reliquis collegatariis. « Sed in usufructu hoc plus est", ait Ulpianus, « quia et con« stitutus et postea amissus nihilominus jus accrescendi admittit. Omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt: et ut Celsus et Julianus eleganter ajunt, ususfructus quotidie constituitur et legatur, non, ut proprietas, eo solo tempore quo vindicatur". Huc usque locus fere ad verbum (2) convenit cum Fr. Vat. §. 77. Quae sequuntur *Cum primum — relinquatur* pluribus ibi exponuntur. Memorat enim Ulpianus diversam Vindii sententiam, qui, dum consulebat Julianum, in ea erat opinione, ut tantum in conjunctis jus accrescendi obtineret. Sed Julianus respondet, nihil referre, conjunctim an separatim relinquatur, ipsique adeo, non Ulpiano, placitum nostrum debetur (3).

L. 3. §. 2. — Ulpianus libro 17. *ad Sabinum.*

« Non solum autem, si duobus ususfructus (*do lego ususfructus.* V. Fr. 83.) lege« tur, est (*erit* l. l.) jus accrescendi, verum et (om. Fr. Vat.) si alteri ususfruc« tus, alteri fundus (*proprietas* l. l.) legatus est (om. Fr. Vat.); nam amit« tente usumfructum altero, cui erat legatus, magis jure accrescendi ad alte« rum pertinet, quam redit ad proprietarium. Nec novum: nam et, si duobus « ususfructus legetur et apud alterum sit consolidatus, jus accrescendi non « pe-

(1) Fr. Vat. *totum.* Buchh. citat exempla verbi *utor* accusativum adsciscentis.
(2) Interjectum in Vat. Cod. Atilicini contrarium responsum omisit compilator.
(3) L. 1. §. 4, l. 3. pr. et §. 1 h. t. leguntur Vat. Fr. §§. 78—80.

« perit, neque ei, apud quem consolidatus est, neque ab eo: et ipse, qui-
« bus modis amitteret ante consolidationem, iisdem et nunc amittet. Et ita
« et Neratio et Aristoni videtur et Pomponius probat."

Quod h. l. docetur, inter fructuarium et proprietarium accrescendi jus consistere posse, cum juris civilis placitis pugnare videtur, praesertim in eo, quod post consolidationem ipse proprietarius adhuc usumfructum amittere potuerit. Nam *finitur* ususfructus, si domino proprietatis ab usufructuario cedatur, vel ex contrario, si fructuarius proprietatem rei acquisivit, quod proprie consolidatio appellatur (1). Adde quod ipse Ulpianus dicit, neminem posse re sua uti et frui (2), quia nemini sua res servit (3). Qui possit igitur, exstincto usufructu, accrescendi jus manere? Fingitur jure praetorio ususfructus, qui revera exstinctus est, cum proprietate nondum consolidatus. Ipso quidem jure, inquit Ulpianus Fr. Vat. §. 83, non amittit proprietarius partem ususfructus, quae ei accessit; sed praetor, subsecutus exemplum juris civilis, utilem actionem dabit fructuario, et ita visum fuit JCtis laudatis, a quorum sententia recessisse videtur Julianus, jus civile secutus. Sequuntur enim l. l. haec: « Quamquam Julianus libro XXXV dig. scribat, ipsi quidem jus accrescendi . . . . (4).

L. 8. — Idem l. l.

« Si mulieri cum liberis suis ususfructus legetur, amissis liberis ea usumfructum
« habet; sed et matre mortua liberi ejus nihilominus usumfructum habent jure
« accrescendi. Nam et Julianus libro trigesimo (*trigesimo quinto* Hal.) (5)
« digestorum ait, idem intelligendum in eo, qui solos liberos heredes scripse-
« rit, licet non ut legatarios eos nominaverit, sed ut ostenderet magis velle se,
« matrem ita frui, ut liberos secum habeat fruentes. Sed et Pomponius
« quaerit, quid si mixti fuerint liberi et extranei heredes? et ait, filios legatarios
« esse intelligendos. Et per contrarium (*e contrario* Hal.), si voluerit (*no-*
« *luerit*. Hal), eos liberos simul cum matre frui, debere dici matrem lega-
« tariam esse intelligendam, et per omnia similem esse et in hoc casu juris
« eventum."

Operae pretium erit singulas difficilioris hujus fragmenti partes sub examen vocare.

Pri-

(1) §. 3. I. de usufr. (2) L. 5. D. si ususfr. pet. (3) L. 26. D. de serv. praed. urb.
(4) Quae desunt, ita supplet B. Hollweg: *competere, non vero fructuario ab eo.*
(5) Accedit auctoritas Fr. Vat. §. 87.

Prima pars *si mulieri — jure accrescendi* copiosius exponitur Fr. Vat. §. 86. Duplex ibi agitatur a Sabino proposita quaestio, cujus cardo in testatoris non satis perspicua voluntate vertitur. Legavit maritus usumfructum *uxori cum liberis:* quaeritur, amissis liberis, quid habitura sit mater, sive, utrum testator matrem liberosque collegatarios, an vero solam matrem legatariam esse voluerit, ita ut liberi tantum quod ad effectum cum matre fruerentur legato? Respondet Ulpianus, si per vindicationem legetur, tametsi quis filios legatarios acceperit, sine dubio matri accrescendi jus competere: sin vero legatarii non censeantur liberi, multo magis, quoniam partem ei non fecerunt, tametsi cum ea uterentur. Si vero liberi matri superstites sint, distinguendum, utrum legatarii fuerint, an heredes: illo casu soli habebunt usumfructum jure accrescendi, hoc vero jure dominii cum proprietate consolidatur ususfructus: si neque heredes, neque legatarii fuerint, ad dominium redit.

Sequens Juliani sententia *Nam et J. — habeat fruentes* non male superioribus additur tamquam decidendi ratio, sed tamen alio eam loco retulit Ulpianus. Nimirum hic in quaestionem a Sabino propositam ita inquirit, ut incipiat exponere, quid juris sit, si usumfructum testator per vindicationem legavit §. 86, tum aliam fingat speciem, in qua per damnationem hanc servitutem legatam esse ponit §. 87 (1). Ut in prima specie, sic nunc etiam distinguit inter liberos legatarios et non legatarios. « Si per dam- « nationem", ait, « fuerit ususfructus legatus matri, si quidem legatarii sunt filii, par- « tes sunt: si non sunt, sola mater legataria est, nec mortalitas librorum partem ei facit." His subjicit, quod statim post memoratam Sabini quaestionem exspectaveris, qualis praesumatur testatoris voluntas, si legat *matri cum liberis.* « Sabinus", ita pergit, « certe verbis istis non ostendit, utrum legatarii fuerint, nec ne. Sed Julianus lib. « XXXV. dig., relata Sabini scriptura, ait intelligendum eum, qui solos liberos here- « des scribit, non ut legatariorum fecisse mentionem, sed ut ostenderet magis matrem « ita se velle frui ut liberos secum habeat: alioquin (i. e. si liberi haberentur legatarii), « inquit, in damnatione ratio non permittebat jus accrescendi." Proposuit igitur sententiam suam Julianus de damnationis legato: nec tamen male eam ad omnia legata transtulit Tribonianus. Nam, ne dicam de sublato jure Justinianeo inter varias legatorum formas discrimine, ipse Julianus, quod sibi in damnationis legato placuit, ad legatum per vindicationem extendit, quum teste Ulpiano « vel do lego legatum usumfructum vel per damnationem proposuit."

Adjecta deinde Pomponii sententia in l. 8. est sequela peculiaris sententiae, quae ipsi in decidenda Sabini quaestione placuit. Nimirum ex Juliano refert Ulpianus, Fr. Vat. §. 88. « S. quoque Pomponium praeferre, si per damnationem ususfructus « uxo-

(1) Cl. Bethmann-Hollweg priorem §. 87 partem ad §. superiorem transtulit.

« uxori et liberis legetur, singulare hoc esse (i. e. contra juris civilis tenorem, sed ob « utilitatem introductum) atque ideo filii personam matri accedere; nec esse legatarios, « sed matre mortua liberos quasi heredes usumfructum habituros." Singulare illud jus obtinere cupit Pomponius, quia talis praesumitur testatoris voluntas, qualem eam accepit Julianus; quae contra summum jus, quod testatoris tantum verba respicit, hic est spectanda. Sed inquit Pomponius l. l. « ego quaero, quid si mixti fuerint « liberis extranei heredes?" Respondet filios pro legatariis esse habendos, quia scilicet e mente testatoris liberis potius, quam extraneis ususfructus concessus videtur; qui matris habeantur collegatarii. Et quandoquidem in damnationis legato (de quo agitur) non est jus accrescendi §. 85, in fine addit, mortui partem interituram, licet legatarii sint liberi.

TIT. III.

QUANDO DIES USUSFRUCTUS LEGATI CEDAT.

L. Un. §. 2. — Ulpianus l. l.

« Dies autem ususfructus, item usus, non prius cedet, quam hereditas adeatur: « tunc enim constituitur ususfructus, cum quis jam frui potest. Hac ratione, « et si servo hereditario ususfructus legetur, Julianus scribit, quamvis ce- « tera legata hereditati acquirantur, in usufructu tamen personam domini « exspectari, qui uti et frui possit."

Ex Fr. Vat. §. 60. duo ad h. l. observanda sunt. Primum h. l. omissam esse contrariam Labeonis, adsentientem Juliani sententiam; tum regulam *diem ususfructus non prius cedere quam adita hereditate* in Pandectis ad aliud Juliani exemplum applicari.

TIT. IV.

DE USUFRUCTU EARUM RERUM QUAE USU CONSUMUNTUR VEL MINUUNTUR.

L. 9. — Paulus lib. 1. ad Neratium.

« In stipulatione de reddendo usufructu pecuniae duo soli casus interponuntur, mortis et capitis deminutionis:

L. 10. pr. — Ulpianus lib. 79. ad *Edictum*.

« Quoniam pecuniae usus aliter amitti non potest, quam his casibus (1).

Hanc de amittendo pecuniae usufructu quaestionem tractavit etiam Paulus in Manualium libro I, cujus fragmentum exstat in Fr. Vat. §. 46: « Actio de usufructu hisdem mo« dis perit, quibus ipse ususfructus, praeterquam non utendo. Pecuniae quoque usus« fructus legatus per annum non utendo . . . . . . quia nec ususfructus est, et pecu« niae dominium fructuarii, non heredes, est." Spatium vacuum supplevit Buchholtzius vocabulo *perit:* quod si jure factum esset l. 9. sq. a Triboniano mutatam esse appareret. Sed rectius utique Hollweg (2) legit *non amittitur*, quia ex addita ratione perspicue apparet, JCtum h. l. exceptionem commemorare regulae notissimae, usumfructum exstingui morte, capitis deminutione, rei interitu et non utendo s. praescriptione. Aliud argumentum inde sumere licet, quod constitutio Justiniani Imp., qua cavetur, ne ususfructus non utendo amittatur, una est e L decisionibus (3), quae, etsi ante Codicem repetitae praelectionis jam legis vicem obtinuerint, maximam certe partem editae sunt, postquam dispositus est Pandectarum liber Septimus. Et quum ex decisione illa inter JCtos quaesitum fuisse constat, utrum ususfructus non utendo exstinctus videri debeat, necne: quid mirum, si in pecuniae quasi usufructu omnium consensu receptum fuerit, ut hic ex ea causa non amitteretur? Denique, si compilator jus novum h. l. retulerit, dicendum est totum legis 10 principium ejus verba esse; nisi enim exceptio sit, profecto Ulpianus non redderet rationem, quare tale jus obtineret, aut contrarium non obtineret. Atqui illud exiguam veri speciem prae se fert, Tribonianum Pauli sententiam in l. 9 ad novum jus accommodasse, et hujus juris rationem non eodem loco addidisse, sed alterius JCti fragmento affinxisse, quum hic ne ipsam quidem rem attingit. Objiciat mihi aliquis in Vat. Fr. legi « pecuniae *quoque* « etc.", idque argumento esse, JCtum idem dixisse de hac ususfructus specie, quod in altera juris erat. Sed quum obstent supra producta argumenta, copula ista nos morari non debet. Et fortasse res sic expediri potest, ut dicamus, Paulum, sive ad locum superiorem, ubi de usufructu amittendo universe egerit, quemque omiserit Fr. Vat. compilator, sive ad modos, quibus ceteroquin ususfructus amitti solet, respicientem scripsisse

(1) Cf. l. 6. pr. h. t. et l. 7. §. 1. usufr. quemadm. caveat.

(2) Ab eo vapulat Buchholtzius, qui praeeunte Hollwegio se supplere voc. *perit* scripsisset Vid. Hollwegii praef. p. 11. n. 9.

(3) L. 16. §. 1. C. h. t. vid. inscriptio et observetur verbum *decidere*.

se voc. *quoque*, minine illum *non usum* cogitantem, sed utramque ususfructus speciem mente conjungentem atque comparantem.

LIBER VIII.

TIT. I.

DE SERVITUTIBUS.

L. ult. — Javolenus lib. V *ex Poster. Labeonis.*

« . . . . « Ego puto usum ejus juris (scil. servitutis praedii rustici) pro « traditione possessionis accipiendum esse. Ideoque et interdicta veluti posses- « soria constituta sunt."

De peculiari possessionis recuperandae interdicto de vi, quod h. l. respicere videtur Javolenus, quodque significatur in l. 25 D. quemadm. serv. amit. et l. 27 D. de donat., tractavit JCtus, qui videtur Ulpianus, in Fr. Vat. §. 91, cujus haec sunt verba: « Non « is, ad quem ea res pertinet, (*quae*) legata est, (*veluti*) qui utendi fruendi causa, cum « ususfructus ad eum pertineret, (*ad*)missus in qua re sit, possidere eam videtur, et « ob i(*d*), qui uti frui prohibitus est, proprie dejectus dici non potest. Ideo specialiter « hoc interdictum (sc. *si uti frui prohibitus esse dicetur*: vid. inscriptio fragmenti) « eo casu desiderari.".

TIT. V.

SI SERVITUS VINDICETUR, ETC.

L. 9. pr. — Paulus lib. XXI *ad Edictum.*

« Si eo loco, per quem mihi iter debetur, tu aedificaveris, possum intendere, « jus mihi esse ire agere: quod si probavero, inhibebo opus tuum." . . . . .

L. 7. ibid. — Paulus l. l.

« Harum actionum eventus hic est, ut victori officio judicis aut res praestetur

 aut

« aut cautio. . . . . . .: si vero neque rem praestet, neque cautionem, tanti « condemnet, quanti actor in litem juraverit."

Duplex est actio, qua res corporalis vindicatur, per formulam petitoriam aut per sponsionem, Gaj. IV. 91. « Petitoria formula ea est, qua actor intendit rem suam esse." ibid. 92. Quae Gaji verba si ad Pauli fragmenta admoveamus, apparet, simili ratione actum fuisse in rerum incorporalium vindicationibus (1). Num vero etiam in ipsa lite eadem, quae in rei corporalis vindicatione, observare debuerint litigantes, v. c. num a parte rei necessaria fuerit satisdatio, et num actor, ut plus petendi periculum evitaret, accurate designare debuerit, utrum totum an partem certam peteret, ex fragmentis JCtorum, quae in Pandectis habemus, non satis constat. Sed dubitantibus nobis succurrunt Vat. Fragm., quae de satisdatione in §. 92. docent, sicut corpora, ita et jus vindicanti satisdari debere. Alteram quaestionem (2) solvit Paulus ibid. §. 53 scribens: « Si « altius tollendo aget is, qui in infinitum tollendi jus non habet, si non expresserit mo« dum, plus petendo causa cadit, quasi intenderit jus sibi esse in infinitum tollendi."

In petendo usufructu illud notandum est, quod haec servitus ad certum tempus constituta condici (3) tantum potuerit, i. e. personali actione uti debuerit petitor.

LIBER IX.

TIT. II.

AD LEGEM AQUILIAM.

l. 27. §. 4. — Ulpianus, lib. XVIII *ad Edictum.*

« Hujus legis secundum quidem capitulum in desuetudinem abiit."

Quid hoc legis Aquiliae capite cautum fuerit, nobis, post doctas quidem et acutas, sed tamen perversas Vv. Dd. conjecturas (4) e Gaji comm. III. 215 innotuit, ubi sic de-

(1) Cf. Heffter, Obss. c. 18.

(2) Fortasse idem jam colligi potest e l. 19 h. t. « Si de servitute quis bene quidem deberi inten« dit, sed aliquo modo litem perdidit *culpa sua*, non est aequum hoc ceteris damno esse."

(3) §. 52 Fr. Vat. cf. Heffter l. l.

(4) Exposuit eas cons. A. H. v. d. Kemp, *diss. inaug. de sec. cap. legis Aq.* L. B. 1829. cap. I.

describitur: « Capite secundo in adstipulatorem, qui pecuniam in fraudem stipulatoris « acceptam fecerit, quanti ea res esset, actio constituitur." Cum hoc loco comparantibus Justiniani constitutionem in l. un. C. *ut actio et ab hered. inc.* dubitatio oritur, an illud jus jam aetate Ulpiani in usu esse desierit. Et nobis quidem contra videtur (1), id cogitantibus, causam, ex qua caput secundum evanuerit, ista demum constitutione efficacem factam esse.

Objici possit, quod ipse Gajus moneat, non fuisse necessarium caveri, ut in adstipulatorem ex fraude commissa competeret actio, quum actio mandati sufficeret. At quis est, quin videat, urgendum esse illud *necessarium*, quo significat quidem JCtus alia etiam ratione jus suum persequi potuisse eum, cui damnum injuria datum sit, non vero explodit caput illud secundum tamquam superfluum et inutile: immo ejus utilitatem praedicat, addendo ea lege actionem contra infitiantem in duplum crescere. — Porro quum, secundum laud. constitutionem, antiquitas respueret stipulationes post mortem conceptas (2), JCtorum aevo frequens esse debuit adstipulatorum usus, et necessaria legis Aquiliae actio, qua eorum fraudibus et dolis obviam iretur.

l. 44. pr. — Ulpianus, lib. 42 (Hal. 41) *ad Sabinum.*

« In lege Aquilia et levissima culpa venit."

Triplex argumentum facit, quominus h. l. novam culpae speciem sub nomine *culpae levissimae* indicari credam. Nam culpae praestatio, cujus frequens in jure Romano usus est in ineundis contractibus, in committendis delictis ne cogitari quidem, ut videtur, potuit. Tum epithethon substantivo praepositum favet opinioni, hic de culpae qualitate agi, ut levissima culpa idem sit ac levissimum vitium (3), idque voluerit JCtus, ne tantum quidem vitium committi posse, quin lege Aquilia coerceatur. Sed id, quod est gravissimum, Gajus docet, propter legem Aquiliam non modo dolum, sed ne culpam quidem impune posse committi, quum III. 302 scribit: « Sed si quid per lasci« viam, et non data opera, ut furtum committeretur, factum sit, videbimus an utilis « Aquiliae actio dari debeat: cum *per legem Aquiliam*, quae de damno lata est, « *etiam culpa puniatur.*" *Culpam* dicit, sine ulla definitione; unde colligitur neque Ulpianum peculiarem culpae speciem designare voluisse.

L I-

(1) Dissentit v. d. Kemp l. l. p. 59.

(2) Exceptis servorum post mortem stipulationibus. vid. Fr. Vat. §. 57.

(3) Quum non raro *lata culpa* pro *culpa lata* occurrit, equidem hoc argumento non multum tribuo. Sed tamen potuit Ulpianus h. l. consulto praemisisse adjectivum nomini,

LIBER X.

TIT. II.

FAMILIAE ERCISCUNDAE.

l. 1. §. 1. — Gajus lib. VII *ad Edict. Provinc.*

« Quae — actio — ei quoque competit, qui suam partem non possidet; sed si « is, qui possidet, neget eum sibi coheredem esse, potest eum excludere per « hanc exceptionem: *si de ea re, qua de agitur, praejudicium de heredi-* « *tate non fiat.*"

Partes formularum, quibus tempore Pandectarum litigabatur, erant demonstratio, intentio, condemnatio, adjudicatio (1). Harum in aliis actionibus plures, in aliis pauciores (2), in praejudiciis intentio sola usu veniebat. Quod ad divisoria attinet judicia, horum formulae demonstratione et adjudicatione contentae fuisse videntur (3). Nulla enim in his erat intentio, nisi reus praejudicio se defenderet, cujus exemplum exstat in lege laud. Hic defensionis modus, qui a JCto ibi ad exceptiones refertur, olim fuit praescriptio rei tuendae gratia comparata, teste Gajo IV. 133: « Sed his tempori« bus — omnes praescriptiones ab actore proficiscuntur. Olim autem quaedam et pro « reo opponebantur, qualis illa erat praescriptio: *ea res agatur, quod* (*si modo* Hefft.) « *praejudicium hereditati non fiat*, quae nunc in speciem exceptionis deducta est, et « locum habet, quum petitor hereditatis alio genere judicii praejudicium hereditati faciat." Harum praescriptionum pro reo receptarum causa repetenda videtur ex veteri illo recepto placito *judiciis gravioribus vel majoribus per minora praejudicium fieri non posse* (4). Quod ut evitaretur, verborum conceptiones, quibus rei defensio comprehendebatur, ipsis actionum formulis *praescribebantur;* principalem enim judicis desiderabant cognitionem. Postquam vero actionum praetoriarum usus invaluerat et praescriptionibus idem plane atque his erat finis, ipsae in dilatoriarum exceptionum abierunt speciem (5).

L.

(1) Gaj. IV. 59. (2) Gaj. IV. 44.
(3) Ibid. 42. cf. Heffter Obss. c. 13.
(4) L. 54 D. de judiciis. cf. Heffter op. l. c. 23, copiose locum de praescriptionibus illustrans.
(5) Cic. de Invent. II. 20.

L. 35. — Papinianus lib. XII. *Responsorum.*

« Pomponius Philadelphus dotis causa praedia filiae, quam habebat in « potestate, tradidit, et reditus eorum genero solvi mandavit; an ea praeci« pua filia retinere possit, quum omnes filios heredes instituisset, quaereba« tur. Justam causam retinendae possessionis habere filiam, quoniam pater « praedia, de quibus quaerebatur, dotis esse voluit, et matrimonium post « mortem quoque patris steterat, respondi: filiam etenim, quae naturaliter « agros tenuit, specie dotis, cujus capax fuisset, defendi."

Integrum fragmentum legitur in Vat. Fr. §. 258, qui locus cum nostro omnino conferri meretur.

Primum observo leve in verbis discrimen, quod scilicet h. l. est *reditus solvere* ibi dicitur *mercedes solvere;* qua voce Papinianus rectius utique usus fuerit. Nam ex verbis *filiae tradidit* et *solvi mandavit* patet, noluisse patrem praedia a filia tradi marito, ne hic reditibus ipse frueretur. Immo praediis ipsa uti debebat uxor, reditusque eorum seu dotis fructus tradere marito; quapropter, quum id locando optime fieri possit, *mercedum* aptior hic mentio accidit, quam *redituum.*

Tum species, quae hic narratur, haec est. Pater pro filia nuptura dotem constituit, nec tamen rite et legitime: nam ipsi eam tradidit filiae, non ejus marito, sicut jus civile exigit (1), quia inter patrem et filiam in potestate constitutam nulla valet donatio, inter quos nulla consistere possit obligatio, quum pro una eademque habeantur persona. Postea pater vita decessit, relicto testamento, in quo *omnes* (2) liberos scripsit heredes, ita ut hereditas eorum communis exsisteret. Jam quaeritur, utrum fundus dotis causa traditus in hanc communionem deferendus sit, necne? Respondet Papinianus filiae justam possessionis retinendae causam esse, propterea quod, licet filia fratribus communis scripta sit heres, et antea traditione fundi dominium in eam non transtulerit pater, hic tamen facto comprobavit et confirmavit, quod ab initio ob juris subtilitatem non rite egerat. Ex patris enim voluntate in bonorum possessione, et cum ille vixit, et post ejus mortem fuit constituta. Accedit, quod vitium in dote constituenda non venit ex persona filiae, do-

(1) Patet hoc ex ult. l. 35 verbis: qnae *naturaliter* agros tenuit. Cf. l. 16 D. de furtis, l. 6, 7, 9. de condict. causa d. c. non sec., in quibus sermo est de dote a marito, non ab uxore repetenda. Hinc quoque, quod marito dos tradebatur ab eoque repetebatur, quaestio orta est de marito domino dotis.

(2) JCtus scripsit *communes,* quod ambiguitatis vitandae causa in Dig. mutatum est in *omnes:* Vocab. *communes* mire explicat Buchholtzius ad h. l.

dotis forte incapacis, sed ex errore patris, cujus voluntatem magis quam factum respici par est. Hoc vult Papinianus in fine §. laud. addens: « filiam etenim, quae naturaliter agros retinuit, specie dotis, cujus capax fuit, defendi;" in quibus transscribendis Tribonianus male *fuisset* pro *fuit* substituit (1). Cum enim Papinianus hoc dicit: filiam habuisse fundum in possessione, quum putaret se possidere dotem, cujus capax fuit; recepta altera lectione, is exsistit sensus, quasi JCtus filiam, quae naturaliter tantum tenuit praedia, defendere voluerit fictione, eam traditionis tempore dotis fuisse capacem, cujus revera capax non fuit: id quod longissime ab ejus mente afuit.

L. 44. §. 4. — Paulus lib. VI. ad *Sabinum.*

« Qui familiae erciscundae, communi dividundo et finium regundorum agunt, « et actores, sunt et rei: et ideo jurare debent non calumniae causa litem « intendere et non calumniae causa (ad) inficias iri (*ad inficitiones ire* « Vulg.)"

Justinianus, ut temere litigantium animos jurisjurandi religione coerceret, constituit (2), ut principales personae post litem contestatam subirent jusjurandum, ita ut actor juraret non calumniandi animo se litem movisse, sed existimando bonam causam habere: reus autem non aliter suis allegationibus uteretur, nisi et prius ipse jurasset, quod putans se bona instantia uti, ad reluctandum pervenisset. Idem Imp. in §. 1. I. *de poena tem. litig.* se hujus jurisjurandi auctorem profitetur. Quum igitur hujus jurisjurandi, in omnibus causis postea praestandi, in vetere jurisprudentia mentio nulla esset, multi Viri Docti, ducem Cujacium secuti (3), statuerunt, quae h. l. Paulo tribuuntur, deberi Triboniano.

Alii, quorum princeps Bynkershoekius (4), jam jure Pandectarum calumniae jusjurandum in usu fuisse perhibuerunt. Ex variis scilicet Digestorum locis, ubi ejus mentio fit, collegit vir ampl. in iis duntaxat causis illud obtinuisse, in quibus lex faciles ad rixandum animos praesumebat, vexandive erat suspicio in promptu, ideoque illud jusjurandum, a JCtis in Pandectis commemoratum, diversum fuisse ab altero Justinianeo.

Horum sententiam egregie confirmat Gajus IV. 172, scribens: Quodsi neque sponsio-

(1) In lect. *fuisset* consentiunt Codd. MSS. et editt. Unus Haloander habet *fuit.*

(2) L. 2. C. de juris. pr. cal. dando.

(3) Giphanius ad l. 2. C. l., Marcilius ad §. I, Wissemb. in Emblem. Trib., Schulting. in notis ad L. Dig., aliique. (4) Obss. jur. Rom. VII. 9.

sionis, neque dupli actionis periculum ei, cum quo agitur, conjungatur, ac ne statim quidem ab initio pluris quam simpli sit actio, permittit praetor jusjurandum exigere, non calumniae causa se infitias ire; quibus §. 174 haec addit: « Actoris quoque calumnia « coercetur: modo calumniae judicio, modo contrario, modo jurejurando, modo resti« pulatione."

TIT. III.

COMMUNI DIVIDUNDO.

L. 4. §. 2. — Ulpianus lib. 19 ad *Edictum*.

« Hoc judicium bonae fidei est."

Gaji aetate in communi dividundo judicii formula nullam bonae fidei mentionem esse factam, apparet ex formula adjudicationis, quae legitur IV. 42: « *quantum adjudicari « oportet, judex Titio adjudicato*." In formulis enim, quae non ad stricti juris judicia pertinent, bonae fidei expressa mentio fieri solet, sicut est in deposito, cujus formulam his verbis proponit Gajus IV. 47: « Judex esto; quod Aulus Agerius apud Nume« rium Negidium mensam argenteam deposuit, qua de re agitur, quidquid ob eam « rem Numerium Negidium, Aulo Agerio dare facere oportet *ex fide bona* « ejus, id judex Numerium Negidium Aulo Agerio condemnato: si non pa« ret, absolvito." Praeterea idem JCtus in §. 62 bonae fidei judicia enumerans, inter ea nec familiae erciscundae, nec communi dividundo refert. Neque etiam, quamvis prima specie contra videatur, Gajo obstat Julianus, quum in l. 24 pr. h. t. bonae fidei mentionem facit. Decidendi enim rationem non petit inde, quod communi dividundo actio sit bonae fidei, sed quod bonae fidei conveniat, ut unusquisque praecipuum habeat, quod ex ipsius re servus proprius acquisiverit. Speciali igitur causa, quae exceptionem facit, firmat regulam *divisoria judicia esse stricti juris*.

Ulpiani autem et Pauli tempore (argumento sunt l. l. et l. 14. §. 1. ibid.) in foro jam invaluerat, ut hae actiones ad bonae fidei judicia referrentur. Cujus rei causam repeto ex JCtorum interpretatione, quae magis magisque aequitati favere coeperat (1); sicut ex diversis, quae passim occurrunt, JCtorum antiquiorum et recentiorum sententiis constat. Ut aliquod exemplum excitem, Africanus in l. 34 *mandati*, eum, inquit, qui, cum mutuam pecuniam dare vellet, argentum pendendum dedisset, nihilominus pecuniam

(1) Cf. Heffter, Obss. c. 15.

am creditam recte petiturum. Ab hoc autem summo jure discessum Ulpiani tempore, ut apparet ex l. 11 de reb. cred. (1), ubi « Rogasti me," inquit ille, « ut tibi « pecuniam crederem; ego, cum non haberem, lancem tibi dedi vel massam auri, ut « eam venderes et nummis utereris: si vendideris puto mutuam pecuniam esse factam."
Hic igitur fori usus aliquid dedisse aequitati videtur, unde, quod Africani aetate ob traditionis defectum contractus mutui vim nondum habebat, postea eam obtinuit, cum brevis manus fictio pro vera traditione haberi coeperit.

LIBER XI.

TIT. V.

DE ALEATORIBUS.

L. 3. — Marcianus lib. 5 *Regularum*.

« In quibus rebus ex lege Titia et Publicia (omitt. Hal.) et Cornelia etiam sponsionem facere licet." . . . . .

Unicus hic est locus, ubi legis Publiciae de sponsu apud antiquos mentio fit (2). Quare ex Gaji IV. 22 *Publiliam* legendum esse opinor, qua lege universe de obligatione sponsorem inter et debitorem cautum fuisse, colligitur ex JCti verbis: « Postea quaedam « leges ex aliis quibusdam causis pro judicato manus injectionem in quosdam dederunt, « sicut lex Publilia in eum, pro quo sponsor dependisset, si in sex mensibus proximis, « quam pro eo depensum esset, non solvisset sponsori pecuniam." Quid autem menti hujus legis, quae sponsorum cavebat commodis, melius conveniret, quam ut una significaret, quibus sponsionem facere esset permissum, quibusque ex causis eam inire esset prohibitum. Nam nisi definitum fuisset, aleatoriae obligationi accedere potuisse sponsionem, facile ex lite lis oriretur de eo ipso, an sex mensibus, pecunia non soluta, elapsis, manum injicere posset sponsor, qui in causa speciali accesserat contractui, qualis ceteroquin apud Romanos, antiquiore praesertim aevo, in odio erat omnique vi destitutus (3).

DI-

(1) Cf. l. 9. §. ult. et l. 15 de reb. cred.
(2) Cf. Bach. H. J. II. 2. S. I. §. 97. Consulto legis mentionem praetermisisse videtur Haloander.
(3) Opportune laudat Noodtius Ovidii versum:
« Erat ad nostros non leve crimen avos."

DIGESTORUM SEU PANDECTARUM.

PARS TERTIA.

LIBER XII.

TIT. I.

DE REBUS CREDITIS, SI CERTUM PETETUR, ET DE CONDICTIONE (1).

Pauca sunt in ff. loca, de quibus tam varie statuerunt viri docti, quam de hujus tituli inscriptionis intellectu. Alii primam partem acceperunt generaliter, secundam de causa, qua certum petitur, tertiam de condictione in genere (2). Osius Aurelius (3) duas proponi censet condictiones, unam specialem de pecunia numerata, in verbis *si certum petetur*, alteram generalem de omni re et causa, in verbis *et de condictione*. Aliis placet, verba *et de condictione* non esse Edicti (4); Noodtius (5) ea ipsa expungit. — Me judice, ducto imprimis Gaji loco, qui est in Comm. IV. §. 18—20, quemque infra exponam, sic statuendum:

Actum est in parte secunda, sive in superioribus edictis de actionibus in rem, item personalibus in rem scriptis, et mixtis, tam in rem quam in personam scriptis. Sequuntur actiones in personam, et quidem *de rebus creditis.* Hoc indicant *prima inscriptionis verba*, quae pertinent non tantum ad hunc titulum aut librum, sed ad totam DD. tertiam partem, sive ad edicta, quae interpretati sunt JCti iis libris, quorum fragmen-

(1) Conf. omnino Heffter, observ. c. 14. ubi doctrinam de condictionibus copiose exponit.

(2) Merillius, Obs. III. 31.

(3) Disp. cap. 15. in thes. Ott. III. p. 730.

(4) Cl. Smallenburg in notis ad h. l.

(5) Comm. ad h. t.

mentis haec digestorum pars maximam partem continetur, aut quorum saltem ordinem in digerendo secutus fuerit Tribonianus.

Verbis *si certum petetur* non significare praetor mutui actionem, sed generaliter iis respicere videtur ad *causae sive contractus genus*, unde oriuntur actiones, quae competunt, si certum debetur, quae actiones sunt *condictio*, *si certum petetur*, (in specie sic dicta, vd. L. I. de tritic.) et *condictio Triticaria*. Nimirum, sicut prioribus verbis novum actionum illud genus cogitavit praetor, quo petimus, non, velut in vindicatione, rem a *quovis possessore*, sed a *certa quadam persona nobis obligata*, sic deinceps ad hujus generis transit speciem, *ad condictionem certi*.

Dehinc praetor condictionem certi in species suas divisit, id est, *in condictionem si certum petetur* et *condictionem Triticariam*, quarum autem quum de illa sola hoc loco agendum esset, etiam tertius inscriptionis articulus est de condictione *si certum petetur*, (nam ex superioribus inscriptionis verbis haec subaudienda puto; cf. l I. D. de tritic.)

Quod autem dixi, praetorem in altera inscriptionis parte (nam de significatione τοῦ *de rebus creditis* non ita disputarunt viri docti,) universe spectare *contractum ex quo nascitur certi obligatio*, hoc probare videtur Paulus, qui, in l. 6. hujus edicti verba explicans, « certum," inquit, « est, cujus species vel quantitas, quae in obligatione « versatur, aut nomine suo, aut ea demonstratione, quae nominis vice fungitur, qualis « quantaque sit, ostenditur." Vocabulum *species* dictum intelligo *de omni certa re credita*, ad quam petendam datur Triticaria, *quantitas* autem de pecunia *mutua*, quae petitur condictione *si certum petetur*. Verum dicat quis, non tantum *quantitatis*, sed *speciei* quoque rationem haberi in mutui contractu, ideoque haec omnia ad hunc solum referri posse. Concedo; sed si tantum pecuniam creditam (1) cogitasset Paulus, utrumque vocabulum non sejunxisset particula *vel*, sed ea conjunctione connexuisset. Verum praeterea idem suadet Ulpianus, qui, l. 9. pr. h. tit. utramque certi condictionis speciem comprehendens, (loquitur enim de certi condictione universe, non de actione cujus denominatio est *condictio certi;*) « certi condictio," inquit, « competit « ex *omni causa*, ex *omni obligatione*, ex qua certum petetur, sive ex certo contractu « sive ex incerto."

Doctiss. vero Noodtius, in erronea versatus opinione, verba inscriptionis *si certum petetur*, et *de condictione* idem significare, ideoque de una tantum certi condictione cogi-

(1) Latiore scil. sensu, ita ut vocabulum pecuniae de omnibus intelligatur, quae pondere, numero, mensura constant. Nam ait Paulus, l. 2. §. 3. *de rebus cred.*: « Creditum ergo a mutuo differt, « quo genus a specie, nam creditum consistit extra eas res, quae pondere, numero et mensura con- « tinentur."

gitasse praetorem, omnia, quantum fieri potuit, hujus tit. fragmenta secundum mutui contractus naturam explicuit (1); sed quum obstarent dictae l. 6. et 9., statuit, certi condictionem primum inductam jure civili ob solum mutuum, dein sub ejus colore eam receptam quoque esse pro repetitione indebiti et in aliis quibusdam causis, quae hujus libri titulo IV. seqq. tractantur; tandem vero praetorem hoc edicto certi condictionem, quae ante tantum spectaret mutuum, porrexisse ad omnem obligationem, ex qua certum debeatur. At perversa est haec opinio, *simplicem jure civili condictionem esse introductam*, eaque causam continet insignis erroris, quem Noodtius et omnes erraverunt interpretes, ad Gaji usque commentarios repertos. Intellexerunt enim ea, quae de certi condictionis genere, sive de contractu, ex quo certi oritur obligatio, commemorantur, quasi de speciali mutui actione essent dicta; quo factum, ut nec *si certum petetur*, nec verba *et de condictione* in inscriptione hujus tituli, quid significarent, intelligere potuerint. Quum autem viderent, praeter pecuniam hac condictione, scil. certi condictione generali, peti quoque potuisse *res certas quascumque*, praeterea nemo explicare valuit, quo pertineret condictio triticaria, quâ, ut Ulpianus ait, l. 1. illius tituli, « praeter pecuniam *omnes aliae petuntur res*." — Scripsi haec, ut supra monui, ductus Gaji loco, qui est in comm. IV. §. 18–20. JCtus, ibi de tertia legis actionum specie agens. « Haec quidem actio," inquit, « proprie condictio vocabatur, nam actor « adversario denuntiabat, ut ad judicem capiendum die tricesimo adesset — haec autem « legis actio constituta est per legem *Siliam certae pecuniae*, lege vero *Calpurnia de omni certa re*." Antequam autem de hac certi condictionis diversitate mentionem facit, observat in transitu, sublatis legis actionibus, *condictionem* dici coepisse quamlibet actionem in personam, quâ intendebatur, dari quid oportere. — Constat igitur, duplicem jure civili condictionis certi exstitisse fontem, aliam legem cavisse de condictione certae pecuniae, aliam de condictione cujuscumque certae rei creditae. Quod discrimen etiam post sublatas legis actiones in usu mansisse puto. Nimirum postquam Gajus monuit, legis actionem propter actoris denuntiationem *condictionem* fuisse dictam, statim subjicit, qualis actio ipsius aevo condictionis vocabulo significetur; postquam vero rediit ad legis actionem, et observavit, eam ratione causae esse duplicem, de jure recentiore nihil addit; quare Gajum, qui universe juris antiquioris mentionem saepe facere videtur, ad juris principia et fontes indicandos, hoc etiam loco illius condictionum differentiae, quae ipsius adhuc aevo vigeret, fontem illis deberi legibus indigitare voluisse arbitror. Nam si nulla recentioris juris habitâ ratione, enumerare voluisset legis actiones, hoc loco suffecisset in genere condictionis mentionem facere. Accedit alterum argumentum, in eo con-

(1) Vid. impr. p. 214. b.

consistens, quod Gajus, de sui temporis jurisprudentiâ locutus, distinguit inter debitum, quod certam pecuniae summam, et quod aliam certam rem spectat. Sic in §. 33. Comm. IV. ait: nulla formula ad condictionis fictionem exprimitur, sive enim *pecuniam*, « sive *rem aliquam certam* petimus, eam ipsam dari nobis oportere intendimus." Quodsi enim eâdem formula peti potuisset pecunia numerata et alia res certa, quidni dixisset: « nulla formula ad condictionis fictionem exprimitur, *si certum petetur.*" Denique, nisi admittatur illud discrimen DD.orum tempore adhuc in usu fuisse, explicari non possunt, neque hujus tit. inscriptio, nec l. 6 et 9. ibid. nec titulus de triticariâ condictione.

Ut igitur revertar eo, unde initium duxi, eo mihi redire videtur hujus tituli inscriptio, ut prioribus quidem verbis *condictiones* universe cogitaverit praetor, verbis autem si *certum petetur* condictiones *certi*, verbis denique *et de condictione* condictionem *certae pecuniae*. — Hinc nonnulla hujus tit. fragmenta pertinent ad naturam contractus, unde condictio nascitur, imprimis elegans Ulpiani fragmentum in l. 1., plura ad generalem condictionem certi sunt referenda, veluti l. 6, 9, (1) 24., plerique autem loci mutui specialem contractum, ex quo praecipue competit condictio *si certum petetur*, quam in specie hoc loco tractare (2) sibi proposuisse videtur praetor, explicant.

L. 9. §. 1. —— Ulpianus lib. 26 ad *Edictum*.

« Competit haec actio etiam ex legati causa, et ex lege Aquilia."

Clar. Hefferus, obs. cap. 14. pag. 66. maxime e capite secundo legis Aquiliae hanc actionem competere putat, si adstipulator in fraudem stipulatoris pecuniam acceptam fecerat. « Difficilius enim intellectu est," ait, « quo modo ex primo et tertio ca- « pite certum condici existimari possit." Mihi contraria sedet sententia: nam primo, si vera esset haec conjectura, negligentissime egisset Tribonianus, tum vero certi condictio, ut inquit Ulpianus, l. 9. pr. h. tit., competit ex omni causa, ex qua certum petitur, sive ex certo contractu, sive ex incerto (3), dummodo praesens sit obligatio. De-

(1) Hic locus inprimis est memorabilis, quia in eo copiose condictionis certi natura explicatur, ideoque inservit ad cognoscendum, quid praecipue condictio certae pecuniae, sive si certum petetur, et condictio certae rei, sive Triticaria, conveniant.

(2) Dicat quis: « ast praetor non tractat, verum edicit" Concedo! sed si de perpetuo edicto loquimur, facilius est, ut in Juliani persona praetorem inesse fingamus.

(3) Scio equidem, Noodtium incertum contractum intelligere innominatum contractum. Sed quo jure? Mihi Ulpianus contractum significare videtur, qui condemnando quidem incertus est, sed ex quo certum tamen peti potest, licet judex ab actoris aestimatione, in formulae intentione recepta, recedere possit.

Denique aestimatio non erat incerta, sed quanti in eo anno plurimi fuerit, et haec summa ab actore aestimata in intentione (1) exprimi poterat, observato, quod Gajus monet, Comm. IV. §. 33.

L. 9. §. 3. — « Quoniam igitur ex omnibus contractibus haec certi condictio « competit, sive re fuerit contractus factus, sive verbis, sive conjunctim, re« ferendae sunt nobis quaedam species, quae dignum habent tractatum, an « haec actio ad petitionem sufficiat."

Haec stricte sunt accipienda, ita ut non de omnibus omnino contractibus cogitemus, sed de iis tantum omnibus, qui vel re vel verbis vel conjunctim fiunt. In contractibus enim, qui consensu perficiuntur, ait Gajus, III. 137, alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri *ex bono et aequo praestare oportet.* Et in comm. IV. §. 61. compensationis rationem in his judiciis haberi docet, ita ut, detracto, quod ex eadem causa alter debeat, in reliquum alterum condemnet judex. Praeterea formulae condemnatio ita erat concepta, ut, quantum dare facere oporteret, ex fide bona, reus, id judex eum actori condemnaret (2). Itaque pecunia vel res aliqua certa ex ejusmodi causa peti non poterat (3).

TIT. II.

DE CONDICTIONE CAUSA DATA, C. NON SECUTA.

L. 8. — Neratius, lib. 2. *Membranarum.*

« . . . . non magis id repeti possit, quam quod sponsa sponso dotis nomine de« derit, donec maneat inter eos affinitas." (4).

Doctiss. Glückius (5) ait, vocabulum *affinitas* saepius de vinculo, quo conjuncti sunt sponsus et sponsa, in jure Rom. *usurpari* (6); quasi, (sic eum intelligo) re vera af-

(1) Hac igitur ratione defendi potest, in primo quoque et tertio capite certam obligationem constitutam fuisse: non quia in condemnatione erat: *tantum aes dare damnas esto*, ut vult Heffterus, ibid. nota b. Nam talis poterat etiam esse condemnatio, licet summa in intentione definita non esset.

(2) Vid. IV. 47.

(3) His plura addere potuissem, sed omnem hunc locum copiose tractavit Hefflerus, c. XIV. observ.

(4) In Basil. *ἐφ' ὅσον ἡ μνηστεία συνίσταται*, lib. XIV. tit. I. const. 8. apud Fabrot, tom. III. pag. 498.

(5) §. 822. nota 35.

(6) L. 38. §. 1. de peculio.

affines non essent. At contrarium probant Vatic. Fragm. in §. 302., ubi legimus: Excipiuntur et affinium personae, ut privignus, privigna; noverca, vitricus; socer, socrus; gener, nurus; vir et uxor; *sponsus*, *sponsa*.

TIT. VI.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

L. 26. §. 3. — Ulpianus, lib. 26. ad *Edictum*.

« Indebitum autem solutum accipimus, non solum si omnino non debeatur, sed « et si per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat, quare hoc « quoque repeti poterit, nisi, sciens se tutum exceptione, solverit."

Exstat hoc Ulpiani fragmentum cum inscriptione, *lib. I. ad Edict. de rebus creditis*, in Vatic. Fragm. §. 266.

« Indebitum solutum accipimus non solum, si omnino *non debeatur*" legimus in ffis. Tempus praeteritum *debebatur*, quod est in Vatic. Fragm., magis convenit cum sequentibus: *sed et si peti non POTERAT*.

Altera causa, qua quid indebitum solutum accipitur, in ff. fragm. est, si per *aliquam exceptionem perpetuam* peti non poterat; ex Vat. autem Cod. laud. apparet, Papinianum scripsisse, sed et si per *aliquam exceptionem*, *id est*, *perpetuam*, etc. Vocabulo igitur *aliquam* ita usus est JCtus, ut non generis *exemplum*, sed certam ejus speciem significaret, reliquis omnibus exclusis exceptionibus. Manifesto hoc patet ex seqq. *id est perpetuam*, quibus indicat, quae sit illa exceptionum species, quam respicit, et quae sola efficit, ut, quod indebitum solutum sit, repeti possit. Itaque ex dicto Papiniani colligitur regula: *indebitum est solutum*, *si propter exceptionem perpetuam id*, *quod solutum est*, *peti non poterat;* et hanc sine dubio monere voluit JCtus (1). Si vero cum Triboniano legimus, si per *aliquam perpetuam exceptionem*, dicendum erit, dictam regulam non tantum non valere, sed immo videri, contrarium antiquitus obtinuisse, scil. exceptis quibusdam causis repeti non potuisse, quod solutum erat, etiamsi propter exceptionem perpetuam peti illud non potuisset. Inconsiderantius igitur JCti verba mutavit compilator, licet ratio, cur locum non intactum reliquerit, defendi posse videatur; nimirum respexerit Marcianum in l. 40. h. tit., qui, eandem tradens regulam, hanc tamen non perpetuam esse dicit, quia talis exceptio non datur in odium creditoris.

Ul-

(1) Conf. Marcianus, l. 40. h. tit.

Ultima §. verba, *nisi, sciens se tutum exceptione, solverit*, alius sunt JCti vel ipsius compilatoris; nam Papinianus scripsit: quare hoc quoque repeti poterit, *si quis, perpetua exceptione tutus, solverit.*

LIBER XIII.

TIT. III.

DE CONDICT. TRITICARIA.

Ante Gaji commentarios repertos, (ut in annot. ad tit. de rebus creditis jam dixi,) ignotum fuit, quo haec pertineret condictio. Causa inde repetenda, quod viri docti versarentur in opinione, ab origine simplicem fuisse certi condictionem, id est, omnes certi condictiones ex uno manasse fonte (1). Vidimus autem, Gajum (2) duas memorare leges, quibus introductae sunt, puta, legem Siliam de certa pecunia, legem Calpurniam de omni praeter pecuniam certa re condicenda. Ex his legibus refert Gajus unam constitutam esse legis actionem. Licet igitur duplex esset causarum qualitas, ex quibus antiquitus competebat condictio, eodem tamen modo res petebatur.

Legis actionibus abrogatis, et formularum usu a praetore introducto, pleraque non absimili modo ad juris antiqui exemplum observata fuisse credo. Quoties enim res aliqua certa a persona nobis obligata dari oportere contendebatur, agebatur condictione certi (3). Quum autem certum illud vel *pecunia* esset vel *alia res*, duplicem praetor induxit formulam generalem (4), alteram, qua pecunia certa petebatur, alteram triticariam (5). Ad hanc autem utramque generalem formulam aeque referendae sunt omnes speciales condicendi causae, quae abinde tit. IV. libri superioris hactenus expositae sunt. Et hinc ratio petenda, cur hoc demum loco condictio triticaria exposita sit. Cum enim tit. de R. C., sive in ingressu totius hujus de condictionibus certi tractatus, jam de condictione *si certum petetur* mentio esset facta, ei necessario omnes subjiciendae erant causae, ex quibus competere poterat. Sed quum *eaedem* causae aeque pertinerent ad *triticariam*, non iterum de iis tractandum erat; sed opus tantum fuit, ut, postquam utrique communes causae relatae erant, adderetur, quae esset altera illa jam ab initio exspectata condictio, qua caeterae certae res peterentur. Nam separatim utriusque ratione ex-

(1) Cf. Noodtius, ad tit. de rebus creditis. (2) IV. 19. (3) L. 9. de R. C.
(4) Cf. Heffter, observ. cap. XIV. (5) L. 1. h. tit.

exponi causae difficile, ne dicam omnino non, poterant. Exemplum praebet l. 7. de cond. indeb., ubi, quaestionem definiens, *ad quid detur indebiti condictio*, dicit JCtus: quod indebitum per errorem solvitur, aut *ipsum* aut *tantundem* repetitur. Pomponius vult, *ipsum* repeti, si corpus fuerit, *tantundem*, si quantitas. Illa causa tantum ad generalem triticariam condictionem, haec partim ad condictionem *si certum petetur*, partim ad *triticariam* pertinet.

Quum igitur hoc tantum monendum fuerit, omnes praeter pecuniam numeratam res peti debere per triticariam condictionem, non potuit etiam hic tit. non esse brevis.

TIT. VI.

COMMODATI VEL CONTRA.

L. 3. §. 2. — Ulpianus lib 28. ad *Edictum.*

« In hac actione, sicut in caeteris bonae fidei judiciis, similiter in litem jura-
« bitur; et rei judicandae (*judicatae*, vulg.) tempus, quanti (*quanto*,
« olim in fl. Br.) res sit, observatur; quamvis in stricti (Hal. inserit. *ju-*
« *ris*,) litis contestatae tempus spectetur."

Justinianus, §. 28. Inst. de Act., bonae fidei actiones enumerans, inter eas quoque *commodati* refert. Num vero DD.orum tempore jam iis accensita fuerit, quod viris doctis placere solet, constare mihi non videtur. Cl. Heffterus (1) extra omne dubium hoc esse positum censet, partim ob Gaji Comm. IV. §. 47., partim ob ejusdem JCti fragmentum ex libris ad Edict. provinc., quod est in l. 18. §. ult. h. tit., quibus denique accederet Ulp. in l. 3. §. 2. laud. At valde miror, virum Clar. hic non offendere eundem Gaji locum in §. 62. Comm. IV., ubi JCtus, ut ipse ait, manifesto omnia b. f. judicia enumerare voluit, inter quae tamen commodati non recepit (2). Gajum autem omnia, quae ipsius tempore erant, b. f. judicia referre, dubio non videtur obnoxium. Nam, si exempla tantum afferre voluisset, non unum profecto vel duo omisisset, caeteris omnibus expositis, sed unum tantum alterumve allegasset, quod suffecisset proposito.

Quod

(1) Observ. cap. XV. p. 76.

(2) Decem autem litterarum vacuum spatium (vid. Gaji et Just. Inst. ed. Klenze et Böcking) sine dubio *rei uxoriae* actione, quae semper bonae fidei fuit, supplendum est.

Quod attinet ad §. 47. laud., ibi depositi quidem et commodati aequiparantur actiones, et in actionis depositi formula bonae fidei fit mentio; verum Gajus illo loco non agit de bonae fidei judiciorum formulis, quasi in eo conveniret commodati judicium cum depositi, sed causas refert, ex quibus praetor formulas proponit, quae et in jus et in factum concipiuntur; et hoc, si audiamus Gajum, tam commodati quam depositi contractui proprium est. — Alterum argumentum petit Vir. Clar. ex l. 11. §. 4 ubi Gajus ait: « quod contrario judicio consequi quisque potest, id etiam recto judicio, quo cum « eo agitur, potest salvum habere jure pensationis." De bona fide nihil refert JCtus; dicit tantum, actioni directae opponi posse exceptionem compensationis seu retentionis; sed, quo jure? an ideo, quod est bonae fidei hoc judicium? Equidem non video. Causatur Gajus eo argumento, quod idem reus consequi posset contraria actione. Hoc igitur commodati actio cum b. f. judiciis habet quidem commune, sed non ideo ipsa bonae fidei est. Nam licet in his judiciis bonae fidei ratio habeatur, inde nondum sequitur, omnes actiones, contra quas compensationis exceptio moveri potest, ejusdem esse generis. Praeterea, si commodati judicium fuisset bonae fidei, quid opus, ut Gajus hic expresse moneret de compensatione (1), quae in omnibus b. f. judiciis aeque observabatur? Sin vero ob qualemcumque causam JCto hoc expresse addi non videretur superfluum, argumentum petiisset a regula, *in b. f. judiciis compensari*, *quod litigantes sibi invicem debent.*

Restat, ut in sententiam Ulpiani l. 3. §. 2. laud. inquiramus. — Si hujus fragmenti priora tantum verba, *in hac actione*, *sicut in caeteris b. f. judiciis*, inspicimus, nullum certe dubium relinquitur, quin Ulpiani saltem aevo jam bonae fidei sit facta; sed quid significaret JCtus ultimis verbis, *quamvis in stricti litis contestatae tempus spectetur*, nisi exceptionem referret in actione commodati; quippe quod in lite, quae hac actione exercetur, non quaeratur, quanti res sit *litis contestatae tempore*, quod caeteroquin in stricti juris judiciis spectatur, sed rei judicandae, sicut in b. f. judiciis. Videtur itaque vocab. *caeteris* ante *b. f. judiciis* a Triboniano esse inflexum. — His denique argumentis accedit, divisoria judicia Gaji saltem tempore (2) ad stricti juris judicia nondum fuisse relata, et tamen *communi dividundo* ad naturam actionis *pro socio* propius accedere, quam *commodati* ad *cujuslibet bonae fidei.*

LI-

(1) Cujus nulla mentio fit in caeteris ffarum titulis, qui ad b. f. actiones, quas Gajus enumerat, §. 62. l., pertinent; (nam pignoratitiam Gajus non recepit, cf. l. 1. ff. de pign.)

(2) Cf. Heffter, §. 77. et annot. nostra ad l. 4. §. 2. Comm. divid.

LIBER XIV.

TIT. III.

DE INSTITORIA ACTIONE

L. 11. §. 8. — Ulpianus lib. 28. (Hal. 29.) ad *Edictum*.

« Si a servo tuo operas vicarii ejus conduxero, et eum merci meae institorem « fecero, isque tibi mercem vendiderit, emtio est; nam cum dominus a « servo emit, est emtio, licet non sit dominus obligatus (1), usque adeo, « ut etiam pro emtore et possidere et usucapere dominus possit."

L. 12. — Julianus, lib. II. *Digest.*

« Et ideo utilis institoria actio adversus me tibi competet;"

Actio institoria competit contrahenti adversus eum, qui praeposuit, ex contractu cum ipso institore inito, Ulp. l. 1. h. tit. — Cum autem dominus a servo suo vel servi sui vicario (ut est in causa proposita) èmit, non potest videri inter eos contractum esse, quia ex negotio, cum eo, quem in potestate habemus, peracto, nulla acquiritur obligatio. Et hinc tibi, domino servi tui vicarii, mei institoris, competere non potest actio institoria. Et tamen Julianus, in l. 12. laud. utilem institoriam domino servi concedit. Quid igitur est? Ant. Faber (2) rem, ita loquens, explicare studet: cum tu, se- « cundum Ulp. in l. 11. §. 8. laud., pro emtore possidere et usucapere possis, et usuca- « pio pro emtore nulla sit, si non emtio aliqua praecesserit (l. 27. de usuc.), negotium « inter servum et dominum est emtio; emtio autem, secundum l. 19. de V. S., est con- « tractus. Ergo institoria tibi competit."

At vero haec argumentatio, ut mihi videtur, valde claudicat. Fundamentum enim ponit Vir Clar. in eo, quod *dominus usucapere potest.* Verum hoc non potest causam continere, ex qua sequatur, negotium esse *verum contractum*, ideoque parere obligationem. Sed quia contractus est, hunc habet effectum, quod dominus pro emtore possidere et usucapere possit. Quaestio igitur ea est tractanda, cur dominus pro emtore pos-

(1) *Jure civili*, addit Hal. vulg.

(2) Ration. h. l.

possidere et usucapere queat, negotio cum ipsius servo contracto, unde jure civili nulla obligatio oritur? Eam solvit, opinor, fragmentum Pauli, quod est in Vat. Fr. § 1. Causa ibi tractatur a nostra non absimilis: emit aliquis a muliere, sine tutoris auctoritate, sciens, rem *mancipi*, vel falso tutore, quem scivit non esse; videtur ideo non bona fide emisse. Itaque, ait Paulus, veteres putant, et Sabinus et Cassius scribunt. Labeo putabat nec pro emtore eum possidere, sed pro possessore; Proculus vero et Celsus pro emtore; quod Paulus probat hoc argumento, quod et fructus suos facit, quia voluntate dominae percipit, et mulier sine tutoris auctoritate possessionem alienare potest; in fine addit, Julianum censere propter Rutilianam constitutionem eum, qui pretium mulieri dedisset, etiam usucapere. Quae sit constitutio illa sive regula, aliunde non constat; colligi autem posse videtur ex causa, ad quam applicatur: Contractus erat consummatus, res emta traditaque, et pretium numeratum; quum autem vitium sive in ipsa re, sive in contrahentis vel in tutoris adesset persona, dominium jure civili ex hac emtione non transibat. Summo igitur jure res manebat in mulieris dominio, et haec eam vindicare poterat. At contra emtor, quod emit et pretium numeravit, exceptionem rei emtae opponere potuit. Quod cum ita esset, Rutiliana constitutio ei etiam usucapere posse concessit. Itaque videtur hac regula constitutum, *ei, quem rei venditae et traditae exceptio tuetur, Publicianam in rem competere* (1). Explicitus est Paulus; propero ad Ulpianum. — In causa ab ipso proposita servus domino suo vendidit rem alienam; ex hoc negotio jure civili non nascitur obligatio, quia dominus et is, qui in ejus potestate est, pro eadem habentur persona; potest igitur a rei traditae domino res vindicari, cujus dominium non est translatum. At vero alter emit et pretium numeravit; potest igitur adversus vindicationem excipere, nisi emerim pretiumque numeraverim. Quod si replicat venditor, servum cum suo domino contrahere non potuisse, duplicare poterit emtor, nisi operas vicarii mei conduxeris, isque tuus sit institor; et hanc ob causam ipsi competit propter Rutilianam constitutionem Publiciana in rem. Et hoc est, quod vult Ulp., cum ait: — « emta est — usque adeo, ut etiam pro emtore « et possidere et usucapere possit." « Et ideo," ait Julianus, « utilis institoria ad« versus me tibi competit." — Recte ita; nam Publiciana quidem contra quemcunque extraneum, non vero contra ipsum rei dominum datur (2).

LI-

(1) Conf. Buchholtz, Vatic. fragm. comm. §. 1. p. 4.

(2) Nam sic etiam explicanda Vatic. fragm. §. 1 ut Julianus usucapiendi quidem potestatem tribuat venditori, et Publicianam adversus possessorem alienum; sed adversus mulierem ipsam, si ad eam reverterit, et pretium non reddat, *utilem emti.*

LIBER XV.

TIT. III.

DE IN REM VERSO.

L. 5. §. 2. — Ulpianus lib. 29. ad *Edictum.*

« Quod servus domino emit, siquidem voluntate ejus emit, potest *quod jussu* « agi; sin vero non ex voluntate, siquidem dominus ratum habuerit, vel « alioquin rem necessariam vel utilem domino emerit (emit, Hal.) *de in* « *rem verso* actio erit; si vero nihil eorum est, *de peculio* erit actio."

Praeter exercitoriam, institoriam et tributoriam actionem edicto praetoris ex contractibus servorum filiorumve familiae proditae sunt, quae ultimis hujus libri titulis explicantur, actiones *de peculio*, et *de in rem verso*, et, si jussu domini cum servo negotium gestum est, actio *quod jussu*. Quoad actionem de peculio et de in rem verso, utrum sint duae distinctae actiones, quarum singulae propriam et per se constantem habeant formulam, an vero de in rem verso et de peculio una eademque sit formula, quae duas habeat condemnationes, quarum altera alterius sit necessaria appendix, dissentiunt interpretes. Liti ansam praebuit Justinianus, qui in Inst. tit. *quod cum eo, qui in alien*, etc. §. 4. ait: « Licet enim *una* sit actio, qua de peculio et de eo, quod in rem domini versum sit, agitur, tamen duas habet condemnationes." Cujacius, Hotomannus, aliique priorem sententiam tuiti sunt; in contrariam vero abiit Vinnius, qui disquisitionem suam ita concludit, ut statuat, imperatorem ostendere voluisse, non tantum singulis actionibus separatim aut de peculio aut de in rem verso agi potuisse, sed etiam conjunctim unaque actione, ut caput simul utrumque ita, ut proponit, in judicium deducatur. Quid Instit. Justin. auctor, formularum usu abrogato, significaverit, mihi dictu difficilius videtur. Nisi autem incuria compilatorum irrepserint, non videtur improbanda Vinnii conjectura. Sed Pandectarum tempore, quod dicitur, quid juris fuerit, dubitari non sinit Gajus, apud quem comm. IV. §. 73. eadem, quae ex Inst. Justin. allegavimus, leguntur verba, quaeque confirmat JCtus in §. seq., ab eruditis sic restituta: « ideoque is, a quo potest approbari id, quod debetur, in peculio vel in « rem patris dominive versum esse, ad hanc actionem transire debet; nam, ut supra di- « ximus, eadem formula et de peculio et de in rem verso agitur."

Quum

Quum igitur nec de peculio nec de in rem verso peculiarem prodiderit praetor actionem sciendum est, ea verba, ubivis in DD. legantur, non actionis continere denominationem, sed hanc iis definiri (1).

LIBER XVIII.

TIT. II.

DE CONTRAHENDA EMTIONE, ETC.

L. 27. — Paulus (Hal. *idem.*) lib. 8. ad *Sabinum.*

« Qui a quolibet rem emit, quam putat ipsius esse, bona fide emit. At, qui « sine tutoris auctoritate a pupillo emit, vel falso tutore auctore, quem « scit tutorem non esse, non videtur bona fide emere; ut et Sabinus « scripsit."

Hoc fragmentum Tribonianus concepisse videtur ad exemplum Pauli fragmenti, quod supra jam allegavimus ex §. 1. Vatic. Fragm. Verba ejus sunt: qui a muliere sine tutoris auctoritate sciens rem mancipi emit, vel falso tutore auctore, quem sciit non esse, non videtur bona fide emisse. Itaque et veteres putant, et Sabinus et Cassius scribunt. In eandem sententiam abiisse videtur Labeo; nam addit JCtus: Labeo quidem putabat, nec pro emtore eum possidere, sed pro possessore; Proculus et Celsus, sic pergit auctor, pro emtore; quod est verius, inquit, nam et fructus suos facit, quia voluntate dominae percipit, et mulier sine tutoris auctoritate possessionem alienare potest, etc.

Quum autem pupillus nullam omnino posset contrahere obligationem, neque igitur possessionem alienare sive rei mancipi, sive nec mancipi, hic locus, quamvis ei debeatur laud. l. 27., ad explicationem placiti, quod in ea commemoratur, nihil facit. Nam nec ulla hic desiderari videtur illustratio, et hinc neque ipsi quidem JCti quaestionem tractaverunt. Tunc enim Tribonianus non ipse locum concepisset, quem Paulo adscribit, sed purum hujus aliusve JCti fragmentum, alienationem a pupillis factam respiciens, huic titulo inseruisset. Hanc autem ob causam incuria compilatoris notanda est,

(1) Sic v. c. *de dote* actio potest vel *de peculio* esse, vel *de in rem verso*; vid. l. 22. ff. D. *solut. matrim.*

est, quod verba *non videtur* et *ut et* Sabinus *scripsit* non omisit. Ex iis enim colligere liceret, quod cum juris rationibus pugnat, controversum fuisse, utrum is, qui sine tutoris auctoritate a pupillo emit, vel falso tutore auctore, quem sciebat tutorem non esse, bona an vero mala fide emisse censendus esset, Sabinum autem peculiarem protulisse sententiam, quae dein in foro fuisset recepta.

L. 73. eod. — Idem, (Papinianus,) lib. 3. *Responsorum.*

« Aede sacra terrae motu diruta, locus aedificii non est profanus, et ideo venire non potest."

Cum integra inscriptione hic locus exstat in Vatic. Cod §. 5., ubi verbum *venire* passiva forma adhibitum reperitur. Cf. l. 2. D. de his, qui sui vel al. juris, et l. 3. D. de obseq. par.

TIT. III.

DE LEGE COMMISSORIA.

L. 7. — Hermogenianus, lib. 2. *Juris Epitomarum* (ἐπιτομῶν, Hal.)

« Post diem, commissoriae legi praestitutum, si venditor pretium petat, legi « commissoriae renuntiatum videtur, nec variare et ad hanc redire potest."

Propter similitudinem hujus loci cum duobus Papiniani fragmentis, quae leguntur in Vatic. Cod. §. 3 et 4. — his verbis: « §. 3. Venditor, qui legem commissoriam « exercere noluit, ob residuum pretium judicio venditi recte (1) agit, quo secuto, legi « renuntiatum videtur" et « §. 4. qui die transacto legem commissoriam exercere noluit, « postea variare non potest," (2) — licet statuere, Hermogenianum laud. fragmenta Papiniani in epitomen redegisse.

Est tamen observandum subtile discrimen inter utriusque loci verba. Hermogenianus enim dicit: « legi commissoriae renuntiatum videtur, si venditor pretium *petat.*" Accuratius dixit ipse Papinianus; « venditor ob residuum pretium judicio venditi « rec-

(1) Hoc vocabulo respexerit constitutionem Severi et Antonini, quam tradit Ulp. l. 4. pr. h. tit. In Vat. Cod. §. 14. dicit Papinianus: « judicio venditi restitui *placuit.*"

(2) Hanc Papiniani sententiam refert Ulp. l. 4. §. 2. h. tit.

« recte agit; *quo secuto*, legi renunciatum videtur;" plane convenienter huic Scaevolae responso, in l. 6. §. 2. h. tit.: « Post diem, lege commissoria comprehensum, venditor « partem reliquae pecuniae accepit; respondit: si post statutum diem reliquae pecuniae « venditor dictam legem non exercuisset, et partem reliqui debiti *accepisset*, videri re« cessum a commissoria." — Vocabulum igitur *petat* in l. 7. cum effectu accipiendum est.

TIT. VI.

DE PERICULO ET COMMODO, ETC.

L. 18. §. 1. — Papinianus lib. 3. *Responsorum*.

« Ante pretium solutum dominii quaestione mota, pretium emtor solvere non co« getur, nisi fidejussores idonei a venditore ejus evictionis offerantur."

Vaticani Cod. compilator, qui idem hoc Papiniani fragmentum in tit. *ex emto et vendito* §. 12. adhibuit, illud partim aliis verbis aliaque tradit sententia. Locus enim in hunc modum ibi exstat: « Ante pretium solutum dominii quaestione mota, pretium « emtor restituere non cogetur, tametsi maximi fidejussores evictionis offerantur, et ig« norans possidere coeperit. Nam usucapio frustra complebitur anticipata lite, nec opor« tet evictionis securitatem praestari, cum in ipso contractus limine dominii periculum « immineat."

Primo ex collatione utriusque loci apparet, Papinianum non, sicut in DD. legitur, scripsisse *SOLVERE non cogetur*, sed *RESTITUERE non cogetur*. Hoc verbum, ut mihi videtur, consilio elegit JCtus (1), cogitans, quod ipse paulo ante (Vatic. Cod. §. 2.) dixerat: « usurae venditori post traditam possessionem arbitrio judicis praestantur; ante « traditam autem possessionem emtori quoque fructus rei vice mutua praeberi necesse est; « *in neutro mora considerabitur*." Ex his enim patet, venditorem, si emtor non, simulac contractus consummatus est, pretium solvit, pretii, de quo conventum est, haberi *creditorem*, (debentur enim usurae). Atqui credita pecunia si a debitore obligationis solvendae gratia numeratur, *restituitur* creditori, quia quaevis credita pecunia antea a creditore profecta censetur. Aliud autem est, si pretium statim post contractum initum traditur; nam tunc usurae nondum debentur, et perinde venditor nondum creditor est. Initio vero hujus loci Papinianus usus est vocabulo generali *solvere*, attendens

(1) Licet non nego, JCtos saepe haec verba inter se commutare.

dens tantum ad pretii tradendi factum; postea vero, ut jam significavimus, ob oculos habuit obligationem, quae ex eo inter contrahentes intercedere coepit.

Insuper digestorum compilator in l. 18. §. 1. l. non Papiniani, sed alius cujusdam JCti, ut videtur, sententiam profert (1). Illud evincunt haec V. Fr. verba: « tametsi « maximi fidejussores evictionis offerantur." Hoc probat rescriptum Diocletiani et Maximiani, in l. 24. Cod. de evict., ubi eadem, quae in nostra lege recepta est, exhibita sententia, ad juris auctoritatem provocatur (2); unde liquet, illarum tempore fuisse controversum (3), an secundum propositam speciem emtor ad pretium solvendum cogi posset; dein autem contrariam, quam Papinianus defendit, sententiam in foro fuisse receptam (4). Praeterea observandum est, causam a Papiniano ita proponi, ut post contractum consummatum, licet emtor pretium non solverit, ipsi tamen *tradita* fuerit res emta; ait enim JCtus: *etsi ignorans possidere coeperit.*

Denique confirmatur lectio Florentina in verbis *fidejussores — evictionis*, ubi Holaander inseruit vocabulum *nomine*, quod et in Vulgatis reperitur.

TIT. VII.

DE SERVIS EXPORTANDIS, ETC.

L. 1. — Ulpianus, lib. 32. *ad Edictum.*

« Si fuerit distractus servus, ne aliquo loci moretur, qui vendidit, in ea con-
« ditione est, ut possit legem remittere, ipse Romae retinere: (et Romae
« ipsum, Hal.) quod et Papinianus lib. 3. respondit: « propter domini
« « enim," inquit, « securitatem custoditur lex, ne periculum subeat." "

Qui ea conditione servum vendidit, ne loco aliquo moretur deinceps, potest tamen, ait:

(1) Forsitan postea ipse Papinianus suam sententiam mutavit, ait Buchh. — Fieri sane hoc potuit, nam saepius idem fecit, velut in l. 6. de servis export., a Buchh. laud., ubi ipse hoc profitetur JCtus. Sed in hoc loco minime dubitantis partes agit, immo vero strenue suam defendit sententiam, non uno sed pluribus argumentis.

(2) Verba rescripti: cum in ipso limine contractus immineat evictio, emtorem, si satis ei non offeratur, ad totius vel residuam pretii solutionem non compelli juris auctoritate monstratur.

(3) Huc faciunt argumenta, quae affert Papinianus, quibus peculiarem videtur defendere sententiam.

(4) Cf. Buchh. comm. ad Vat. Cod. §. laud. auctoresque ibi citatos, qui opiniones occasione hu-
jus.

ait Ulp., legem remittere. Quaenam sit haec lex, colligi potest ex iis, quae dein addit Ulp.: *quod et* Papinianus *lib.* 3. *respondit;* nimirum respicere videtur locum, nobis a Vat. Cod. compilatore servatum, §. 6., qui est ex eodem libro 3 *respons.* (quod patet ex inscriptione §. 5. Vatic. C.). Species ibi haec est: « Mulier servum ea « lege vendidit, *ut*, *si rediisset in eam civitatem*, *unde placuit exportari*, *manus* « *injectio esset.* Manente vinculo servitutis, si redierit, quae vendidit manus injiciet, « et ex jure concesso mancipium abducet; post manumissionem autem si redierit, *in* « *perpetuam servitutem sub eadem lege publice distrahetur.*" Duplicem ponit Papinianus quaestionem: redit is, qui venditus est, *in servitute adhuc constitutus*, aut redit *liberatus.* Huc alludere videtur (1) Ulp., significans, homine distracto post manumissionem reduce, *venditorem*, qui, secundum pactum contractui adjectum, manu injecto cum fisco, ut publice vendatur, tradere potest, hanc tamen poenam remittere posse et Romae ipsum retinere; id est, potest venditor eum non tradere fisco, et tenere, ut in civitate remaneat. Lex enim custoditur, propter domini securitatem, ne periculum subeat (2), non ad publicam utilitatem vindicandam.

LIBER XIX.

TIT. I.

DE ACT. EMTI ET VENDITI.

L. 13. §. 20. — Ulpianus lib. 32. ad *Edictum.*

« Veniunt autem in hoc judicium infra scripta: imprimis pretium, quanti res « venit; item usurae pretii post diem traditionis; nam, cum re emtor frua- « tur, aequissimum est, eum usuras pretii pendere."

Ait Ulp., emtorem usuras praestare debere post diem traditionis. Etiam usuras solve-

jus loci protulerunt lectu dignissimas, at a nostro proposito alienas. Ibidem vide expositionem argumentorum, quae adhibuit Papinianus; quibuscum omnino cf. L. 1. § 13. et l. 3. D. A. E.

(1) Hoc colligo ex verbo *retinere* apud Ulp. Nam si venditor servum reducem retinet, non remittit legem, sed jure suo ex pacto veniente utitur. Fortasse autem post vocab. *remittere* plura exciderunt, ita ut utramque causam complexus fuerit JCtus.

(2) In Vat. Cod. hoc loco haec ita leguntur: « Adimi quippe libertatem, et publice venditionem ita

vere debet ejus temporis, quod ante rem traditam, post contractum consummatum, est elapsum, et ob eandem quidem rationem, *quod aequissimum est, quum re emtor fruatur, eum usuras pretii pendere.* Frui enim hic non denotat fructuum perceptionem, ab emtoris fruendi facto pendentem, sed significat JCtus omnes accessiones, quae aut ex ipsa re aut ejus occasione inde ab emtione contracta proveniunt, ad emtorem pervenire. Etenim tenetur venditor traditionem facere cum omnibus accessionibus, quia continuo, postquam de *pretio* deque *re tradenda* convenit, periculum et commodum ad emtorem pertinere incipit (1). Itaque fruitur emtor aeque *ante* ac *post* traditionem. Quum autem fructuum perceptione nititur usurarum praestandarum obligatio, non minus aequum est, emtorem teneri ad usuras praestandas temporis ante rem traditam, quam dehinc elapsi. Verbis igitur *post diem traditionis* usus est Ulp. ad significandum tempus, *a quo* venditor usuras judicis arbitrio constituendas petere potest. — Hoc eo lubentius statui, quia Papinianus idem indigitare videtur in V. Fr. §. 2., cujus haec sunt verba: « Usurae venditori post traditam possessionem arbitrio judicis praestantur; ante « traditam autem possessionem emtori quoque fructus rei vice mutua praeberi necesse « est; in neutro mora considerabitur." Prior hujus fragmenti pars convenit cum Ulpiani sententia proxime exposita, eamque similiter explicandam arbitror; quae autem dein ait Papinianus de fructibus a venditore ante traditam possessionem praestandis, his sine dubio indicat tempus, *per quod* fructus sunt percepti, aut saltem percipi potuerunt. Hos autem, addit, *vice mutua* praeberi necesse est, id est, ut mihi videtur, fructus emtori restituere debet, quoscumque post venditionem percepit, quia vice mutua emtor usuras pretii, quod post venditionem tanquam credita pecunia apud eum permansit, praestare tenetur (2). Hoc enim confirmat JCtus ultimis verbis: « in neutro mora « considerabitur." Oritur igitur obligatio ad utramque partem ex principio (3), simulatque de pretio et de re convenerint contrahentes, alterum alterius existere creditorem (4).

Ejus-

ita fieri placuit, ut propter pericula venditores, quamvis metuentes, servis suis offensam vel duritiam possint paenitendo remittere.

(1) Cf. tit de peric et comm.

(2) Buchh. ait: « vice mutua. Haec verba nil aliud significant, nisi a venditore quoque fructus rei praestandos esse."

(3) Buchh. ait: « oritur hoc loco obligatio ex juris praecepto." — Certe non obtinuit hoc *jus* contra *juris* praecepta!

(4) Hinc Scaevola, in l. 6. §. 2. de lege commiss. dixerit: « si — partem — *debiti* accepisset."

Ejusdem legis §, 26.

« Ibidem Papinianus respondisse se refert:" etc.

Hic Papiniani locus secundum Florentinam lectionem (Cf. §. 25.) ex libro Respons. III. est; secundum vulgatas vero editiones ex libro IV. Sed rectius videtur legi Florentiae; quoties enim in Vatic. Cod. ante hoc fragmentum, quod ibi est in §. 11. inscriptiones praemissae sunt paragraphis, laudatur Papiniani Respons. liber III.

L. 49. — Hermogenianus, lib. 2. *Juris Epitomarum.* (Hal. ἐπιτομῶν.)

« Qui per collusionem imaginarium colonum, circumveniendi emtoris causa,
« (emtoris decipiendi causa: Vat. Cod.) supposuit, ex emto tenetur (V. C.
« tenebitur,) nec (idcirco recte: inserit V. C.) defenditur, si, quo facilius
« excogitata fraus occultetur, (excogitatam fraudem retineat: V. C.) colo-
« num et quinquennii pensiones (quinque annorum mercedes) in fidem suam
« recipiat." (1).

Etiam haec Hermogenianus a Papiniano mutuatus est; Cf. §. 13. V. fragm.

TIT. II.

LOCATI CONDUCTI.

L. 2. §. 1. — Gajus, lib. II. *Quotid.*

« . . . . ut in quibusdam quaeri soleat, utrum emtio venditio sit, an locatio et
« conductio; ut, ecce, si cum aurifice mihi convenerit, ut is ex auro suo
« annulos mihi faceret certi ponderis certaeque formae, et acceperit verbi
« gratia trecenta, utrum emtio venditio sit, an locatio conductio? Sed pla-
« cet, unum esse negotium, et magis emtionem et venditionem esse."

Deëst aliquid pleno sensui, ope Gaji Instit. comm. III. §. 147. sic supplendum: « Quae-

(1) In Vat. Cod. sequuntur: *alioquin si bona locavit, suspectus non erit;* Cf. Buchh. ad v. *alioquin.*

M 3

« Quaeri soleat — utrum emtio et venditio sit, an locatio et conductio? *Cassius ait*, « *materiae quidem emtionem venditionem contrahi*, *operarum autem locationem et conductionem* (1); sed placet, unum tantum esse negotium;" etc.

TIT. V.

DE PRAESCRIPTIS VERBIS, ETC.

L. 22. (Vulg. 24. Hal. 23.) —— Gajus lib. 18. *ad Edict. Provinc.*

> « . . . . Quodsi neque gratis hanc operam susceperis, neque protinus aut data « aut constituta sit merces, sed eo animo negotium gestum fuerit, ut postea « tantum mercedis nomine daretur, quantum inter nos statutum sit, placet, « quasi de novo negotio, in factum dandum esse judicium, id est, prae- « scriptis verbis."

Actionum, quas praetor praescriptis verbis de negotiis civilibus introduxit, formulae similes fuisse videntur iis, quibus caetera b. f. judicia instruebantur (2), id est, *demonstratione* ejus, quod negotii gestum esset, praescriptis a praetore verbis exprimenda, et *intentione*, quidquid dari fieri oportet ex fide bona (3), denique *condemnatione*. Etenim has fuisse b. f. judiciorum formularum partes, docet formula apud Gajum, Comm. IV. 47: « Iudex esto; quod Aulus Agerius apud Numerium Ne- « gidium mensam argenteam deposuit, qua de re agitur (demonstratio), quidquid « ob eam rem Numerium Negidium Aulo Agerio dare facere oportet ex b. f. « ejus (intentio), id judex Numerium Negidium Aulo Agerio condemnato!" (condemnatio.) — Verum Gajus ait in nostro fragmento in factum dandum esse judicium, in cujus tamen formula secundum ejusdem comm. §. 46. nulla inest juris civilis intentio, sed initio ejus, nominato eo, quod factum est, statim ajiciuntur ea verba, per quae judici damnandi absolvendive potestas datur. Insuper autem in comm. III. §. 141 et 143, ubi JCtus quaestionem, quae actio de novis civilibus negotiis danda

(1) Haec quoque recepta in §. 4. Inst. Justin. h. tit.

(2) Heffter, Observ. c. 15. pag. 70. — « Est enim," ait Ulp. l. 1. pr. D. de aestimatoria, « negotium civile et quidem bonae fidei."

(3) Ait enim Paulus, in l. 6. h. tit.: Insulam hoc modo, ut aliam insulam reficeres, vendidi; respondit: nullam esse venditionem, sed *civili intentione* incerti agendum est.

da sit, movet, de formula praescriptis verbis accommodanda non loquitur, sed quaerit tantum de *facto*.

Videtur igitur Gajus in negotiis, quorum exemplum l. 22. exhibet, actionem praescriptis verbis dari, improbasse, sed simplex admisisse in factum judicium. Unde sequitur, ultima legis laud. verba, *id est*, *praescriptis verbis*, a Gajo aliena esse censenda (1).

(1) Cf. Heffter, cap. laud. nota 27.

DIGESTORUM SEU PANDECTARUM

P A R S Q U A R T A.

L I B E R XX.

T I T. I.

DE PIGNORIBUS ET HYPOTHECIS.

L. 16 §. 9. — Marcianus lib. sing. *ad formulam hypothecariam.*

« Potest ita fieri pignoris datio hypothecaeve, ut si intra certum tempus non « sit soluta pecunia, jure emtoris possideat rem, (emtionis possideat rem, « Hal. Vulg.) justo pretio tunc aestimandam; hoc enim casu videtur quo- « dammodo conditionalis esse venditio. Et ita divus Severus et Anto- « ninus rescripserunt."

Emtio venditio aut locatio conductio, pretii definitione generaliter viro bono delata, nec certa persona monstrata, jure Romano non valet (1). Cum hoc placito vehementer pugnat rescriptum Severi et Antonini, quo conceditur, emtionem vinditionem contrahi eo pacto, ut res dein justo pretio aestimetur. Simul enim atque dies statutus praeteriit, creditor rem habet emtam, cujus pretium adhuc viri boni arbitratu constitui debet. Itaque aut imperatores jus constituerint *singulare*, aut locus noster vitiosus sit necesse est. Illud statuit Accursius, eique adstipulatus est doct. Noodtius (2), putans,

(1) Vd. Gajus, l. 25. D. locati conducti.

(2) In comment. ad tit. D. de contrah emt et de pactis, etc. p. 305, ed. 2a.

tans, in pignore speciale jus placuisse favore debitorum, quo facilius reperirent creditores mutuam daturos pecuniam. Mihi hoc magit placet, conjicienti verba *justo pretio tunc aestimandam* a compilatore esse inflexa. Nam Tryphoninus, in l. 12. pr. D. de distrah. pignoribus et hypoth., ait: « rescriptum est ab Imperatore (1), libellos agente « Papiniano, creditorem a debitore pignus emere posse, quia in dominio manet de« bitoris." Ex his, praeter id quod expresse docetur, constitutum esse, debitorem rem pignoratam creditori posse vendere, nihil colligere possumus de aestimatione. Hujus autem juris constituti rationem reddit Tryphoninus, quod in dominio res pignorata manet debitoris. At vero hac de re certe nunquam fuit dubitatum; mirum igitur videtur, talem auctoritate principis specialiter concessam esse venditionem, quae caeteroquin juris civilis rationes et regulas minime offendit. Quid ergo est? Adeamus ipsum Papinianum, qui omnium sine dubio optime nobis tradet, quid ipso libellos agente, constitutum sit. « Creditor," inquit ille, Vat. Cod. §. 9. « a debitore pignus recte « emit, sive in exordio contractus ita convenit, sive postea. Nec incerti pretii venditio « videbitur, si convenerit, ut, pecunia foeneris non soluta, creditor jure emti domi« nium retineat, cum sortis et usurarum quantitas ad diem, solvendae pecuniae praesti« tutam, certa sit." (2). Dubitatio igitur ea fuit, an, sub ejusmodi pacto inita vinditione, pretium posset esse certum, et proinde valere contractus.

Hoc autem, ut mihi videtur, non intellexit Tribonianus, nec magis Tryphoninus (3); et hinc ille, veram dubitandi rationem sentiens, inflexit verba *justo pretio tunc aestimandam;* hic vero, nihil novi in causa proposita reperiens, rationem quoque in satis vulgari placito quaesirit. Hinc sequitur, neutrum ante oculos habuisse Panianum ipsum.

LI.

(1) Fuitne igitur haec constitutio ante annum 198 edita? Vd. Haub. tab. Chronol. p. 188.

(2) Ne miremur, Papinianum non laudare constitutionem; nam hanc saepius omittit; vd. ex gr. §. 3. et 14. Vat. Fragm., ubi (§. 3.) verbis *recte agit* et (§. 14) *placuit* respicere videtur constitutionem, quae est in l. 4. princ. de lege commiss. Cf. nota 1. ad annot. nostram ad l. 7. de lege commiss. Et sic etiam hoc loco eodem consilio scripserit: *creditor — recte emit.*

(3) Nisi ultima legis 12. princ. verba, « quia in dominio manet debitoris," etiam a compilatore adjecta sint.

LIBER XXII.

TIT. I.

DE USURIS, ET FRUCTIBUS, ETC.

L. 18. pr. —— Paulus, lib. 3 *Responsorum*.

« Evictis agris, si initio convenit, ut venditor pretium restitueret, usurae quo-
« que post evictionem praestabuntur, quamvis emtor post dominii litem in-
« choatam fructus adversario restituit, nam incommodum medii temporis em-
« toris damnum est."

Gregorius Haloander, hujus fragmenti inscriptionem vitiosam habens, illud ex libro Pauli ad Edict. 34. excerptum esse conjicit (1), unde etiam l. 22 et 24. h. tit. desumtas opinatur. Exstat autem locus in Vat. Cod. §. 17., qui, quum iisdem fere verbis eadem ibi tractetur quaestio, quae in l. l. 18, ex eodem fonte videtur fluxisse, unde hausit Tribonianus: Fragmentum in hunc modum scriptum est: « Evictis agnis, « quanti emtoris interest, judicio emti lis aestimatur. Quodsi ab initio convenit, ut « venditor pretium restitueret, usurae quoque post evictionem praestabuntur, quamvis « emtor post dominii litem inchoatam fructum adversario restituat; nam incommodum « medii temporis damnum emtoris est." Ejectis igitur verbis *quanti emtoris* — *lis aestimatur* (quibus continetur quaestio, in DD. tit. de evictionibus jam tractata), hi loci invicem ad verbum fere conveniunt. Tantummodo enim restat inter vocabula *agris* et *agnis* discrimen. Agnos autem utrum consilio evitaverit Tribonianus, an vero DD. genuinam lectionem exhibeant, dictu difficilius. Sed cum ad rem parum faciat, utrum de his an de illis evictis tractetur, iis non inhaerebimus. Quod autem ad fragmenti auctorem attinet, hic Papinianus, non Paulus videtur. Nam in Vat. Cod. titulo *ex emtò vendito* laudantur saepius illius libri responsorum (2), cum contra unicum fragmentum (§. 1.) quod Paulo tribuitur (3), ex ejus libro 8 ad Sabinum excerptum sit. Praeterea, ut Papiniano §. 17. accenseamus, suadet proxime praecedens fragmentum, quod inscriptionem in fronte gerit (4). Accedit, quod Paulus sem-

(1) Nam Paulus lib. 3. respons. non egit de emtione; vd. Hommel, Palingen. II. 178 et 179.
(2) §. 2. 5.
(3) Cf. l. 27. de contrah. emt.
(4) §. 5.

semper quaestione praemissa vel omissa in respons. libris hoc modo respondet: *Paulus respondit* (1). Quodsi insuper inspicimus locos in DD. obvios, qui ex Pauli libro III. respons. sunt (2), omnia alia ibi tractata inveniemus, non vero emtionis venditionis doctrinam, quam in libro demum sexto exposuit (3). Ex his igitur causis satis videtur liquere, l. laud. Vat. Cod. esse ex Papiniani lib. 3. respons.; quae lectio etiam in DDorum lege 18. h. tit. Florentinae est anteponenda (4).

LIBER XXIII.

TIT. I.

DE SPONSALIBUS.

L. 7. §. 1. — Paulus lib. 35. ad *Edictum.*

« In sponsalibus etiam consensus eorum exigendus est, quorum in nuptiis desideratur; intelligi tamen, semper filiae patrem consentire, nisi evidenter dis« sentiat, Julianus scribit."

Regula, quam Julianus de sola filia, sponsalia contrahente, profert, in Vat. Fr. §. 102. traditur de filiofamilias, qui, patre absente, matrimonium inivit, et sponsae nomine dotem accepit. Ad quaestionem scil., an ex eo, quod pater, qui postea supervenit, et, quo praesente, ad diem mortis filii matrimonium duravit, non contradixit, ipse nuptiis et doti consensisse videretur? respondit Paulus, patrem, etiam postea nuptiis consentientem, et matrimonium filii sui et dotem efficere. Quodsi cum hoc responso conferamus Pauli verba in l. 7. laud.: « *in sponsalibus eorum consensus exi*« *gendus est, quorum in nuptiis desideratur,*" sequitur, regulam, a Juliano de filia, sponsalia contrahente, relatam apud Paulum, aeque pertinere ad filiumfamilias.

Praeterea ad hunc locum animadvertendum, inter consentire et non dissentire, quod utrumque circa sponsalia ejusdem est efficacitatis, discrimen tamen quoddam intercedere ra-

(1) Sic etiam Modestinus; vd. e. gr. fragmenta ejus in hoc ipso tit. obvia.

(2) Vd. Hommel. l. l. p. 178 et 179. (3) Vd. idem, ibid. p. 183.

(4) Cf. Buchh., cui pleraque haec accepta fero, in excursu I. p. 300. seqq.

ratione dotis. Nam Paulus, licet in l. §. 102. Vat. Cod. patrem postea matrimonium et dotem efficere responderit, ideoque eum post mortem filii rei uxoriae judicio vulgari conveniri *posse* (1), in qua actione (2) peculii quantitas deducitur, tamen in proposito, id est, ubi pater non contradixit, tutius esse ait, respondere: *ex persona filii* eum conveniri posse, quippe qui solus contraxerat, etsi alias placeat, patrem, quo consentiente filius dotem accepit, rei uxoriae judicio vulgari posse conveniri. Secundum Pauli igitur sententiam aequitati magis convenit, ut pater, qui non contradicendo consensisse habetur, *peculio tenus* tantum teneatur, quia, etiamsi consensisse videatur, tamen non ipse, sed solus *filius contraxit*, et patrem ex filii contractu non ultra peculium conveniri oportet. In hac igitur causa pater ex persona filii convenitur actione de peculio, in qua peculii quantitas non in computationem venit, sed ipsa ad obligationem solvendam sufficit.

L. 17. — Gajus, lib. I. ad legem Juliam et Papiam.

« Saepe justae ac necessariae causae non solum annum, vel biennium, sed
« etiam triennium, et quadriennium, et ulterius trahunt sponsalia; velut va-
« letudo sponsi sponsaeve, vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut
« longiores peregrinationes, quae ex necessitate fiunt."

Pugnat hoc fragmentum (posito quippe, JCtum, inter dilatarum nuptiarum causas parentum mortes referentem, *jus*, non mores, tradere,) cum l. 23. D. de his, qui notantur inf., ubi Ulpianus: Parentes et liberi utriusque sexus — secundum pietatis ra-
« tionem et animi patientiam, prout quisque voluerit, lugendi sunt; qui autem eos non
« eluxit, non notatur infamia." — Sed hunc locum interpolatum esse, jam observavimus in annot. ad praetoris edictum, quatenus hoc JCtorum fragmentis in tit. *de his, qui not.* nobis servatum est.

TIT.

(1) Stricto scil. jure, (sic intelligo.)

(2) Hic Buchh. inseruit vocab. *nec;* quod non intelligo, cur fecerit. Nam *deducitur*, ut ipse observat, idem est, atque *in computationem venit.* Id autem, quod in computationem venit, ut res ipsa loquitur, si non integrum debitum continet, non solvit obligationem; manet igitur pater ad residuam partem solvendam obligatus; quia scil. non tantum ex filii persona, id est, quoad peculium, sed etiam vulgari rei uxoriae actione ex sua persona tenetur.

TIT. II.

DE RITU NUPTIARUM.

L. 55. §. I. — Gajus lib XI. ad *Edictum Provinc.*

« Patris adoptivi mei matrem, aut materteram, aut neptem ex filio uxorem du-
« cere non possum, scilicet, si in familia ejus sim."

Jure veteri Romanorum fratris sororisve filiam uxorem ducere non licebat. Sed hoc jus quoad fratris filiam mutatum est Senatus Consulto Claudii Imperatoris, fratris Germanici filiam, Agrippinam, ducere cupientis (1), jussu facto (2). Id Senatusconsultum, quia tantum de fratris, non etiam de sororis filia cavit, et singulare jus eo introductum erat, stricte videtur acceptum, praesertim post Nervae coustitutionem, nuptias cum sororis filia ineundas prohibentis. In fratris igitur filia novum jus obtinuit, quod DDorum tempore adhuc viguisse plures Pandectarum loci arguunt, in quibus mentio quidem fit nuptiarum prohibitarum cum filia vel nepte *sororis* (3), non vero *fratris*, item cum *avunculo*, non vero *patruo* (4). Abrogatum illud videtur constitutione Constantini, quae est in l. 1. Cod. Theod. *de incestis nuptiis* (5). Fuerunt autem, qui putarent, jus illud, Claudio regnante, introductum, jam JCtorum aevo in desuetudinem abiisse; quae est sententia Cl. Vinnii, auctoritate nostri fragmenti, quo prohibentur nuptiae cum fratris adoptivi filia, ducti: « Quanto igitur minus," ait, « neptem *veri patris* et *naturalis* seu *veri fratris* filiam ducere licuit!" At vero refellitur haec opinio ejusdem JCti Inst. Comm, I. §, 62., cujus verba haec sunt: « Fra-
« tris filiam uxorem ducere licet — sororis vero filiam ducere non licet; et haec ita
« principalibus constitutionibus significantur."

TIT.

(1) Sueton. vita Claudii, cap. 26. (2) Tacitus, lib. 12. Ann. cap. 7.

(3) L. 59. et 56. de ritu nupt. l. 11. §. 1. et l. 38. §. 1. ad legem Juliam de adulteriis.

(4) L. ult. D. de condict. sine causa. l. 57. §. 1. de R. N. Cf. Cujacius, lib. 13. observ. c. 16. et Noodt, observ. II. cap. 5.

(5) Cf. l. 17. C. J. de nuptiis, quae est Diocletiani et Maximiani, ut videtur a Triboniano interpolata, ut observat Noodt, l. l.

TIT. III.

DE JURE DOTIUM.

L. 25. — Paulus, lib. 7. ad *Sabinum.*

« Si ei nuptura mulier, qui Stichum debebat, ita cum eo pacta est: *Pro Sti-*
« *cho, quem mihi debes, decem tibi doti erunt,*" etc.

Dotis constituendae Ulpianus (1) tres indicat modos; aut enim datur, aut dicitur, aut promittitur. De dotis *dictione*, quae, ut intelligitur ex l. ult. Cod. Theodos. de *dotibus*, certis et solennibus verbis fiebat, hoc ipso loco agere videtur JCtus; item l. 44. §. 1. 46. §. 1. 57 et 59. h. tit. et l. 38. de peculio (2) huc pertinere videntur. In his fere omnibus de muliere *nuptura* sermo fit, at in nulla vestigium est dotis *post nuptias* contractas dictae, unde licet suspicari, dictionem a datione et promissione etiam in eo differre, quod nuptiis jam initis a muliere dos *dici* non potuerit (3). Hoc insuper suadere videtur Ulp., qui l. l. VI. 2. dotem dicere, inquit, potest mulier *nuptura.* Idem denique confirmare videtur Paulus, in §. 110. Vat. Cod., cujus verba sunt: *etiam post nuptias copulatas dotem promitti vel dari posse;* etiam *dici* posse, non addit Paulus; et, si argumentum a contrario sumere licet, hoc ipsum negat (4).

L. 66. — Idem (Pomponius) lib. 8. ad *Q. Mucium* (lib. V. ad *Sabinum*, Hal.)

« Si ususfructus fundi, cujus proprietatem mulier non habebat, dotis nomine
« mihi a domino proprietatis detur, difficultas erit post divortium circa
« reddendum jus mulieri; quoniam diximus, usumfructum a fructuario cedi
« non posse nisi domino proprietatis; et, si extraneo cedatur, id est, ei,
« qui proprietatem non habeat, nihil ad eum transire, sed ad dominum pro-
« prietatis reversurum usumfructum."

Pugnam, quae videtur intercedere inter hunc locum et §. 3. Inst. de usufr., viri docti ita tollere conati sunt, ut in DD. agi dixerint de *solenni in jure cessione*, in Inst. vero de *simplici cessione:* frustra, ut jam constat ex Gajo II. 30.

Ita-

(1) Regul. Lib. VI. 1.

(2) Cf. Noodtius, ad h. tit.

(3) Cf. Buchh. ad §. 110. Vat. Cod.

(4) At cf. Gaji epit. II. 9. 3. et Buchh. l. l.

Itaque, *aut* inter Pomponium et Gajum hic intercedit pugna, ut existimat Schraderus, in Comm. ad Instit., qui affert eandem sententiam Sabini in Fr. Vatic. §. 75. (ubi tamen Celso stolida visa fuisse dicitur,) *aut*, urgendum *reversurum*, i. e. deinde *per non usum* fructuarii reverti ad proprietarium; quamquam Basilica habent: *μετέρχεται*, et Schol. *ἐπανατρέχειν*.

LIBER XXIV.

TIT. III.

SOLUTO MATRIMONIO.

L. 49. §. 1. — Paulus, lib. 7. (Hal. 11.) *Respons.*

« Fundus aestimatus, in dotem datus, a creditore antecedente ex causa pignoris « ablatus est: quaesitum est, an mulier, si aestimationem dotis repetat, « exceptione summovenda sit; ait enim, se propterea non teneri, quod pa- « ter ejus dotem pro se dedit, cui heres non exstiterit? Paulus respon- « dit, praedio evicto sine dolo et culpa viri, pretium petenti mulieri doli « mali exceptionem obesse; consequi enim eam pretium fundi evicti, evidens « iniquitas est, cum dolus patris ipsi nocere debeat."

Maximam partem (est enim vacuum spatium ante vocabulum *fiduciae*,) hic locus legitur in Vat. Cod. §, 24. Species ibi de fundo non ex pignoris, sed ex fiduciae causa ablato proponitur (1). Paulus respondit ad quaestionem congruenter nostro Pandectarum fragmento, pretium petenti (mulieri) (2) doli mali exceptionem obesse; hanc tamen, addit, *rei uxoriae judicis officio contineri* (3). Nimirum quum doli mali exceptio de dote actioni insit (4), judicis est inquirere, utrum sine dolo et culpa viri praedium sit ablatum, an minus. His denique subjicit Paulus, tunc tamen prodesse mulieri hoc, quod ait, se patri heredem non exstitisse, *si conveniretur* (scil. a marito, propter factam evictionem). Hujus exceptionis hoc casu is est effectus, ut uxor indotata sit, quum contra, si patri heres exstitisset, aestimationem evicti fundi in dotem dare debuisset, sicut dote a patre promissa, patre autem ipso ante solutionem, filiae he-

(1) A. Mai ante vocab. *fiduciae*, *pignoris vel* legere proponit.

(2) Hoc vocab. abest in Vat. Cod. (3) Haec in DD. desunt. (4) Vd. l. 21. h. tit.

herede instituta, mortuo, maritus uxorem, soceri defuncti filiam, etiam ad dotis exactionem convenire potest. Licet autem a dotis aestimatione solvenda, si patri heres non exstitit, doli mali exceptione defendere se posset, *amplius autem et consequi eam pretium fundi evicti*, ait Paulus, *evidens iniquitas est*, *cum dolus patris ipsi nocere debeat.* Haec tamen verba, quum ad ea tantum, quae in Vat. Fragm. iis proxime praecedunt, pertineant, scriptaque sint, ut ostenderetur, quid prodesset ab hereditate abstinentia, et quando exceptio ei innisa mulieri non expediret, a Triboniano omitti debuerant, quia in DDorum fragmento, interjecta illa quaestione de causa, qua ipsa *conveniretur*, omissa, tanquam decidendi ratio, quam nullam continent, videntur adjecta.

L. 66. §. 7. — Javolenus, lib. VI. ex *poster. Labeonis.*

« Si quis pro muliere dotem viro promisit, deinde, muliere herede relicta,
« decesserit; qua ex parte mulier ei heres esset, pro ea parte dotis pericu-
« lum, quod viri fuisset, ad mulierem pertinere, ait Labeo; quia nec
« melius aequius esset, quod exigere vir ab uxore non posset, ob id ex de-
« trimento viri mulierem locupletari, et hoc verum puto."

Verba *melius aequius* hic minus recte retinuit Tribonianus, quia proprie spectant rem uxoriam et fiduciae causam (1), quae ad jus Justinianeum non pertinent. Neque etiam JCtorum aurea aetate has adjectiones in formularum conceptionibus recipere solitum amplius fuisse, arguit formula depositi actionis apud Gajum, IV. 47., ex quo loco colligitur, bonam fidem jam hujus JCti aetate amplissimam in his judiciis habuisse significationem, ita ut iis verbis utrumque *et quantum aequius melius*, et *ut inter bonos agier*, (quod est alterum, cujus praeter bonam fidem in harum actionum formulis antiquitus fiebat mentio) (2) contineretur.

LIBER XXVI.

TIT. I.

DE TUTELIS.

L. 3. §. 2. — Ulp., lib. 37. (Hal. 16.) ad *Sabinum.*

« Si pupillus pupillave cum justo tutore, *tutorve cum eorem quo* (3) litem
« age-

(1) Vd. Cic. topic. c. 17. Heffter, Observ. cap. 15.

(2) Cic. l. laud.

(3) Haec quatuor verba omittit Haloand.

« agere vult, et curator in eam rem petitur: utrum ipsis poscentibus datur, « an vero et adversario?" (« petente;" addit Vulg.)

Ulpianus, fragm. tit. XI. §. 24.: « moribus," inquit, « tutor datur mulieri pupil- « love, qui cum tutore suo lege aut legitimo judicio agere vult." Haec verba eo adduxerunt interpretes quosdam, ut crederent, *curatoris* mentionem in lege nostra laud., item in l. 4. §. 5. h. tit. l. 24. §. 1. de test. tut. et l. 9. §. 4. de tut. et rat. distrah. a Triboniano esse factam (1). Aliter autem Cujacius, in paratitlo ad tit. Cod. de in lit. dand. tut. vel curat., ubi tutores in ordinariis, curatores in extraordinariis judiciis datos fuisse statuit. Sed imprimis ab ea opinione dissentit vir ampl. Bynkershoekius (2), qui, errorem errans apud Ulp. l. l. aut *legitimo judicio* ἐξηγητικὸν esse τοῦ *lege agere*, et Pauli verba in l. 19. D. de auctor. etc. male accipiens de curatore in litem dato, in omnibus actionibus praetoriis, quae tantum in jure numerum implent, item in iis actionibus civilibus, quae in factum et praescriptis verbis concipiuntur, et ex variis causarum figuris oriri solent, (id est, ex contractibus, qui dicuntur innominati,) non tutorem, sed curatorem datum fuisse censet, et huc pertinere laudatas leges. Quoad explicationem legitimi judicii, hanc falsam esse, satis constat ex Gaji comm. IV. 104; et ex l. 18. D. de auct. et cons. (3), ubi nonnullae litium species recensentur, quae tutorem inter et pupillum possunt incidere, concludere non licet, prima legis 19 verba, *curatorem etiam impuberi dari posse*, litium ratione a JCto esse scripta. Sunt enim fragmenta illa ex diversis JCti operibus, alterum ex lib. I. ad *Plautium*, alterum ex lib. IV. *Responsorum*, a juris architecto conflata. Disjunctim igitur legantur, necesse est. Quod si facimus, ex Pauli verbis nihil aliud liquet, quam his illisve causis curatorem, licet ordinario tantum adultis detur, pupillo posse dari. Et si cum his conferamus sequentia in l. 19.: *sed ad ea, quae solennitatem juris desiderant, explicanda tutore auctore opus esse*, Paulus ad quaestionem, an et curatorem pupillo dari liceat, respondisse videtur: *posse*, verum tantum quoad patrimonii administrationem (4); nam ea omnia, quae solennitatem juris desiderant, *tutore* auctore explicanda esse. Si igitur argumentum ducamus a contrario, sequitur, curatorem Pauli tempore in litem dari non potuisse. Quum autem, quae sint legitima judicia (5), non pen-

(1) Vd. hujus sententiae auctores apud Sch. et Small..

(2) Observ. VII. 13.

(3) Bynkersh. l. l.

(4) Ejusmodi verba initio hujus legis omiserit Compilator; deëst enim aliquid (saltem vocab. *respondit*), unde reliqua pendent.

(5) Et in legitimis judiciis solitum fuisse tutores dari praetorianos, confirmat Gajus I, 184., licet sint in loco lacunae.

pendeat ab actionum natura, sed ea ex loco, *quo*, et statu litigantium, *a quibus* accipiantur, dijudicanda sint, et quidem secundum hanc regulam, a Gajo traditam: « Le« gitima esse judicia, quae in urbe Roma vel intra primum urbis Romae milliarium, « inter omnes cives Romanos, sub uno judice accipiuntur;" sequitur, curatorem (posito, cum in litem dari potuisse,) ad agendum defendendumve, saltem non nisi interveniente peregrini persona, aut extra primum urbis Romae milliarium constitui *potuisse.* Quod illam attinet causam, ea existere non poterat; nam nec pupillo civi dabatur peregrinus tutor, nec tutor civis peregrino pupillo. Jus itaque curatorem in litem dandi obtinuerit extra praetoris jurisdictionem, in provinciis? At vero, quominus hoc existimare liceat, vetat generalis JCti sermo. His argumentis, quae fidem faciunt conjecturae, in lege laud. tutoris mentionem esse suppressam, accedit denique, Tribonianum in colligendo primo hujus libri titulo fuisse versatum in digerendis iis JCtorum fragmentis, quae ad tutelas pertinent, non quibus variae curatoris dandi causae explicantur. Ex quo proposito sequi quidem poterat, si quem locum deprehenderet, qui tam ad curatoris quam tutoris dationem pertineret, ut, quae ad illum spectarent, hic omitteret et alio transferret; *tutoris* vero mentionem in loco, ubi speciatim de tutore agitur, supprimere, foret absurdum; nisi hoc ideo faceret, quia tale juris praeceptum ratione tutoris non amplius vigeret. Quum autem Ulpianus, l. l. de causis, quando *tutor* detur, agat, et hujus JCti tempore tutor in litem dari posset, profecto non potuit hic, litem pupillum inter et tutorem ortam cogitans, non primo loco monere tutorem in litem datum.

Potest praeterea et evidens ratio reddi, cur, si de *tutore* scripserit Ulpianus, hujus mentio in Digestis retineri non potuerit. Nam, postquam omnia judicia a Diocletiano extraordinaria facta sunt, sponte evanescebant omnia juris praecepta, quae in specie pertinebant ad judiciorum genus, cujus hoc proprium erat, ut *judex daretur*, sive in quo *judicaretur*, non vero *jus diceretur;* et insuper expresse docet Justinianus, jus illud in desuetudinem abiisse, ita ut ipsius aevo non amplius *praetorianus tutor*, ut olim, sed in ejus locum *curator* constitueretur, si inter tutorem pupillumque judicium esset agendum.

Quae quum ita sint, quin statuam in l. 3. §. 2. h. tit. ex mente Ulpiani *tutorem* legendum esse pro *curatore*, et, pro *litem agere*, *legitimo judicio* agere, nullus dubito.

TIT. II.

DE TESTAMENTARIA TUTELA.

L. 7. — Paulus, lib. 3. ad *Sabinum.*

« Tutores non ab herede, sed a testatore protinus proficiscuntur, simulatque « aliquis heres exstitisset; nam et ipse heres tutor dari potest, et post mor« tem heredis tutor recte dari potest."

An tutor post heredis mortem dari posset, antiquitus variatum fuit. Nam Gajus, comm. II. §. 234. « Tutor vero," inquit, « an post mortem heredis dari possit, « quaerentibus, eadem forsitan poterit esse quaestio, quae de eo agitatur, qui ante he« redum institutionem datur." Hanc autem quaestionem in hunc modum tradit eod. comm. §. 231: « nostri praeceptores nec tutorem eo loco (ante heredis institutionem) « dari posse existimant; sed Labeo et Proculus tutorem posse dari putant, quod « nihil ex hereditate erogatur tutoris datione." Gajus ipse, ut nobis videtur, praeceptores suos secutus, tutorem non dari posse censuit, ob juris civilis placitum, omnia in testamento jussa pendere ab *heredis institutione.* Unde colligitur, eum in §. 234. circa quaestionem de tutore, post heredis mortem dando, eidem favere sententiae, hoc scil. esse prohibitum; et verbis *eadem forsitan poterit esse quaestio* ipsum significare, Proculejanos eodem argumento (quod nihil de hereditate erogatur tutoris datione,) ductos hic controversiam movere posse, et in contrariam abire sententiam. Hoc igitur, Gaji tempore a jure usitato recedens, Proculejanorum placitum Pauli aevo in foro receptum videtur.

TIT. IV.

DE LEGITIMIS TUTORIBUS.

L. 7. — Gajus, lib. I. *Institt.*

« Sunt autem agnati, qui per virilis sexus personas cognatione juncti sunt, « quasi a patre cognati; velut frater eodem patre natus, fatris filius, ne« posve ex eo; item patruus et patrui filius, neposve ex eo."

Gregorius Haloander, hujus legis inscriptionem vitiosam habens, eam sic mutavit: Gajus, *lib. 2. quotid.* — At vd. Gaji Veron. Comm. I. §. 156.

TIT. V.

DE TUTOR. ET CURATOR. DATIS, ETC.

L. 7. — Ulpianus, lib. I. *de omnibus tribunalibus.*

« Non tantum ad dotem dandam nupturae curatorem dari oportet, verum etiam « ei quoque, quae jam nupta est; sed et ad dotem augendam datur; et « mutandae quoque dotis gratia curator dari potest."

« Ex lege Julia de maritandis ordinibus," ait Ulp. Regularum lib. tit. XI. 20. « *tu-* « *tor* datur a praetore ei *mulieri virginive*, quam ex hac ipsa lege nubere oportet, ad « dotem dandam, dicendam, promittendamve, si legitimum tutorem pupillum habeat." Hujus loci auctoritate plerique interpretes Tribonianum vocab. *tutorem* in l. 7. laud. interfecisse, in ejusque locum curatoris fecisse mentionem conjecerunt. Cujacius (1) autem ob ejusdem Ulp. fragm. tit. XI. 8., ubi legendum conjecit: « foeminarum autem « legitimas tutelas lex Claudia *sustulit*, excepta tutela patronorum," muliebrem tutelam abrogatam esse putans, hanc ipsam ob causam emblema compilatoris huic loco abesse judicavit. Aliis contra verbo *legitimas* inhaerentibus, mulieres et post Claudium imperatorem sub tutela mansisse, ideoque Ulpiani fragm., quominus interpolata habeatur lex 7., nihil visum est facere. Et horum sententiam egregie confirmat Gajus Veron. Comm. I. 57., ubi legem Claudiam, quod ad feminas attinet, *agnatorum* tutelas *sustulisse* enarrat, quibus subjicit masculum impuberem quidem fratrem puberem, vel patronum tutorem habere, feminas vero talem tutorem habere non posse. Ulp. igitur in tit. XI. §. 20. laud. non de antiquo jure, sed de eo, quod ipsius tempore adhuc vigebat, accipiendus est; unde legem 7, quae est ejusdem JCti, non interpolatam haberi non posse sequitur. Insuper autem in dote danda, dicenda, promittendave, auctoritatem praestare esse *tutoris*, ad *curatoris* vero officium hoc minime pertinere, expressis verbis respondit Paulus, in Vat. Cod. §. 110.

TIT. VII.

DE ADMINISTRATIONE ET PERIC. ETC.

L. 1. §. 1. — Ulpianus lib. 35. ad *Edictum.*

« Ex quo scit, se tutorem datum, si cesset tutor, suo periculo cessat; id enim

a

(1) Observ. XXVI. 7.

« a Divo Marco constitutum est, ut, qui scit se tutorem datum, nec ex-
« cusationem, si quam habet, allegat intra tempora praestituta, suo periculo
« cesset."

Prima fronte mirum videri potest, a M. Antonino demum imperatore certum jus constitutum esse, quo cogeretur tutor datus tutelam suscipere. Rem autem sic explicandam arbitror. Cum antiquitus nullus omnino esset tutor, ex lege Atilia praetor urbanus et major tribunorum pars, et dein a Claudio inde imperatore consules ex sua jurisdictione (1) tutorem dabant. Hi consules *potestate sua* tutores, quos dederant, ad suscipiendum munus cogere poterant. At, postquam *peculiaris* creatus est ab Antonino praetor, qui magistratus erat sine jurisdictione, specialiter etiam caveretur de ratione tutorum coërcendorum, necesse fuit. Constituit igitur Imperator jus, quod diu jam vi jurisdictionis exercuerant consules; quod, ut opinor, ipse Antoninus significavit in constitutione de hac causa edita, cujus pars, si non egregie fallor, his verbis in Vat. Fragm. legitur (2): « Igitur observandum deinceps erit, ut qui tutor datus sit, si quas « habere se causas excusationis arbitrabitur, adeat ex more; nec in infinitum captiosi « silentii tempus, per quod res interfrigescat, concessum sibi credat. Hi, qui Romae « vel intra centesimum fuerint, sciant, in proximis diebus quinquaginta se excusationis « causas allegare debere, aut capescere administrationem; ac, nisi id fecerint, in ea « causa fore, in qua sunt, de quibus consules amplissimi decreverunt, periculo suo eos « cessare." — Haec verba, licet, quasi essent ipsius JCti, proferantur, tamen *constitutionis* partem continere, suadent primo loco imperativa verba: *tutor datus adeat ex more; — nec concessum sibi credat; — hi, qui Romae fuerint, sciant.* Tum eodem facit verecunda magistratus appellatio: *consules Amplissimi;* quae Imperatorum constitutionibus valde propria est, apud JCtos vero nusquam (3) reperitur. Accedit denique firmissimum argumentum, quod in Vat. Cod. proxime sequenti §. 156. idem JCtus, ex cujus scriptis superiora desumta sunt, sic pergit: « formam autem ex hac *constitutione* « datam hodie in usu ita celebrari animadvertimus, ut ex eo die incipiant *quinquaginta* « dies enumerari," etc. — Locutus enim erat Imperator de *quinquaginta* diebus, intra quos

(1) L. 1. §. 1. D. de conf. tut. (2) In §. 155.

(3) Nisi, dicat quis, essent exempla in l. 50. *de condit. et demonstr.* et in l. 1. §. 5. D. *de appellat.* At in illa ait Ulp.: si cui libertas data sit directo sub hac conditione, si rationes reddidisset: arbitrum a consulibus *Divus Pius* dari permisit, his verbis: Aditi a vobis *Amplissimi* Coss. arbitrum dabunt. — In hac idem JCtus: « Denique," inquit, « cum quidam judicem ex rescripto principis a con« sulibus accepisset, et praefectum urbi appellasset, errori ejus subventum est *rescripto Divorum Fra« trum*, cujus verba haec sunt: cum per errorem factum dicis, uti a judice, quem ex rescripto nostro « ab *Amplissimis* Consulibus acceperat," etc.

quos excusationes allegare deberent tutores. — Et constitutionem revera eandem esse, cujus mentio fit in laud. l. 1., utriusque loci collatio manifesto arguit. Ait enim JCtus, l. 1. §. 1., id a Divo Marco constitutum, ut, qui scit, se tutorem datum, nec excusationem, si quam habet, allegat intra tempora praestituta, suo periculo cesset. Ut poenam igitur subeat, primo requiritur, ut, sciens, se tutorem datum, non excusaverit, tum ut causae intra constitutum tempus non proferantur. Haec ita scripsit Imperator: *si quos habere se excusationes arbitrabitur, adeat ex more. Ii, qui Romae vel intra centesimum fuerint, sciant, in proximis diebus 50 se causas excusationis allegare debere.* Poena autem iisdem verbis *periculo suo cessare* definitur.

L. 5. §. 10. eod. —— Ulp. lib. 35. ad *Edictum.*

« Ex quo innotuit tutor (tutori, Hal.) se tutorem esse, scire debet, periculum « tutelae ad eum pertinere. Innotescere autem *qualiter qualiter* sufficit: « *non utique testato* eum conveniri; nam etsi citra testationem, scilicet « undecumque, cognovit, nulla dubitatio est, quin debeat periculum ad « ipsum respicere."

Cum hoc fragmento pugnare videtur §. 156. Vat. fragm.: « Formam autem ex hac constitutione (1) datam hodie in usu ita celebrari animadvertimus, ut ex eo die incipiant quinquaginta dies enumerari, ex quo scierat se esse tutorem vel curatorem, scil ex eo, ex quo in notitiam ejus decretum prolatum sit *testato.*" At recte hos locos ita conciliare studet Westrikius (2), vir consult., ut statuat, esse distinguendum (quod ad scientiam tutoris attinet, scil., se tutorem esse), inter excusationem in proximis diebus 50 proponendam et periculum tutelae, ita ut periculum tutelae ad tutorem pertineat, ex quo se tutorem esse quocunque modo cognovit; quinquaginta vero dies, intra quos excusatio proponi potest, currere tum demum incipiant, postquam tutori *testato* significatum est, se tutorem esse. Nec arbitraria est haec explicatio; nam *hoc* expresse docetur in Vat. fragm. d. §., *illud* vero fundamentum habere potest in placito, aliquem ipso jure tutorem esse statim postquam a magistratu datus est (3).

LI-

(1) Scil. Antonini, in §. 155.

(2) In dissertat. Jurid. inaug. ad locum Gaji de spons. fidep. et fidej., et ad tit. Vatic. fragm. de Excusatt. p. 89.

(3) Cf. l. 31. princ. D. de Excusatt., ubi Paulus ait, « nam ipso jure tutor est, et antequam excusetur.

LIBER XXVII.

TIT. 1.

DE EXCUSATIONIBUS.

L. 2. §. 3. — Modestinus, lib. 2. *Excusationum.*

« Νομίμους δὲ παῖδας εἶναι δεῖ πάντας, κἂν μὴ ὦσιν ἐν ἐξουσίᾳ."

Quales voce *νομίμους* significet Modestinus liberos, imprimis duobus, quae in Vat. Cod. huc pertinentia reperiuntur, illustratur fragmentis. Nimirum iidem Imperatores, M. Antoninus et Lucius Verus, qui numerum, quo a tutelae munere excusaretur, praefiniverunt (1), ad quaestionem, quales esse deberent liberi, qui patri prodessent, in hunc modum rescripserunt Apronio Saturnino (2): « Si instrumentis probas, ha« bere te justos tres liberos, excusationem tuam Man. Carbo, vir. Cl., accipiet." Sed justorum mentionem addit fragmenti auctor esse accipiendam, *uti secundum jus civile quaesiti.* His autem obstare (3) videtur praeceptum, quod traditur ibid. §. 194. ubi JCtus ait: « *justi autem an injusti sint* filii, non requiritur, multo minus in potestate « nec ne sint; cum etiam judicandi onere injustos filios relevare Papinianus scribat." Consult. Westrikius (4) haec ita accipit, ac si Severi et Antonini constitutione (vd. §. 191. Vat. Cod.) non fuerit requisitum, ut liberi in naturalis patris potestate essent constituti, (quod Divorum fratrum constitutio requireret,) sed ut etiam emancipati et in adoptionem dati admitterentur. Haec vero explicatio mihi non arridet; nam primo loco vocabulum *justus* non significat *in patris potestate constitutus*, nec magis emancipati vel in adoptionem dati *injusti liberi* a JCtis vocantur. Praeterea fragmenti auctor luculenter distinguit inter eos, *qui in patria potestate constituti non sunt*, et eos, *qui dicuntur injusti.* Ait enim, *justi an injusti* sint filii, non requiritur; *multo minus* in *potestate nec ne* sint. Me igitur judice Imperatores, de justis et injustis caventes liberis, de patria potestate non cogitarunt, nec altera constitutio quidquam continet, quod alteri obstet. Ait enim ipse fragmenti 168 auctor *justorum* mentionem in Divorum Fratrum constitutione ita esse accipiendam, uti secundum jus civile quaesiti sint,

(1) Vd. §. 125. Vat Cod. et conf. Westrik., l. l. pag. 148. seqq. et Buchh. ad §. l. Vat Cod. ad vocem, *olim varie.* (2) §. 163. Vat. Cod.

(3) Hinc Buchholtzius, in comm. ad h. l. ait, « docemur, si nostram §. cum §. 168. compare« mus, Papiniani temporibus Imperatorum certe demortuorum rescripta firmam nondum habuisse « auctoritatem." (4) Pag. 151. in fine.

sint, id est, opinor, *quaesiti matrimonio*, *in civitate Romana tanquam legitimo matrimonio recepto*, ita ut his contineantur tam justi quam injusti, in §. 194. dicti. Verum dicat quis, injustos esse, quicumque non ex justo sive civili matrimonio quaesiti sunt (1); ad excusationem autem tantummodo prodesse justos liberos, sive quaesitos secundum jus civile; (§. 168. laud.) — itaque excludi Divorum Fratrum constitutione injustos eos liberos, qui, sive prudentum placitis, sive rescripto Severi et Antonini, (§. 191. Vat. fr.) deinceps admissi sunt (cf. §. 194. ibid.). — At vero alii sunt *secundum jus civile quaesiti*, alii *civili matrimonio*. Illis verbis respiciuntur omnia in civitate admissa matrimonia, Gajus vero *justo s. civili matrimonio* spectat id, quod solis civibus Romanis proprium est, et Romanorum moribus originem debet. Constitutioni igitur Divum Fratrum (§. 168.) nihil derogavit placitum, quod traditur in §. 194. V. Cod., quum utriusque ea sit mens, ut omnes ad excusationem proferendam admittantur liberi, quorum patres ipso matrimonio demonstrantur, licet in ejus potestate constituti non sint. Hoc enim vel inde colligitur, quod secundum Divorum Fratrum constitutionem tantum probatione actorum opus est (2). Et idem hoc postea repetitum ab Antonino et Severo, si horum rescriptum in §. 194. expositum sit, sin minus, ab ipso JCto ibi respici videtur ad ipsum illud Divorum Fratrum praeceptum.

Ex his intelligitur, Modestinum *νομίμους δὲ παῖδας*, dicentem, *εἶναι δεῖ πάντας, κἂν μὴ ὦσιν ἐν ἐξουσίᾳ*, idem significare, quod rescripserunt Divi fratres, *si instrumentis probas habere te justos tres liberos, excusationem tuam Praetor accipiet*, quodque in §. 194 audit: *justi autem an injusti sint filii, non requiritur;* aliis verbis: Modestinum requirere, ut liberi, qui ad excusationem prosint, ex tali matrimonio quaesiti sint, quod legibus Romanorum in civitate Romana est admissum, id est, ut liberi sint jure civili, sive secundum *leges civiles* quaesiti.

L. 2. §. 6. eod. — Ejusdem JCti.

« Ὁ δὲ ἐν τῇ γαστρὶ ὢν — οὔτε ἐν τῇ παρούσῃ ζητήσει, οὔτε ἐν ταῖς λοιπαῖς πο-
« λιτικαῖς λειτουργίαις συναίρεται τῷ πατρί· καὶ τοῦτο εἴρηται διατάξει τοῦ θειο-
« τάτου Σεβήρου."

Cur patri non prosint nascituri, illustratur constitutione Divorum Fratrum in §. 168. Vat.

(1) Vd. Gajus, I. 76. Bethmann-Hollweg, de causae probat. pag. 6. seqq. Conf. Buchholtz, in comm. ad §. 491. ad v. *injusti*.

(2) Ait enim Capitolinus in vita M. Ant. c. 9.: liberales causas ita munivit (sc. Anton.), ut primus juberet, apud praefectos aerarii Saturni *unumquemque civium natos liberos profiteri, intra centesimum diem nomine imposito*, cet. — Immo spurios quoque in acta fuisse relatos, efficitur ex L. 29. §. 1. ff. de probat, etc.

Vat. Cod, quo requiritur, *ut instrumentis professionum* probetur, justam esse excusationis causam. Est praeterea animadvertendum, Modestinum dicere etiam Divi Severi constitutione conceptos excludi; hinc enim confirmatur, quod supra conjecimus, Severum et Antoninum (posito quippe, eorum constitutionem exponi in §. 194.) universe Divorum Fratrum rescriptum repetiisse.

§. 7. ibid.

« *Οὐ μόνον δὲ υἱοὶ ἄφεσιν ἐπιτροπῆς διδόασιν, καὶ θυγατέρες, ἀλλὰ καὶ ἔγγονοι ἐξ* « *υἱῶν ἀῤῥένων τεφθέντες, ἄῤῥενές τε καὶ θήλειαι.*"

Regulam, *nepotes neptesque, ex filiabus natos, excusationem non tribuere*, tradit JCtus in Vat. C. §. 195; sed regulae addit exceptionem in nepotibus ex filia, veterano praetoriano militi nupta. Ait enim fragmenti auctor: ex filia nepotes non prodesse palam est, *nisi mihi proponas, ex veterano praetoriano genero socerum avum effectum; tunc enim secundum orationem Divi Marci, quam in castris* (1) *praetoriis recitavit, Paulo iterum et Aproniano Coss. VIII. id. Jan., id habebit avus, quod habet in nepotibus ex filio natis. cujus orationis verba haec sunt:* « *Et quo* « *facilius nostri veterani soceros repperiant, illos quoque novo privilegio sollicita-* « *bimus, ut avus nepotum ex praetoriano natorum iisdem commodis nomine eorum* « *fruatur, quibus frueretur, si eos haberet ex filio.*" Sublatis vero aevo Justinianeo praetorianis cohortibus, exceptio illa locum habere non amplius potuit, quare ejus mentionem, quam fecerit Modestinus, recte omiserint compilatores.

§. 8. Ibid.

« *Τὸν δὲ ἀριθμὸν τῶν τέκνων τὸν ὡρισμένον ταῖς διατάξεσιν εἶναι δεῖ ἑκάστῳ, τότε,* « *ὅτε χειροτονεῖται, —*"

Etiam hujus praecepti ratio intelligitur ex constit. Divi Marci in annot. nostrâ ad §. 6. laud.

L. 3. ibid. — Ulpianus lib. sing. de *off. praetoris tutelaris.*

Hoc fragm. exstat in Vat. Cod. §. 186, ubi pro *dant excusationem* legimus *excusationem tribuunt*, et pro *haberent*, *habent.*

L.

(1) Ita Hollweg; in Vat. Cod. *praetoris.*

L. 5. ibid. —— Ulpianus, eod. libro.

« Tria onera in domo una esse sufficit; proinde, si pater alicujus, vel filius,
« vel frater, qui est in ejusdem potestate, tria onera sustineat, quae ad pe-
« riculum patris sui spectent, quia voluntate ejus administrant, omnibus ex-
« cusatio a tutela competit. — Sed si non patris voluntate administrent, non
« prodesse saepe rescriptum est."

Legitur hoc fragm., sed non integrum, in Vat. Cod. §. 190. — Quae enim hoc loco subjiciuntur, *sed si non patris voluntate*, etc., desunt in Vat. fragm. Caeterum ibi, licet hic et illic aliis verbis, eadem traduntur.

Majoris vero, quae hic conferatur, momenti est §. 125. ejusdem Cod.; nam quoad regulam, l. 4. et 5. h. tit. traditam, *tria tutelarum onera a quartâ excusare*, fragmenti illius auctor olim varie circa tutelarum numerum fuisse observatum refert; sed hodie certo, inquit, jure utimur tam ex rescriptis Divorum, quam ex constitutionibus Imperatorum nostrorum. Itaque hinc certum habemus, hanc excusationis speciem legi Papiae Poppaeae non deberi, sed usu eam, ad exemplum, ut videtur, aliorum privilegiorum et immunitatum (1), ob numerum liberorum lege Papia Poppaea (2) concessarum, introductam esse, nec certum praefinitum fuisse tutelarum curationumve numerum, antequam Divi Fratres his illisve rescripserunt, tria onera excusationem praestare (vid. §. 168. et 247. Vat. Cod.), quod tandem Constitutionibus generalibus statuerunt Antoninus et Severus (3).

L. 6. §. 19. —— Modestinus, lib. 2. *Excusat.*

« *Περὶ τῶν ἀγροίκων, καὶ τῶν ταπεινῶν, καὶ τῶν ἀγραμμάτων γράφει Παῦλος οὕτω-*
« *σι·* Mediocritas et rusticitas interdum excusationem praebent, secundum
« epistolas Divorum Hadriani et Antonini cet."

Verba, quae refert Modestinus, ex latiori Pauli fragmento, cui in Vat. Cod. §. 244. inscribitur Paulus, lib. sing. de off. praetoris tutelaris, desumta videntur. Scriptum est illud in hunc modum: Mediocritas et rusticitas et domesticae lites interdum excusationes merentur, ex epistola Divorum Hadriani et Antonini et Fratrum, ad

Cae-

(1) Cf. Buchholtz, ad §. 125. Vat. Cod.

(2) Cf. Westrik, l. laud. p. 150.

(3) Ait enim JCtus, §. 125. ex constitutionibus *Imperatorum nostrorum.*

Caerellium Priscum, praetorem tutelarem. — Paulus, praeter causas Pandectarum lege relatas, etiam domesticas lites excusationem tribuere scribit. Quaenam vero sint illae lites, manifesto non significavit JCtus. Cl. Buchholtzius ea verba explicanda opinatur ex l. 23. Cod. de excusatt., cujus verba sunt: « ita ut imperatores a tutela excusari voluerint eum, qui adversus sororem sororisve liberos tempore delatae tutelae actionem suscipere deberet." Sed obstant huic sententiae ea, quae in d. §. Vat. Cod. praecedunt; ex quibus apparet, Paulum hic enumerare causas, quae interdum tutorem plane prohibent, quominus, ut par est, tutelam administret. Hae sunt, primo loco, rei familiaris angustia, tum exiguus rerum usus, quibus denique accedit (nam sic intelligo lites domesticas,) frequens negotiorum copia, qua implicitus est tutor datus, quo vel imprimis referri debent lites, quas vel sibi ipsi vel in fratrum sororumve gratiam agit. — In hanc sententiam abii, quia, ut jam significavi, Paulus hoc loco non tam humanitatis ac religionis rationem habuisse, quam attendisse videtur ad impedimenta, quae in ipsa designati tutoris persona adesse possunt. Praeterea exponuntur in §. 244. causae, quae *interdum* excusationem merentur, cum contra constitutione legis 23. Cod. h. tit., nulla addita restrictione, vetant Imperatores, ut adversus sororem vel filios sororis actionum necessitates tutelae occasione quis suscipiat. Tum etiam in laud. l. 23. solummodo cavetur, ne agat tutor adversus sororem ejusve liberos; Paulus autem latissimo sensu de domesticis litibus loquitur. Insuper autem quaeri licet, an credibile sit, Diocletianum et Maximianum in feminarum gratiam plane idem constituisse, quod jam in earum commodum epistolis suis significaverant non tantum Hadrianus et Antoninus, sed Divi etiam Fratres ad praetorem scripserant? Denique, si admittitur data a nobis explicatio, etiam bonum sensum accipit vocab. *interdum*. Nimirum excusatio illa ob lites domesticas pependerit a praetoris cognitione, ut hic dijudicaret, an tanto esset tutor negotiorum difficilium cumulo impeditus, ut munus ipsi injunctum utiliter gerere non posset; illiusque usus tunc imprimis fuerit necessarius, quum pupillus a pubertate non longe abesset. Tunc enim facile fieri posset, ut, nisi excusaretur, domesticis obrutus litibus, per totum temporis spatium, quo tutor esset, a tutelae administratione avocaretur.

L. 7. — Ulp. lib. sing. *Excusat.*

Hoc fragmentum exstat etiam in Vat. Cod. §. 240. ubi pro *sane*, *plane*, et pro *probare*, *docere* legitur.

L. 8. §. 12. — Modestinus, lib. 3. (Hal. 2.) *Excusat.*

« Πριμιπιλάριοι ἐκ διατάξεων βασιλικῶν παραίτησιν ἔχουσιν τῶν λοιπῶν ἐπιτροπῶν·

« πριμιπιλαρίου δὲ υἱῶν ἐπιτροπεύσουσιν. Πριμιπιλάριοι δὲ οὗτοι νομίζονται, οἱ δια-
« νύσαντες τὸ πριμίπιλον. Ἐὰν δὲ μὴ διανύσας ἀποθάνῃ, τούτου τῶν παίδων πρι-
« μιπιλάριος οὐκ ἐπιτροπεύσει."

Τῶν διατάξεων βασιλικῶν, quas respicit Modestinus, antiquissima videtur divi Hadriani. Nam primipilariis vacatio a tutelis a divo Hadriano *dari coepit* ait JCtus, in Vat. C. §. 141. Si quaeratur hujus privilegii causa, observandum est, primipilariorum bona Fisco oppignorata fuisse (1); et ideo forsan a tutela liberatos eos fuisse, ait Buchholtzius (2). Cui conjecturae auctoritatem addere conatur ope legis 5. §. 10. D. de jure immunitatis, ubi legitur, conductoribus vectigalium Fisci non in eorum honorem immunitatem datam esse, *sed ne extenuentur facultates eorum, quae subsignata sunt Fisco.* Et hanc ob causam, (quod bene tenendum est,) ab *omnibus* omnino muneribus exclusi sunt. At vero primipilarii πριμιπιλαρίου υἱῶν ἐπιτροπεύσουσιν, ait Modestinus; quibus datorum profecto nihil minus facultates tutorum possunt diminui. Praeterea in Vat. C. §. 142. decuriales cum primipilaribus aequiparantur, dicitque JCtus, eos ob eandem rationem a publicis excusari officiis. Decurialium autem bona fisco oppignorata fuisse, nusquam traditur, nec eorum muneri convenit (3). Unde non video, quidni §. 141 et 142 Vat. Cod. verba: « *Primipilares ob id ipsum, quod primipilares* « *sunt* (excusantur). Decuriales quoque, *qui ob id ipsum vacant*," accipiamus de immunitate, *in honorem* primipilarium et decurialium data. — Ratio autem, cur collegarum filiorum tutelam recusare non potuerint, similis fuerit ei, quam reddit Modestinus, postquam dixit, veteranos adversus veteranorum filios excusationem non habere: τὸ γὰρ, inquiens, ἰσότιμον τῆς στρατείας ἰσχυρότερον ἐνομίσθη τῆς τῶν πάλαι στρατιωτῶν προνομίας (4).

L. 10. §. 7. eod. — Modestinus, lib. 3. *Excusat.*

« Ἐὰν ἀπελεύθερος δοθῇ ἀφῆλιξ ὑπὸ πατρώνου [sic Hervag. legit pro non admit-
« tendo πάτρωνος,] ἐπίτροπος τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, ἢ καὶ ἕτερος εἰδὸς δήποτε ἐλάτ-
« των τῶν εἴκοσι πέντε ἐνιαυτῶν, ἕως μὲν ἀφῆλιξ ᾖ, οὐκ ἐνοχληθήσεται· ἐν το-
« σούτῳ δὲ ἕτερος εἰς τόπον αὐτοῦ χειροτονηθήσεται κηδεμών. Ὅμοιός (ὁμοίως Her-
« vag.) ἐστιν τούτῳ καὶ ὁ νόμιμος ἐπίτροπος." —

Regulae *minorem aetatem a tutelae munere excusare* datur exceptio in Vat. fragm. §.

(1) Vid. Cod. Theodos. de cohort. et primipil.
(2) In comm. ad §. 142. Vat. Cod.
(3) Cf. Cod. Theodos. de decuriis urbis Romae. (4) L. 8. pr. h. t.

§. 223. (quacum cf. §. 151.) cujus haec sunt verba: « Hi, qui muniti sunt aliquo « privilegio, aliquando non admittuntur ad excusationem, velut si minor sit 25 annis « affini datus tutor, et aliquem usum habeat rerum hereditariarum. Quod jus venit ex epi« stola divi Hadriani, quam scripsit Cl. Saturnino, legato Belgicae; quae consti« tutio videtur de his loqui, qui a praetore dati sunt. Ego, idem esse accipiendum, si « testamento datus sit, in eandem sententiam et Divus Pius scripsit Plaetorio Ne« poti." — Praeter dictam exceptionem ex hoc loco compertum habemus, jam ante Hadrianum ob minorem aetatem excusationem competiisse. Insuper ope hujus fragmenti ab Hadriano inde Imperatore tres hujus juris significandi aetates statuere possumus. Hic enim Imperator generatim quidem voluit, ut minores a tutelae munere abarcerentur, sed regulae tamen addidit exceptionem in eo, qui affini datus est, aliquamque haberet usum rerum haereditariarum. Modestini aevo hoc privilegium jam sublatum videtur; nam, praeterquam quod exceptio illa in l. 10. h. tit. non commemoratur, ait etiam, postquam de tutoribus datis locutus est, similem iis esse legitimum tutorem. Hac vero ipsa in re jus, quod Hadriani et Antonini tempore vigebat, a jure, quod Modestinus tradit, differt; nam dicit JCtus, in §. laud. Vat. C., exposita Hadriani epistola, illam constitutionem de his loqui videri, *qui a praetore dati sunt;* ipse autem fragmenti auctor idem accipiendum esse putat, *si testamento* datus sit; in quam sententiam Divus quoque Pius Plaetorio Nepoti scripsit. Hic igitur manifesto excluduntur tutores lege vocati, qui ideo, Hadriano et Antonino Pio regnantibus, dativis, quoad excusationem, *similes non* erant. Exceptio autem illa, ut hoc obiter moneam, in desuetudinem abierit, postquam M. Aurelius curam minorum introduxit (1). Denique constituit Justinianus, ut minores 25 annis ad tutelam vel curam adspirare *prohiberentur*, adeo ut nec *excusatione opus esset* (2).

L. 14. §. 4. — Modest. lib. 5. *Excusatt.*

« *'Εὰν πολλοὶ ἀπελεύθεροι ὦσιν, εἷς ἁπάντων τοῖς τέκνοις ἐπίτροπος δοθήσεται, καὶ* « *ἀπὸ τριῶν ἐπιτροπῶν οὐκ ἀπολυθήσεται.*"

Nimirum ob regulam (3), « libertis adversus patroni liberos *nullam* a tutela excusationem tribui (4).

Dic-

(1) Vid. Capitolinus, in vita Marci, cap. 10. et omnino J. van Hall, « *over de middelen* « *bij het Romeinsche regt, ter bescherming van minderjarigen ingevoerd,*" in opere: « *Bijdra*« *gen tot Regtsgel. en Wetg. van* den Tex en v. Hall, Dl. 9. 1835. n°. 1. p. 5. seqq. impr. pag. 45.

(2) §. 13. Instit. Justin. de Excusatt.

(3) Vd. Vat. Cod. §. 152. ibique Buchh.

(4) Aliam speciem tractat Paulus, lib. II. 29. sentent.

Dictio *ἀπὸ τριῶν ἐπιτροπῶν* [*a* tribus tutelis] ea significatione, atque Latinorum *ex*, *propter*, *secundum* (1), reperitur etiam in Vat. Cod. §. 191 et 192.

L. 15. §. 1. — Modestinus, lib. VI. *Excusatt.*

« *Ὁ τῷ πατρὶ ἐπαγγειλάμενος ἐπιτροπεύειν τῶν παίδων, ἀφίεσθαι ταύτης τῆς ἐπι-*
« *τροπῆς οὐ δύναται, κἂν ἄλλως ἔχει δίκαια ἀφέσεως.*"

« Quia est iniquum", — sic Vat. Fragm. §. 153. — « alios non esse datos." Nimirum, iniqua est conditio impuberum, quibus *judicio patris*, qui liberorum commodis hac in re omnium optime prospicere potest, nullus tutor est constitutus" (2).

Affinis ei, qui promisit, se suscepturum tutelam, is est, qui se immiscuit administrationi. Hinc de eo in Vat. C. §. 154. subjicit JCtus, hunc *item* beneficium excusationis perdere, aiens: *plus enim egit, quam si promisisset; idque D. Fratres rescripserunt Domitio Rufo in haec verba: « Liberis tutelam, quam sponte suscepisti, praebe, nam desiderasti.*" Ex hac reddita ratione, quae utrumque tutorem, et eum, *qui promisit*, et eum, *qui se immiscuit administrationi*, spectat, (uterque enim sponte suscepit) constare videtur ex mente Divorum Fratrum rescripti, placitum, quod commemorat Modestinus non tantum in pupillorum favorem, sed etiam in *tutoris poenam* esse introductum. Ideoque eos tutores respexerint imperatores, qui voluntariis excusationibus tuti ob speciales fraudulosasque rationes aliorum res administrare cupientes, nisi lege poena esset sancita, per dies aliquot munere gesto, onus abjicerent.

L. 15. §. 11. ibid.

Ὁ πολλὰ δίκαια ἔχων εἰπεῖν, ὧν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸν, εἰ δυνήσε-
« *ται ἀφεθῆναι, ἐζητήθη. Οἷον ἑβδομήκοντα μὲν ἐτῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ τρεῖς*
« *ἔχει ἐπιτροπὰς, οὐδὲ πέντε τέκνα, ἢ ἄλλο τι δίκαιον ἀφέσεως· ἔχει μέντοι δύο*
« *ἐπιτροπὰς, καὶ δύο παῖδας, καὶ ἑξήκοντά ἐστιν ἐτῶν, ἢ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα*
« *λέγει, καθ' ἑαυτὰ μὲν ἐντελῆ τὴν βοήθειαν μὴ παρέχοντα, τῇ δὲ πρὸς ἄλληλα*
« *κοινωνίᾳ ὄντα δικαιοφανῆ· ἀλλ' ἔδοξεν, τοῦτον μὴ ἀφίεσθαι.*"

Convenienter Modestini aliorumque JCtorum, quos secutus est, sententiae, constituerunt Severus et Antoninus. (in const. un. Cod. qui num. tut.). Contrariae opinioni favet Paulus, in Vat. Cod. §. 245, qui laudat DD. Fratrum rescriptum ad Sentium

(1) Cf. Consult. Westrik, l. l. p. 96.

(2) Cf. Buchh. ad §. 153.

tium Potitum, cujus verba sunt: « quamvis singula, quae litteris tuis complexus es, « non praestent tibi justas causas excusationis, tamen, quia multa simul congruerunt, « movere nos possunt, ut excusatio tua a tutela recipi possit." Hoc rescripto specialem Sentii Potiti causam respiciente, *singulare* jus introductum est. At tamen illud ad exemplum esse vocatum, arguit Paulus, laud. §. init. « *qui complura allegant, quae* « *singula non sint firma, interdum excusari solent.*" Quodsi cum Paulo comparemus Modestinum, qui in fine d. §. 11. in foro receptum jus exponere videtur (1), dubitari licet, num vocab. negativum μὴ JCto non sit abjudicandum. Quod ad Ulpianum attinet, in l. 1. §. 3. D. de vacat. et excusat., hunc contrariam Pauli sententiam defendere, quod placet Buchholtzio, equidem non credo. Nam tractat ille specialem casum, *si LXV. annorum natus sit aliquis, et tres liberos incolumes habeat;* quem a muneribus civilibus ob has causas non excusari ait. His autem, ut opinor, nihil aliud vult Ulpianus, quam interdum quidem excusationum imperfectarum cumulationem immunitatem praebere mereri, at vero dictas causas eo non sufficere (2).

L. 15. §. 16. — Id.

« Ulpianus, lib. sing. de Excusatt. ita scribit: Si quis inter tres tutelas « emancipati filii sui tutelam administret, an ei haec in numerum procedit, « scio dubitatum; invenio tamen rescriptum emancipatae filiae tutelam nume- « rari inter onera oportere."

Exstat hoc fragmentum in Vat. Cod. §. 189. ubi ait JCtus, rescriptum esse Fulvio Aemiliano in persona Manilii Optivi. Caeterum ibi legitur pro *in numerum procedit*, *in numero cedat*, et post *numerari* subjungitur *ei*.

L. 18. — Ulp. lib. 20. ad legem *Juliam et Papiam*.

« Bello amissi ad tutelae excusationem prosunt. Quaesitum est autem, qui sunt « (Hal. *sint*,) isti; utrum hi, qui in acie sunt interemti, an vero omnes « omnino, qui per causam belli parentibus sunt abrepti, in obsidione forte? « Melius igitur probabitur, eos solos, qui in acie amittuntur, prodesse debere, « cujuscumque sexus, vel aetatis sint; hi enim pro Republica ceciderunt."

De

(1) Sin haec post Severi et Antonini constitutionem scripsisset, hujus etiam, praesertim quia novum jus iis introductum est, fecisset mentionem.

(2) Potuit etiam ea non respectu tutelae scribere Ulpianus, cf. l. 15. §. 12. D. de Excusatt.

De hoc excusandi causa plures quaestiones tractatas reperimur in Vat. fragm.

Primo quaerit JC us, in §. 197., an bello amissi a tutela excusare debeant. Jam quaestioni inclusi responsi, nimirum bello amissos ad excusationem prodesse, rationem petit a lege Julia de maritandis ordinibus et lege publicorum et privatorum judiciorum, quoniam illa in fascibus sumendis, hac vero in judicandi munere pro superstitibus habenter (1); quod ad numerum liberorum, *sive tres bello amiserit*, inquit, *sive unum duosve, pro superstitibus cedent.*

Altera quaestio (vid. §. 198.) inde orta, quod lex privatorum solos *natos* appellat, lex vero publicorum *liberorum* facit mentionem, ea est, utrum soli liberi primi gradus, an etiam nepotes debeant prodesse? Sed Ulp. putat, eandem esse aequitatem in nepotibus, qui in locum filiorum succedunt, quae est in filiis.

Denique in §. 199. idem quaeritur, quod in l. 18. h. tit.; scil., quinam sint isti bello amissi? Respondet Ulpianus (2), Aristonem censere, in acie amissos duntaxat ad excusationem prodesse. Verum subjicit: *ego puto per tempus belli amissum debere prodesse, ne publica strages patri noceat*, id est, ne praeter publicam stragem, quae simul incommodum cujusque civis est, pater (3) propter hanc ipsam stragem, qua filios amiserat, etiam commodo careret, quo illi vivi eum affecissent. Pugnat autem haec Ulpiani sententia cum ea, quae ipsi in l. 18. D. h. tit. tribuitur. Unde quaerere licet, an idem Ulp. aliud in Vat. fragm., aliud in ff. doceat. At equidem hoc non credo (4); sed responsum in d. l. 18. Ulpiani quidem verba, sed Triboniani sententiam continere opinor. Apparet enim, argumentum, secundum quod responsum est *melius igitur*, ibi deficere, quo factum, ut haec cum praecedentibus non amplius cohaereant. Quodsi quaeramus rationem, cur argumentum illud omissum sit, aliam excogitare non valemus, quam quae in eo posita est, quod illud duceret ad responsum, quod Triboniano displiceret. Sublato autem hoc argumento, facilius totum fragmentum cum jure, quod Justiniani aevo obtinuit, conciliari potuit. At vero non satis ipsius Ulp. sententiae vestigia obliteravit juris architectus, quin possint adhuc agnosci. Nam praeter illa verba, *melius igitur*, quae Triboniani emblema arguunt, legimus deinceps in responso « prodesse debere, *cujuscumque* sexus sint." Qui vero posset JCtus foeminas cogitare in acie? Et licet foeminae interdum ibi virilibus functae fuissent officiis, qui posset quaestio oriri, an *hae* essent tales bello amissi liberi, quales lex, ut ad ex-

(1) Publicorum scil. cap. 26. privatorum cap. 27.

(2) Vid. de auctore hujus loci J. J. Enschedé, in dissertat. jurid. inaug. de T. Aristone, p. 154, sqq.

(3) Buchh. ad h. locum.

(4) Eadem est sententia cons. Enschedé, qui omnino meretur conferri. Aliam Westrikius protulit ad l. l. Vat fragm. p. 106.

excusationem patri prosint, exigit? Sin vero admittatur, locum a compilatore mutatum esse, tunc verba quoque *cujuscumque sexus* optimum praebent sensum. Nam, si omnes, quotquot occasione belli interemti sint, bello amissi habeantur, si ob eos v. c., qui obsidione parentibus abrepti sint, patri excusatio competat, sine dubio de foeminis nihil minus atque de maribus fuit agendum.

L. 21. §. 3. — Marcianus, lib. 2. *Institt.*

« Nec senatores ultra centesimum lapidem urbis tutelam gerere coguntur."

At dicit JCtus, §. 147. Vat. Cod.: Imperatores nostri (Antoninus et Severus (1)), constituerunt, ne ultra *ducentesimum* milliarium senator P. Rom. cogeretur, res pupillares administrare. Videtur igitur, ait Buchholtzius, a compilatoribus hic locus interpolatus esse. Mihi vero hoc difficultatis tollendae remedium violentius videtur, et contra, utriusque loci lectionem defendendam puto (2), modo admittamus, aliam excusandi causam tractari in Vat. fragm., aliam in Digestis. Nimirum §i 147. auctorem significare censeo beneficium senatoris populi Romani, quod ipsi a tutela excusationem tribuit, si bona pupilli ultra ducentesimum milliarium *a loco domicilii senatoris sive habitationis* absunt; quod confirmare videntur sequentia: « Itaque in usu ita ser« vatur, ut ad eas res, quae ultra ducentesimum lapidem sunt, equestris ordinis viri « dentur tutores vel curatores a *praetore.*" Earum enim rerum, quae extra centesimum lapidem ab urbe Roma sunt, dabant tutores in provincia *praesides* ejus (3).

L. 22. §. 1. Scaevola, lib. 1. *Regul.*

« Hi vero, quibus princeps curam alicujus rei junxit excusantur a tutela, do« nec curam gerunt."

Si esset regula, « *omnes*, quibus Imperator curam alicujus rei injunxit, excusari « a tutela, donec illam curam gerunt", quam in hac l. 22. §. 1. deprehendi putat Buchholtzius, JCtus in Vat. fragm. potius eam ipsam tradidisset, quam in specie *eum* cogitasset, *qui viae curam habet ab Imperatore injunctam*, quem §i 136. auctor

(1) Hos enim significare solet Ulpianus voce: *nostri.*

(2) Westrikius, l. l. pag. 86. rem in medio relinquit.

(3) Vid. l. 21. §. 2. — Cf. annot. Buchh. ad voc. *in usu*, ad §. 147. Vat. Cod., cujus sententia nobis rejicienda est, et l. 30. §. 1. h. tit.

tor a tutelae munere excusari tradit. Quare in d. §. excusationis rationem non magis petendam esse puto ab eo, quod *Imperator* munus injunxit, quam quod imperator alicui *viae curam* injunxit. Et sic etiam accipiendam arbitror l. 22. §. 1. h. tit.; nimirum, ut haec conjunctim cum principio illius legis « geometrae a tutelis non « vacant", legatur, adeo ut insequens § exceptionem contineat regulae mox traditae (1). Quod suadere etiam videntur prima verba §i: « *Hi vero.*" Convenit praeterea haec explicatio inscriptioni: Scaevola, libro I. *Regularum.*

L. 13. §. 10. — Modestinus, lib. 4. *Excusatt.*

« *Χρὴ δὲ μιᾷ μαρτύρασθαι πρὸ βήματος, ἢ ἄλλως ἐπὶ ὑπομνημάτων. Δύναται δὲ* « *καὶ βιβλίδια ἐπιδοῦναι χάμοθεν, ὡς οἱ αὐτοὶ φασὶν αὐτοκράτορες.*"

His obstare videtur Ulpianus, in l. 25. h. t. « Excusare se tutor per libellos non po« terit." At conciliantur haec fragmenta Vat. Cod. §. 156, ubi in fine ejus auctor ait: « Itaque ubi sciit, ne praescriptione 50 dierum excludatur, si sint sessiones vel « pro tribunali vel de plano, adversario, id est, ei, qui eum petit, denuntiare debet, « et adire praetorem, et titulum excusationis suae apud eum expromere. Si *sint fe*« *riae*, libellos det contestatorios."

L. 24. — Papinianus, lib. 11. *Quaestionum.*

« Nequaquam credendum est, ei privilegium excusationis (hoc vocab. omisit « V. C.) ablatum, cui *fideicommissaria* (fideicommissa V. C.) libertas so« luta est, nam in toto fere jure manumissor ejusmodi nihil juris ut (id vo« cab. omisit V. C.) patronus adversus liberti personam consequitur, ex« cepto, quod in jus vocare patronum injussu Praetoris non debet."

Integrum hoc fragmentum exstat §. 225. Vat. fragm. ubi post *consequitur* legitur *licet in bonis ejus patroni jus exerceat.* Ceterum confirmat hoc fragmentum vulgatam lectionem legis laud. *in jus vocare patronum*, pro qua, omissa voce *patronum*, in *jus vocari* reposuit Haloander. Discrimina in verbis in ipso fragmento passim notavi.

L.

(1) Ne miretur quis regulam *negativam*; nam sic etiam in §. 150. V. Cod. legimus: « *Neque geo*« *metrae, neque hi, qui jus civile docent, a tutelis excusantur.*" Haec regula de juris civilis doctoribus commemoranda erat, quia non omnes, qui jus civile docebant, a tutela non excusabantur; vid. l. 6. §. 12. h. tit.

L. 40. princ. — Paulus, lib. 2. *Sentent.*

« Post susceptam tutelam caecus, aut surdus, aut furiosus, aut mutus, aut « valetudinarius, deponere tutelam potest."

Sed necessaria est praetoris inspectio, (V. C. §. 130) ut dijudicet is, an ea sit valetudo, quae ostendat, datum tutorem ne rebus suis quidem administrandis idoneum esse (§. 129. V. C.), quales sunt arthriticus, psoricus, epilempticus, orbus, et his similes (vd. §. 130. V. C.).

L. 44. §. 3. — Tryphoninus, lib. 2. *Disputat.*

« Et quamvis libertinus, qui Senatori patrono procurat, excusationem ab alio- « rum tutela habeat, iste tamen, qui jus annulorum impetravit, qui in or- « dinem ingenuorum transiit, tali excusatione uti non posset."

Cum regula, quam Tryphoninus tradit, libertinum, qui Senatori patrono procurat, excusationem ab aliorum tutela habere, conferenda sunt, quae nobis a Vat. Cod. compilatore in §. 131 et 132 servata sunt. In §. 131. rescripti mentio fit, his verbis: « *Li-* « *bertus, qui negotia senatoris populi Romani curat, a tutela excusatur; a mune-* « *ribus autem civilibus, cum ipse quoque bonis publicis fruatur, non vacat.*" In seq. §. 132 legitur: « *prudentes has constitutiones sic interpretari, ut unum libertum* « *procuratorem in quaque domo senatoris voluerint vacare, non quotquot erunt, si* « *plures fuerint.*" Ex hoc loco discimus, *unum* tantum libertum hac excusatione uti potuisse, quod ideo majoris pretii est observare, quia, ob l 17. §. 1. D. de munic. et inc. « Liberti senatorum, qui negotia patronorum gerunt, a tutela decreto patrum ex- « cusantur," suspicari licebat, eorum numerum non fuisse definitum. Tum docemur, jus illud originem debere *constitutionibus* (vd. §. 132.) quarum unam tantum ex pluribus, quas exhibuerit Ulpianus, recepit compilator Vat. Cod. — Dicat autem quis, l. 17. §. 1. *de patrum decreto* loqui. At *decretum* tam de Senatus Consultis, quam de prudentum responsis vocabulum usurpatum est; Senatus Consulta autem, quae ad principum orationes fieri solebant, haud raro orationes vocari, et perinde constitutionibus annumerari, constat. Fieri etiam potest, Papinianum respicere interpretationem antiquae cujusdam constitutionis. Nam interpretatione JCtorum aliquando opus fuisse, vel inde probatur, quod, plures de eadem re exstitisse constitutiones, indigitat JCtus, in §. 132. Praeterea observandum in Vat. Cod. tantum Senatoribus *pop. Rom.*, sive iis, qui in *urbe Roma* sunt, hoc beneficium tribui, unde statuere licet, *Senatores in mu-*

 ni-

nicipiis sive decuriales privilegio illo gavisos non fuisse. Insuper intelligitur ex JCtorum interpretatione (in §. 132), ante Ulpianum ambiguum in foro hujus juris fuisse usum. Denique tenendum, hoc beneficium ad exemplum vocari non potuisse in caeteris muneribus civilibus liberto injunctis, nam ab iis non vacat (§. 131. V. Cod.) *cum ipse quoque bonis publicis fruatur*, id est, cum et ipse civitatis jure gaudeat.

L. 46. princ. — Paulus, lib. sing. *de cognitionibus.*

« Qui in collegio pistorum sunt, a tutelis excusantur, si modo per semet pis-
« trinum exerceant, sed non alios puto excusandos, quam qui intra nume-
« rum sunt."

Haec excusatio, pistoribus competens, copiosius exposita reperitur in Vat. Cod. §. 233. seqq. ubi discimus, non tantum eos excusationem mereri, si intra numerum constituti sint, sed praeterea, ut *centenarium pristrinum*, secundum litteras D. Trajani ad Sulpicium Similem, exerceant, exigitur. Monet etiam Ulpianus, §. 23., Ostienses pistores (1) non excusari, nam sic Filumeniano Imperatorem Antoninum cum Severo rescripsisse. Caeterum notandum est discrimen in inscriptionibus legis 46. et §. 233 et 234. V. Cod. Nam Digestorum loco inscribitur Paulus, *lib. sing. de cognit.*, fragmenta autem illa Vaticana tribuuntur Ulpiani *libro de officio praetoris tutelaris.* At vero de hac re probabiles conjecturas protulerunt viri docti, Westrikius, l. l. p. 141. et Buchholtzius, in excursae I. nota 91.

§. 1. ibid.

« Urbici autem pistores a collegarum quoque filiorum tutelis excusantur."

His additur ab Ulpiano, Vat. Cod. §. 235. « quamvis neque decuriales, neque qui
« in caeteris corporibus sunt, excusantur; et ita Hadriani rescripto ad Cl. Julia-
« num, praefectum annonae, significatur; quam epistolam quodam rescripto ad Ver-
« nam et Montanum, pistores, Imperator noster cum patre interpretatus est, et ad
« pistores pertinere, cum in eo negotio frumentum agentibus daretur a collegarum filio-
« rum tutelis vacatio. Plus enim Imperator noster indulsit, ut a tutelis, quas susceperant,
« antequam pistores essent, excusarentur. Sed hoc ab ipso creatis pistoribus praestitit,
« et ita Marco Diocae, praefecto annonae, rescripsit." — Constat igitur, non tantum qui

(1) De his conf. Westrikius, h. l.

qui privilegium dederint, sed etiam *cur* illud ab Imperatoribus indulsum sit. Nimirum ex eo ipso, quod authentica Constitutionis Hadriani *de frumentum agentibus* interpretatione eadem excusatio data est *pistoribus*, et quod secundum eam interpretationem etiam a tutelis, quas susceperant, antequam pistores essent, excusarentur, apparet, nec *personarum* nec *pupillorum* commodum hic cogitasse Imperatores, sed eos reipublicae voluisse prospicere. Quod si ita est, quid mirum, ipsos principes creandis pistoribus animum advertisse? (1).

. . . . §. 2. ibid.

. . . .

« Sed et hoc genus excusationis est, si quis se dicit domicilium non habere, « ubi ad tutelam datus est; idque Imperator Antoninus cum D. Patre « significavit."

Jam antea Marcus idem rescripserat, Pertinaci et Aeliano Consulibus (2).

TIT. X.

DE CURATORIBUS FURIOSO, ETC.

L. 14. — Papinianus, (Hal. Gajus,) Vulg. Paulus,) lib 5. *Respons.*

« Virum uxori mente captae curatorem dari non oportet."

Nisi forte a patre fuerit destinatus, §. 202. Vat. Cod.

SYMBOLUM:

. . . « *multa tempus abscondit? multa detexit.*"
G. NOODT, *Diss. de civili prudentia.*

(1) Cf. Buchh. ad voc. *ab ipso creatis.*

(2) Vd. §. 203. Vat. Cod. — Itaque antequam praetorem pupillarem creavit.

INDEX

LOCORUM QUATUOR PRIORUM DIGESTORUM PARTIUM, QUIBUS EX CODICIBUS RESCRIPTIS LUX OBORTA VIDETUR.

quis

ADDENDA ET CORRIGENDA.

pag. 17. v. 24. pro: *an id fieri poterat* lege: *an id fieri jubeat.*
" 18. v. 23. post verba: *juris obsoleti* exciderunt: (vd. Gajus Comm. I. §. 185.)
" 30. v. 27 pro: *indicatione* lege: *judicatione*

Ceterum Lector Benevolus ipse corrigat, si quid supererit vitii.

THEODORI KUIJPERI,

GRONINGANI,

MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS STUDIOSI IN ACADEMIA GRONINGANA,

RESPONSIO

AD

QUAESTIONEM A NOBILISSIMO DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM ORDINE IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA A. MDCCCXXXV. PROPOSITAM:

» *Singulis costis tetraëdri irregularis magnitudine datis, omnes anguli positionis*
» *planorum lateralium et distantiae inter cuspides angulorum solidorum et*
» *plana lateralia obversa determinentur tum constructione geometrica, tum*
» *arithmetices universalis auxilio. Deinde si plana lateralia tetraëdri versus*
» *omnes plagas in infinitum producta sint, numerus sphaerarum definiatur, quae*
» *haec plana lateralia tam interne quam externe tangent, tum etiam radii*
» *harum sphaerarum et constructione et computatione determinandi sunt eo-*
» *rumque mutua ratio investiganda.*"

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT D. VIII MENSIS FEBRUARII A. MDCCCXXXVI.

RESPONSIO

AD

QUAESTIONEM MATHEMATICAM.

INTRODUCTIO.

§. 1.

Quaestio Mathematica, quae hocce anno ab ordine nobilissimo Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum Academiae Leidensis proposita est, quamque nunc tractabimus, ex nostro judicio in duas partes commode dividitur, quarum prima continere potest determinationem omnium distantiarum inter cuspides angulorum solidorum et plana lateralia obversa, tum etiam magnitudinis angulorum, quibus inclinatio duorum planorum lateralium adjacentium determinatur, et qui anguli positionis vocantur, quae exprimenda sunt in functionibus costarum, quia haec tanquam cognita sumuntur.

In altera parte itaque tractabuntur reliqua hujus quaestionis, scilicet, si omnia plana lateralia tetraëdri versus omnes plagas in infinitum producta sint, numerum sphaerarum definiamus, quae haec plana lateralia tam interne quam externe tangent, et etiam radios harum sphaerarum determinemus, eorumque mutuam rationem ostendamus.

Primum huic introductioni praemittemus universalem tetraëdri contemplationem et varios casus, qui in forma locum habere possunt, quatenus illi in quaestione proposita sunt observandi, indicabimus.

§. 2.

Illud solidum a Mathematicis vocatur *Tetraëdrum*, quod quatuor planis triangulis includitur.

§. 3.

Secundum hanc definitionem tetraëdri, illud constat ex quatuor planis triangulis, quorum singula non plures quam unum rectum vel obtusum angulum habere possunt; quare igitur in tetraëdro non plures quam quatuor recti vel quatuor obtusi anguli occurrere possunt, reliqui ex natura triangulorum omnes acuti esse debent, tetraëdrum regulare autem propter aquilateralia triangula, quibus includitur, nunquam alios quam acutos angulos habere potest.

Ut tetraëdrum oriatur, requiritur ut duorum adjacentium triangulorum latera, unam costam tetraëdri constituentia, sint aequalia, ceterum anguli et latera triangulorum illud constituentium valde diversis modis sese habere possunt, a quorum qualitate igitur forma tetraëdri dependebit, ita ut magnus numerus tetraëdrorum in forma differentium constitui possit.

Unde sua sponte sequitur, quod tetraëdrum a triangulis, intra quae includitur, dependeat, atque nexus adsit inter plana lateralia omnesque reliquas tetraëdri partes, scilicet, inter angulos positionis, lineas perpendiculares, quae trahuntur ex angulis solidis ad obversa plana lateralia atque soliditatem tetraëdri; quare e mutua ratione partium planorum lateralium, quibus tetraëdrum determinatur, generales formulae inveniri possunt, quarum auxilio omnes reliquae tetraëdri partes cognosci et exprimi possunt, dummodo plana lateralia cognita sunt.

§. 4.

Ad ambitum tetraëdri referri debent: 1°. plana lateralia ipsa, quae hujus superficiem efficiunt; 2°. Communes sectiones duorum sibi invicem sequentium planorum lateralium, quae dicuntur costae tetraëdri; et 3°. puncta, in quibus plana lateralia concurrunt, quibusque anguli solidi formantur.

§. 5.

Quoniam in omni solido, figuris planis incluso, summa omnium angulorum planorum aequalis est quater tot angulis rectis, quot sunt anguli solidi, demptis octo (1); *erit*, quando summa omnium angulorum planorum per S et numerus angulorum solidorum per N exprimitur,

S =

(1) Videatur J. de Gelder, *Beginselen der Meetkunst*, B. IX, §. 836.

$$S = 4(N - 2) \llcorner$$

in nostro autem casu $S = 8 \llcorner$ (uti sequitur ex §. 2 et geometria elementari); unde elicitur

$$2 = N - 2 \quad \text{sive} \quad N = 4$$

id est, tetraëdrum quatuor angulis solidis praeditum est.

§. 6.

Designetur per n numerus angulorum planorum, qui ad formationem anguli solidi A tetraëdri adhibetur, itidemque per n', n'' et n''' numerus angulorum planorum, qui ad formationem angulorum solidorum B, C et D requiritur; erit $n + n' + n'' + n''' = 12$, secundum enim §. 2. in solido integro duodecim anguli plani inveniuntur. Cum autem ex natura anguli solidi n, n', n'' et n''' singuli neque numerum fractum efficere, neque minores tribus esse possint, consequens est, ut n, n', n'' et n''' omnes aequales sint numero trium. In tetraëdro anguli solidi e tribus angulis planis tantum modo formari possunt.

§. 7.

Neque etiam difficile est numerum costarum tetraëdri definire. Sequitur enim ex §. 2, quod numerus omnium laterum planorum lateralium sit duodecim, sed quaevis costa formatur duobus lateribus planorum lateralium junctis; itaque numerus costarum aequalis est dimidio numeri laterum planorum lateralium, intra quae tetraëdrum includitur.

§. 8.

Cum quaevis costa formetur sectione duorum planorum lateralium, sic oritur simul angulus positionis, et itaque numerus horum angulorum aequalis esse debet numero costarum.

§. 9.

Facile intelligitur, quomodo plana lateralia, quibus tetraëdrum includitur, quod ad formam mutentur, numerus costarum, angulorum positionis et angulorum solidorum semper idem maneat.

Hae breves universales observationes in antecessum praemissae sufficiant, ut nobis nunc liceat ad pertractationem quaestionis propositae ipsam in duabus sequentibus partibus transire.

PARS PRIOR.

De determinandis quantitatibus omnium angulorum positionis planorum lateralium et distantiarum inter cuspides angulorum solidorum et plana lateralia obversa, in costis datis expressis.

§. 10.

Secundum nostram §. 1. factam divisionem in hac parte priore nobis agendum est de determinandis angulis positionis planorum lateralium, sic etiam de lineis perpendicularibus ex angulis solidis ad obversa plana lateralia tractis; quae exprimenda sunt in functionibus datarum costarum tetraëdri.

E ceteris methodis, quae inservire possent ad quaestionem propositam solvendam, hanc elegimus, quae e tetraëdro ipso derivatur. Nobis etiam videtur, quod haecce methodus geometricam constructionem cum analysi conjungat.

Primo loco lineas perpendiculares determinabimus, deinde harum auxilio reliqua explicabimus.

§. 11,

Fig. 1 et 2.

Art. 1°. Sit ABCD quodcunque tetraëdrum, cujus costae AB, BC, AC, CD, AD et BD designentur literis a, b, c, α, β, γ. — In plano laterali ABD ex puncto D ducatur perpendicularis DG; itidem in plano laterali ACD ex puncto D perpendicularis DH; erunt G et H in plano laterali ABC. Si jam in plano ABC ex punctis G et H erigantur ad costas AB, AC perpendiculares GK et HK secabunt se invicem alicubi in puncto K (2). Denique D et K conjunctis, DK distantia erit inter cuspidem anguli solidi D et obversum planum ABC.

Nam

(2) Quod GK et HK se invicem secant, sequenti modo demonstrari potest: si puncta G et H (Fig. 3, 4 et 5. proponentes omnes possibiles casus, qui locum habere possunt, sive angulus BAC acutus, rectus vel obtusus est) conjuncta sint; erit secundum nostram constructionem $\angle$ AGK $=$ $\angle$ AHK $=$ ∟, itaque $\angle$ HGK $<$ ∟ itidem $\angle$ GHK $<$ ∟, et sic $\angle$ HGK $+$ $\angle$ GHK $<$ 2 ∟, ergo GK et HK se invicem secare debent.

Nam ex nostra constructione est ∠ AGD = ∟, itidem ∠ AGK = ∟, itaque si planum transeat per puncta D, G et K, erit AG plano DGK perpendicularis; ergo et omne planum per AB erit eidem plano perpendicularis, id est, planum DGK perpendicularis plano ABC; et eodem ratiocinio planum DHK eidem plano ABC perpendicularis; itaque ex geometria sequitur, quod DK perpendicularis erit demissus ex angulo solido D ad obversum planum ABC.

2°. Ut hujus perpendicularis DK magnitudinem determinemus, consideranda sunt triangula ABD et ACD, in quibus si repraesentetur GA per m et AH per m'; ex nostra constructione et geometria elementari obtinet:

$$\left.\begin{aligned} m &= \frac{\pm a^2 \pm \beta^2 \mp \gamma^2}{2a} \\ \text{et}\quad m' &= \frac{\pm c^2 \pm \beta^2 \mp \alpha^2}{2c} \end{aligned}\right\} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (a)$$

In hisce formulis superiora signa sumenda sunt, quando ∠ DAB et ∠ DAC acuti sunt sive puncta G et H ab A ad B et C sese extendunt, et inferiora signa adhibenda sunt, cum hi anguli obtusi sunt vel puncta G et H ab A in opposita directione sese extendunt (3). Si G vel H cum puncto A conveniat, tum fit m vel $m' = 0$ et planum laterale ABD vel ACD rectangulare in puncto A. Denique si haec puncta simul cadant in A; erit costa AD plano ABC perpendicularis.

Nostra constructio est universalis et subit in omnibus hisce casibus illam tantummodo modificationem, quae ex rei natura sequitur.

3°. Contemplemur nunc magis separatim planum laterale ABC. Producatur GK, donec AC vel ejus productio in puncto N hanc occurrat; tum habemus in triangulis AGN et KHN, propter ∠ANG = ∠KNH et ∠ AGN = ∠KHN = ∟ (uti ex art. 1. hujus § patet), Fig. 3, 4 et 5.

$$m : \text{GN} = \text{HK} : \text{HN}.$$

Sive, si HK per n proponitur, observando HN = AN − m'

$$m : \text{GN} = n : \text{AN} - m'$$

unde

$$n = \frac{m(\text{AN} - m')}{\text{GN}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (b)$$

Cum autem punctum N cadat inter A et H, et in hoc casu (AN − m') negativa est, quare etiam n negativa erit, id est, GK secabit HK in opposita directione puncti H. Hoc tantummodo vim habet in formulam (c), quoniam in sequentibus n^2 adhibatur.

Quan-

(3) At vel sic tamen nullam affert mutationem, quaenam signa adhibentur, quia $(+q)^2 = (-q)^2$.

Quando $\angle$ BAC rectus est, haec sectio non amplius locum habebit, quia in hoc casu GK rectae AC parallela est, et simul GK $=$ AH atque HK $=$ AG, idcirco n fit aequalis illi valori, quem pro m supra invenimus.

Exprimantur porro iisdem literis, quibus costae indicantur, sed per comma interpositum, anguli plani, quos duae vicinae costae constituunt; habetur in triangulo AGN ex formula trigonometriae usitata

$$AN = \frac{GN}{\sin.\ (a,\ c)} \text{ et } GN = m \text{ tang. } (a,\ c)$$

ex hisce aequationibus

$$AN = \frac{m \text{ tang. } (a,\ c)}{\sin.\ (a,\ c)}$$

sed tang. $(a,\ c) = \dfrac{\sin.\ (a,\ c)}{\cos.\ (a,\ c)}$; ergo

$$AN = \frac{m}{\cos.\ (a,\ c)}$$

substitutione valorum AN et GN, aequatio (b) in hanc mutatur

$$n = \frac{\left(\dfrac{m}{\cos.\ (a,\ c)} - m'\right) m}{m \text{ tang. } (a,\ c)}$$

unde elicitur $$n = \frac{m - m' \cos.\ (a,\ c)}{\sin.\ (a,\ c)} \ (4) \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (c)$$

Fig. 1 et 2. Si jam ex A ducatur AK, obtinet in triangulo AHK, propter $\angle$ AHK $= \llcorner$, (uti patet ex art. 1 hujus §):

$$AK^2 = m'^2 + n^2, \text{ et si ponatur } AK = x$$
$$x^2 = m'^2 + n^2.$$

Substitutione valoris n, qui in aequatione (c) inventus est, fit haec formula

$$x^2 = m'^2 + \left(\frac{m - m' \cos.\ (a,\ c)}{\sin.\ (a,\ c)}\right)^2, \text{ sive}$$

$$x^2 = \frac{m^2 + m'^2 (\sin.^2 (a,\ c) + \cos.^2 (a,\ c)) - 2mm' \cos.\ (a,\ c)}{\sin.^2 (a,\ c)}$$

Sed $\sin.^2 (a,\ c) + \cos.^2 (a,\ c) = 1$; ergo

$x^2 =$

(4) Quod supra de n et m diximus, quando $\angle$ BAC rectus sit, ex hac aequatione etiam patet angulo enim $(a,\ c) = 90°$ posito; erit $\cos.\ (a,\ c) = 0$ et $\sin.\ (a,\ c) = 1$; ergo $n = m$.

$$x^2 = \frac{m^2 + m'^2 - 2mm' \cos.(a, c)}{\sin.^2 (a, c)} \quad \ldots\ldots\ldots (d)$$

4°. Invento x, determinari potest auxilio trianguli ADK perpendicularis DK. Nam si haec per p designetur, ex nostra constructione habemus:

$$p^2 = \beta^2 - x^2$$

et secundum aequationem (d):

$$p^2 = \beta^2 - \frac{m^2 + m'^2 - 2mm' \cos.(a, c)}{\sin.^2 (a, c)}; \text{ sive:}$$

$$p^2 = \frac{\beta^2 \sin.^2 (a, c) + 2mm' \cos.(a, c) - m^2 - m'^2}{\sin.^2 (a, c)} \quad \ldots (e)$$

Sed in triangulo ABC est $\cos.(a, c) = \frac{a^2 + c^2 - b^2}{2ac}$; unde et ex formula $\sin.^2 (a, c) = 1 - \cos.^2 (a, c)$ deducitur:

$$\sin.^2 (a, c) = \frac{2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4}{4a^2c^2}.$$

Substitutis his valoribus, atque etiam illo m et m' invento in aequatione (a), mutatur formula (e) in hancce:

$$p^2 = \frac{\beta^2\left(\frac{2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4}{4a^2c^2}\right) \pm 2\left(\frac{\pm a^2 \pm \beta^2 \mp \gamma^2}{2a}\right) \times}{\frac{2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4}{4a^2c^2}}$$

$$\frac{\left(\frac{\pm c^2 \pm \beta^2 \mp \alpha^2}{2c}\right)\left(\frac{a^2 + c^2 - b^2}{2ac}\right) - \left(\frac{\pm a^2 \pm \beta^2 \mp \gamma^2}{2a}\right)^2 - \left(\frac{\pm c^2 \pm \beta^2 \mp \alpha^2}{2c}\right)^2}{\frac{2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4}{4a^2c^2}}$$

In hac formula superius signum termini secundi adhibendum est, si valores m et m' simul positivi vel negativi sunt, inferius autem signum, si unus sit positivus alter negativus. Nam in ulteriore casu expressio $mm' \cos.(a, c)$, quae in antecedentibus aequationibus reperitur, signum oppositum accipit. Hoc tamen nullam vim habet in formulam sequentem, quoniam $-(-q) = +q$.

Haec aequatio, in ordinem redacta, et simplicius reddita, fit:

$$p^2 = \frac{(a^2b^2\alpha^2 + a^2c^2\alpha^2 + b^2a^2\beta^2 + c^2a^2\gamma^2 + a^2\gamma^2\alpha^2 +}{2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4}$$

$$\frac{b^2c^2\beta^2 + a^2\beta^2\alpha^2 + c^2\beta^2\gamma^2 + b^2\alpha^2\beta^2 + b^2\gamma^2\beta^2 + c^2\alpha^2\gamma^2 + c^2\beta^2\gamma^2) - (a^2b^2c^2 +}{2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4}$$

$$\frac{a^2\beta^2\gamma^2 + b^2\alpha^2\gamma^2 + c^2\alpha^2\beta^2) - (a^4\alpha^2 + b^4\beta^2 + c^4\gamma^2 + a^2\alpha^4 + b^2\beta^4 + c^2\gamma^4)}{2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4} \quad (5).$$

Con-

(5) Cum costae tetraëdri omnes sibi aequales ponantur, et per a exprimantur quo in casu tetraëdrum regulare est, tum in hac aequatione erit:

$(a^2b^2\alpha^2$

Consideratione hujus formulae lex, secundum quam termini a costis tetraëdri dependent, facile in oculos incurrit.

In memorata autem aequatione primo termino numeratoris fractionis designato per $\varkappa$, altero per λ et tertio per μ, atque observando: $2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4 = 16h^2$, quando planum laterale ABC per h exprimitur, sic obtinetur:

$$p = \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4h} \quad (6) \quad \ldots\ldots\ldots \quad (1).$$

§. 12.

In §. antecedente per literam h indicavimus planum laterale ABC, sed si adsumere hancce literam pro quovis plano laterali tetraëdri lubebit; erit p perpendicularis pertinens ad planum adsumtum, et quoniam in formula $\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}$ omnes costae eodem modo occurrunt (ut ex supra dictis patet); erit formula (1) generalis. Unde, quando plana lateralia ABD, BCD et ACD per h', h'', h''' signantur et perpendiculares ad haec plana pertinentes per p', p'', p'''; erit etiam;

$$\left.\begin{array}{l} p' = \dfrac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4h'} \\ p'' = \dfrac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4h''} \\ p''' = \dfrac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4h'''} \end{array}\right\} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (1')$$

His duabus aequationibus (1) et (1') inter se collatis; elicitur:

$$p : p' : p'' : p''' = \frac{1}{h} : \frac{1}{h'} : \frac{1}{h''} : \frac{1}{h'''} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (2)$$

et facile intelligitur, hanc proportionem non posse variari; idcirco h, h', h'' et h''' cog-

$$(a^2b^2\alpha^2 + a^2c^2\alpha^2 + b^2a^2\beta^2 + c^2a^2\gamma^2 + a^2\beta^2\alpha^2 + a^2\gamma^2\alpha^2 + b^2c^2\beta^2 + b^2\alpha^2\beta^2 + b^2\gamma^2\beta^2 + c^2b^2\gamma^2 + c^2\alpha^2\gamma^2 + \gamma^2c^2\beta^2) = 12a^6$$

$$a^2b^2c^2 + a^2\beta^2\gamma^2 + b^2\alpha^2\gamma^2 + c^2\alpha^2\beta^2 = 4a^6$$

$$a^4\alpha^2 + b^4\beta^2 + c^4\gamma^2 + a^2\alpha^4 + b^2\beta^4 + c^2\gamma^4 = 6a^6$$

et $2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4 = 3a^4$

unde inventa aequatio in hanc mutatur:

$$p^2 = \frac{12a^6 - 4a^6 - 6a^6}{3a^4} = \tfrac{2}{3}a^2, \text{ sive } p = a\sqrt{\tfrac{2}{3}}$$

Haec formula ex ipsius tetraëdri regularis consideratione a Professore van Swinden in suo opere *Grondbeginselen der Meetkunde*, Boek XI. Afd. III. pag. 491 derivata est.

(6) Haec est eadem formula, quam Cl. de Gelder pro perpendicularis expressione in functionibus costarum ex aliis principiis derivavit. Videatur *Beginselen der Meetkunst*, Boek XIII. § 1270. — In hac § auctor hujus praestantissimi operis etiam ostendit legem pulcherrimam, secundum quam hujus formulae termini a costis tetraëdri dependent.

cognitis, uti in nostro casu assumi potest, quia costae datae sunt, per hanc proportionem una perpendicularis in functione alterius exprimi potest.

§. 13.

Perpendicularibus determinatis, jam ad investigandas formulas pro angulis positionis planorum lateralium, quae auxilio antecedentium facile inveniuntur, transgrediemur.

Ut hosce angulos determinemus, observandum est, quod angulus positionis duorum planorum mensuretur per angulum planum, qui duabus lineis formatur, quarum una in uno plano, altera in altero plano ad sectionem communem horum planorum in eodem puncto perpendicularis est; ut igitur angulus positionis planorum lateralium ABC et ABD inveniatur, quantitatem anguli plani DGK determinare debemus. Etenim secundum nostram constructionem (art. 1. §. 11) GD et GK perpendiculares sunt ad costam AB.

Fig. 1 et 2.

Angulis positionis expressis per literas A, B, C, A, B, Γ, ita ut singulae conveniant cum a, b, c, α, β, γ, quibus costas tetraëdri indicavimus; sic habetur in triangulo DGK ex nostra constructione et formula trigonometriae usitata:

$$\sin. A = \frac{p}{DG}$$

et eodem modo in triangulo ADG;

$$DG = \beta \sin. (a, \beta)$$

ex hisce aequationibus:

$$\sin. A = \frac{p}{\beta \sin. (a, \beta)}$$

sive:

$$\sin. A = \frac{ap}{a\beta \sin. (a, \beta)}$$

tandem substitutione valoris p, quem in aequatione (1) invenimus et observando $a\beta$ $\sin. (a, \beta) = 2h'$; erit:

$$\sin. A = \frac{a\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{8hh'} \quad (7) \; . \; . \; . \; . \; . \; . \; . \; (3)$$

§. 14.

Ex ultima aequatione apparet, cum per h et h' plana lateralia repraesententur, quibus angulus positionis A determinatur, et a costam horum planorum exprimat, ut sequentes formulas pro ceteris angulis positionis nanciscamur:

sin.

(7) Vir Clarissimus de Gelder in suo opere ante jam citato Lib. XIII. §. 1283. hanc formulam ex doctrina Trigonometriae sphaericae derivavit.

$$\left.\begin{aligned}
\sin. B &= \frac{b\sqrt{(\varkappa-(\lambda+\mu))}}{8hh''} \\
\sin. \mathrm{C} &= \frac{c\sqrt{(\varkappa-(\lambda+\mu))}}{8hh'''} \\
\sin. \mathrm{A} &= \frac{\alpha\sqrt{(\varkappa-(\lambda+\mu))}}{8h'h'''} \\
\sin. \mathrm{B} &= \frac{\beta\sqrt{(\varkappa-(\lambda+\mu))}}{8h'h'''} \\
\sin. \Gamma &= \frac{\gamma\sqrt{(\varkappa-(\lambda+\mu))}}{8h'h''}
\end{aligned}\right\} \quad (8) \quad \ldots\ldots (3')$$

§. 15.

Ex duabus antecedentibus §§. mutua ratio trium angulorum positionis, qui eidem plano laterali tetraëdri adjacent, derivari et sequentibus proportionibus exprimi potest:

$$\left.\begin{aligned}
\sin. A : \sin. B : \sin. \mathrm{C} &= \frac{a}{h'} : \frac{b}{h''} : \frac{c}{h'''} \\
\sin. A : \sin. \mathrm{B} : \sin. \Gamma &= \frac{a}{h} : \frac{\beta}{h'''} : \frac{\gamma}{h''} \\
\sin. B : \sin. \mathrm{A} : \sin. \Gamma &= \frac{b}{h} : \frac{\alpha}{h'''} : \frac{\gamma}{h'} \\
\sin. \mathrm{C} : \sin. \mathrm{A} : \sin. \mathrm{B} &= \frac{c}{h} : \frac{\alpha}{h''} : \frac{\beta}{h'}
\end{aligned}\right\} \ldots\ldots (4)$$

Ex iisdem formulis invenitur etiam mutua ratio sibi invicem oppositorum angulorum positionis, uti sequitur:

$$\left.\begin{aligned}
\sin. A : \sin. \mathrm{A} &= \frac{a}{hh'} : \frac{\alpha}{h''h'''} \\
\sin. B : \sin. \mathrm{B} &= \frac{b}{hh''} : \frac{\beta}{h'h'''} \\
\sin. \mathrm{C} : \sin. \Gamma &= \frac{c}{hh'''} : \frac{\gamma}{h'h''}
\end{aligned}\right\} \ldots\ldots (5)$$

Si

(8) Sit tetraëdrum regulare et costae per a propositae, erit in nostra formula generali:

$$a\sqrt{(\varkappa-(\lambda+\mu))} = a\sqrt{2a^6} = a^4\sqrt{2} \text{ et } 8hh' = \frac{3a^4}{2}; \text{ ergo}:$$

$$\sin. A = \frac{2a^4}{3a^4}\sqrt{2} = \frac{2}{3}\sqrt{2}; \text{ unde } \cos. A = \frac{1}{3} \text{ sive } A = 70^\circ, 31', 44''.$$

Videatur de Gelder, B. IX. §. 839 et van Swinden, B. XI. Afd. III. pag. 491.

Si sinum unius anguli positionis in functione alterius exprimere velimus, ille invenitur aequationibus (4) et (5); cum autem hoc ex proprietatibus proportionum facile derivatur, hanc rem non ulterius exponemus.

§. 16.

Priorem quaestionis partem nunc pertractavimus, in eaque ostendimus, quomodo hujus solutio consideratione ipsius tetraëdri ex simplicibus Geometriae principiis ope analyseos fieri potest, et in hac parte simul pulcherrimam rationem vidimus, quae tam inter perpendiculares quam inter angulos positionis invicem invenitur, denique etiam nobis patuit, quod determinatio perpendicularis ductae ex angulo solido ad obversum planum laterale, ut ita dicam, fundamentum omnium reliquorum est.

Et sic quidem procedere possemus ad alteram partem propositae quaestionis, sed ut ex datis costis omnes tetraëdri partes inveniantur, huic adhuc addemus formulas pro soliditate tetraëdri sic etiam pro angulis, quibus inclinatio costarum cum planis lateralibus, in quibus stant, determinatur, quae formulae etiam simplici modo ex antecedentibus derivari possunt.

§. 17.

Cum igitur soliditas tetraëdri exprimatur uno ejus planorum lateralium, per tertiam partem perpendicularis multiplicato, quae ad planum laterale adsumtum pertinet; sic habetur, soliditate S vocata: *Fig. 1 et 2.*

$$S = \frac{ph}{3}$$

unde, quia uti jam vidimus $p = \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4h}$; erit formula:

$$S = \tfrac{1}{12}\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))} \quad (9) \quad \ldots\ldots\ldots \quad (6)$$

§. 18.

Minime etiam difficile est, ex supra jam dictis angulos determinare, quibus inclinatio costarum cum planis lateralibus, in quibus stant, determinatur. Cum hosce angulos exprimamus respectu costarum et planorum lateralium, ex quibus illi formantur, eodem modo ut in §. 11. de angulis planis diximus, tum perspicuum erit, quod $\angle(\beta, h)$ per angulum DAK mensuratur.

Jam

(9) Si autem tetraëdrum regulare sit, tum $\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}$ in $a^3\sqrt{2}$ mutatur, uti jam observavimus, ergo erit $S = \frac{1}{12}a^3\sqrt{2}$; quae generalis omnibusque hujus artis peritis cognita est formula tetraëdri regularis. Consulatur J. de Gelder, B. IX. §. 839. et van Swinden, B. XI, Afd. III. pag. 503.

Jam in triangulo DAK secundum nostram constructionem $\angle$ DKA $= \llcorner$; erit ex formula trigonometriae notissima:

$$\sin.\ \mathrm{DAK} = \frac{p}{\beta} \text{ sive } \sin.\ (\beta,\ h) = \frac{p}{\beta}$$

fiet igitur substitutione valoris p:

$$\sin.\ (\beta,\ h) = \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4\beta h} \quad \ldots\ldots\ldots \quad (7).$$

§. 19.

Consideratione hujus formulae videmus, quod sin. (β, h) exprimitur per omnes costas tetraëdri eodem modo constitutas, uti in formula (1) inveniuntur, et haec expressio dividi debet producto ipsius costae et plani lateralis, in quo stat, quater sumto. Unde concludimus pro ceteris angulis esse etiam:

$$\left.\begin{aligned}
\sin.\ (\alpha,\ h) &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4\alpha h}\\
\sin.\ (\gamma,\ h) &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4\gamma h}\\
\sin.\ (b,\ h') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4bh'}\\
\sin.\ (c,\ h') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4ch'}\\
\sin.\ (\alpha,\ h') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4\alpha h'}\\
\sin.\ (a,\ h'') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4ah''}\\
\sin.\ (c,\ h'') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4ch''}\\
\sin.\ (\beta,\ h'') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4\beta h''}\\
\sin.\ (a,\ h''') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4ah'''}\\
\sin.\ (b,\ h''') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4bh'''}\\
\sin.\ (\gamma,\ h''') &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4\gamma h'''}
\end{aligned}\right\} \ldots\ldots\ldots \quad (7')$$

(10)

§. 20.

(10) Quum autem omnes tetraëdri costae aequales sumantur, erit: sin. $(\alpha, h) = \sqrt{\frac{2}{3}}$ ergo $\angle(\alpha, h) = 54°, 44', 8''$ quia in hoc casu iterum fit $\sqrt{\varkappa - (\lambda + \mu))} = a^3\sqrt{2}$ et $4\alpha\, h = a^3\sqrt{3}$. Videatur Cl. van Swinden, *Grondbeginselen der Meetkunde*, B. XI. Afd. III, pag. 491.

§. 20.

Ex hisce formulis iterum derivare possumus rationem mutuam, quae inter angulos adest, quos tres costae angulum solidum constituentes cum obverso plano laterali efficiunt, ita ut quatuor sequentes proportiones hanc rationem exprimant:

$$\left.\begin{aligned}
\sin.(\alpha, h) : \sin.(\beta, h) : \sin.(\gamma, h) &= \frac{1}{\alpha} : \frac{1}{\beta} : \frac{1}{\gamma} \\
\sin.(b, h') : \sin.(c, h') : \sin.(\alpha, h') &= \frac{1}{b} : \frac{1}{c} : \frac{1}{\alpha} \\
\sin.(a, h'') : \sin.(c, h'') : \sin.(\alpha, h'') &= \frac{1}{a} : \frac{1}{c} : \frac{1}{\alpha} \\
\sin.(a, h''') : \sin.(b, h''') : \sin.(\gamma, h''') &= \frac{1}{a} : \frac{1}{b} : \frac{1}{\gamma}
\end{aligned}\right\} \; . \; . \; (8)$$

PARS POSTERIOR.

De determinandis numero sphaerarum earumque radiorum quantitate, atque eorum mutua ratione, quae in indeterminatis spatiis solidis, productione omnium planorum lateralium tetraëdri versus omnes plagas formatis, describi possunt.

§. 21.

Secundum nostram hujus pertractationis antea factam divisionem, priorem partem jam ad finem perduximus, restat igitur, ut nunc pertractemus illam partem, in qua numerus sphaerarum est determinandus, et etiam radiorum quantitas eorumque mutua ratio est investiganda, quae, ut ita dicam, in indeterminatis spatiis solidis, per infinitam versus omnes plagas productionem omnium planorum lateralium tetraëdri formatis, describi possunt, ita ut omnia plana lateralia earum figurarum concavarum (*sive indeterminatorum spatiornm solidorum*) per sphaeras tangantur.

Hunc in finem opus erit, ut primum investigemus, quomodo illae figurae concavae oriuntur, atque anguli plani, anguli positionis, cetera, quae in iis reperiuntur, ab iis, quae in tetraëdro sunt, dependent; ut inde ea derivemus, quae ad nostrum propositum nobis sunt necessaria.

A priori jam intelligitur, quod possibilitas sphaeras in illis indeterminatis spatiis solidis describendi, ut etiam quantitas earum radiorum plane dependeat ab ipsis figuris concavis, et hae iterum a tetraëdro ipso, ita ut hinc pateat, omnia ex tetraëdro esse derivanda.

Indeterminata spatia solida, per infinitam versus omnes plagas productionem omnium planorum lateralium tetraëdri formata, propter eorum positionem, in tres species dividi possunt, quarum prima in cuspidibus angulorum solidorum, altera in planis lateralibus et tandem tertia in costis tetraëdri posita est, uti hoc in figura sexta proponitur, in qua $bcAd$ figuram in cuspidibus, $dABd'd''C$ illam in planis lateralibus, et $dAcc'Bd'$ eam in costis indicat, ita ut sectione productorum planorum lateralium extra tetraëdrum formantur.

Fig. 6.

Dein-

Deinceps nobis patebit, quod in prima specie semper sphaerae describi possunt, quarum radii indeterminatam quantitatem habent; quod itidem semper possibile sit, ut sphaerae in secunda specie ponantur, quarum radii sunt determinati; tandem ut in ultima specie figurarum concavarum sphaerae describantur, peculiares conditiones in tetraëdro requiruntur, et quidem ita ut summa sex angulorum planorum, constituentium duos angulos solidos adjacentes eidem costae, in qua illud indeterminatum spatium solidum est positum, major esse debeat quatuor angulis rectis.

Et hinc sua sponte sequitur, quod tantummodo in una duarum figurarum concavarum, quae in duabus costis obversis formantur, sphaera describi possit; nam, uti jam in initio diximus, summa omnium angulorum planorum tetraëdri aequalis est octo angulis rectis, et igitur summa sex angulorum planorum, duos ceteros angulos solidos constituentium, minor erit quatuor angulis rectis, et idcirco requisitae conditioni non satisfiet.

§. 22.

Nunc transeamus, ut magis speciatim contemplemur, quomodo illae figurae concavae oriuntur, quamnam formam accipiunt et quomodo earum anguli plani, anguli positionis, cetera, ab iis, quae in tetraëdro sunt, dependent.

Hac in re sufficiens erit, ut unam tantummodo figurarum concavarum singularum specierum contemplemur, quoniam ceterae ejusdem speciei eodem modo oriuntur, et ab iis tantummodo differunt quod ad magnitudinem angulorum planorum, planorum lateralium et costarum tetraëdri, quibuscum relationem habent.

Cum primo loco tria plana lateralia ABD, ABC et ACD, quae in cuspide anguli solidi A tetraëdri concurrant, versus omnes plagas producantur, tum secant se invicem ita in cuspide A, ut alter angulus solidus trilateralis nascatur, cujus cuspes in eodem puncto A situs est, et cujus anguli plani, ut etiam anguli positionis, ordine obverso sumti, aequales sunt illis, qui adsunt in angulo solido A tetraëdri. At vel sic tamen latus externum singulorum planorum lateralium tetraëdri constituet latus internum planorum lateralium alterius anguli solidi. Fig. 6 et 7.

Et vix observari opus est, quod ejusdem speciei anguli solidi per productionem omnium planorum lateralium tetraëdri in omnibus cuspidibus formentur; et cum, secundum §. 5, in omni tetraëdro semper quatuor anguli solidi inveniantur, orientur et quatuor anguli solidi trilaterales.

§. 23.

Si, secundo loco, tria plana lateralia ABD, BCD et ACD tetraëdri ABCD in infinitum pro- Fig. 6 et 8.

producantur in directione costarum DA, DB, DC, quae omnes concurrunt in puncto D, ad d, d' et d'', tum oritur indeterminatum spatium solidum dAB$d'd''$C, quod definitur internis lateribus productionum dABd', d'BCd'' et dACd'' trium planorum lateralium et externo latere quarti plani lateralis ABC tetraëdri ipsius, contra quod illa figura concava est indeterminata.

Hanc autem figuram concavam accuratius contemplantes, videbimus, quod in illa tres anguli solidi A, B et C reperiuntur, quorum singuli ex tribus angulis planis constant, ut, exempli gratia, angulus solidus A ex angulis planis BAC, BAd et CAd, quorum BAC angulus ipse est et duo ceteri sunt supplementa angulorum planorum BAD et CAD, qui angulum solidum A tetraëdri ABCD efficiunt.

Porro in hac figura concava occurrunt anguli positionis efg, cetera, quibus inclinatio duarum sibi invicem adjacentium productionum planorum lateralium determinatur, et quoniam plana lateralia, per eorum productionem, nullam mutationem in eorum positione subeunt, hi anguli positionis debent esse iidem, quibus inclinatio planorum lateralium ipsorum tetraëdri determinatur; et tandem in hac figura concava inveniuntur anguli positionis hik, cetera, qui productionibus planorum lateralium et quarto plano tetraëdri definiuntur, et hi apparent esse supplementa angulorum positionis, quos producta plana lateralia cum quarto plano in tetraëdro ipso constituunt.

Perspicuum est, idem, quod de origine et forma indeterminati spatii solidi dAB$d'd''$C jam diximus, etiam valere de iis, quae eodem modo in tribus ceteris planis lateralibus tetraëdri oriuntur, si omnia ejus plana lateralia versus omnes plagas in infinitum producantur; quamobrem concludere possumus, quod per illam productionem quatuor hujus speciei indeterminata spatia solida formentur, in quibus eaedem proprietates locum habent, quas in una ostendimus.

Illae hoc modo ortae figurae concavae considerari possunt tanquam, ut ita dicam, *truncata tetraëdra*, quorum plana superiora sunt plana lateralia tetraëdri et quorum plana inferiora proponi possunt tanquam in infinitum distantia; unde et in posterum haec indeterminata spatia solida, ut ab aliis distinguantur, hoc nomine indicabimus.

§. 24.

Tandem tertio loco nobis adhuc contemplanda est illa species figurarum concavarum, quae in costis tetraëdri per productionem omnium planorum lateralium formantur, atque, ex nostro judicio, facili negotio ex consideratione duarum antecedentium specierum deduci possunt.

Fig. 6 et 9. Sint dABd' et cABc' productiones duorum planorum lateralium tetraëdri, quae se invicem in costa AB secant, tum pertinent earum interna latera ad truncata tetraëdra, (in

(in antecedenti § a nobis contemplata), quae in planis lateralibus formantur, quorum $cABc'$ et $dABd'$ productiones sunt et externa latera harum productionum simul inserviunt formationi illius figurae concavae, quam hic contemplamur.

Si porro productiones dAc et $c'Bd'$ tertii et quarti plani lateralis, euntes per fines costae AB, simul cum antecedentibus productionibus contemplemur, tunc videbimus, quod externa latera harum productionum dAc et $c'Bd'$ angulos solidos trilaterales, in cuspidibus A et B tetraëdri positos, formare juvant (vide §. 22), et quod interna latera harum productionum cum externis lateribus $dABd'$ et $cABc'$ in punctis A et B angulos solidos trilaterales constituunt, unde igitur figura $dAcc'Bd'$ nascitur, quae contra costam AB infinita est.

In hac figura concava igitur angulus planus dAc aequalis est illi angulo plano tetraëdri, qui in puncto A formatur per costas, quarum Ad et Ac productiones sunt; anguli dAB et cAB fiunt supplementa angulorum, qui formantur per costam AB illasque costas tetraëdri, quarum iterum Ad et Ac productiones efficiunt. Idem valeat de angulis planis, qui angulum solidum in puncto B constituunt.

Porro anguli positionis, inclinationem planorum lateralium in hac figura concava determinantes, in censum veniunt, et hi sunt numero quinque, quorum unus fgh formatur duobus planis lateralibus $dABd'$ et $cABc'$, hic angulus positionis, propter sectionem duorum productorum planorum lateralium in costa AB, aequalis est angulo positionis tetraëdri in eadem costa, quatuor reliqui in hac figura occurrentes anguli positionis ejus planis lateralibus dAc et $dABd'$ cetera determinantur, ut, exempli gratia, angulus ikl; hic angulus est supplementum anguli positionis planorum lateralium tetraëdri, quae se invicem secant in costa, cujus Ad est productio. Eodem modo tres reliqui sunt supplementa angulorum positionis planorum lateralium tetraëdri, quae se invicem in illis costis secant, quarum Ac, Bc' et Bd' sunt productiones.

Sic, uti in duabus antecedentibus speciebus figurarum concavarum locum habet, ut scilicet in omnibus planis lateralibus et cuspidibus tetraëdri ejusdem speciei figurae concavae occurrant, ita oriuntur in omnibus costis tetraëdri indeterminata spatia solida, quod ad speciem attinet, aequalia illis, quae ultimo loco contemplati sumus, et haec igitur erunt sex numero, quoniam sex sunt costae in tetraëdro (§. 7), quae brevitatis causa, ut distinguantur a duabus aliis speciebus, *interstitia* vocabimus, inprimis quia inter duas singularum antecedentium specierum, de quibus jam locuti sumus, inveniuntur.

Patet igitur ex dictis in hacce et duabus antecedentibus §§, quod productione planorum lateralium tetraëdri versus omnes plagas quatuordecim indeterminata spatia solida oriuntur, quorum quatuor in cuspidibus, quatuor in planis lateralibus et sex reliqua in costis posita sunt. quae omnia contra tetraëdrum sunt infinita.

§. 25.

Postquam originem et qualitatem omnium possibilium indeterminatorum spatiorum solidorum, quae extra tetraëdrum productione infinita hujus planorum lateralium versus omnes plagas oriuntur, contemplati sumus, nobis transeundum est ad inquisitionem: an in omnibus illis figuris concavis sphaerae describi poterant, et si hoc verum sit, quaenam est quantitas earum radiorum.

Prima inquisitionis pars huc redit: an intra formatas figuras concavas punctum invenitur aeque longe ab omnibus ejus planis lateralibus distans, in quo tunc centrum sphaerae positum erit, ita ut omnia plana lateralia per hancce tangantur.

Solutio quaestionis, quomodo in angulo solido trilaterali sphaera describi vel potius linea determinari potest, in qua centrum talis sphaerae invenitur, nobis viam monstrabit, ut possibilitatem vel inpossibilitatem sphaeram describendi in figuris concavis, quae harum omnia plana lateralia tangit, inveniamus. Jam enim vidimus, quod in omnibus tribus figurarum concavarum speciebus modo anguli solidi trilaterales occurrunt et igitur solutio hujus quaestionis ad singulos angulos solidos omnium figurarum concavarum applicari potest atque hinc derivatur, quomodo de possibilitate vel inpossibilitate sphaeram describendi in singulis figuris concavis judicandum sit.

§. 26.

Primo loco contemplabimur illas figuras concavas, quae in cuspidibus tetraëdri formantur, quoniam hae, uti in §. 22 ostendimus, solummodo anguli solidi trilaterales sunt.

Fig. 7. Sit $Abcd$, per productiones planorum lateralium tetraëdri ABCD, formatus angulus solidus trilateralis, in cuspide A ejus positus. Explicetur nunc hic angulus solidus trila-

Fig. 10. teralis in plano ita, ut dAb, bAc et cAd' ejus plana lateralia proponant et describatur ex A cum arbitrario radio arcus $dbcd'$. Tum sumatur arcus cG = arco db et arcus GH = arco cd'; secetur arcus bH in duas partes aequales in L, et sit arcus bK = arco bL atque arcus cM = arco cL. Jam si per K, L et M ducantur AK, AL et AM; tum in harum directione plana lateralia anguli solidi trilateralis per sphaeras in eo descriptas tangentur, et ergo hae lineae rectae sunt harum sphaerarum *lineae tangentes* per cuspidem A euntes.

Si enim, ut hoc propositum demonstremus, chordae KL et LM ducantur, tum hae sunt

Fig. 11. perpendiculares ad Ab et Ac, deinde Mh', Kh perpendicularibus ad Ad' et Ad ductis; erit Ah = Ah'. Et si porro haec ita constructa figura rite secundum Ab, Ac complicetur, iterum oritur angulus solidus trilateralis $Abcd$, et inclinatio hujus planorum lateralium tum mensuratur angulis KfL, LgM et MhK, quoniam Kf, fL, cetera, perpendiculares sunt ad formatas costas Ab cetera.

Cum

Cum deinde in plano $Kf L$ ex punctis K et L perpendiculares ad Kf et fL erigantur, hae etiam erunt perpendiculares planis dAb et bAc, quia planum KfL perpendiculares est duobus planis dAb et bAc (11). Hae perpendiculares se invicem alicubi in puncto P secare debent; quia ex natura anguli solidi $\angle KfL < 2 ⌊$ est; et erit $PK = PL$.

Nam si Pf ducatur, in triangulis PfK et PfL, propter $\angle PKf = \angle PLf = ⌊$, et $Kf = Lf$; est $PK = PL$ et etiam $\angle PfK = \angle PfL$, id est, angulus positionis LfK per fP in duabus aequalibus partibus dividitur, et haec observatio nobis deinceps utilis erit.

Jam recta PM, quae ex ita determinato puncto P perpendicularis ad gM demittitur, cadet in puncto M, quia PM sectio communis est duorum planorum LgM et MhK, quae duo perpendicularia sunt eidem plano dAc. Et ex aequalitate triangulorum LPg et MPg sequitur, (eodem modo ut de PK et PL supra ostendimus), quod $PM = PL = PK$ sit, id est, punctum P aeque longe distat ab omnibus planis lateralibus anguli solidi trilateralis, et hinc sphaera, cujus radius aequalis sumatur PK, plana lateralia in punctis K, L et M tanget.

Non solum autem hoc punctum P aeque longe distat a tribus planis lateralibus, sed omnia puncta, in recta linea posita, quae per cuspidem A et hoc punctum P transit, aeque longe distant ab omnibus planis lateralibus (hoc demonstrari potest ex similitudine triangulorum APL, aPl cetera).

Et hinc sequitur, quod omne punctum hujus rectae considerari potest tanquam centrum sphaerae, quae omnia plana lateralia anguli solidi trilateralis tanget, ita ut in quatuor indeterminatis spatiis solidis, quae in cuspidibus tetraëdri formantur, sphaerae quidem describi queant, quarum autem radii ex arbitrio sumi possunt, et ita dicere licet, quod in illis figuris concavis numerus infinitus sphaerarum describi poterit, quare hae sphaerae ad determinatum numerum non referri possunt.

§. 27.

Ex iis, quae in antecedenti § jam diximus, certum constat, quod in omni angulo solido trilaterali sphaera describi possit, et cum igitur figura concava ex pluribus angulis solidis trilateralibus composita est (uti in fig. 13), tum idem obtinet in singulis angulis solidis A, B, C hujus figurae concavae, et in singulis planis lateralibus, quibus hi anguli solidi A, B, C formantur, occurrunt lineae tangentes Ag, gB, cetera; si jam qualitas hujus adsumtae figurae concavae talis est, quod duae lineae tangentes ut Ag, Bg duorum angulorum solidorum A et B in plano laterali $dABd'$, pertinenti ad illos angulos so-

Fig. 13.

(11) Hujus rei veritas in determinanda perpendiculari tetraëdri in art. 1. §. 11. jam demonstrata est.

solidos, ita sunt positae, ut se invicem secent, tum punctum sectionis g tangens erit duarum sphaerarum, quae in duobus illis angulis solidis descriptae sunt et centra harum sphaerarum etiam in eodem puncto P concurrent.

Erigatur enim ex puncto sectionis g perpendicularis Pg in plano dABd', tum centra sphaerarum, quae in angulis solidis A et B descriptae sunt atque planum laterale dABd' in puncto g tangent, in eadem perpendiculari posita esse debent, et quidem in puncto hujus lineae rectae, quod invenitur, quando angulus positionis gNg' per rectam NP in duas partes aequales dividitur (§. 26). Quoniam jam angulus positionis gNg' ad duos angulos solidos A et B pertinet, centra harum duarum sphaerarum in eodem puncto P posita erunt, ita ut duae sphaerae ad unam transiturae sint, quae quatuor plana lateralia figurae concavae tanget.

Et hinc perspicuum est, quod sine conditione, supra a nobis tradita, duae sphaerae in angulis solidis A et B descriptae ad unam transire non possint.

§. 28.

Nunc transibimus ad inquisitionem: num in truncatis tetraëdris lineae tangentes semper tales sint, ut se invicem in plano laterali, ad horum duos angulos solidos pertinenti, secent.

Fig. 6 et 8. Fig. 12. Ponamus dAB$d'd''$C truncatum tetraëdrum (in §. 23. ulterius descriptum), in plano laterali ABC tetraëdri positum, et hoc explicetur in plano, ita ut ABC, dABd', d'BCd'' et d''CAd hujus plana lateralia proponant, tum erunt dAB, BAC et CAd anguli plani, qui angulum solidum trilateralem in puncto A constituunt, et d'BA, ABC et CBd erunt anguli plani, qui illum efficiunt in puncto B. Cum jam ad angulum solidum trilateralem A eadem constructio applicetur, quam in §. 26. tradidimus, ut per eam angulus gAB determinetur, tum erit ex constructione:

$$\text{arcus } cG = \text{arc. } bd; \text{ ergo:}$$

Fig. 10.

$$\text{arc. } cG + \text{arc. } bc + \text{arc. } cd' = \text{arc. } bd + \text{arc. } bc + \text{arc. } cd'$$

sed:

$$\text{arc. } bc = \text{arc. } cH + \text{arc. } Hb = \text{arc. } cH + 2 \text{ arc. } bL$$

et:

$$\text{arc. } cG + \text{arc. } cH = \text{arc. } GH = \text{arc. } cd'$$

hisce valoribus in antecedenti aequatione substitutis; erit:

$$2 \text{ arc. } bL + 2 \text{ arc. } cd' = \text{arc. } db + \text{arc. } bc + \text{arc. } cd'$$

unde:

$$\text{arc. } bL = \tfrac{1}{2} (\text{arc. } db + \text{arc. } bc + \text{arc. } cd') - \text{arc. } cd'; \text{ sive:}$$

$$\angle gAB = \tfrac{1}{2} \angle dAB + \tfrac{1}{2} BAC - \tfrac{1}{2} \angle CAd.$$

sed ex §. 23 sequitur (si scilicet easdem annotationes teneamus, quas antea jam adsumsimus) $\angle d$AB $=$ supp. (a, β), $\angle$CAd $=$ supp. (c, β) et $\angle$BAC $= (a, c)$.

Hisce valoribus in antecedenti aequatione substitutis, mutatur illa in hanc:

$\angle g$AB

$$\angle\, gAB = \tfrac{1}{2}(a,\, c) + \tfrac{1}{2}(c,\, \beta) - \tfrac{1}{2}(a,\, \beta)$$

et $\tfrac{1}{2}((a,\, c) + (a,\, \beta) + (e,\, \beta)) = S$ posito; tum erit:

$$\angle\, gAB = S - (a,\, \beta) \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (f)$$

id est, angulus, quem linea tangens Ag cum costa AB efficit, aequalis est dimidio summae angulorum planorum tetraëdri in cuspide A, demto illo angulo plano in eodem puncto, quem costa AB efficit cum illa costa, cujus productio est costa Ad tetraëdri truncati.

Itidem, si eadem constructio ad explicatum angulum solidum trilateralem in puncto B applicetur, erit:

$$\angle\, gBA = \tfrac{1}{2}\angle\, d'BA + \tfrac{1}{2}\angle\, ABC - \tfrac{1}{2}\angle\, CBd'$$

unde habemus simili reductione et observando:

$$\angle\, d'BA = \text{supp.}(a,\, \gamma),\ \angle\, CBd' = \text{supp.}(b,\, \gamma),\ \angle\, ABC = (a,\, b)$$

atque $\tfrac{1}{2}((a,\, \gamma) + (a,\, b) + (b,\, \gamma)) = S'$

$$\angle\, gBA = S' - (a,\, \gamma) \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (g)$$

et sic obtinetur conjunctione duarum aequationum (f) et (g):

$$\angle\, gAB + \angle\, gBA = S + S' - (a,\, \beta) - (a,\, \gamma).$$

Jam esse debebit $S + S' - (a,\beta) - (a,\gamma) < 2\llcorner$. Nam si hoc falsum sit, ponamus $S + S' - (a,\, \beta) - (a,\, \gamma) \geqq 2\llcorner$, tum erit $2S + 2S' - 2(a,\, \beta) - 2(a,\, \gamma) \geqq 4\llcorner$; si jam hoc a summa omnium angulorum planorum, quae in tetraëdro inveniuntur, et quorum summa aequalis octo rectis est (uti sequitur ex §. 2.), abstrahamus; habetur:
$(b,\, c) + 2(a,\, \beta) + 2(a,\, \gamma) + (\beta,\, \gamma) + (b,\, \alpha) + (c,\, \alpha) + (\alpha,\, \gamma) + (\alpha,\beta) \leqq 4\llcorner$

Haec expressio iterum facili reductione et observando $(a,\, \beta) + (a,\, \gamma) = 180^\circ - (\beta,\, \gamma)$ ad sequentem reducitur:

$$(b,\, c) + (b,\, \alpha) + (c,\, \alpha) + (\alpha,\, \gamma) + (\alpha,\, \beta) \leqq (\beta,\, \gamma)$$

et hujus rei absurditas clare patet, cum jam ex natura anguli solidi $(\alpha,\, \beta) + (\alpha,\, \gamma) > (\beta,\, \gamma)$ esse debet.

Unde tunc sequitur, quod $\angle\, gAB + \angle\, gBA < 2\llcorner$ erit, et Ag et Bg ita se invicem in plano $dABd'$ alicubi in puncto g secabunt, quare secundum ea, quae antea diximus, in truncato tetraëdro sphaera describi poterit, quae hujus omnia plana lateralia simul tanget.

§. 29.

Si jam, postquam gg' ducta est, figura iterum rite secundum AB, BC, AC complicetur, ita ut Ad et Ad, Bd' et Bd', Cd'' et Cd' in se invicem cadant, atque ex punctis Fig. 13. g et g' perpendiculares Pg et Pg' ad gN et $g'N$ erigantur, tum erit harum punctum

sec-

sectionis P centrum inscriptae sphaerae (ut ex antea dictis patet) et Pg ejus radius erit, qui nunc sequenti modo determinatur.

Contemplemur hunc in finem triangulum ABg, tum habetur in hoc ex doctrina trigonometriae:

$$a : Ag = \sin. AgB : \sin. ABg.$$

Substitutione valorum, qui in aequatione (f) et (g) inventi sunt et observando $\angle AgB = 180^\circ - (gAB + ABg)$ atque $\sin. q = \sin. (180^\circ - q)$; haec mutatur in sequentem:

$$Ag = a \times \frac{\sin. (S' - (a, \gamma))}{\sin. (S - (a, \beta) + S' - (a, \gamma))} \quad \ldots\ldots (h)$$

Porro in triangulo AgN, propter $\angle ANg = \llcorner$, erit:

$$gN = Ag \times \sin. (S - (a, \beta))$$

unde auxilio aequationis (h) derivatur:

$$gN = a \times \frac{\sin. (S - (a, \beta)) \sin. (S' - (a, \gamma))}{\sin. (S - (a, \beta) + S' - (a, \gamma))} \quad \ldots\ldots (i)$$

hac aequatione inventa, Pg ex triangulo PgN facile invenitur. Nam in hoc triangulo iterum habetur secundum formulam trigonometriae notissimam:

$$Pg = gN \times \text{tang.}\ gNP$$

unde et ex antecedenti aequatione (i) erit:

$$gP = a \times \text{tang.}\ gNP \times \frac{\sin. (S - (a, \beta)) \sin. (S' - (a, \gamma))}{\sin. (S - (a, \beta) + S' - (a, \gamma))} \quad \ldots (k)$$

Sed nunc est secundum §. 26, $\angle gNP = \frac{1}{2} \angle gNg'$; $\angle gNg' = 180^\circ - A$ (quod truncata tetraëdra contemplantes jam in §. 23. vidimus), et ergo $\angle gNP = 90^\circ - \frac{1}{2} A$.

Unde, si radius Pg per R proponatur, erit:

$$R = a \cot. \tfrac{1}{2} A \times \frac{\sin. (S - (a, \beta)) \sin. (S' - (a, \gamma))}{\sin. (S - (a, \beta) + S' - (a, \gamma))} \ (12) \quad \ldots (l)$$

sive

(12) Si tetraëdrum regulare fit ita ut omnes anguli plani aequales sint, et quidem singuli 60°; tunc erit in nostra formula $S - (a, \beta) = S' - (a, \gamma) = 30^\circ$; ergo:

$$R = a \frac{\sin.^2 30^\circ}{\cos. 30^\circ} \cot. \tfrac{1}{2} A \text{ sive } R = \tfrac{1}{2} a \text{ tang. } 30^\circ \cot. \tfrac{1}{2} A.$$

Sed tang. $30^\circ = \frac{1}{3} \sqrt{3}$ et tang. $\frac{1}{2} A = \frac{1 - \cos. A}{\sin. A} = \frac{1}{\sqrt{2}}$ (quod sequitur ex nota 8); ergo: $\cot \frac{1}{2} A = \sqrt{2}$.

unde:

$$R = \tfrac{1}{6} a \sqrt{6}.$$

Cum jam notum est, quod radius sphaerae in tetraëdro regulari exprimitur per $\frac{1}{12} a \sqrt{6}$. (Videatur J. de Gelder, *Beginselen der Meetkunst*, B. IX. §. 839.) hinc patet, quod in hoc casu radius sphaerae in tetraëdro descriptae dimidium sit externae sphaerae in planis lateralibus tetraëdri.

sive: $$R = \frac{a \cot. \frac{1}{2} A}{\cot. (S - (a, \beta)) + \cot. (S' - (a, \gamma))} \quad \ldots \quad (m)$$

Si nunc in hac aequatione occurrentes quantitates in functionibus costarum reducantur; tum habetur post in hac re necessarias reductiones:

$$R = \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{4(h' + h'' + h''' - h)}$$

Sive, si $\frac{1}{2}(h + h' + h'' + h''')$ per σ proponitur, quae expressio dimidiam superficiem tetraëdri indicat, erit:

$$R = \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{8(\sigma - h)} \quad \ldots \ldots \ldots \quad (9)$$

Ex hac formula patet, quod radii quantitas per $\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}$ exprimitur, et haec expressio dividenda est per dimidiam superficiem tetraëdri, demto plano laterali, quod externe tangitur, octies sumptam.

§ 30.

Ita pro uno indeterminatorum spatiorum solidorum in planis lateralibus tetraëdri formatorum, possibilitate ut sphaera in hoc inscriptibilis sit, demonstrata, ejusque radii quantitate determinata, hoc eodem modo pro indeterminatis spatiis solidis in reliquis tribus planis lateralibus fieri poterit, ita ut radii harum sphaerarum exprimantur per sequentes formulas, in quibus R', R'' et R''' proponunt radios sphaerarum, quae plana lateralia h', h'' et h''' tetraëdri externe tangunt:

$$\left.\begin{aligned} R' &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{8(\sigma - h')} \\ R'' &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{8(\sigma - h'')} \\ R''' &= \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{8(\sigma - h''')} \end{aligned}\right\} \quad \ldots \ldots \ldots \quad (9')$$

§. 31.

Ex formulis (9) et (9') mutua ratio radiorum illarum sphaerarum, quarum quantitatem in duabus antecedentibus §§ determinavimus, nunc facile derivatur et sequentibus aequationibus proponitur:

$$\left.\begin{array}{l}
\frac{R}{R'} = \frac{\sigma - h'}{\sigma - h} \\
\frac{R}{R''} = \frac{\sigma - h''}{\sigma - h} \\
\frac{R}{R'''} = \frac{\sigma - h'''}{\sigma - h} \\
\frac{R'}{R''} = \frac{\sigma - h''}{\sigma - h'} \\
\frac{R'}{R'''} = \frac{\sigma - h'''}{\sigma - h'} \\
\frac{R''}{R'''} = \frac{\sigma - h'''}{\sigma - h''}
\end{array}\right\} \ldots\ldots\ldots\ldots (10)$$

Inde patet, quod radii harum sphaerarum sunt in ratione inversa dimidiae superficiei tetraëdri, demto plano laterali, quod externe tangitur (13).

§. 32.

Nunc nobis inquirendum est: an in illa specie indeterminatorum spatiorum solidorum, sive in interstitiis, quae per productionem versus omnes plagas planorum lateralium tetraëdri in hujus costis formantur, sphaerae describi poterunt, et si hoc verum sit, ut harum radios determinemus.

Fig. 6 et 9. Fig. 14 et 15.

Ut possibilitatem vel impossibilitatem sphaeras in illis figuris concavis describendi ostendamus, figura concava in costa AB tetraedri posita, eodem modo uti de jam contemplatis figuris concavis diximus, in plano explicetur ita, ut $dABd'$, dAc, $cABc'$ et $c'Bd'$ hujus plana lateralia proponant.

Si nunc iterum similis constructio, qua pro reliquis figuris concavis usi sumus, ad duos explicatos angulos solidos A et B applicetur; tum habetur:

$$\angle\, gAB = \tfrac{1}{2} \angle\, dAB + \tfrac{1}{2} \angle\, BAc - \tfrac{1}{2} \angle\, cAd$$

$$\text{et} \quad \angle\, gBA = \tfrac{1}{2} \angle\, ABd' + \tfrac{1}{2} \angle\, ABc' - \tfrac{1}{2} \angle\, c'Bd'$$

Sed secundum §. 24. $\angle\, dAB =$ supp. (a, β), $\angle\, BAc =$ supp. (a, c), $\angle\, cAd = (c, \beta)$, $\angle\, ABd' =$ supp. (a, γ), $\angle\, ABc' =$ supp. (a, b) et $\angle\, c'Bd' = (b, \gamma)$.

His-

(13) Ex formulis inventis, quibus mutua ratio radiorum externarum sphaerarum in planis lateralibus tetraëdri exprimitur, clare patet pulcherrima analogia, quae inter triangula plana et tetraëdra adest; cum mutua ratio externorum circulorum in lateribus trianguli in relatione ad hujus ambitum eodem modo exprimitur, uti hoc de externis sphaeris in relatione ad superficiem tetraëdri vidimus. Videatur de iis, quae hic de triangulis planis breviter diximus: *Correspondance Mathematique et Physique*, Tom. I. pag. 187. et etiam consulatur J. de Gelder: *Meetkundige Analysis*, uitgegeven door het Wiskundig Genootschap: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven.* I Deel, 1 Stuk, §. 182.

Hisce valoribus in duabus antecedentibus aequationibus substitutis; erit:

$$\angle\, gAB = 180^\circ - S$$

$$\angle\, gBA = 180^\circ - S'$$

si nempe S et S' eandem significationem habent ut in §. 28.

Hisce duabus ultimis aequationibus conjunctis; habetur:

$$\angle\, gAB + \angle\, gBA = 360^\circ - (S + S')$$

et perspicuum est, quod valor $360^\circ - (S + S')$ dependeat a valore $(S + S')$; quoniam 360° constans est.

Jam tres casus pro $S + S'$ locum habere possunt, scilicet $(S + S') \lesseqgtr 180^\circ$ esse potest, verum tamen semper $S + S' > 0$ et $< 360^\circ$ esse debet.

Ponamus igitur $(S + S') \lesseqgtr 180^\circ$, tum debet esse $360^\circ - (S + S') \gtreqless 180^\circ$. In duobus prioribus casibus Ag et Bg se invicem nunquam in plano $dABd'$ secant, sed in ultimo casu in hoc plano $dABd'$ alicubi in puncto g se invicem secare debent, et igitur tantummodo in hoc casu sphaera in indeterminato spatio solido $dAcc'Bd'$ describi poterit, qua omnia hujus plana lateralia simul tanguntur (§. 27.). Fig. 14. Fig. 15.

Et hinc patet, quod summa sex angulorum planorum, quibus duo anguli solidi A et B tetraëdri formantur adjacentes ad costam AB, major esse debet quatuor angulis rectis, ut sphaera in figura concava, in hac costa tetraëdri collocata, inscriptibilis sit.

Non opus erit, ut haec conditio pro reliquis interstitiis ulterius demonstretur, cum hoc ex eodem ratiocinio sponte sequitur.

Ex supra dictis facile derivare possumus possibilitatem vel inpossibilitatem, ut sphaera describatur in illo indeterminato spatio solido, quod formatur in costa CD opposita illi, quam jam contemplati sumus.

Si hunc in finem per S'' et S''' proponatur dimidia summa angulorum planorum, quibus duo reliqui anguli solidi C et D tetraëdri formantur; tum secundum §. 2. erit:

$$S + S' + S'' + S''' = 4 \llcorner$$

et jam ex antea dictis est:

$$S + S' \lesseqgtr 180^\circ$$

unde:

$$S'' + S''' \gtreqless 180^\circ.$$

In primo horum trium casuum in figura concava, in costa AB posita, sphaera describi non poterit, sed quidem in illa, quae in opposita costa CD est collocata; in secundo casu in nullo duorum indeterminatorum spatiorum solidorum, quae in duabus se invicem oppositis costis AB et CD collocata sunt; et in tertio casu plane contrarium primi casus locum habet, ita ut in una duarum figurarum concavarum, quae in oppo- Fig. 6.

 si-

sitis costis a et α sive AB et CD collocatae sunt, sphaera inscriptibilis sit, quae hujus plana lateralia simul tangit, si modo summa sex angulorum planorum, quibus duo anguli solidi adjacentes ad costam AB formantur, major vel minor sit quatuor angulis rectis; quoniam, cum summa horum angulorum planorum aequalis sit quatuor rectis, tum etiam summa angulorum planorum, quibus duo reliqui anguli solidi tetraëdri formantur, aequalis fieri debet quatuor angulis rectis, et ergo in nulla duarum figurarum concavarum, quae in duabus costis AB et CD sunt collocatae, sphaera describi poterit, quae omnia plana lateralia tangit.

Simile ratiocinium valet etiam pro reliquis sibi invicem oppositis costis, ita ut ex iis, quae jam ostendimus, sequentia derivari possint.

Si summa sex angulorum planorum, qui duos angulos solidos A et B, C et D, A et C cetera tetraëdri efficiunt, quomodo hi anguli solidi etiam sumantur, non aequalis est quatuor rectis, in una duarum figurarum concavarum, quae per productionem omnium planorum lateralium tetraëdri in sibi invicem oppositis costis formantur, sphaera describi potest, et igitur in omnibus tres sphaerae describi poterunt.

Si secundo loco summa angulorum planorum, quibus duo anguli solidi, exempli gratia A et B, tetraëdri constituuntur, aequalis sit quatuor rectis, et ergo etiam summa angulorum planorum, duos reliquos angulos solidos C et D constituentium, aequalis est quatuor rectis; sed si summa angulorum planorum, quibus unus angulorum solidorum A et B formatur, cum summa angulorum planorum, qui unum angulorum solidorum C et D efficiunt, quomodo hi anguli solidi etiam sumantur, non aequalis sit quatuor rectis, in una figurarum concavarum, quae in sibi invicem oppositis costis AC et BD, CB et AD collocatae sunt, sphaera describi poterit, et igitur in hoc casu tantummodo in duabus figuris concavis sphaerae describi possunt.

Et si tertio loco tres anguli solidi tales sint, ut summa angulorum planorum, qui illorum duos efficiunt, semper aequalis sit quatuor rectis, tum tetraëdrum erit regulare, et in hoc casu est inpossibile, ut sphaerae in figuris concavis, quae in costis sunt positae, describi poterint, quibus omnia plana lateralia harum figurarum concavarum tanguntur.

Hinc ergo sequitur, quod nunquam pauciores quam duae et plures quam tres sphaerae in interstitiis, quae in costis tetraëdri irregularis posita sunt, describi poterint, et hoc dependet a forma tetraëdri, uti jam antea ostendimus.

Ergo si dicta hujus §. et §. 28. in unum contrahuntur, concludere possumus, quod numerus sphaerarum, quae in omnibus indeterminatis spatiis solidis per infinitam productionem planorum lateralium irregularis tetraëdri formatis describi possunt, erit sex vel septem, quarum sphaerarum semper quatuor in tetraëdris truncatis sunt collocatae, quae ergo tria producta plana lateralia tetraëdri interne et quartum planum laterale externe tangunt, et reliquae duae vel tres sphaerae in interstitiis sunt positae, quae ita que duo producta plana lateralia interne et duo externe tangunt.

Nu-

Sua sponte patet, quod ad hunc numerum non pertinent illae sphaerae, quae describi possunt in angulis solidis trilateralibus, qui per infinitam productionem planorum lateralium in cuspidibus formantur, cum harum numerus est infinitus.

§. 33.

Jam igitur ostendimus, quod in indeterminatis spatiis solidis, quae per productionem planorum lateralium in costis tetraëdri irregularis oriuntur, in nonnullis casibus sphaerae describi possunt; nunc nobis restat, ut quantitatem harum radiorum determinemus; et hoc fieri potest eodem modo, quo in §. 29. magnitudinem radiorum illarum sphaerarum, quae in truncatis tetraëdris describi possunt, determinavimus, quam ob rem hoc breviter tractabimus.

Posita igitur possibilitate, ut in figura concava, in costa AB collocata, sphaera describi possit, tum Ag' et Bg' se invicem in plano laterali $cABc'$ alicubi in puncto g' secant, et erit in triangulo ABg', observando $\angle g'AB = 180° - S$ et $\angle ABg' = 180° - S'$ (uti ex antecedenti §. patet) Fig. 16 et 17.

$$Ag' = a \frac{\sin. S'}{-\sin. (S + S')}$$

Deinde triangulo $Ag'N$ (14) contemplato, ita habetur:

$$g'N = \frac{a \sin. S \sin. S'}{-\sin. (S + S')}$$

et tandem ex consideratione trianguli $g'NP$, si Pg' sive radius sphaerae per r exprimatur; erit:

$$r = a \text{ tang. } g'NP \frac{\sin. S \sin. S'}{-\sin. (S + S')}$$

Sed secundum §. 27 et 24, est $\angle g'NP = \frac{1}{2} \angle gNg' = \frac{1}{2} A$

unde: $$r = a \text{ tang. } \tfrac{1}{2} A \frac{\sin. S \sin. S'}{-\sin. (S + S')}$$

sive: $$r = \frac{-a \text{ tang. } \frac{1}{2} A}{\cot. S + \cot. S'} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (11)$$

§. 34.

Adhuc restant una vel duae figurae concavae in costis tetraëdri, in quibus sphaerae describi possunt, et locus illarum figurarum concavarum plane dependet iterum a forma tetraëdri, ita ut, si sumatur, quod tria indeterminata spatia solida in costis tetraëdri oc-

(14) Quoniam secundum §. 27 $g'N$ perpendicularis ad costam AB est, cadit punctum N in productione costae AB, si angulus $g'BA$ vel $g'AB$ obtusus sit, (uti ex figura 15 et 17 patet), hoc autem in determinationem quantitatis radii nullam vim habet.

occurrunt, in quibus sphaerae describi possunt, haec possint esse posita in costis, quae vel in cuspide anguli solidi concurrunt vel planum laterale tetraëdri determinant; in primo casu summa angulorum planorum, constituentium angulum solidum, in cujus costis figurae concavae sunt collocatae, major erit duobus rectis; in secundo casu summa angulorum, qui angulum solidum, oppositum adsumto plano laterali, constituunt, minor erit duobus rectis.

Radii harum sphaerarum nunc simili modo, uti hoc in §. antecedenti de uno ostendimus, determinari possunt.

Fig. 6. Ponamus igitur, quod adhuc in duabus figuris concavis sphaerae describi possunt, et quod costae, in quibus hae figurae sunt collocatae cum costa, in qua figura concava in antecedenti §. contemplata est posita, planum laterale tetraëdri determinant; tum erit, si radii sphaerarum in figuris concavis in costis BC et AC descriptarum per r' et r'' exprimantur et S'' eandem significationem habeat, uti antea diximus:

$$\left.\begin{aligned} r' &= \frac{-b \text{ tang. } \frac{1}{2} B}{\text{cot. } S' + \text{cot. } S''} \\ \text{et} \quad r'' &= \frac{-c \text{ tang. } \frac{1}{2} C}{\text{cot. } S + \text{cot. } S''} \end{aligned}\right\} \quad \ldots\ldots\ldots, \quad (11')$$

§. 35.

Posteriorem hujus commentationis partem ex nostro judicio pertractavimus, in qua tam proprietates indeterminatorum spatiorum solidorum, productione omnium planorum lateralium tetraëdri versus omnes plagas formatorum quam numerum sphaerarum, quae haec plana lateralia tam interne quam externe tangent, sic etiam radiorum quantitatem harum sphaerarum investigavimus et sic quidem hanc nostram commentationem ad finem perducere possemus, sed ut etiam sphaera descripta in tetraëdro ipso inter numerum sphaerarum referre potest, quae plana lateralia tetraëdri interne tangunt, nunc adhuc ostendemus, quod in tetraëdro ipso semper sphaera describi potest ejusque radium determinabimus et hac in re nobis patebit, quod haec omnia simili ratiocinio inveniantur uti de indeterminatis spatiis solidis diximus.

§. 36.

Fig. 18. Sit, ut possibilitatem sphaeram in tetraëdro describendi indicemus, quodcunque tetraëdrum in plano explicatum ita ut ABC, ABD, BCD et ACD hujus plana lateralia proponant. Si jam, ut quantitatem angulorum gAB et gBA inveniamus, ad duos angulos solidos A et B applicemus eandem constructionem, quae nobis viam monstravit, ut de possibilitate vel inpossibilitate sphaeras describendi in indeterminatis spatiis solidis judicare possemus, tum pervenimus tandem ad has duas aequationes:

$\angle gAB$

$$\angle gAB = S - (c, \beta)$$
$$\angle gBA = S' - (b, \gamma)$$

Hisce duabus aequationibus inter se conjunctis; habemus:

$$\angle gAB + \angle gBA = S + S' - (c, \beta) - (b, \gamma)$$

in hac aequatione valor $S + S' - (c, \beta) - (b, \gamma)$ semper minor erit quam 180°. Nam si hoc falsum sit, ponamus $S + S' - (c, \beta) - (b, \gamma) \overline{\gtrless} 180°$, tum simili ratiocinio uti in §. 28. erit $(c, \beta) + (\beta, \gamma) + (b, \gamma) + (b, c) \overline{\lessgtr} 0$. Sed hoc repugnat naturae tetraëdri. Ut enim tetraëdrum oriatur, requiritur ut singuli anguli plani majores sint quam 0; ex quo sequatur necesse est, $(c, \beta) + (\beta, \gamma) + (b, \gamma) + (b, c)$ non posse minorem quam 0. Quare $S + S' - (c, \beta) - (b, \gamma)$ semper minor erit quam 180°. Ergo Ag et Bg se invicem in plano ABC alicubi in puncto g secare debent; quare ex antea dictis sequitur, quod in tetraëdro semper sphaera describi potest.

§. 57.

Cum jam animo fingamus, quod figura postquam puncta g et g' conjuncta sunt iterum rite secundum AB, BC, AC complicetur ita ut AD et AD, BD et BD, CD et CD in se invicem cadant, tum planorum lateralium ABC et ABD inclinatio mensuratur angulo gNg'. Si deinde ex puncto g perpendicularis Pg ad planum ABC erigatur et denique angulus gNg' in duas partes aequales per NP dividiatur, tum erit ex antea dictis Pg radius sphaerae, quae in tetraëdro describi potest.

Hisce illustratis, hujus radii quantitas facile determinari potest. Nam in triangulo ABg ex formula trigonometriae usitata et observando $\angle AgB = 180° - (\angle gAB + \angle gBA) = 180° - (S + S' - (c, \beta) - (b, \gamma))$ atque sin. q = sin. $(180° - q)$ habemus:

$$Ag = \frac{a \sin. (S' - (b, \gamma))}{\sin. (S + S' - (c, \beta) - (b, \gamma))}$$

Deinde trianguli ANg consideratione obtinetur:

$$gN = Ag \sin. (S - (c, \beta))$$

sive substitutione valoris Ag, elicitur:

$$gN = \frac{a \sin. (S - (c, \beta)) \sin. (S' - (b, \gamma))}{\sin. (S + S' - (c, \beta) - (b, \gamma))}$$

Invento gN, determinari potest auxilio trianguli gNP radius Pg. Nam, si hic per R repraesentetur, in hoc triangulo ex trigonometriae doctrina erit:

$$R = a \tang. \tfrac{1}{2} A \frac{\sin. (S - (c, \beta)) \sin. (S' - (b, \gamma))}{\sin. (S + S' - (c, \beta) - (b, \gamma))}$$

sive
$$R = \frac{a \tang. \tfrac{1}{2} A}{\cot. (S - (c, \beta)) + \cot. (S' - (b, \gamma))}$$

Si

Si hujus formulae termini in functiones costarum mutantur, tum aequatione simplicius reddita invenimus:

$$R = \frac{\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))}}{8\sigma} \quad (15). \quad \ldots\ldots \quad (12)$$

F I N I S.

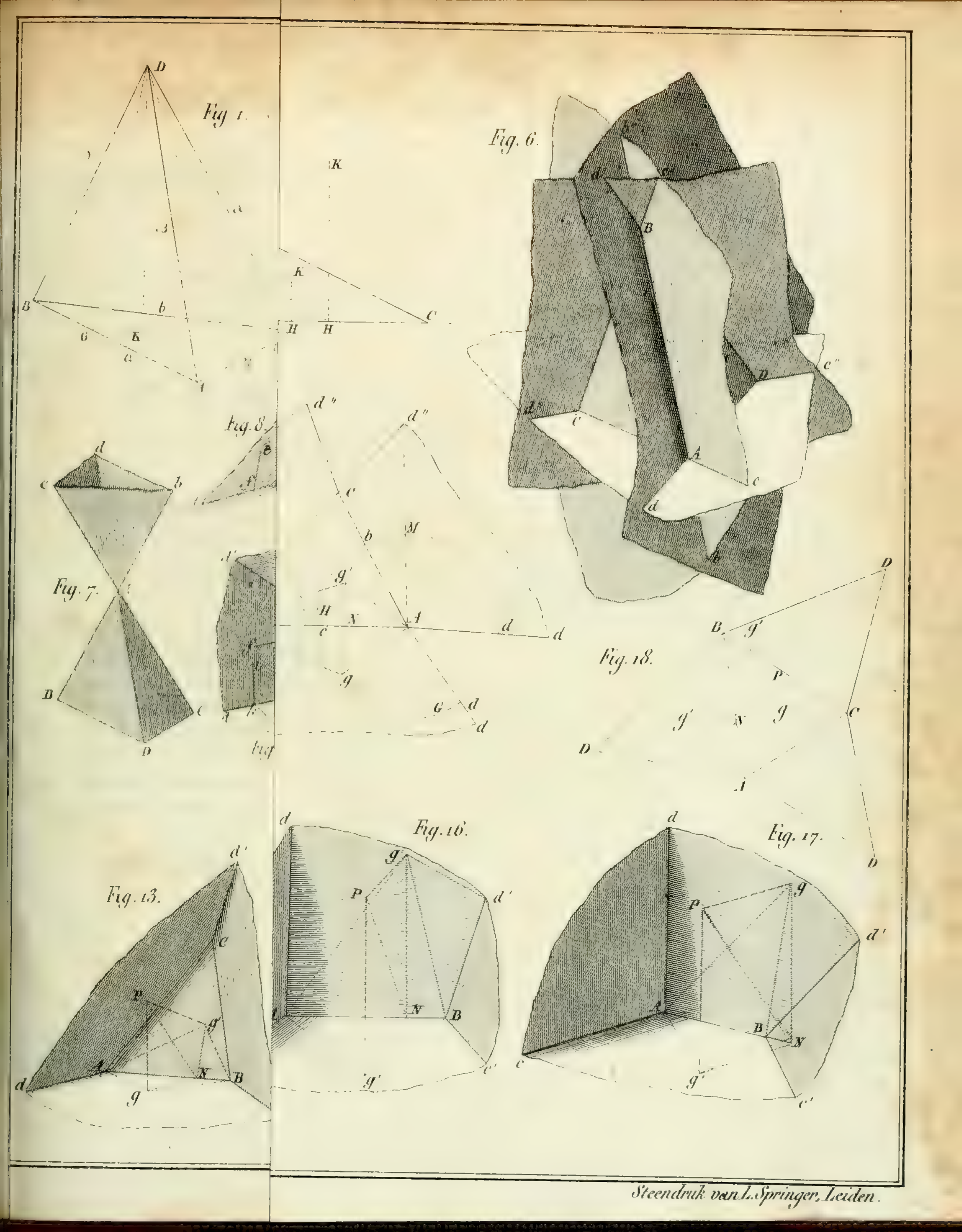
SYMBOLUM,

Mathesis scientiarum genetrix.

(15) Si tetraëdrum regulare sit, tum formula mutatur in $R = \frac{1}{12} a \sqrt{6}$. In hoc enim casu est $\sqrt{(\varkappa - (\lambda + \mu))} = a^3 \sqrt{2}$ et $\sigma = \frac{1}{2} a^2 \sqrt{3}$.

C O R R I G E N D A.

Pag.	7.	*linea*	3.	perpendicularis	*lege*	perpendiculare
«	7.	«	3.	perpendicularis	«	perpendiculare
«	7.	«	4.	perpendicularis	«	perpendiculare
«	7.	«	5.	demissus	«	demissa
«	16.	«	12.	spatiornm	«	spatiorum
«	21.	«	2.	perpendiculares	«	perpendiculare
«	21.	«	18.	aPl	«	APl
«	24.	«	22.	cot. $\frac{1}{2}$A	«	cot. $\frac{1}{2}A$

Fig. 1.
Fig. 6.
Fig. 7.
Fig. 8.
Fig. 13.
Fig. 16.
Fig. 17.
Fig. 18.
Steendruk van L. Springer, Leiden.

Steendruk van L. Springer, Leiden

DIDERICI VAN LANKEREN MATTHES,

AMSTELODAMENSIS,

LITTERARUM HUMANIORUM IN ATHENAEO AMSTELODAMENSI STUDIOSI,

COMMENTATIO

AD

QUAESTIONEM E MATHESI AB ORDINE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA A. MDCCCXXXV. PROPOSITAM:

» *Singulis costis tetraëdri irregularis magnitudine datis, omnes anguli positionis*
» *planorum lateralium et distantiae inter cuspides angulorum solidorum et*
» *plana lateralia obversa determinentur tum constructione geometrica, tum*
» *arithmetices universalis auxilio. Deinde si plana lateralia tetraëdri versus*
» *omnes plagas in infinitum producta sint numerus sphaerarum definiatur quae*
» *haec plana lateralia tam interne quam externe tangent, tum etiam radii*
» *harum sphaerarum et constructione et computatione determinandi sunt eo-*
» *rumque mutua ratio investiganda."*

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT D. VIII MENSIS FEBRUARII A. MDCCCXXXVI.

PRAEFATIO.

Inter corpora, quae planis definiuntur, tetraëdrum eundem locum occupat, quem triangulum inter figuras rectilineas, quod cum ita sit statim nobis in mentem venit, tetraëdrum pulchras atque memorabiles proprietates habeat necesse esse; attamen difficiliores formulae, quae illas proprietates inquirentibus plurimum occurrunt, nos semper deterruerunt quin eas investigemus. Eam ob rem gratias quam maximas facultati Philosophiae Lugduno-Batavae agimus quod hanc quaestionem proponens animum nostrum excitaverit ad quaerendas quasdam proprietates tetraëdri, quas igitur benevolo atque indulgenti judicio vestro V. V. C. C. submittimus.

Ut in tractanda quaestione quemdam ordinem teneremus, opusculum dividimus in quatuor capita, in 1°. investigabimus angulos positionis planorum lateralium, in 2°. determinabimus distantias inter cuspides angulorum et plana lateralia obversa, in 3°. quaeremus numerum sphaerarum, quae plana lateralia tangunt, denique in 4°. sphaerarum radios eorumque mutuam rationem considerabimus. Quamquam solutiones duarum primarum partium, quse inveniuntur in opere viri Cl. J. de Gelder, Lib. XIII. Begins. der Meetk., *elegantissimae atque brevissimae*

sunt,

sunt, tamen ne viderentur eae tantum inde desumtae esse, praesertim quoniam opus hoc in omnium fere manu est, quam poteramus, conati sumus alias solutiones investigare.

Brevitatis causa indicabimus costas datas BC, AC, AB, AD, BD, CD, *litteris minusculis* a, b, c, a', b', c'.

Plana lateralia BDC, ACD, ABD, ABC *majusculis* M, N, P, Q. *Denique angulos positionis planorum lateralium iisdem litteris ac costas, sed Graecis* α, β, γ, α', β', γ'.

COM-

COMMENTATIO

AD

QUAESTIONEM MATHEMATICAM.

CAPUT PRIMUM.

DE ANGULIS POSITIONIS PLANORUM LATERALIUM TETRAËDRI.

§. 1.

Priusquam angulos positionis planorum lateralium computamus, eorum constructionem geometricam praemittemus.

Si (fig. 1.) e vertice D tetraëdri ABCD demittitur perpendiculum in planum Q, atque ex eodem vertice D in planis M, N et P perpendicula DF, DG et DH in costas BC, AC et AB, ac si porro ducuntur e projectione E verticis D ad puncta F, G et H rectas EF, EG et EH, tunc hae rectae EF, EG et EH etiam ad rectos angulos erunt costis BC, AC et AB. Vid. J. de Gelder, *beg. der Meetk.* Lib. VIII. Theor. 8. — Recta EF igitur cum DF in uno eodemque plano erit, quod rectos angulos facit cum costa BC, et sic etiam DG cum EG, DH cum EH. Quando igitur plana lateralia M, N et P circum costas BC, AC et AB evolvimus, ita ut in unum planum veniant (fig. 2.) rectae EF cum DF, EG cum DG, EH cum DH lineas rectas efficient perpendiculares in costas BC, AC et AB. Itaque ad construendos angulos positionis planorum lateralium ducamus perpendicula DF, DG et DH quae producta in unum idemque punctum E congredientur, quod punctum projectio est verticis D; erigamus porro e puncto E perpendicula EI, EK, EL ad rectas DFE, DGE et DHE atque ducamus e punctis F, G et H rectas FI, GK et HL aequales perpendiculis DF, DG et DH, tunc manifeste EFI, EGK et EHL anguli planorum lateralium M et Q, N et Q ac P et Q erunt, adeoque EI distan-

tia

tia inter cuspidem et planum laterale obversum Q erit. Simili modo construi possunt anguli positionis planorum lateralium P et N, P et M, M et N atque distantiae inter cuspides A, B et C et plana obversa.

§. 2.

Deinde ad computandos angulos positionis planorum lateralium ponamus sphaerae alicujus centrum in quadam cuspide tetraëdri, exempli gratia, (fig. I.) in C, tunc formabitur in sphaerae hujus superficie, quae secatur planis M, N et Q, triangulum sphaericum pqr, cujus latera pq, pr, qr magnitudines angulorum ACB, ACD et ACD indicant, quum ejus anguli p, q et r anguli planorum α. β et γ' sint. Habemus jam ex theoremate notissimo (vid. J. de Gelder, *Begins. der Meetk.* Lib. VIII. §. 711.):

$$\text{Cos } p = \frac{\text{Cos. } qr - \text{Cos. } pq \text{ Cos. } pr}{\text{Sin. } pq \text{ Sin. } pr} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad (a)$$

Jam vero est: $\quad Q = \frac{1}{2} ab \text{ Sin. ACB}$

ex quo sequitur: $\quad \text{Sin. ACB} = \text{Sin. } pq = \frac{2Q}{ab}$

adeoque: $\quad \text{Cos. } pq = \sqrt{(1 - \text{Sin.}^2 pq)} = \frac{1}{ab} \sqrt{(a^2b^2 - 4Q^2)}$

sic etiam: $\quad N = \frac{1}{2} bc' \text{ Sin. ACD}$

igitur: $\quad \text{Sin. ACD} = \text{Sin. } qr = \frac{2N}{bc'}$

nec non: $\quad \text{Cos. } qr = \sqrt{(1 - \text{Sin.}^2 qr)} = \frac{1}{bc'} \sqrt{(b^2c'^2 - 4N^2)}$

deinde: $\quad M = \frac{1}{2} ac' \text{ Sin. BCD}$

ergo: $\quad \text{Sin. BCD} = \text{Sin. } pr = \frac{2M}{ac'}$

atque: $\quad \text{Cos. } pr = \sqrt{(1 - \text{Sin.}^2 pr)} = \frac{1}{ac'} \sqrt{(a^2c'^2 - 4M^2)}$

quibus valoribus laterum pq, qr et pr in aequatione (a) substitutis erit post parvam reductionem:

$$\text{Cos. } p = \text{Cos. } \alpha = \frac{a^2 \sqrt{(b^2c'^2 - 4N^2)} - \sqrt{(a^2b^2 - 4Q^2)\,(a^2c'^2 - 4M^2)}}{4M \times Q} \quad \ldots \text{ I}$$

ea-

eadem ratione inveniemus:

$$\text{Cos. } \beta = \frac{b^2 \sqrt{(a^2c'^2 - 4M^2)} - \sqrt{(a^2b^2 - 4Q^2)(b^2c'^2 - 4N^2)}}{4N \times Q}$$

$$\text{Cos. } \gamma = \frac{c^2 \sqrt{(a^2b'^2 - 4M^2)} - \sqrt{(a^2c^2 - 4Q^2)(b'^2c^2 - 4P^2)}}{4P \times Q}$$

$$\text{Cos. } \alpha' = \frac{a'^2 \sqrt{(b^2c^2 - 4Q^2)} - \sqrt{(a'^2c'^2 - 4N^2)(a'^2b'^2 - 4P^2)}}{4N \times P}$$

$$\text{Cos. } \beta' = \frac{b'^2 \sqrt{(a^2c^2 - 4Q^2)} - \sqrt{(a^2b'^2 - 4M^2)(b'^2c^2 - 4P^2)}}{4M \times P}$$

$$\text{Cos. } \gamma' = \frac{c'^2 \sqrt{(a^2b^2 - 4Q^2)} - \sqrt{(b^2c'^2 - 4N^2)(a^2c'^2 - 4M^2)}}{4M \times N}$$

§. 3.

Quoniam vero angulos positionis planorum lateralium in costis datis exprimere nos oportet, animadvertendum est, quod jam ex elementis primis novimus (vid. J. de Gelder, ib. lib. III. §. 261):

$$4M^2 = \tfrac{1}{4}(a+b'+c')(a+b'-c')(a-b'+c')(b'+c'-a) = \tfrac{1}{4}(2a^2b'^2+2a^2c'^2+2b'^2c'^2 - a^4 - b'^4 - c'^4)$$

$$4N^2 = \tfrac{1}{4}(a'+b+c')(a'+b-c')(a'-b+c')(b+c'-a') = \tfrac{1}{4}(2a'^2b^2+2a'^2c'^2+2b^2c'^2 - a'^4 - b^4 - c'^4)$$

$$4P^2 = \tfrac{1}{4}(a'+b'+c)(a'+b'-c)(a'-b'+c)(b'+c-a') = \tfrac{1}{4}(2a'^2b'^2+2a'^2c^2+2b'^2c^2 - a'^4 - b'^4 - c^4)$$

$$4Q^2 = \tfrac{1}{4}(a+b+c)(a+b-c)(a-b+c)(b+c-a) = \tfrac{1}{4}(2a^2b^2+2a^2c^2+2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4)$$

Quos valores si substituamus in aequatione 1 atque ponamus:

$$2a^2b'^2 + 2a^2c'^2 + 2b'^2c'^2 - a^4 - b'^4 - c'^4 = 4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2$$

$$2a'^2b^2 + 2a'^2c'^2 + 2b^2c'^2 - a'^4 - b^4 - c'^4 = 4b^2c'^2 - (b^2 + c'^2 - a'^2)^2$$

$$2a'^2b'^2 + 2a'^2c^2 + 2b'^2c^2 - a'^4 - b'^4 - c^4 = 4a'^2c^2 - (a'^2 - b'^2 + c^2)^2$$

et

$$2a^2b^2 + 2a^2c^2 + 2b^2c^2 - a^4 - b^4 - c^4 = 4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2$$

erit:

$$\text{Cos. } \alpha = \frac{2a^2(b^2 + c'^2 - a'^2) - (a^2 + b^2 - c^2)(a^2 + c'^2 - b'^2)}{\sqrt{[4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2][4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]}} \quad \ldots 2$$

sive:

$$\text{Cos. } \alpha = \frac{a^2(b^2 + c^2) + a^2(b'^2 + c'^2) - a^2(a^2 + 2a'^2) + (b^2 - c^2)(b'^2 - c'^2)}{\sqrt{[4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2][4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]}} \quad \ldots 3$$

cum vero constat esse:

Sin.

$$\text{Sin. } \alpha = \sqrt{(1 - \text{Cos.}^2\, \alpha)}$$

habebimus:

$$\text{Sin. } a = 2a \sqrt{\left[\frac{c'^2[4a^2b^2 - (a^2+b^2-c^2)^2] - a^2(b^2+c'^2-a'^2)^2 - b^2(a^2+c'^2-b'^2)^2 + (a^2+b^2-c^2)(b^2+c'^2-a'^2)(a^2+c'^2-b'^2)}{[4a^2b^2 - (a^2+b^2-c^2)^2]\,[4a^2c'^2 - (a^2+c'^2-b'^2)^2]}\right]} \quad 4$$

sive:

$$\text{Sin. } a = 2a \sqrt{\left[\frac{a^2a'^2(b^2+c^2-a^2) + a^2a'^2(b'^2+c'^2-a'^2) + a^2(b^2-c'^2)(b'^2-c^2) + a'^2(b^2-c^2)(b'^2-c'^2) + (c^2c'^2-b^2b'^2)(b^2+b'^2-c'^2-c^2)}{[4a^2b^2 - (a^2+b^2-c^2)^2]\,[4a^2c'^2 - (a^2+c'^2-b'^2)^2]}\right]} \quad 5$$

Simili ratione inveniemus:

$$\text{Cos. } \beta = \frac{b^2(a^2+c^2) + b^2(a'^2+c'^2) - b^2(b^2+2b'^2) + (a^2-c^2)(a'^2-c'^2)}{\sqrt{[4a^2b^2 - (a^2+b^2-c^2)^2]\,[4b^2c'^2 - (b^2+c'^2-a'^2)^2]}}$$

$$\text{Cos. } \gamma = \frac{c^2(a^2+b^2) + c^2(a'^2+b'^2) - c^2(c^2+2c'^2) + (b^2-a^2)(b'^2-a'^2)}{\sqrt{[4a^2b^2 - (a^2+b^2-c^2)^2]\,[4a'^2c^2 - (a'^2-b'^2+c^2)^2]}}$$

$$\text{Cos. } \alpha' = \frac{a'^2(b'^2+c^2) + a'^2(b^2+c'^2) - a'^2(a'^2+2a^2) + (c^2-b'^2)(c'^2-b^2)}{\sqrt{[4a'^2c^2 - (a'^2-b'^2+c^2)^2]\,[4b^2c'^2 - (b^2+c'^2-a'^2)^2]}}$$

$$\text{Cos. } \beta' = \frac{b'^2(a'^2+c^2) + b'^2(a^2+c'^2) - b'^2(b'^2+2b^2) + (a'^2-c^2)(a^2-c'^2)}{\sqrt{[4a^2c'^2 - (a^2+c'^2-b'^2)^2]\,[4a'^2c^2 - (a'^2-b'^2+c^2)^2]}}$$

$$\text{Cos. } \gamma' = \frac{c'^2(a^2+b'^2) + c'^2(a'^2+b^2) - c'^2(c'^2+2c^2) + (b'^2-a^2)(b^2-a'^2)}{\sqrt{[4b^2c'^2 - (b^2+c'^2-a'^2)^2]\,[4a^2c'^2 - (a^2-b'^2+c'^2)^2]}}$$

§. 4.

Alio modo adhuc computare angulos positionis planorum lateralium possumus, novimus enim esse in plano laterale Q:

$$c^2 = a^2 + b^2 - 2ab \text{ Cos. ACB}$$

unde sequitur:

$$\text{Cos. ACB} = \text{Cos. } pq = \frac{a^2+b^2-c^2}{2ab}$$

in plano N:

$$a^2 = b^2 + c'^2 - 2bc' \text{ Cos. ACD}$$

ergo:

$$\text{Cos. ACD} = \text{Cos. } qr = \frac{b^2 + c'^2 - a'^2}{2bc'}$$

denique in plano M: $b'^2 = a^2 + c'^2 - 2ac' \text{Cos. BCD}$

igitur: $\text{Cos. BCD} = \text{Cos. } pr = \frac{a^2 + c'^2 - b'^2}{2ac'}$

patet igitur esse: $\text{Sin. } pq = \sqrt{(1 - \text{Cos.}^2 pq)} = \frac{1}{2ab}\sqrt{[4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2]}$

nec non: $\text{Sin. } pr = \sqrt{(1 - \text{Cos.}^2 pr)} = \frac{1}{2ac'}\sqrt{[4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]}$

quibus valoribus substitutis in aequatione α (vid. §. 2.) erit:

$$\text{Cos. } p = \text{Cos. } \alpha = \frac{2a^2(b^2 + c'^2 - a'^2) - (a^2 + b^2 - c^2)(a^2 + c'^2 - b'^2)}{\sqrt{[4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2][4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]}}$$

quam aequationem non differre ab ea, quam invenimus antecedenti paragrapho, nemo non videt.

§. 5.

Designemus porro perpendicula, dejecta in planis M, N, P et Q ex angulis BDC, ADC, ADB et BAC ad obversa latera BC, AC, AB et BC litteris l, l', l'' et l'''; jam primis ex elementis constat esse:

$$\text{M} = \tfrac{1}{2}al$$

adeoque: $4\text{M}^2 = a^2l^2$

eodem modo invenies: $4\text{N}^2 = b^2l'^2$

$$4\text{P}^2 = c^2l''^2$$

et $4\text{Q}^2 = a^2l'''^2$

quos valores si substituas in aequatione 1 habebis:

$$\text{Cos. } \alpha = \frac{a^2b\sqrt{(c'^2 - l'^2)} - a^2\sqrt{(b^2 - l'''^2)(c'^2 - l^2)}}{a^2ll''}$$

sive: $$\text{Cos. } \alpha = \frac{b\sqrt{(c'^2 - l'^2)} - \sqrt{(b^2 - l'''^2)(c'^2 - l^2)}}{ll'''} \quad \ldots\ldots \quad 6$$

Simili modo exprimi possunt caeteri anguli planorum lateralium.

§. 6.

In Capite IV. §. 4. reperiemus volumen tetraëdri ABCD esse:

$$= \tfrac{1}{12}\sqrt{[c'^2(4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2) - a^2(b^2 + c'^2 - a'^2)^2 - b^2(a^2 + c'^2 - b'^2)^2 + (a^2 + b^2 - c^2)(a^2 + c'^2 - b'^2)(b^2 + c'^2 - a'^2)]}$$

quo valore substituto in aequatione 4 fit:

$$\text{Sin. } \alpha = \frac{24a \times \text{Tetr. ABCD}}{\sqrt{[4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2][4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]}}$$

sive

sive (vid. §. 3.) $\text{Sin. } \alpha = \frac{3a \times \text{Tetr. ABCD}}{2M \times Q}$

Simili ratione invenimus:

$$\left.\begin{aligned}
\text{Sin. } \beta &= \frac{3b \times \text{Tetr. ABCD}}{2N \times Q} \\
\text{Sin. } \gamma &= \frac{3c \times \text{Tetr. ABCD}}{2P \times Q} \\
\text{Sin. } \alpha' &= \frac{3a' \times \text{Tetr. ABCD}}{2N \times P} \\
\text{Sin. } \beta' &= \frac{3b' \times \text{Tetr. ABCD}}{2M \times P} \\
\text{Sin. } \gamma' &= \frac{3c' \times \text{Tetr. ABCD}}{2M \times N}
\end{aligned}\right\} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad 7$$

Vid. J. de Gelder, ib. lib. XIII. §. 1284.

§. 7.

Ex aequationibus 7 colligere licet:

$$\text{Sin. } \alpha : \text{Sin. } \beta = \frac{a}{M} : \frac{b}{N}$$

sive quod idem est: $\text{Sin. } \alpha : \text{Sin. } \beta = \frac{N}{b} : \frac{M}{a}$ 8

Cum vero novimus esse: $\frac{M}{a} = \frac{1}{2}l$ et $\frac{N}{b} = \frac{1}{2}l'$

exinde sequitur: $\text{Sin. } \alpha : \text{Sin. } \beta = l' : l$ 9

eodem modo reperitur: $\text{Sin. } \alpha : \text{Sin. } \gamma = l'' : l'$

cet. hoc est: *Sinus angulorum positionis planorum lateralium ad idem planum sitorum, eodem modo inter se comparantur quo altitudines planorum obversorum.*

§. 8.

Ex aequatione priori 9 habemus compositione:

$$\text{Sin. } \alpha + \text{Sin. } \beta : \text{Sin. } \alpha - \text{Sin. } \beta = l' + l : l' - l$$

Novimus vero (J. de Gelder, ib. Lib. XI. Theor. 7.):

$$\text{Sin. } \alpha + \text{Sin. } \beta : \text{Sin. } \alpha - \text{Sin. } \beta = \text{Tang. } \tfrac{1}{2}(\alpha + \beta) : \text{Tang. } \tfrac{1}{2}(\alpha - \beta)$$

un-

unde igitur patet esse:

$$\text{Tang.}\ \tfrac{1}{2}(\alpha + \beta) : \text{Tang.}\ \tfrac{1}{2}(\alpha - \beta) = l' + l : l' - l \quad . \ . \ . \ . \quad 10$$

hoc est:

Tangens summae angulorum positionis planorum lateralium, ad idem planum sitorum, eandem habet rationem ad tangentem differentiae eorumdem angulorum quam summa altitudinum planorum obversorum ad differentiam harum altitudinum.

§. 9.

Hucusque supposuimus omnes costas inaequales esse; sint autem costae a', b' et c' aequales, converliturque aequatio 3 in hancce:

$$\text{Cos.}\ \alpha = \frac{a(b^2 + c^2 - a^2)}{\sqrt{[4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2]\,[4a'^2 - a^2]}} \quad . \ . \ . \ . \ . \quad 11$$

§. 10.

Ponamus costas unius plani lateralis ex. gr. Q aequales a fit aequatio 3:

$$\text{Cos.}\ \alpha = \frac{a^2 - 2a'^2 + b'^2 + c'^2}{\sqrt{3\,[4a^2c'^2 + (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]}} \quad . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \quad 12$$

§. 11.

Sint denique omnes costae aequales erit:

$$\text{Cos.}\ \alpha = \tfrac{1}{3} \quad . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \quad 13$$

atque igitur: $\text{Sin.}\ \alpha = \tfrac{2}{3}\sqrt{2}$

hoc est in gradibus: $\alpha = 70^\circ,\ 31',\ 44''$

§. 12.

Quodsi omnes costae aequales sint fit: (vid. §. 6.)

$$\text{Sin.}\ \alpha = \frac{8\ \text{Tetr. ABCD}}{a^3}$$

at ex § antecedenti habemus: $\text{Sin.}\ \alpha = \tfrac{2}{3}\sqrt{2}$

quo substituto in aequatione priori invenies:

$$\tfrac{2}{3}a^3\sqrt{2} = 8\ \text{Tetr. ABCD}$$

unde igitur patet volumen Tetraëdri regularis esse:

$$\tfrac{1}{12}a^3\sqrt{2}$$

Cf. J. de Gelder, Lib. VIII. §. 1262.

§. 13.

Positis omnibus angulis positionis planorum lateralium $= 0$, vertex D in planum ABC cadet, atque tetraëdrum in triangulum mutabitur, quo facto nonnullas proprietates notas trianguli obtinebimus. In hoc casu scilicet convertitur, quoniam $\cos. 0 = 1$ est, aequatio 2 in illam:

$$\sqrt{[4a^2b^2-(a^2+b^2-c^2)^2][4a^2c'^2-(a^2+c'^2-b'^2)^2]} = 2a^2(b^2+c'^2-a'^2)-(a^2+b^2-c^2)(a^2+c'^2-b'^2)$$

sive post aliquam reductionem:

$$4a^2b^2c'^2 - b^2(a^2+c'^2-b'^2)^2 - c'^2(a^2+b^2-c^2)^2 = a^2(b^2+c'^2-a'^2)^2 - (b^2+c'^2-a'^2)(a^2+b^2-c^2)(a^2+c'^2-b'^2)$$

Sumamus porro punctum D in unum laterum ex. gr. in AC (fig. 3.) situm esse, eritque $a' + c' = b$, quod si substituimus in aequatione priori, efficitur:

$$4a^2c'^2(a'+c')^2 - (a'+c')^2(a^2+c'^2-b'^2)^2 - c'^2[a^2+(a'+c')^2-c^2]^2 = a^2[(a'+c')^2+c'^2-a'^2]^2 - [(a'+c')^2+c'^2-a'^2][a^2+(a'+c')^2-c^2][a^2+c'^2-b'^2]$$

cui si demseris:

$$4a^2c'^2(a'+c')^2 = a^2[(a'+c')^2+c'^2-a'^2]^2$$

restabit:

$$(a'+c')^2(a^2+c'^2-b'^2)^2-(a^2+c'^2-b'^2)[a^2+(a'+c')^2-c^2](a'+c')2c'^2+c'^2[a^2+(a'+c')^2-c^2]^2 = 0$$

cujus aequationis radix est:

$$(a'+c')(a^2+c'^2-b'^2) - c'[a^2+(a'+c')^2-c^2] = 0$$

sive: $a'(a^2+c'^2-b'^2) + c'(a^2+c'^2-b'^2) - c'[a^2+(a'+c')^2-c^2] = 0$

et: $a'(a^2+c'^2-b'^2) = c'(b^2+b'^2-c^2-c'^2)$ . . . . . . A

ex quo concludi potest:

$$a' : c' = b^2+b'^2-(c^2+c'^2) : a^2+c'^2-b'^2 \quad \ldots \quad B$$

Ponamus $a' = c' = \frac{1}{2}b$ efficitur ex aequatione A:

$$a'(a^2+a'^2-b'^2) = a'(4a'^2-c'-a'^2+b'^2)$$

unde sequatur necesse est:

$$a^2+c^2 = 2a'^2+2b'^2 \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad C$$

Vid. J. de Gelder, ib. Lib. III. Theor. 20.

Sit $a = b'$, fiet aequatio A:

$$a'c'^2 = c'(b^2-c^2-c'^2+a^2)$$

unde liquet: $c^2 = a^2 + a'(a'+c')$

sive quoniam: $a' + c' = b$ est:

$$c^2 = a^2 + a'b \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad D$$

Vid. J. de Gelder, ib. Lib. IV. Theor. 18.

Ponamus tandem $a' = b' = c'$, erit in hoc casu D centrum circuli circumscripti tri-

trianguli ABC atque AD = BD = CD radius hujus circuli, adeoque habebimus ex aequatione prima:

$$a'^2 [4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2] = a^4b^2 + a^2b^4 - a^2b^2 (a^2 + b^2 - c^2) = a^2b^2c^2$$

ex quo sequatur necesse est:

$$a'^2 = \frac{a^2b^2c^2}{4a^2b^2 - (a^2 + b^2 - c^2)^2}$$

aut Conf. §. 3: $a'^2 = \frac{a^2b^2c^2}{16Q^2}$

igiturque: $a' = \frac{abc}{4Q}$ . . . . E

Vid. J. de Gelder, Lib. V. §. 438.

§. 14.

Invenimus §. 3:

$$\text{Cos. } \alpha' = \frac{a'^2 (b'^2 + c^2) + a'^2 (b^2 + c'^2) - a'^2 (a'^2 + 2a^2) + (c^2 - b'^2)(c'^2 - b^2)}{16N \times P}$$

$$\text{Cos. } \beta' = \frac{b'^2 (a'^2 + c^2) + b'^2 (a^2 + c'^2) - b'^2 (b'^2 + 2b^2) + (a'^2 - c^2)(a^2 - c'^2)}{16M \times P}$$

$$\text{Cos. } \gamma' = \frac{c'^2 (a^2 + b'^2) + c'^2 (a'^2 + b^2) - c'^2 (c'^2 + 2c^2) + (b'^2 - a^2) b^2 - a'^2)}{16M \times N}$$

pro quibus etiam scribere licet:

$$16N \times P \times \text{Cos.} \alpha' = a'^2b'^2 + a'^2c^2 + a'^2b^2 + a'^2c'^2 - a'^4 - 2a^2a'^2 + c^2c'^2 + b^2b'^2 - b'^2c'^2 - b^2c^2$$

$$16M \times P \times \text{Cos.} \beta' = a'^2b'^2 + b'^2c^2 + a^2b'^2 + b'^2c'^2 - b'^4 + 2b^2b'^2 + a^2a'^2 + c^2c'^2 - a'^2c'^2 - a^2c^2$$

$$16M \times N \times \text{Cos.} \gamma' = a^2c'^2 + b'^2c'^2 + a'^2c'^2 + b^2c'^2 - c'^4 - 2c^2c'^2 + b^2b'^2 + a^2a'^2 - a'^2b'^2 - a^2b^2$$

Quibus aequationibus in summam collectis, erit:

$$16N \times P \times \text{Cos. } \alpha' + 16M \times P \times \text{Cos. } \beta' + 16M \times N \times \text{Cos. } \gamma' = a'^2b'^2 + a'^2c^2 + b'^2c^2 + a'^2b^2 + a'^2c'^2 + b^2c'^2 + b'^2c'^2 + a^2c'^2 + a^2b'^2 - b^2c^2 - a^2c^2 - a^2b^2 - a'^4 - b'^4 - c'^4.$$

Novimus vero esse (Vid. §. 3.):

$$a^2c'^2 + a^2b'^2 + b'^2c'^2 - \tfrac{1}{2}a^4 - \tfrac{1}{2}b'^4 - \tfrac{1}{2}c'^4 = 8M^2$$

$$a'^2c'^2 + a'^2b^2 + b^2c'^2 - \tfrac{1}{2}a'^4 - \tfrac{1}{2}b^4 - \tfrac{1}{2}c'^4 = 8N^2$$

$$a'^2c^2 + a'^2b'^2 + b'^2c^2 - \tfrac{1}{2}a'^4 - \tfrac{1}{2}b'^4 - \tfrac{1}{2}c^4 = 8P^2$$

$$a^2c^2 + a^2b^2 + b^2c^2 - \tfrac{1}{2}a^4 - \tfrac{1}{2}b^4 - \tfrac{1}{2}c^4 = 8Q^2$$

quos valores si substituimus in aequatione priori invenitur post divisionem per 8:

$$2N \times P \times \text{Cos. } \alpha' + 2M \times P \times \text{Cos. } \beta' + 2M \times N \times \text{Cos. } \gamma' = M^2 + N^2 + P^2 - Q^2$$

at-

atque igitur mutatis membris:

$$Q^2 = M^2 + N^2 + P^2 - 2N \times P \times \text{Cos.}\,\alpha' - 2M \times P \times \text{Cos.}\,\beta' - 2M \times N \times \text{Cos.}\,\gamma' \quad \ldots \quad 14$$

quae pulchra proprietas tetraëdri prorsus convenit cum triangulo. Vid. J. de Gelder, ib. Lib. XIII. §. 1285.

§. 15.

Eodem modo obtinebis:

$$N^2 = M^2 + P^2 + Q^2 - 2M \times Q \times \text{Cos.}\,\alpha - 2P \times Q \times \text{Cos.}\,\gamma - 2M \times P \times \text{Cos.}\,\beta'$$

$$M^2 = N^2 + P^2 + Q^2 - 2N \times Q \times \text{Cos.}\,\beta - 2P \times Q \times \text{Cos.}\,\gamma - 2P \times N \times \text{Cos.}\,\alpha'$$

$$P^2 = M^2 + N^2 + Q^2 - 2M \times Q \times \text{Cos.}\,\alpha - 2N \times Q \times \text{Cos.}\,\beta - 2M \times N \times \text{Cos.}\,\gamma'$$

quas aequationes si cum aeq. 14 in summam colligas invenies:

$$M^2 + N^2 + P^2 + Q^2 = 2M \times Q \times \text{Cos.}\,\alpha + 2N \times Q \times \text{Cos}\,\beta + 2P \times Q \times \text{Cos.}\,\gamma + 2P \times N \times \text{Cos.}\,\alpha' + 2M \times P \times \text{Cos.}\,\beta' + 2M \times N \times \text{Cos.}\,\gamma' \quad \ldots \quad 15$$

Vid. J. de Gelder, l. c. §. 1286.

§. 16.

Ponamus angulos positionis planorum lateralium α', β' et γ' rectos esse, eritque $\text{Cos.}\,\alpha' = \text{Cos.}\,\beta' = \text{Cos.}\,\gamma' = 0$ adeoque mutatur aequatio 14 in hancce:

$$Q^2 = M^2 + N^2 + P^2 \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad 16$$

quae proprietas tetraëdri prorsus cum theoremate Pythagorae convenit. (Vid. J. de Gelder, l. c. §. 1287.)

§. 17.

Sint tandem anguli BDC, ADC et ADB recti, constat esse in planis M, N et P:

$$a^2 = b'^2 + c'^2, \qquad b^2 = a'^2 + c'^2 \qquad \text{et} \qquad c^2 = a'^2 + b'^2$$

quibus valoribus substitutis in aeq. 3 habebimus:

$$\text{Cos.}\,\alpha = \frac{b'c'}{\sqrt{(a'^2b'^2 + b'^2c'^2 + a'^2c'^2)}}$$

sic etiam:

$$\text{Cos.}\,\beta = \frac{a'c'}{\sqrt{(a'^2b'^2 + b'^2c'^2 + a'^2c'^2)}}$$

$$\text{Cos.}\,\gamma = \frac{a'b'}{\sqrt{(a'^2b'^2 + b'^2c'^2 + a'^2c'^2)}}$$

quas

quas aequationes si quadremus et in summam colligamus obtinebimus:

$$\text{Cos.}^2\alpha + \text{Cos.}^2\beta + \text{Cos.}^2\gamma = 1 \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad 17$$

cum vero novimus esse $\text{Sin.}^2\alpha = 1 - \text{Cos.}^2\alpha$ erit:

$$\text{Sin.}^2 a = a'^2 \frac{b'^2 + c'^2}{a'^2b'^2 + b'^2c'^2 + a'^2c'^2}$$

$$\text{Sin.}^2\beta = b'^2 \frac{a'^2 + c'^2}{a'^2b'^2 + a'^2c'^2 + b'^2c'^2}$$

$$\text{Sin.}^2\gamma = c'^2 \frac{a'^2 + b'^2}{a'^2b'^2 + a'^2c'^2 + b'^2c'^2}$$

quibus aequationibus in summam collectis erit:

$$\text{Sin.}^2\alpha + \text{Sin.}^2\beta + \text{Sin.}^2\gamma = 2 \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad 18$$

quae aequationes notae sunt rationes inter angulos, quos planum quoddam cum planis coördinatarum, cujusdam systematis rectangularis coördinatarum, constituit.

CAPUT

CAPUT SECUNDUM.

DE DISTANTIIS INTER CUSPIDES ANGULORUM SOLIDORUM ET PLANA LATERALIA OBVERSA.

§. 1.

Cum de distantiarum inter cuspides angulorum et plana lateralia obversa constructione jam dixerimus Cap. I. §. 1. hanc nunc silentio praetermittemus.

Brevitatis causa distantias inter cuspides angulorum D, A, B, C et plana lateralia Q, M, N et P designabimus litteris D, D′, D″ et D‴.

§. 2.

Ut jam computari possit distantia D ducantur e vertice D rectae DF et DG perpendiculariter ad costas BC et AC; atque jungantur puncta E et F, E et G rectis EF et EG, quo facto novimus esse in triangulo rectangulo DEF:

$$\mathrm{DE} = \mathrm{DF} \times \mathrm{Sin.\ DFE} = \mathrm{DF} \times \mathrm{Sin.}\ \alpha \quad \ldots\ldots\ldots\ a$$

nec non in triangulo rectangulo DCF:

$$\mathrm{DF} = \mathrm{CD} \times \mathrm{Sin.\ DCF} = c' \times \mathrm{Sin.\ DCB} \quad \ldots\ldots\ldots\ b$$

Porro e triangulo BCD habemus:

$$b'^2 = a^2 + c'^2 - 2ac' \ \mathrm{Cos.\ BCD}$$

unde sequitur:
$$\mathrm{Cos.\ BCD} = \frac{a^2 + c'^2 - b'^2}{2ac'}$$

atque igitur:
$$\mathrm{Sin.\ BCD} = \frac{1}{2ac'} \sqrt{[4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]}$$

quo substituto in aequatione (b) habebimus:

$$\mathrm{DF} = \frac{1}{2a} \sqrt{[4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]}$$

atque adeo (aeq. a):

$$\mathrm{DE} = \frac{1}{2a} \sqrt{[4a^2c'^2 - (a^2 + c'^2 - b'^2)^2]} \times \mathrm{Sin.}\ \alpha$$

qua

qua in aequatione si substituimus valorem anguli α, quem invenimus antecedenti Capite §. 3. apparebit esse:

$$D = \sqrt{\left[\frac{a^2a'^2(b^2+c^2-a^2)+a^2a'^2(b'^2+c'^2-a'^2)+a^2(b^2-c'^2)(b'^2-c^2)+a'^2(b^2-c^2)(b'^2-c'^2)+(c^2c'^2-b^2b'^2)(b^2+b'^2-c^2-c'^2)}{4a^2b^2-(a^2+b^2-c^2)^2}\right]} \quad 19$$

sic etiam:

$$D' = \sqrt{\left[\frac{a^2a'^2(b^2+c^2-a^2)+a^2a'^2(b'^2+c'^2-a'^2)+a^2(b^2-c'^2)(b'^2-c^2)+a'^2(b^2-c^2)(b'^2-c'^2)+(c^2c'^2-b^2b'^2)(b^2+b'^2-c^2-c'^2)}{4a^2c'^2-(a^2+c'^2-b'^2)^2}\right]}$$

$$D'' = \sqrt{\left[\frac{a^2a'^2(b^2+c^2-a^2)+a^2a'^2(b'^2+c'^2-a'^2)+a^2(b^2-c'^2)(b'^2-c^2)+a'^2(b^2-c^2)(b'^2-c'^2)+(c^2c'^2-b^2b'^2)(b^2+b'^2-c^2-c'^2)}{4b^2c'^2-(b^2+c'^2-a'^2)^2}\right]}$$

$$D''' = \sqrt{\left[\frac{a^2a'^2(b^2+c^2-a^2)+a^2a'^2(b'^2+c'^2-a'^2)+a^2(b^2-c'^2)(b'^2-c^2)+a'^2(b^2-c^2)(b'^2-c'^2)+(c^2c'^2-b^2b'^2)(b^2+b'^2-c^2-c'^2)}{4a'^2c^2-(a'^2-b'^2+c^2)^2}\right]}$$

§. 3.

Quando altitudinem tetraëdri in areis planorum lateralium exprimere volumus, inveniemus:

$$D = \tfrac{1}{4}Q\sqrt{[16c'^2Q^2+16a^2N^2+16b^2M^2-8a^2b^2c'^2+2\sqrt{(a^2b^2-4Q^2)(a^2c'^2-4M^2)(b^2c'^2-4N^2)}]} \quad \ldots \quad 20$$

§. 4.

Supponentes esse $a' = b' = c'$ habebimus:

$$D = \sqrt{\frac{a'[4a^2b^2-(a^2+b^2-c^2)^2]-c^2}{4a^2b^2-(a^2+b^2-c^2)^2}} \quad \ldots\ldots \quad 21$$

§. 5.

Quodsi omnes costae tetraëdri aequales essent, haberes:

$$D = \tfrac{1}{3}a\sqrt{6} \quad \ldots\ldots \quad 22$$

§. 6.

Positis vero angulis BDC, ADC et ADB rectis, convertitur aequatio 19 in hancce, quoniam enim in hoc casu est: $a^2 = b'^2 + c'^2$, $b^2 = a'^2 + c'^2$ et $c^2 = a'^2 + b'^2$:

$$D = \frac{a'b'c'}{\sqrt{(a'^2b'^2 + a'^2c'^2 + b'^2c'^2)}} \quad \ldots\ldots\ldots \quad 23$$

quae aequatio longitudinem indicat perpendiculi ex origine systematis rectangularis coördinatarum ad quoddam planum ducti.

§. 7.

Si jam valorem tetraëdri in aequatione 19 substituamus erit:

$$D = \frac{3 \text{ Tetr. ABCD}}{Q} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad 24$$

simili modo obtinemus:

$$D' = \frac{3 \text{ Tetr. ABCD}}{M}$$

$$D'' = \frac{3 \text{ Tetr. ABCD}}{N}$$

$$D''' = \frac{3 \text{ Tetr. ABCD}}{P}$$

ex quibus concludi potest:

$$D, D', D'', D''' :: \frac{1}{Q}, \frac{1}{M}, \frac{1}{N}, \frac{1}{P} \quad \ldots\ldots\ldots \quad 25$$

unde patet: *distantias inter cuspides angulorum tetraëdri et plana opposita inversam rationem inter se habere quam lateralia plana obversa.*

§. 8.

Ponamus $D = 0$, vertix D in planum Q veniret atque easdem aequationes, quas invenimus Cap. I. §. 13. obtineremus.

§. 9.

Ad inquirendas porro quasdam proprietates distantiarum inter cuspides angulorum et plana lateralia obversa, ducamus e quodam vertice A duo perpendicula, unum ad costam BC, alterum ad planum laterale BCD, tum hae rectae perpendiculares in uno eodemque plano sint necesse est, quoniam se mutuo in uno eodemque puncto A secant. Planum, in quo haec perpendicula sita sunt, rectum angulum constituit cum plano BCD, nec non cum costa BC, itaque etiam cum plano ABC. (Vid. J. de Gelder, Lib. VIII. Theor. 5 et 8.)

Demissa perpendicula e vertice B ad planum ACD atque ad latus AC iterum in eodem plano rectangulo ad planum ABC sunt, quod planum antecedens, secundum rectam lineam perpendicularem ad planum ABC, secat.

Per-

Perpendiculum denique e vertice C ad planum ABD etiam in quodam plano, quod plano ABC ad rectos angulos insistit, est, ita ut sectio communis perpendiculum sit e vertice C ad latus AB demissum.

Perpendicula igitur e verticibus A, B et C ad obversa plana demissa sita sunt in planis, quae rectos angulos constituunt cum plano ABC, atque planum hoc ABC secant secundum perpendicula, e verticibus trianguli ABC ad opposita latera demissa. Itaque tria haec plana se invicem secant secundum unam eandemque rectam, quae per commune sectionis punctum perpendiculorum trianguli transit, rectosque angulos cum illius trianguli plano conficit. Sive:

Quando in quovis plano laterali tetraëdri perpendicula e verticibus ducantur ad latera opposita, efficitur in quovis plano commune punctum sectionis perpendicularium; si porro erigantur per haec sectionis puncta communia perpendicula in planis lateralibus, quodvis horum perpendiculorum per tria perpendicula, e verticibus tetraëdri ad obversa plana demissa, transibit atque parallela erit quarto perpendiculo.

§. 10.

Ex antecedenti sequitur: quando perpendiculum ex quodam vertice tetraëdri, ex. gr. e D in sectionem ipsam perpendiculorum, quae in obverso plano ABC e verticibus demittuntur ad opposita latera, cadit, hoc perpendiculum caetera perpendicula, e verticibus tetraëdri ad obversa plana demissa, secabit. — Quando porro perpendiculum ex quodam vertice A in sectionem communem perpendiculorum oppositi plani BCD cadit, etiam hoc perpendiculum caetera tria perpendicula e verticibus tetraëdri ad obversa plana demissa secabit. — Secundum hoc: perpendiculum e vertice A illud e vertice D, atque etiam illa e verticibus B et C secat in perpendiculo, e vertice D ad planum obversum demisso; itaque in eo casu omnia quatuor perpendicula D, D′, D″, D‴, se mutuo secant in uno eodemque puncto, unde sequitur hoc

Theorema: *quando e duobus verticibus tetraëdri perpendicula ad plana lateralia opposita ducantur, ita ut veniant in commune sectionis punctum ipsum perpendiculorum, in planis iis oppositis ex angulis ad latera obversa demissorum, quatuor perpendicula tetraëdri se mutuo in uno eodemque puncto secabunt.*

CAPUT TERTIUM.

DE NUMERO SPHAERARUM, QUAE TETRAËDRI PLANA LATERALIA TAM INTERNE QUAM EXTERNE TANGUNT.

§. 1.

Numerum sphaerarum, quae tetraëdri plana interne et externe tangunt, investigantes appellabimus perspicuitatis gratia latera planorum productorum, quae ad tetraëdrum directa sunt *interna*, illa quae a tetraëdro aversa sunt *externa*. Quodvis planum, quod per costas basis AB, BC et AC transit, dividitur plano basis in duas partes; partem autem quae supra planum basis est *superiorem*; alteram, quae sub plano basis est *inferiorem* nominabimus.

Si duo plana Q et N se secundum rectam b secant, formabuntur quatuor anguli biplani, quorum duo oppositi aequales sunt. (Vid. J. de Gelder, *Begins. der Meetk.* Lib. VIII. Theor. 28.)

Nominemus hos angulos β et $180^\circ - \beta$. Ducamus vero per costam b duo alia plana B et B′, quae angulos β et $180^\circ - \beta$ dimidiant; angulus quem planum N cum plano B constituit erit $= \frac{1}{2}\beta$ et ille quem idem planum cum plano B′ constituit $= 90^\circ - \frac{1}{2}\beta$, unde patet plana B et B′ se mutuo sub recto angulo secare.

Manifestum est omnia puncta in superiore parte plani B aequalem distantiam habere ab internis lateribus planorum N et Q, atque omnia puncta in inferiori parte plani B aequalem distantiam ab externis lateribus planorum N et Q. Sic quoque quodvis punctum in superiori parte plani B′ eandem distantiam habet a latere externo plani N quam a latere interno plani Q; ac quodvis punctum in inferiori parte plani B′ eandem distantiam a latere interno plani N quam a latere externo plani Q. Dein supponamus tertium planum P, plana N et Q secare secundum rectas a' et c atque sub angulis α' et γ. quodsi porro dimidientur anguli γ et $180^\circ - \gamma$ planis C et C′, constituent haec plana rectum angulum. Quodvis punctum in superiori parte plani C aequaliter distat a lateribus internis planorum P et Q; et quodvis punctum in inferiori parte plani C aequaliter di-

distat a lateribus externis eorundem planorum. Sic etiam quodvis punctum in superiori parte plani C′ eandem distantiam habet a latere interno plani Q quam a latere externo plani P; atque quodvis punctum in parte inferiori plani C′ eandem distantiam habet a latere interno plani P quam a latere externo plani Q.

§. 2.

Plana B, B′, C, C′ per cuspidem anguli solidi A, qui planis N, P et Q constituitur, transeunt. Quodsi planum B, planum C secundum rectam AL secat, patet ex antecedenti § omnia puncta in superiori parte lineae AL aequalem distantiam habere a lateribus internis trium planorum N, P et Q, sive omnia puncta in inferiori parte lineae AL aequalem distantiam a lateribus externis horum planorum.

Planum B secet planum C′ secundum rectam AL′. Quodvis punctum in superiori parte hujus rectae eandem distantiam habet a lateribus internis planorum N et Q quam a latere externo plani P; et quodvis punctum in inferiori parte lineae AL′ eandem distantiam habet a lateribus externis planorum N et Q quam a latere interno plani P.

Si deinde planum B′ planum C secundum lineam AL″ secat, in ea recta 1°: omnia puncta sunt, quae in superiori parte eandem distantiam habent a lateribus internis planorum P et Q quam a latere externo plani N et 2°: omnia puncta, quae in inferiori parte eandem distantiam habent ab externis lateribus planorum P et Q quam a latere interno plani N.

Tandem ponamus plana B′ et C′ se mutuo secundum rectam AL‴ secare, eruntque in ea recta 1°: in superiori parte omnia puncta, quae eandem distantiam habent a lateribus externis planorum N et P quam a latere interno plani Q; et 2°: in inferiori parte omnia puncta, quae eandem distantiam habent a lateribus internis planorum N et P quam a latere externo plani Q.

Cum vero centrum sphaerae, quae tria plana tangit, eandem distantiam a tribus planis oportet habere, inde liquet centra omnium sphaerarum, quae plana N, P et Q quibuslibet modis tangunt, in rectis AL, AL′, AL″ et AL‴ sita esse.

§. 3.

Supponamus adhuc quartum planum M, plana N, P et Q secare secundum rectas a, b', c' et sub angulis α, β', γ'. Dimidientur autem anguli α et $180° - \alpha$ planis A et A′, eritque angulus, quem haec duo plana conficiunt, rectus. Quodvis punctum vero in superiori parte plani A eandem distantiam habet a lateribus internis planorum M et Q; et quodvis punctum in inferiori parte ejusdem plani aequaliter distat a lateribus externis planorum M et Q.

Jam

Jam vero manifestum est plana A et A′ rectas AL, AL′, AL″, AL‴, non pluribus quam quatuor punctis secare posse. Adsunt igitur 8 sectionis puncta quae aequalem distantiam habent a planis lateralibus M, N, P et Q; praeter haec 8 puncta non se aliquis potest fingere quoddam punctum, quod a quatuor planis aequaliter distat.

Puncta illa sectionis octo centra sunt sphaerarum quae plana lateralia tetraëdri quibuslibet modis tangunt.

Ex his dictis patet:

In recta AL esse 1°: centrum sphaerae quae quatuor plana omnia interne, et 2°: centrum sphaerae quae plana N, P et Q interne, nec non planum M externe tangit.

In recta AL′ 1°: centrum sphaerae quae plana M, N, Q interne et planum P externe tangit; atque 2°: centrum sphaerae quae plana M et P externe et plana N et Q interne, sive quae plana M et P interne et plana N et Q interne, tangit.

In recta AL″ 1°: centrum sphaerae quae plana M, P et Q interne ac planum N externe tangit; et 2°: centrum sphaerae quae plana M et N externe et plana P et Q interne, sive quae plana M et N interne et plana P et Q externe tangit. Denique in recta AL‴ 1°: centrum sphaerae quae plana M, N et P interne et planum Q externe tangit; 2°: centrum sphaerae quae plana M et Q interne et plana N et P externe, sive plana M et Q externe et plana N et P interne tangit.

Sphaerarum, quae duo plana interne et duo externe tangunt, non nisi tres describi possunt, quoniam centra earum sphaerarum in planis A et A′ sita esse oportet; sed plana A et A′ rectas AL′, AL″, AL‴ non nisi in tribus punctis secant, (praeter in iis punctis jam ante memoratis) inde igitur manifestum est tantum tres harum sphaerarum describi posse.

Constat igitur adesse 8 sphaeras quae singulae quatuor plana lateralia tetraëdri tangunt; inter eas una est quae plana lateralia interne tangit, quatuor quae tria plana lateralia interne atque unum externe; et tres quae duo plana lateralia interne et duo alia externe tangunt.

Nemo non intelligit sphaeram non existere, quae tria plana lateralia externe et unum interne tangit.

CAPUT

CAPUT QUARTUM.

DE RADIIS SPHAERARUM QUAE PLANA LATERALIA TETRAËDRI TAM INTERNE QUAM EXTERNE TANGUNT.

§. 1.

In Capite praecedenti ostendimus describi posse 8 sphaeras, quae plana lateralia tetraëdri tam interne quam externe tangunt; quarum radios brevitatis gratia R, R^{I}, R^{II}, R^{III}, R^{IV}, R^{V}, R^{VI} et R^{VII} appellare placet.

Ad eos jam construendos ducamus ex omnibus centris sphaerarum rectas ad angulos plani ABC, quo facto formantur in eo plano quasi 8 tetraëdra diversa, scilicet:

1. Unum cujus anguli positionis planorum lateralium ad basin sunt $\frac{1}{2}\alpha$, $\frac{1}{2}\beta$, $\frac{1}{2}\gamma$ et cujus altitudo est radius sphaerae, quae plana lateralia tetraëdri ABCD interne tangit.

2. Unum cujus anguli positionis ad basin sunt $90° - \frac{1}{2}\alpha$, $90° - \frac{1}{2}\beta$, $90° - \frac{1}{2}\gamma$ et cujus altitudo est radius sphaerae, planum Q externe tangentis. Altitudo hujus sphaerae igitur opposita est illi tetraëdri praecedentis.

3. Unum cujus anguli positionis ad basin sunt $\frac{1}{2}\alpha$, $\frac{1}{2}\beta$, $90° + \frac{1}{2}\gamma$ ejusque altitudo radius sphaerae, quae planum P externe tangit.

4. Unum cujus anguli positionis ad basin sunt $\frac{1}{2}\alpha$, $90° + \frac{1}{2}\beta$, $\frac{1}{2}\gamma$ et cujus altitudo est radius sphaerae, quae planum N externe tangit.

5. Unum cujus anguli positionis ad basin sunt $90° + \frac{1}{2}\alpha$, $\frac{1}{2}\beta$ et $\frac{1}{2}\gamma$ ejusque altitudo radius sphaerae, planum M externe tangentis.

6. Unum cujus anguli positionis ad basin sunt $90° + \frac{1}{2}\alpha$, $90° + \frac{1}{2}\beta$ et $\frac{1}{2}\gamma$ et cujus altitudo est radius sphaerae, quae plana M et N externe et plana P et Q interne, sive plana M et N interne et plana P et Q externe tangit.

7. Unum cujus anguli positionis ad basin sunt $90° + \frac{1}{2}\alpha$, $\frac{1}{2}\beta$, $90° + \frac{1}{2}\gamma$ et cujus altitudo est radius sphaerae, quae plana M et P externe atque plana N et Q interne, sive plana M et P interne atque plana N et Q externe tangit. Denique:

8. Unum cujus anguli positionis ad basin sunt $\frac{1}{2}\alpha$, $90° + \frac{1}{2}\beta$ et $90° + \frac{1}{2}\gamma$ et cujus al-

altitudo est radius sphaerae, quae plana M et Q externe atque plana N et P interne, sive plana M et Q interne et plana N et P externe tangit.

§. 2.

Ut jam sphaerarum centrorum projectiones construamus, ducamus, fig. 4. ex quodam puncto H rectae NM″, rectas HI, HI′, HI″ ita ut angulus IHM $= \alpha$, I′HM $= \beta$, I″HM $= \gamma$ sit; dimidientur hi anguli rectis HK, HK′, HK″ eorumque supplementa rectis HL, HL′, HL″. Quodsi porro quamdam lineam KL parallelam rectae NM, atque perpendicula LN, L′N′, L″N″, KM, K′M′, K″M″ ducamus, manifestum est in tetraëdro, cujus anguli positionis ad basin sunt $\frac{1}{2}\alpha$, $\frac{1}{2}\beta$, $\frac{1}{2}\gamma$, distantias inter projectionem verticis in basi et latera interna costarum basis eandem rationem habere oportere quam HM, HM′, HM″.

Tetraëdri vero, cujus anguli positionis ad basin sunt $90° - \frac{1}{2}\alpha$, $90° - \frac{1}{2}\beta$ et $90° - \frac{1}{2}\gamma$, distantiae inter latera externe costarum BC, AC et AB inter se erunt ut HN : HN′ : HN″.

Tetraëdri cujus anguli positionis ad basin sunt $\frac{1}{2}\alpha$, $\frac{1}{2}\beta$, $90° + \frac{1}{2}\gamma$, distantiae inter projectionem verticis atque latera interna costarum BC et AC et latus externum costae AB ut HM : HM′ : HN″.

Tetraëdri cujus anguli positionis ad basin sunt $\frac{1}{2}\alpha$, $90° + \frac{1}{2}\beta$, $\frac{1}{2}\gamma$, distantiae inter projectionem verticis atque latera interna costarum BC et AB et latus externum costae AC ut HM : HM″ : HN′.

Tetraëdri cujus anguli positionis ad basin sunt $90° + \frac{1}{2}\alpha$, $\frac{1}{2}\beta$, $\frac{1}{2}\gamma$, distantiae inter projectionem verticis atque latera interna costarum AC et AB et latus externum costae BC ut HM′ : HM″ : HN.

Tetraëdri cujus anguli positionis ad basin sunt $90° + \frac{1}{2}\alpha$, $90° + \frac{1}{2}\beta$, $\frac{1}{2}\gamma$, distantiae inter projectionem verticis atque latera externa costarum BC et AC et latus internum costae AB ut HN : HN′ : HM″.

Tetraëdri cujus anguli positionis ad basin sunt $90° + \frac{1}{2}\alpha$, $\frac{1}{2}\beta$, $90° + \frac{1}{2}\gamma$, distantiae inter projectionem verticis atque latera externa costarum BC et AB et latus internum costae AC ut HN : HN″ : HM′.

Tetraëdri cujus anguli positionis ad basin sunt $\frac{1}{2}\alpha$, $90° + \frac{1}{2}\beta$, $90° + \frac{1}{2}\gamma$, distantiae inter projectionem verticis et latera externa costarum AC et AB et latus internum costae BC ut HM : HN′ : HN″.

Ducamus deinde, fig. 5. ex angulis tetraëdri basis ABC ad latera opposita perpendicula, quae illa secant in punctis H, atque sumamus in his perpendiculis partes HM, HM′, HM″, HN, HN′, HN″; porro ducentur per puncta M, M′, M″, N, N′, N″ perpendicula quae se invicem in punctis A′, B′, C′, A″, B″, C″, Q, Q′, R, R′, S, S′ secabunt.

Quod-

Quodsi ducamus rectas AA′, BB′, CC′ distantiae inter quodvis punctum in AA′ et latera AB et AC eandem rationem habebunt quam HM″ : HM′. Etenim ductis e puncto Z perpendiculis ZV, ZV′, ZV″ ad latera trianguli atque B′X, et A′X′ perpendiculariter ad producta latera, erit in triangulo rectangulo BB′X:

$$BZ : B'Z = VZ : B'X$$

sive

$$BZ : B'Z = VZ : HM''$$

in triangulo rectangulo AA′X′:

$$AZ : A'Z = V'Z : A'X'$$

sive

$$AZ : A'Z = V'Z : HM'$$

et quoniam triangula ABZ et A′B′Z propter aequidistantiam linearum AB et A′B′ similia sunt:

$$AZ : BZ = A'Z : B'Z$$

exinde sequitur:

$$VZ : V'Z = HM'' : HM'$$

eodem modo demonstratur esse $V''Z : VZ = HM : HM''$.

Unde igitur patet punctum sectionis rectarum AA′, BB′, CC′ esse projectionem centri sphaerae, quae plana lateralia tetraëdri interne tangit.

Ductis rectis AA″, BB″, CC″ punctum sectionis harum linearum Z′ erit projectio centri sphaerae, quae planum Q externe aliaque tria interne tangit; nam eodem modo demonstrari potest distantias inter eas rectas et latera interna costarum BC, AC et AB easdem rationes habere quas HN, HN′, HN″.

Si porro ducamus rectas AS′, BR, CC′; AQ, CR′, BB′; CS, BQ′, AA′ puncta sectionis Z^{II}, Z^{III}, Z^{IV} erunt projectiones centrorum sphaerarum, quae plana lateralia P, N, M externe aliaque interne tangunt. Etenim eadem ratione demonstratur distantias inter latera interna costarum BC et AC et latus externum AB inter se esse ut HM : HM′ : HN″; distantias inter latera interna costarum BC et AB et latus externum costae AC ut HM : HM″ : HN′; distantias inter latera interna costarum AC et AB et latus externum costae BC ut HM′ : HM″ : HN.

Productis tandem rectis AQ, BQ, BR, CR′, AS′, CS donec lineas CC″, AA″, BB″ secant, puncta sectionis Z^{V}, Z^{VI}, Z^{VII} projectiones erunt centrorum sphaerarum, quae plana M et N, M et P, M et Q externe tangunt, quoniam iterum eodem modo demonstrari potest distantias inter latera externa costarum BC et AC et latus internum costae AB inter se esse ut HN : HN′ : HM″; distantias inter latera interna costarum BC et AB et latus internum costae AC ut HN : HN″ : HM′; distantias inter latera externa costarum AC et AB et latus externum costae BC ut HN′ : HN″ : HM.

Facile intelligitur proprie non nisi duas rectas ducendas esse ad inveniendum punctum sectionis sive projectionis centri sphaerae.

§. 3.

Ad construendos jam ipsos radios sphaerarum sumamus in recta NM″, a puncto H distantias inter projectiones centrorum et costas AB, BC et AC; scilicet HZ = distantiae inter punctum Z et costam AB; HZ^{I} = distantiae inter punctum Z′ et costam AB; HZ^{II} = distantiae inter punctum Z^{II} et costam AB; HZ^{III} = distantiae inter punctum Z^{III} et costam AC; HZ^{IV} = distantiae inter punctum Z^{IV} et costam BC; HZ^{V} = distantiae inter punctum Z^{V} et costam AC; HZ^{VI} = distantiae inter punctum Z^{VI} et costam AB; HZ^{VII} = distantiae inter punctum Z^{VII} et costam AB. Erigamus e punctis Z, Z^{I}, Z^{II}, Z^{III}, Z^{IV}, Z^{V}, Z^{VI}, Z^{VII} perpendiculares, quae lineas HK″, HL″, HL′, HL secant eruntque ZP, $Z^{I}P^{I}$, $Z^{II}P^{II}$, $Z^{III}P^{III}$, $Z^{IV}P^{IV}$, $Z^{V}P^{V}$, $Z^{VI}P^{VI}$, $Z^{VII}P^{VII}$ radii sphaerarum, quae plana lateralia tetraëdri tam interne quam externe tangunt.

§. 4.

Ut jam radium sphaerae inscriptae computemus, ducamus rectas e centro sphaerae ad tetraëdri angulos; dividitur tunc tetraëdrum totum in quatuor tetraëdra, quorum bases sunt plana lateralia tetraëdri atque altitudines radius sphaerae. Itaque nobis praebetur aequatio:

$$\tfrac{1}{3}R\,(M + N + P + Q) = \text{Vol. Tetr. ABCD}$$

unde sequitur:

$$\frac{1}{R} = \frac{M + N + P + Q}{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}}$$

adeoque:

$$R = \frac{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}}{M + N + P + Q} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots 26$$

Cum vero novimus esse:

$$\text{Vol. Tetr. ABCD} = \tfrac{1}{3}Q \times D$$

hoc est: (Conf. Cap. II, §. 2.)

Vol. Tetr. ABCD =

$$\tfrac{1}{12}\sqrt{[a^2a'^2(b^2+c^2-a^2)+a^2a'^2(b'^2+c'^2-a'^2)+a^2(b^2-c'^2)(b'^2-c^2)+a'^2(b^2-c^2)(b'^2-c'^2)+ (c^2c'^2-b^2b'^2)(b^2+b'^2-c^2-c'^2)]}$$

sive:

$$\tfrac{1}{12}\sqrt{[c'^2(4a^2b^2-(a^2+b^2-c^2)^2)-a^2(b^2+c'^2-a'^2)^2-b^2(a^2+c'^2-b'^2)^2+ (a^2+b^2-c^2)(a^2+c'^2-b'^2)(b^2+c'^2-a'^2)]}$$

inveniemus, si valorem radii in datis costis exprimere volumus:

R =

$$R = \frac{\sqrt{[a^2a'^2(b^2+c^2-a^2) + a^2a'^2(b'^2+c'^2-a'^2) + a^2(b^2-c'^2)(b'^2-c^2) +}}{\sqrt{(a+b+c)(a+b-c)(a-b+c)(b+c-a)} + \sqrt{(a+b'+c')(a+b'-c')(a-b'+c')(b'+c'-a)} +}$$

$$\frac{a'^2(b^2-c^2)(b'^2-c'^2) + (c^2c'^2-b^2b'^2)(b^2+b'^2-c^2-c'^2)]}{\sqrt{(a'+b+c')(a'+b-c')(a'-b+c')(b+c'-a')} + \sqrt{(a'+b'+c)(a'+b'-c)(a'-b'+c)(b'+c-a')}} \quad 27$$

§. 5.

Supponamus omnes costas aequales esse eritque:

$$R = \tfrac{1}{12} a \sqrt{6} \; \ldots\ldots\ldots\ldots \; 28$$

§. 6.

Ad computandos porro radios sphaerarum unum planum laterale externe tangentium, ducamus rectas e centro cujusdam sphaerae ad angulos tetraëdri, iterumque quatuor tetraëdra orientur, quorum omnium altitudo aequalis radio est atque bases aequales planis tetraëdri. Constat igitur esse:

$$\text{Vol. Tetr. ABCD} = \tfrac{1}{3} R^{I} (M + N + P - Q)$$

ex quo sequitur:

$$R^{I} = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{M + N + P - Q}$$

eodem modo invenies:

$$\left.\begin{aligned} R^{II} &= \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{M + N - P + Q} \\ R^{III} &= \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{M - N + P + Q} \\ R^{IV} &= \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{- M + N + P + Q} \end{aligned}\right\} \; \ldots\ldots \; 29$$

§. 7.

Ponamus omnes costas aequales esse, erit, cum eo in casu volumen tetraëdri $= \frac{1}{12} a^3 \sqrt{2}$ est:

$$R^{I} = \tfrac{1}{6} a \sqrt{6} \; \ldots\ldots\ldots\ldots \; 30$$

quo in casu igitur ille radius duplex est radii sphaerae inscriptae (§. 5.).

§. 8.

Ducentur deinde ad inveniendos radios sphaerarum, quae duo plana lateralia tetraëdri externe duoque interne tangunt, rectae e centro cujusdam harum sphaerarum ad angulos tetraëdri efficienturque iterum quatuor tetraëdra, quae altitudinem radium atque bases plana lateralia habent; unde intelligitur esse:

$$\text{Vol. Tetr. ABCD} = \tfrac{1}{3}R^{v}(\pm M \pm N \mp P \mp Q)$$

unde sequitur: $R^{v} = \pm \dfrac{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}}{M + N - P - Q}$

eodem modo invenies: $R^{vi} = \pm \dfrac{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}}{M - N + P - Q}$

$$R^{vii} = \pm \frac{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}}{M - N - P + Q} \quad \ldots\ldots\ldots 31$$

Cum valor horum radiorum semper positivus esse debeat, uti oportet signo + et — ita ut radiorum valores positivi sint. Signum + vel — indicat sphaeram planum Q interne sive externe tangere.

§. 9.

Si omnes costae aequales sint, valor horum radiorum erit infinite magnus, quod facile etiam ex constructione patet. Posito numeratore unius fractionum (quae valores radiorum indicant) = 0, radius etiam infinite magnus erit.

§. 10.

Invenimus jam, superficiem tetraëdri per litteram S designantes:

$$\frac{1}{R} = \frac{S}{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots\ a$$

$$\frac{1}{R^{i}} = \frac{S - 2Q}{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots\ b$$

$$\frac{1}{R^{ii}} = \frac{S - 2P}{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots\ c$$

$$\frac{1}{R^{iii}} = \frac{S - 2N}{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots\ d$$

$\dfrac{1}{R^{v}}$

$$\frac{1}{R^{IV}} = \frac{S - 2M}{3 \text{ Vol. Tetr. } ABCD} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad e$$

$$\frac{1}{R^{V}} = \pm \frac{S - 2(P + Q)}{3 \text{ Vol. Tetr. } ABCD} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad f$$

$$\frac{1}{R^{VI}} = \pm \frac{S - 2(N + Q)}{3 \text{ Vol. Tetr. } ABCD} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad g$$

$$\frac{1}{R^{VII}} = \pm \frac{S - 2(N + P)}{3 \text{ Vol. Tetr. } ABCD} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad h$$

Colligamus ad inveniendam mutuam rationem inter eos valores, aequationes b, c, d et e in summam eritque:

$$\frac{1}{R^{I}} + \frac{1}{R^{II}} + \frac{1}{R^{III}} + \frac{1}{R^{IV}} = \frac{2S}{3 \text{ Vol. Tetr. } ABCD}$$

at est ex aeq. a:

$$\frac{2}{R} = \frac{2S}{3 \text{ Vol. Tetr. } ABCD}$$

ergo:

$$\frac{2}{R} = \frac{1}{R^{I}} + \frac{1}{R^{II}} + \frac{1}{R^{III}} + \frac{1}{R^{IV}} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots \quad 32$$

atque adeo:

$$R = \frac{2R^{I} R^{II} R^{III} R^{IV}}{R^{I} R^{II} R^{III} + R^{I} R^{II} R^{IV} + R^{II} R^{III} R^{IV} + R^{I} R^{III} R^{IV}} \quad \ldots \quad 33$$

§. 11.

Talem relationem etiam in triangulo inter radium circuli inscripti radiosque circulorum, qui unum latus externe tangunt, locum habere, brevi ostendere placet. Sit fig. 7. ABC triangulum, M centrum circuli inscripti, M′ centrum circuli qui latus AC externe et latera producta AB et BC tangit, ductis rectis AM, BM, CM, AM′, BM′, CM′ erit:

$$\triangle ABC = \triangle ABM + \triangle ACM + \triangle BCM$$

sive:

$$\triangle ABC = \tfrac{1}{2}R\,(AB + BC + AC)$$

unde:

$$R = \frac{2\triangle ABC}{AB + BC + AC}$$

porro:

$$\triangle ABC = \triangle ABM' + \triangle BCM' - \triangle ACM'$$

sive:

$$\triangle ABC = \tfrac{1}{2}R^{I}\,(AB + BC - AC)$$

unde:

unde: $$\frac{1}{R^{I}} = \frac{AB + BC - AC}{2\triangle ABC}$$

eodem modo invenitur: $$\frac{1}{R^{II}} = \frac{AB - BC + AC}{2\triangle ABC}$$

$$\frac{1}{R^{III}} = \frac{-AB + BC + AC}{2\triangle ABC}$$

quibus aequationibus in summam collectis obtinebimus:

$$\frac{1}{R^{I}} + \frac{1}{R^{II}} + \frac{1}{R^{III}} = \frac{AB + BC + AC}{2\triangle ABC}$$

unde patet: $$\frac{1}{R^{I}} + \frac{1}{R^{II}} + \frac{1}{R^{III}} = \frac{1}{R}$$

ergoque: $$R = \frac{R^{I} R^{II} R^{III}}{R^{I} R^{II} + R^{I} R^{III} + R^{II} R^{III}}$$

§. 12.

Porro ex aequationibus *a* et *b* colligere licet:

$$R : R^{I} = S : S - 2Q$$

sive per compositionem:

$$\left.\begin{array}{l} R + R^{I} : R - R^{I} = S - Q : Q \\ \text{eodem modo invenies:} \\ R + R^{II} : R - R^{II} = S - P : P \end{array}\right\} \quad \ldots\ldots\ldots 34$$

etc.

Si attendamus ad valores radiorum sphaerarum, quae unum planum laterale externe tangunt, videbimus esse:

$$R^{I} : R^{II} = M + N + P - Q : M + N - P + Q$$

sive per compositionem:

$$\left.\begin{array}{l} R^{I} + R^{II} : R^{I} - R^{II} = M + N : P - Q \\ R^{II} + R^{III} : R^{II} - R^{III} = M + Q : N - P \end{array}\right\} \quad \ldots\ldots 35$$

sic etiam:

etc.

§. 13.

Collectis vero aequationibus *b*, *e* et *h*; aequationibus *c*, *e* et *g*; aequationibus *d*, *e* et *f* in summam, habebimus:

$\frac{1}{R^{I}}$

$$\frac{1}{R^{\text{I}}}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}\pm\frac{1}{R^{\text{VII}}}=\frac{1}{R^{\text{II}}}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}+\frac{1}{R^{\text{VI}}}=\frac{1}{R^{\text{III}}}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}+\frac{1}{R^{\text{V}}}=\frac{S}{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}}$$

Atque igitur:

$$\frac{1}{R^{\text{I}}}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}\pm\frac{1}{R^{\text{VII}}}=\frac{1}{R^{\text{II}}}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}+\frac{1}{R^{\text{VI}}}=\frac{1}{R^{\text{III}}}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}+\frac{1}{R^{\text{V}}}=\frac{1}{R} \quad . \ . \ 36$$

Ex quibus adhuc apparet:

$$\frac{1}{R^{\text{I}}}\pm\frac{1}{R^{\text{VII}}}=\frac{1}{R^{\text{II}}}+\frac{1}{R^{\text{VI}}}=\frac{1}{R^{\text{III}}}+\frac{1}{R^{\text{V}}} \quad . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ . \ 37$$

§. 14.

Quodsi aequationes a, e, f, g et h in summam colligamus, obtinebimus:

$$\frac{1}{R}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}+\frac{1}{R^{\text{V}}}+\frac{1}{R^{\text{VI}}}\pm\frac{1}{R^{\text{VII}}}=\frac{S+2M}{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}}$$

cum vero summa aequationum b, c et d est:

$$\frac{1}{R^{\text{I}}}+\frac{1}{R^{\text{II}}}+\frac{1}{R^{\text{III}}}=\frac{S+2M}{3\ \text{Vol. Tetr. ABCD}}$$

inde sequitur:

$$\frac{1}{R^{\text{I}}}+\frac{1}{R^{\text{II}}}+\frac{1}{R^{\text{III}}}=\frac{1}{R}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}+\frac{1}{R^{\text{V}}}+\frac{1}{R^{\text{VI}}}\pm\frac{1}{R^{\text{VII}}} \quad . \ . \ . \ . \ . \ 38$$

sive:

$$\frac{1}{R}-\frac{1}{R^{\text{I}}}-\frac{1}{R^{\text{II}}}-\frac{1}{R^{\text{III}}}+\frac{1}{R^{\text{IV}}}+\frac{1}{R^{\text{V}}}+\frac{1}{R^{\text{VI}}}\pm\frac{1}{R^{\text{VII}}}=0$$

§. 15.

Quadremus jam omnes aequationes, inveniemus summam aequationum b, c, d et e esse:

$$\frac{1}{R^{\text{I}2}}+\frac{1}{R^{\text{II}2}}+\frac{1}{R^{\text{III}2}}+\frac{1}{R^{\text{IV}2}}=4\,(M^2+N^2+P^2+Q^2)$$

nec non summam aequationum a, f, g et h:

$$\frac{1}{R^2}+\frac{1}{R^{\text{V}2}}+\frac{1}{R^{\text{VI}2}}+\frac{1}{R^{\text{VII}2}}=4\,(M^2+N^2+P^2+Q^2)$$

unde sequitur:

$\frac{1}{R^{\text{I}2}}$

$$\frac{1}{R^{I2}}+\frac{1}{R^{II2}}+\frac{1}{R^{III2}}+\frac{1}{R^{IV2}}=\frac{1}{R^2}+\frac{1}{R^{V2}}+\frac{1}{R^{VI2}}+\frac{1}{R^{VII2}} \quad \ldots\ldots \quad 39$$

sive:
$$\frac{1}{R^2}-\frac{1}{R^{I2}}-\frac{1}{R^{II2}}-\frac{1}{R^{III2}}-\frac{1}{R^{IV2}}+\frac{1}{R^{V2}}+\frac{1}{R^{VI2}}+\frac{1}{R^{VII2}}=0$$

§. 16.

Positis angulis positionis planorum lateralium $\alpha' = \beta = \gamma = 90^\circ$, tunc est (vid. Cap. I. §. 16):

$$M^2 = N^2 + P^2 + Q^2$$

quo in casu igitur erunt:

$$R = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{\sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}+N+P+Q} \quad \ldots\ldots \quad i$$

$$R^{I} = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{\sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}+N+P-Q} \quad \ldots\ldots \quad k$$

$$R^{II} = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{\sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}+N-P+Q} \quad \ldots\ldots \quad l$$

$$R^{III} = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{\sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}-N+P+Q} \quad \ldots\ldots \quad m$$

$$R^{IV} = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{-\sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}+N+P+Q} \quad \ldots\ldots \quad n$$

$$R^{V} = \pm \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{\sqrt{(N^2+P^2+Q^2+)}+N-P-Q} \quad \ldots\ldots \quad o$$

$$R^{VI} = \pm \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{\sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}-N+P-Q} \quad \ldots\ldots \quad p$$

$$R^{VII} = \pm \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD}}{\sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}-N-P+Q} \quad \ldots\ldots \quad q$$

Abstrahamus aequationem i ab aequatione n, atque in summam colligamus aequationes k et q; l et p; m et o habebimus:

$$R^{IV} - R = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD} \times \sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}}{N \times P + N \times Q + P \times Q}$$

$$R^{I} + R^{VII} = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD} \times \sqrt{(N^2+P^2+Q^2)}}{-N \times P + N \times Q + P \times Q}$$

R^{II}

$$R^{II} + R^{VI} = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD} \times \sqrt{(N^2 + P^2 + Q^2)}}{N \times P - N \times Q + P \times Q}$$

$$R^{III} + R^{V} = \frac{3 \text{ Vol. Tetr. ABCD} \times \sqrt{(N^2 + P^2 + Q^2)}}{N \times P + N \times Q - P \times Q}$$

ex quibus facile colligitur:

$$\frac{1}{R^{IV} - R} = \frac{1}{R^{I} + R^{VII}} + \frac{1}{R^{II} + R^{VI}} + \frac{1}{R^{III} + R^{V}} \quad \ldots \ldots \quad 40$$

§. 17.

Quodsi easdem aequationes multiplicemus; scilicet aequationem i cum aequatione n; aeq. k cum aeq. q; aeq. l cum aeq. p; aeq. m cum aeq. o invenimus:

$$R\,R^{IV} = \frac{9 \text{ Vol.}^2 \text{ Tetr. ABCD}}{2N \times P + 2N \times Q + 2P \times Q}$$

$$R^{I}\,R^{VII} = \frac{9 \text{ Vol.}^2 \text{ Tetr. ABCD}}{-2N \times P + 2N \times Q + 2P \times Q}$$

$$R^{II}\,R^{VI} = \frac{9 \text{ Vol.}^2 \text{ Tetr. ABCD}}{2N \times P - 2N \times Q + 2P \times Q}$$

$$R^{III}\,V^{V} = \frac{9 \text{ Vol.}^2 \text{ Tetr. ABCD}}{2N \times P + 2N \times Q - 2P \times Q}$$

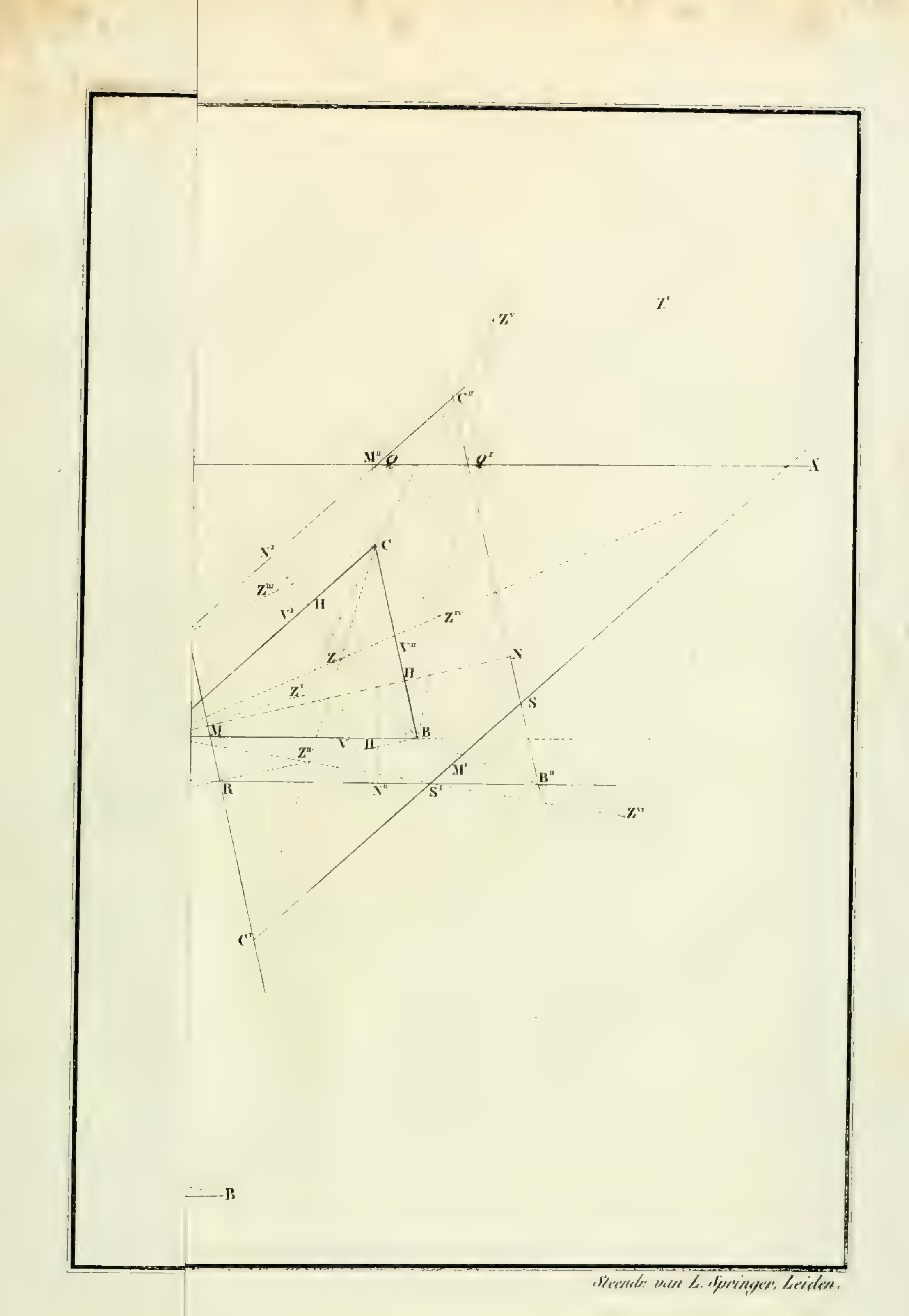
unde patet esse: $$\frac{1}{R\,R^{IV}} = \frac{1}{R^{I}\,R^{VII}} + \frac{1}{R^{II}\,R^{VI}} + \frac{1}{R^{III}\,R^{V}} \quad \ldots \ldots \ldots \quad 41$$

Hisce igitur pro meis viribus juvenilibus expositis, finem huic commentatiunculae impono, sperans fore ut eam maxima indulgentia accipiatis; teneatis vero hoc in animo V. V. C. C. me non docendi, verum discendi causa hoc opusculum suscepisse. Si autem aliquantulum vobis, V. V. C. C. satisfecerim, persuasum mihi erit

Nihil tam difficile esse, quin quaerendo investigari possit.

TERENTIUS.

Z^{I}
Z^{V}
C^{II}
M^{II}
Q
Q^{I}
A
N^{I}
C
Z^{III}
V^{I}
H
Z^{IV}
V^{II}
Z
N
H
Z^{I}
S
M
B
V
H
Z^{II}
M^{I}
B^{II}
R
N^{II}
S^{I}
Z^{VI}
C^{I}
B
Steendr. van L. Springer, Leiden.

Steendr. van L. Springer, Leiden

CAROLI GABRIELIS COBET,

PARISIENSIS,

LITERARUM HUMANIORUM IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA STUDIOSI,

RESPONSIO

AD

QUAESTIONEM LITERARIAM A NOBILISSIMA FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA A. MDCCCXXXV PROPOSITAM:

„ *Prosopographia Xenophontea, illustrandis nominibus eorum, qui memo-*
„ *rantur in Memorabilibus Socratis, Symposio et Oeconomico.*"

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT D. VIII MENSIS FEBRUARII A. MDCCCXXXVI.

Quum mihi multa, ut fieri solet, missa demum ad Actuarium Commentatione, aut melius essent perspecta, aut nova etiam innotuissent, venia mihi a Viris Clarissimis humanissime concessa ita usus sum, ut ex iis praecipua delibarem, quibus priora aut magis illustrarentur, aut, si quos errores deprehendissem, corrigerentur: quae tamen omnia ab ipsa Commentatione uncinis distinguenda religiose curavi.

RESPONSIO

AD

QUAESTIONEM LITERARIAM.

PRAEFATIO.

Quamquam divini Platonis sentiendi cogitandique sublimitas, dicendi incomparabilis copia et ubertas, aemuli Xenophontis candorem et simplicitatem longe superavit, tanta tamen est in Xenophonte rerum bonarum abundantia et imprimis tam fida et accurata rerum Socraticarum descriptio, ut Platone hac in parte si non superior, at par sit habendus. Non rapit ille quidem lectorem in admirationem, sed blando veluti colloquio ita sibi conciliat animos, ut non sine desiderio eum ponas de manibus: et quicunque Platonem admirari et cum θείᾳ κεφαλῇ βακχεῦσαι didicerit, is Xenophontis mitem animum, lenem indolem non poterit non deamare.

Esto: « *imaginem tantum nobis exhibet Socratis*, *vere tamen et egregie sane expressam*, *sed imaginem*": esto; sed nihil idem de suo adjecit, nullum colorem, nullum fucum, quo aut elegantior aut subtilior aut ἀτοπώτερος αὐτὸς αὑτοῦ videretur: et si non viventem et agentem videmus Socratem, si non audimus loquentem; at Xenophontis, candide, simpliciter de caro magistro narrantis ab ore pendemus, vere narranti ex animo fidem habemus. Xenophon igitur mihi semper, si unum Platonem exceperis, in deliciis fuit; unde mihi statim arrisit Quaestio a Cl. Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum in certamen proposita, qua quaeritur: *Prosopographia Xenophontea illustrandis nominibus eorum*, *qui memorantur in Memorabilibus Socratis*, *Symposio et Oeconomico*. Cujus suavitas et praestantia me mox ita cepit, ut quid efficere possem, periculum facere in animum induxerim.

Xenophontem sumo in manus: mox intelligo me antea, praesertim in Memorabilium libris, fere nil nisi unum spectasse Socratem, hunc unice esse amplexum, ceteros prae illo vix curasse.

Οἶος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσιν.

Cu-

Cujus rei quasi poenitentia quadam ductus ita Xenophontem legere et relegere coepi, ut aliquam cum ceteris quoque personis contraherem familiaritatem. In eo tamen mihi plerumque non satisfaciebam. Animo obversari solebat elegans illa et efficax ratio, quam in Platonis sui personis describendis doctiss. Groen van Prinsterer erat secutus. Hanc me in Xenophonte imitari non posse dolebam. Nec mirum: illi vastissimus patebat campus: mihi pratulum amoenum illud quidem, sed exiguum: et de exiguo quoque illo plures ille sibi decerpsit flosculos. Nam quum tanta sit Platonicas inter et Xenophonteas personas convenientia, quum neuter finxerit, sed suos aequales accurate descripserit, fieri non potuit, quin satis magna pars eorum, quae de Xenophonteis essent dicenda, fuerit ab illo occupata: quae repetere fuisset putidum.

Sed illius propositum a meo aliquanto est diversum. Groen judicium, quod Plato tulit de iis, qui in ipsius scriptis occurrunt, ex uno Platone acute pariter et diligenter confectum, elegantissime exposuit; mihi eorum, qui in Xenophontis libris memorantur, nomina sunt illustranda: ita ut mihi non Xenophontis tantum de iis judicium diligenter sit indagandum, sed ex ceteris quoque scriptoribus, si quid ad eorum notitiam illustrandam faciat, accurate sit colligendum et disponendum. Qua in re iterum magnae me impediebant difficultates: multa enim occurrunt in Xenophonte nomina tam illustria, ut, quamvis in summa diligentia, nil nisi actum agere possim, multa tam obscura, ut nil nisi aliorum silentio acquiescere liceat. Sic neque quis Themistocles fuerit, aut Pericles aut Alcibiades ostendere meum est, nec quid Demeas rerum egerit, aut Ceramo aut Meno facile quis dicat.

Ex hisce igitur difficultatibus me expedire sum conatus, atque semper id egi, ut in illustrandis iis nominibus, ipsum maxime Xenophontem illustrarem; hinc si quid esset obscurum et dubium, explicare, si quid Xenophon a ceteris auctoribus, imprimis a Platone, dissentire videretur, conciliare, et ita denique ipsum a nonnullorum et Veterum et Recentiorum criminationibus et calumniis vindicare pro virili parte studerem. Imprimis mihi refutanda erit eorum opinio, qui Xenophontem in personis suis describendis historicam fidem interdum violasse censeant: quos inter satis mirari non possum etiam doctiss. Groen numerari, quum dicit in *Prosopogr. Platon.* pag. 93 « *Recordari oportet Xe-* « *nophontem hoc imprimis egisse, ut Socratis opiniones et praecepta in posterorum* « *utilitatem scriptis religiose consignarentur, ceteros autem homines, ut accurate* « *depingeret, parum, certe in Memorabilibus, sollicitum fuisse.*" Et mox: « *Caven-* « *dum, ne Xenophontem in iis ad historicas rationes exigamus, de quibus historice* « *narrandis non cogitavit.*"

Nam Xenophon, etsi in personis suis depingendis non idem studium et artificium, quod Plato, posuit, tamen ejus instar, omnes, quos induxit, candide et libere, ut erant, vel, si malis, ut sibi esse videbantur, descripsit. In omnibus ipsi vel in minutiis convenit

nit] et cum Platone et cum omnibus fide dignis auctoribus, qui eorum res aut vitam attigerunt. Quo mihi quidem nullum videtur luculentius indicium, quantopere Xenophon fuerit veri amantissimus. Quare, sicubi a Platone et ceteris videtur dissentire, quanto aequius est, ipsius auctoritatem ad justam critices normam exigere, quam sine idoneis argumentis rejicere.

In omnibus autem hanc rationem sum secutus, ut primum, quid ipse Xenophon referat et quid de singulis sentiat, diligenter exquiram; deinde in iis, quorum aut obscurior sit aut incertior memoria, quid ceteri probati scriptores de iis narraverint, colligam et, periculosae plenum opus aleae, falsa a veris identidem discernam.

Quae tamen omnia accurate persequi, quantopere adolescenti sit difficile, in hac ipsa Commentatione componenda ubique sum expertus. Feci, quod potui; si me multa fefellerunt, Viri Clarissimi, adolescenti ignoscite: si in nonnullis ex Vestra sententia verum vidi, non plane inanem et Vobis indignam operam mihi posuisse videbor.

PARS PRIMA.

DE POËTIS.

Jure quodam suo Poëtae, antiquissimum e doctis genus, primum sibi vindicant locum. Poëtis multum semper tribuerunt philosophi elegantiores, maxime iis, qui graves sententias, utilia vitae praecepta carminibus inserere amabant. Subtilius quidem quam verius Max. Tyr. *Dissert.* X. *init. pag.* 103. *ποιητικὴ τί ἄλλο ἢ φιλοσοφία, τῷ μὲν χρόνῳ παλαιὰ, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ ἔμμετρος, τῇ δὲ γνώμῃ μυθολογική; καὶ φιλοσοφία τί ἄλλο ἢ ποιητικὴ τῷ μὲν χρόνῳ νεωτέρα, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ εὐζωνοτέρα, τῇ δὲ γνώμῃ σαφεστέρα;* olim tamen arctissimum philosophiam et poësin conjungebat vinculum. Hinc philosophi poëtarum antiquissimorum testimoniis tamquam luminibus orationem suam illustrare, ex iisdem saepe auctoritatem quamdam suis dictis conciliare studebant (1). Quae cum in alios, tum maxime in Socratem conveniunt, qui, de ceteris haud ita magnifice sentiens (2), Homero, Hesiodo, Epicharmo, Theognidi, Euripidi tantum tribuebat, ut non solum in familiari sermone saepius illorum dicta acute et interdum jocose interpretaretur cf. v. g. *Symp.* VIII. §. 30, sed etiam passim, quo melius et jucundius nonnulla amicis probaret, ad illorum auctoritatem confugere soleret. Exempla vide *Mem.* I. 3. §. 7. III. 1. §. 5. III. 2. §. 1. 2. IV. 6. §. 15 *et alibi* saepe.

HOMERUS ante omnes, qui *οὐ μόνον ποιητὴς ἀγαθὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ τῳ τρόπῳ φιλόσοφος* (3); qui

quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.

qui, ut Niceratus in *Symp.* IV. §. 6. ait: *σοφώτατος πεποίηκε σχεδὸν περὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων.* Homerum igitur Socrates ita amabat, probabat, ita semper, opportunitate data, commendabat, extollebat, ut vere mihi statuisse videatur Dio Chrysostomus: *ἀλλὰ τοῦτό γε οἶμαι εἶναι σαφὲς, εἴτις ἔμπειρος ἀμφοῖν τοῖν ἀνδροῖν, ὅτι Σωκράτης τό γε ἀληθὲς*

(1) Nonnulli in hoc genere fuere nimii. Cf. Valcken. in *Diatr.* pag. 29.

(2) De Poëtis suae aetatis, quid Socrates senserit, vid. Plato *Apolog. Socr.* pag. 22. B.

(3) Dio Chrysostomus *Orat.* XLVII. p. 523. *τῳ τρόπῳ* i. e. *quodammodo.* Ita enim malim, quam quod ibi vulgatur *τῷ τρόπῳ.*

θὲς Ὁμήρου μαθητὴς γέγονεν, οὐχ ὥσπερ ἔνιοί φασιν Ἀρχελάου (4): quae mox ipse luculenter explicat: ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἐσπουδαζέτην καὶ ἐλεγέτην, ὁ μὲν διὰ τῆς ποιήσεως, ὁ δὲ καταλογάδην· περὶ ἀρετῆς ἀνθρώπων καὶ περὶ κακίας, καὶ ἁμαρτημάτων καὶ κατορθωμάτων· καὶ περὶ ἀληθείας καὶ ἀπάτης, καὶ ὅπως δοξάζουσιν οἱ πολλοὶ καὶ ὅπως ἐπίστανται οἱ φρόνιμοι (5). Homeri et ceterorum ῥήσεις quum saepe in disputando laudaret et interpretaretur, hinc calumniarum in eum petita materia est. Jactabant eum τῶν ἐνδοξοτάτων ποιητῶν ἐκλεγόμενον τὰ πονηρότατα καὶ τούτοις μαρτυρίοις χρώμενον διδάσκειν τοὺς συνόντας κακούργους εἶναι καὶ τυραννικούς. *Mem.* I. 2. §. 56. Istiusmodi malignae interpretationis exemplum subjungitur in illis Hesiodi:

Ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργείη δέ τ' ὄνειδος.

ubi satis mirari nequeas istorum impudentiam, qui ex sententia tam aperta et simplici, tam egregia adeo, istum elicuerint sensum: τοῦτο δὴ λέγειν αὐτὸν, ὡς ὁ ποιητὴς κελεύοι, μηδενὸς ἔργου, μήτε αἰσχροῦ, μήτε ἀδίκου ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τῷ κέρδει. Alterum exemplum ex Homeri *Iliad.* β. vs. 188 *sqq.* et 198 *sqq.* vide ibid. §. 58.

Ceterum eo facilius poëtarum locis praecipuis uti poterat in disputando Socrates, quod quivis καλὸς κἀγαθὸς et liberaliter institutus a prima inde pueritia praestantissimorum poëtarum egregia praecepta memoriter edisceret et in promtu haberet (6). Homeri maxime quanta tum fuerit admiratio, quantum studium, neminem latet: hunc Aristo-

(4) Dio Chrysost. *Orat.* L. pag. 558. Ultima verba, si quid judico, ita frigent, ut una litura videantur delenda. Adlevit margini sciolus, qui de Archelao, Socratis magistro, inaudiverat.

(5) *Ibid.* pag. 560. Ceterum de Homeri philosophia multi multa commenti sunt. Ex philosophorum poëtas interpretandi ratione quidvis ex quovis facile efficitur; hinc omnis generis philosophi sibi vindicabant Homerum. Sed acute Seneca *Epist.* 88. » *Nisi forte tibi Homerum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis, quibus colligunt, negent. Nam modo Stoicum illum faciunt, virtutem solam probantem, et voluptatis re ugientem et ab honesto ne immortalitatis quidem pretio recedentem; modo Epicureum, laudantem statum quietum civitatis et inter convivia cantusque vitam exigentis; modo Peripateticum, bonorum tria genera inducentem; modo Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil esse in eo, cui omnia insint: ita enim inter se dissident.*"

(6) [Classicus de eo argumento locus est Aeschinis in Orat. *contra Ctesiphontem* pag. 525. Reisk. διὰ τοῦτο γὰρ οἶμαι ἡμᾶς παῖδας ὄντας τὰς τῶν ποιητῶν γνώμας ἐκμανθάνειν, ἵν' ἄνδρες ὄντες αὐταῖς χρώμεθα.]

Neque tamen accedam Valckenario V. Cl. *Mem.* II. 6. §. 11. verba ὧν ἐστιν ἀρχὴ — Ἀχαιῶν ejicienti. Sciolus enim adscripsisset tantum: ὧν ἐστιν ἀρχή ut in re certa et indubitata; Socrates, ἐπιλήσμων ἄνθρωπος addit τοιάδε τις q. d. *si bene memini* quae in sciolo essent inepta: quo autem facilius totam ῥῆσιν longiorem revocet in memoriam, recitat initium.

demus *Mem.* I. 4. §. 3. ex Epicis omnibus admiratur unum; in hujus carminibus tanto studio et diligentia versatus erat Niceratus, genere et ingenio insignis adolescens, ut Iliadem et Odysseam teneret memoriter. *Symp.* III. §. 5 *sq.* IV. §. 6 *sq.* Homerum publice recitabant Rhapsodi, et more suo illustrabant, ineptum hominum genus, quorum fastusne et superbia major an stupor et inscitia dubites (7). Privatim alii Homerum interpretabantur in scholis, quos inter nonnulli fuerunt ingenio et eruditione insignes. Ex his Socrates *Symp.* III. §. 6. memorat duos, Anaximandrum et Stesimbrotum, quorum uterque, ut ex l. c. apparet, Allegoricam interpretandi rationem (τὰς ὑπονοίας) sequebatur; quam etsi non probabat Socrates, at ingenium tamen et eruditionem Interpretum laudabat. De utroque jam paucis exponamus.

De ANAXIMANDRO aut nihil aut dubia et falsa viri docti commentati sunt. Weiske ad Xenoph. l. l. Milesium putat esse historicum, de quo Cff. Diog. Laërt. II. 2. Suidas in v. Voss. *de Histor. Graec.* I. 6. Sed sine idoneis argumentis. Wolf. *Prolegom. pag.* CLXII, de Interpretibus Homeri agens: « *Minus etiam novimus Anaximandrum Xenophontis. Nam clarus discipulus Thaletis ex ratione temporum non potuit esse Nicerati magister: cognominis filius illius potuit esse; at ne de hoc quidem tale quidquam legitur.*" At mihi quidem dubium non est, hunc esse Anaximandrum Lampsacenum, ex quo mythum de Musis Allegorice interpretatur Fulgentius *Mythol.* I. 14. *pag.* 641. ubi sine causa *Anaximenes* legi jubet *Menag.* ad Diog. Laërt. II. 2. pag. 71. Eundem esse suspicor, de quo Athen. XI. p. 498 B. ita: Ἀναξίμανδρος ἐν τῇ Ἡρωολογίᾳ λέγων ὧδε· Ἀμφιτρύων δὲ τὴν λείαν δασάμενος τοῖς συμμάχοις κ. τ. λ. Nam Ἡρωολογία est *Dissertatio de Heroibus*, qua Homerum illustravit, nec opus est, ut mutetur in Ἡρωελεγείᾳ vel Ἡρωελογίῳ (quod vereor ut Graecum sit), uti voluit *Maussac.* ad Harpocrat. pag. 282. Ceterum colligitur ex loco Xenoph. l. Anaximandrum Homeri carmina, accepta grandi mercede, studiosis adolescentibus in scholis enarrasse.

Notior est STESIMBROTUS, ex insula Thaso oriundus, Plato *Ion. p.* 530 D. qui Periclis et Cimonis aetate floruit (8). Ad historicos videtur referendus, nam scripsit librum ἐπιγραφόμενον περὶ Θεμιστοκλέους καὶ Θουκυδίδου καὶ Περικλέους. Athen. XIII. p. 589

(7) Peculiari Dialogo *Ione* Plato istos explosit. Xenophon paucis, sed acerbissime eos exagitavit. *Mem.* IV. 2. §. 10. Euthydemus: τοὺς ῥαψῳδοὺς οἶδα τὰ μὲν ἔπη ἀκριβοῦντας, αὐτοὺς δὲ πάνυ ἠλιθίους ὄντας. *Symp.* III. §. 6. οἶσθά τι οὖν ἔθνος ἠλιθιώτερον ῥαψῳδῶν; — Οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Νικήρατος, οὔκουν ἔμοιγε δοκεῖ.

(8) Athen. XIII. pag. 589. E. κατὰ τοὺς αὐτοὺς (*Pericli*) γενόμενος χρόνους καὶ ἑωρακὼς αὐτόν. Plutarch. in *Cim.* Cap. IV. narrat eum vixisse περὶ τὸν αὐτὸν ὁμοῦ τι (i. e. fere) χρόνον τῷ Κίμωνι. Perperam Intt. ad Xenoph. l. l. annotant Cimonem eo familiariter esse usum.

589 E. sed quum ex Plutarchi variis locis constet, eum neque bona fide fuisse commendatum (9), neque ab invidia et maledicentia abhorrentem (10), denique ne in temporibus quidem notandis satis diligentem (11) vix est, cur eum historicum dicamus.

Meliorem et utiliorem operam in Homero illustrando posuit. Fuit inter antiquissimos, qui de Homeri genere, aetate et poësi scripserunt, ut auctor est Tatianus *adversus gentes*, cujus locum habet *Fabricius* in B. G. II. 1. p. 321. *Harles*. Allegoricam, uti vidimus, interpretationem amplexus, magna nominis fama floruit; acutus erat et subtilis, atque adeo Socrates, quamquam illud studium et quaestus ita faciendi ratio displiceret, magni tamen hunc se facere declarat, quem Rhapsodorum inertiae et stupori opponat. Cff. Plato in *Ion*. l. l. Xenoph. *Symp*. l. l. Et ipse Athenis scholas habuit; quid ad Homerum illustrandum scripserit, non constat. Ipsius interpretationes hic illic memorantur in Commentariis, quos habemus. Cf. Wolf. in *Prolegom*. l. l.

Hesiodi quoque singuli versus singula testimonia erant Veteribus: huius praeclarissima praecepta orationis dulcedine et gravitate commendata Socrati passim in ore; huius admirabatur dictum. Op. et D. vs. 311.

Ἔργον οὐδὲν ὄνειδος ἀεργείη δέ τ' ὄνειδος.

hinc docebat τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι ὠφέλιμόν τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀργὸν βλαβερόν τε καὶ κακόν· τοὺς μὲν ἀγαθόν τι ποιοῦντας ἐργάζεσθαί τε ἔφη καὶ ἐργάτας εἶναι· τοὺς δὲ κυβεύοντας ἤ τι ἄλλο πονηρόν τε καὶ ἐπιζήμιον ποιοῦντας ἀργοὺς ἀπεκάλει. *Mem*. I. 2. §. 56. Huius laudare solebat

καδ δύναμιν ἔρδειν ἱερ' ἀθανάτοισι θεοῖσι. Op. et D. vs. 336.

imprimis vitae semper illud et ubique utilissimum κὰδ δύναμιν ἔρδειν. *Mem*. I. 2. §. 3. Cf. etiam IV. 3. §. 16. Ubi de constantia et labore, quo ad virtutem enitendum sit, disputabat, haud ille immemor plane egregiae illius sententiae *Oper. et Dies*. vs. 287 *sqq*.

Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἔστιν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως· λείη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.

Τῆς

(9) Cf. Plutarch. in *Pericl*. Cap. XVI et XXXVI.

(10) Cimonem narrabat οὔτε μουσικὴν οὔτε ἄλλο τι μάθημα τῶν ἐλευθερίων καὶ τοῖς Ἕλλησιν ἐπιχωριαζόντων ἐκδιδαχθῆναι· δεινότητός τε καὶ στωμυλίας Ἀττικῆς ὅλως ἀπηλλάχθαι. Plutarch. in *Cim*. Cap. IV. Id. in *Pericl*. XIII. Στησίμβροτος ὁ Θάσιος δεινὸν ἀσέβημα καὶ μυθῶδες ἐξενεγκεῖν ἐτόλμησεν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ υἱοῦ κατὰ τοῦ Περικλέους. Athen. l. ex eo ita de *Pericle* ἦν δὲ οὗτος ἀνὴρ πρὸς Ἀφροδίσια πάνυ καταφερὴς, ὅστις καὶ τῇ τοῦ υἱοῦ γυναικὶ συνῆν.

(11) Οὐκ εὖ τῶν χρόνων ἁπτόμενος dicitur a Plutarcho in *Themist*. Cap. II. ubi ejus errorem redarguit.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον, ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται
Ῥηϊδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Mem. II. 1. §. 20. quod splendidum dictum dici non potest, quantopere veteres philosophi celebraverint. Cff. Plato *Rep.* II. pag. 364. C. *de Legg.* IV. p. 718. E. *Protag.* p. 340 D. Eo respexisse videtur Socrates in colloquio cum Callisto meretrice apud Aelian. in V. H. XIII. 32.

Inter recentiores, qui graves et vitae salutares sententias metro includerent, primi sunt Theognis Megarensis et Epicharmus Siculus.

THEOGNIDIS παραινέσεις Athenis omnibus erant notissimae; hinc proverbiale dictum de re aperta et cuivis nota:

Τουτοῖ μὲν ᾔδειν πρὶν Θέογνιν γεγονέναι. (12)

Hujus celeberrimi fama versiculi laudantur *Symp.* II. §. 4.

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ διδάξεαι· ἢν δὲ κακοῖσι
Συμμιγέῃς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον. *Theogn.* vs. 35 *sq.*

quae sine Theognidis nomine repetuntur *Mem.* I. 2. §. 20. Laudantur etiam à Platone *Menon.* p. 95. D. et recentioribus permultis.

Sunt, qui ad Theognidem referant versiculum, qui *Mem.* I. I. subjungitur

Αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς τοτὲ μὲν κακὸς, ἄλλοτε δ' ἐσθλός.

qui citatur etiam sine nomine a Platone in *Protag.* p. 344. D, ubi, laudato Simonidis carmine, addit: τῷ μὲν γὰρ ἀγαθῷ ἐγχωρεῖ κακῷ γενέσθαι, ὥσπερ καὶ παρ' ἄλλου ποιητοῦ μαρτυρεῖται τοῦ εἰπόντος· Αὐτὰρ ἀνὴρ κ. τ. λ.

Sed neque in nostris Theognidis Edd. legitur, et si ejusdem esset, Xenophon ὁ καὶ λέγων aut simile quid scripsisset; ut vero nunc legitur, indicatur alius Poëta, qui tamen quis fuerit, non constat (13).

Quam-

(12) A. Gellius N. A. I. 3. » *Hoc profecto nemo ignoravit, etiam priusquam Theognis, ut* » *Lucilius ait, nasceretur.*" Interpretes et Erasmus in *Adagiis* in alia omnia abeunt, et accipiunt de frigido quodam Poëta Tragico, de quo vide Suidam in v. Sed multo simplicius est referre ad sententias Theognidis Megarensis, quae omnium manibus terebantur et a puerulis in scholis edisci solebant, quam ad ineptum Poëtastrum, a quo nemo unquam quidquam didicerat.

(13) [Sunt, qui credant Xenophontem ipsum peculiarem librum περὶ Θεόγνιδος composuisse, auctoritate Pseudo-Plutarchi *de Nobilitate* Cap. XV. ταῦτα μὲν Θεόγνιδος περιφέρεται τοῦ Μεγαρέως, ὥς Ξενοφῶν λέγει (ita recte emendavit *Wyttenbachius* corrupta ὡς ὁ Μεγαρεὺς Ξενοφῶν λέγει) οὗτος ὁ ποιητὴς κ. τ. λ. quae paulo immutata habet Stobaeus *Tit.* 88. 14.

Quamvis in diverso argumento, idem egit EPICHARMUS Siculus, in socco philosophus; qui quum, Pythagoream disciplinam amplexus, propter Hieronem, quem acerbius perstrinxerat (14), palam philosophiae dare operam non auderet, ad Comoedias scribendas animum ita appulit, ut praecepta et monita ex imo philosophiae Pythagoricae fonte petita versibus includeret (15): quare *princeps Comoediae* audit Platoni in *Theaeteto* pag. 152 E. οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρας, κωμῳδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγῳδίας δὲ Ὅμηρος. Hujus sententias et graviter dicta Plato, qui, si Laërtio fides III. 10. plurima ei retulit accepta, passim memorat; Xenophon uno tantum in loco *Mem.* II. 1. §. 20. hanc ex eo habet sententiam

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγαθ' οἱ θεοί. (16)

de qua omnia continet exquisita *Ruhnkenii* V. Cl. ad h. l. animadversio. Qui hunc excipit Trochaicus

ὦ πονηρὲ, μὴ τὰ μαλακὰ μώεο, μὴ τὰ σκλήρ' ἔχῃς.

quamvis Epicharmi gravitate dignissimus, tamen ab hoc loco alienus est et merito a Valcken. ad *Herod.* II. 117. pag. 157. ejicitur.

Prae-

Ed. Gaisf., apposito lemmate, Ξενοφῶντος ἐκ τοῦ περὶ Θεόγνιδος. Sed Xenophon Theognidis interpretem agere et commentarios in Theognidem edere non potuit. Theognidis illustrem aliquem locum vel ex Socratis vel ex sua persona copiosius enarrare potuit: unde suspicimus, locum illum ex Memorabilibus (ut quae Xenophon, uti constat, multis partibus auctiora ediderit, quam nunc habemus esse desumtum et pertinuisse ad disputationem aliquam de Nobilitate: hanc interpretationem locus ipse mirifice adjuvat: et lemmatibus Stobaei quam nihil auctoritatis sit tribuendum, constat inter omnes.

Idem videtur statuendum de libro Antisthenis περὶ Θεόγνιδος, qui pars erat Libri III. τοῦ Προτρεπτικοῦ. Diog. Laërt. VI. 16. Sic in Platonis Protagora erat pars περὶ Σιμωνίδου; atque ita in aliis.]

(14) Cf. Plutarch. *de adulatore et amico* Cap. XXXVII.

(15) Classicus hac de re locus est apud Jamblichum in *vita Pythagorae* §. 266. τῶν δ' ἔξωθεν ἀκροατῶν (λέγουσι) γενέσθαι καὶ τὸν Ἐπίχαρμον, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ συστήματος τῶν ἀνδρῶν· ἀφικόμενον δὲ ἐς Συρακούσας διὰ τὴν Ἱέρωνος τυραννίδα τοῦ μὲν φανερῶς φιλοσοφεῖν ἀποσχέσθαι, ἐς μέτρον δ' ἐντεῖναι (ita Wyttenb. pro vulg. ἐνεῖναι) τὰς διανοίας τῶν ἀνδρῶν μετὰ παιδιᾶς ἐκφέροντα τὰ Πυθαγόρου δόγματα. Cf. omnino Diog. Laërt. in *Platone* III. 10—12, 14—17.

(16) Ita versus constituendus est. Nam est Trochaicus Tetrameter Catalecticus, quales in sententiis usurpare solet Epicharmus. Minus recte igitur Interpretes et Editores fecere Jambicum, ita constituendo

τῶν πόνων
Πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγαθ' οἱ θεοί.

Praeter Poëtas hujus generis, alii pauci in Xenophontis libris commemorantur, quorum primus nobis esto

Melanippides, quem Aristodemus *Mem.* I. 4. §. 2. in Dithyrambis prae reliquis admiratur omnibus, ubi ait: ἐπὶ μὲν τοίνυν ἐπῶν ποιήσει Ὅμηρον ἔγωγε μάλιστα τεθαύμακα, ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ (17) Μελανιππίδην. Hujus Poëtae res quum aliquanto obscuriores et confusae sint, paucis illustrare conabimur.

Hujus nominis duo Poëtae in Graecia floruerunt. Suidas: Μελανιππίδης Κρίτωνος, γεγονὼς κατὰ τὴν ξέ Ὀλυμπιάδα, Μήλιος (18)· ἔγραψε δὲ διθυράμβων βιβλία πλεῖστα καὶ ποιήματα ἐπικὰ καὶ ἐπιγράμματα καὶ ἐλεγεῖα καὶ ἄλλα πλεῖστα. De altero Idem: Μελανιππίδης, θυγατριδοῦς τοῦ πρεσβύτου, παῖς δὲ Κρίτωνος, λυρικοῦ καὶ αὐτοῦ· ὃς ἐν τῇ τῶν διθυράμβων μελοποιΐᾳ ἐκαινοτόμησε πλεῖστα καὶ διατρίψας παρὰ Περδίκκᾳ ἐκεῖ τὸν βίον κατέστρεψεν· ἔγραψε καὶ αὐτὸς ᾄσματα λυρικὰ καὶ διθυράμβους. quem locum vitio laborare apparet: malim τοῦ πρεσβύτου, παιδὸς Κρίτωνος, λυρικὸς καὶ αὐτός. Jam vero difficile est, uter hic intelligatur, statuere. Qui Melanippidem laudaverunt veteres, Aristoteles, Plutarchus, Athenaeus, Clemens Alexandrinus unum tantum cognovisse videntur. Viri Docti nihil definiunt. Pronior tamen sum in eam sententiam, ut nepotem hic intelligi putem. Nempe quum avus per omnia carminum genera fuerit vagatus, facile est conjicere, non tantam eum sibi dithyrambis comparasse famam, quantam nepotem, qui unice in Lyrico et Dithyrambico genere elaboraverit, quique adeo multa plane nova induxerit; quo referam illud, eum pro brevioribus Prooemiis longiores carminibus praemisisse Anabolas, unde παρῳδία notissimi versiculi Hesiodei Oper. et D. vs. 266.

ἡ δὲ μακρὰ 'ναβολὴ τῷ ποιήσαντι κακίστη

a

(17) Malim ἐπὶ δὲ διθυράμβων scil. ποιήσει: vix enim dicitur διθύραμβος, ut ἔπος, μέλος, sed διθύραμβοι, ut ἴαμβοι, ἀνάπαιστοι. Erroris fons est ι olim adscriptum, deinde subscriptum. Cff. Valck. ad *Phoen.* vs. 397. Pierson. *Verisim.* p. 28. qua ratione multi adhuc loci corrupti latent. Unum adscripsisse sufficiat. Menander apud *Clem. Alexandr. Strom.* IV. pag. 421.

παίδων σπόρῳ τῶν γνησίων

Δίδωμί σοίγε τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα.

Dubito an Graecum sit σπόρῳ pro ἐπὶ σπόρῳ vel ἐς σπόρον: articulo τῶν hic locus non est. Restituenda igitur elegans et solemnis formula:

παίδων ἐπ' ἀρότῳ γνησίων

de qua passim viri docti; cf. omnino Hemsterhusius ad *Lucian.* D. S. pag. 128.

[Adde, quos laudat vir cl P. Hofman Peerlkamp in *Bibl Crit. Nova* Tom. I. pag. 96.]

(18) Apud Athen II. p. 35 A. XIV. p. 651 F. olim edebatur Μιλήσιος, ubi *Schweigh.* ex codd. Μήλιος restituit.

a *Democrito Chio* in eum jactata, ut auctor est Aristot. in *Rhet.* III. 9; qui denique Perdiccae et, ut ex obscuro Plutarchi loco colligi potest (19), etiam Archelao fuerit acceptissimus. Videtur etiam Aristodemus l. l. praeter unum Homerum, quem hic omitti erat nefas, eos demum admirari, qui sua maxime aetate florerent; Sophoclem, Polycletum, Zeuxin. Fuit autem Melanippides aqualis Socrati, quod ex avi aetate, qui Olympiade LXV^a vixit, facile efficitur et confirmatur auctoritate Praxiphanis apud Marcellinum in *vita Thucydidis* pag. 5. Ed. Duck., qui cum aequalem facit Platoni Comico, Agathoni, Nicerato. Quae si probabiliter sunt disputata, facilis est conjectura antiquioris Melanippidis non carmina Epica tantum, Epigrammata et Elegias et alia permulta jam olim periisse, sed Dithyrambos quoque in tenebris latuisse, quaeque a Veteribus ex Melanippide laudantur, ea omnia ad nostrum Melanippidem esse referenda; cujus quam clarum fuerit nomen vel ex Xenophontis loco apparet, et ex Plutarcho, qui l. l. ipsius mentionem cum Simonide et Euripide conjungit.

Hoc quoque novasse in Musica videtur, ut lyrae duodecim choras adaptarit, atque ita molliorem reddiderit et remissiorem. Audiamus ipsam apud Pherecratem comicum ita conquerentem:

Ἐμοὶ μὲν ἦρξε τῶν κακῶν Μελανιππίδης
Ἐν τοῖσι πρώτοις, ὃς λαβὼν ἀνῆκέ με,
Χαλαρωτέραν τ' ἐποίησε χορδαῖς δώδεκα.

ut est apud Plutarchum *de Musica* Cap. XXX. Ed. Tauchn.

Ceterum miror, unde factum sit, ut viri doctissimi Melanippidem ad Tragicos retulerint; quod praeter Fabricium in B. G. fecere H. Grotius *in Excerptis* pag. 454. Heynius *ad Apollodori fragm.* pag. 392. Not. Nam laudantur quidem ejus *Marsyas* apud Athen. XIV. p. 616. E. *Proserpina* in Apollod. *Fragm.* p. 1047. Heyn. *Danaides.* Athen. XIV. p. 651. F. sed sunt omnia carmina Lyrica, ut fragmenta subjecta ostendunt; v. g. ex Marsya (20)

ἁ μὲν Ἀθάνα
Ὄργαν' (tibiam) ἔῤῥιψεν θ' ἱερᾶς ἀπὸ χειρὸς
Εἶπέ τ'· ἔῤῥετ' αἴσχεα, σώματι λύμα
Ἦ με τᾶδ' ἐγὼ κακότατι δίδωμι.

Et

(19) Plutarchi locus est in libro: *Non posse suav. vivi sec. Epic.* Cap. XIII. Οὐδὲ γὰρ Ἱέρων γ' ἄν, οὐδ' Ἄτταλος οὐδ' Ἀρχέλαος ἐπείσθησαν Εὐριπίδην καὶ Σιμωνίδην καὶ Μελανιππίδην καὶ Κράτητας καὶ Διοδότους ἀναστήσαντας ἐκ τῶν συμποσίων κατακλῖναι Κάρδακας κ. τ. λ. Plutarchus autem, ut solent in iis Veteres, non certum ordinem in nominibus ita disponendis secutus est. Incertum igitur ad quem quisque sit referendus.

(20) [Ita hosce versus G. Dindorf, qui nuperrime Athenaeum edidit, emendavit et suis numeris restituit, cujus lectionem recepimus.]

Et sic in reliquis (21); neque umquam Tragicus audit Veteribus, sed ὁ τῶν διθυράμβων ποιητὴς, ut est ap. Plutarchum l. l. aut μελοποιὸς, ap. Clem. Alexandr. *Strom.* V. p. 602.

Praeter loca, quae jam indicavimus, Melanippidis fragmenta leguntur apud Plutarch. in *Amator.* Cap. XIV. Athen. V. p. 429. C. Clem. Alexandr. *Strom.* V. p. 257.

Ut in Lyricis Melanippidem, ita in Tragicis SOPHOCLEM admiratur Aristodemus. *Mem.* l. l. cujus sententiae et Veteres omnes et Recentiores subscripserunt. Quamvis enim philosophi et maxime Socrates (vid. Aelian. V. H. II. 13.) Euripidem propter utilissimas vitae sententias, quibus tamen saepe Tragoedias oneravit magis quam ornavit, unice probarent; quamvis ipse Apollo, eadem, opinor, de causa, magnam Sophocli, at majorem Euripidi sapientiae laudem impertiretur:

Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης.

tamen ὁ Ὁμηρικὸς ζηλωτὴς, si Poëseos Tragicae rationem spectamus, et orationis dulcedine et gravitate et affectibus movendis et arte, quae vocatur, Tragica, Princeps et habitus est et habendus.

Ceterum Sophoclis in Xenophonte nulla mentio: nisi quod Ruhnkenius V. Cl. in *Mem.* IV. 2. §. 2. πότερον Θεμιστοκλῆς διὰ ξυνουσίαν τινὸς τῶν σοφῶν ἢ φύσει τοσοῦτον διήνεγκεν alludi existimet ad nobilissimum illud Sophoclis (22)

Σο-

(21) Luculentius etiam hoc apparet ex fragmento e Danaidibus petito, quem locum, quum etiam post Casauboni curas corruptus sit, paucis hic emendare conemur. In Athenaeo olim ita legebatur: Μελανιππίδης ὁ Μιλήσιος ἐν ταῖς Δαναΐσιν Φοίνικας τὸν καρπὸν οὕτως ὀνομάζει τὸν λόγον ποιούμενος περὶ αὐτῶν· τῶν γὰρ ἀΐδων, οὐ γὰρ ἀνθρώπων φόρευν μορφὰν ἔνειδος, οὐδὲ τὰν αὐτὰν γυναικείαν ἔχον κ. τ. λ. Casaubonus pag. 228. emendat: τῶν γὰρ αἴδων, οὐκ ἀνθρώπων φόρευν μορφὰν καὶ εἶδος οὐδὲ τὰν αὐδὰν γυναικείαν ἔχον. Priora ita interpretatur: „*Plutonicam istae non humanam formam ac speciem gerebant.*" quae, pace tanti viri esto dictum, vix capio. Malim totum locum levi mutatione, literarum ductus secutus, ita constituere: Μελανιππίδης ὁ Μήλιος ἐν ταῖς Δαναΐσιν Φοίνικας τὸν καρπὸν αὐτῶν (palmarum, de quibus ibi agit Athenaeus) ὀνομάζει, οὕτω τὸν λόγον ποιούμενος περὶ αὐτῶν τῶν Δαναΐδων·

Οὐ γὰρ ἀνθρώπων φόρευν μορφὰν εὐειδέα

Οὐδὲ κ. τ. λ.

Quae ex carmine Lyrico esse desumta, perspicuum est.

(22) Hunc versiculum *Euripidi* tribuit Plato, unde nonnulli existimaverunt Platonem invidia ductum, nomen Poëtae mutasse: sed Cf. Groen pag. 158. Fuisse revera *Sophoclis* versiculum, praeter auctores a Groen l. l. citatos disertissime affirmat Schol. Aristoph. *ad Thesmoph.* vs. 21

οἷόν τέ που 'στιν αἱ σοφαὶ συνουσίαι

ubi annotat: διὰ τούτου φαίνεται ὁ Ἀριστοφάνης ὑπονοῶν Εὐριπίδου εἶναι τὸ

Σο-

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Sed vereor, ne Viro Cl. in his ingens doctrina et varia et diffusa lectio fuerit fraudi. Nam in his verbis nihil est, neque in sententia, quod poëticum referat colorem, imo nihil, quin cuivis in hoc argumento statim occurrat; neque allusio ulla esse potest, quae non sentitur.

Denique nominatur *Symp.* VIII. §. 32. AGATHO poëta, Pausaniae amasius: quorum igitur mentionem conjungemus. Et bellus quidem Agatho, qui non tantum Pausaniae Aelian. V. H. II. 21, sed etiam Euripidi. Id. *ibid.* XIII. 4. et Platoni in deliciis fuit, A. Gell. N. A. XIX. 2. Diog. Laërt. III. 32. ex Platone et Aristophane notior est, quam ut ea repetamus, quae dudum occupata sunt a *Kuhnio* et *Perizonio* ad Aelian. V. H. II. 21. et XIV. 13. et *Groen.* p. 166 *sqq.*

De PAUSANIA vero et exigua tantum constant, et quae habent Plato et Xenophon inter se pugnare videntur. Dicitur *ὁ ἐκ Κεραμέων* a Platon. *Protag.* p. 315. D. Cf. Aelian. V. H. II. 21. ibique Intt.; maxime amore in Agathonem nobilitatus, quem ad provectiorem usque aetatem deamavit et in Macedoniam ad Archelaum secutus est. Vid. Aelian. l. l. Hinc, quamvis in auctorum veterum silentio, haud est veri dissimile, Pausaniam illum, genere et opibus beatum, poëseos et literarum amantem, ipsum quoque aliquam iis dedisse operam. Nam et Protagorae aderat auditor, Plat. l. l. et colligi potest ex oratione, quam apud Platonem in *Symposio* p. 180 C *sqq.* habet de Amore duplici; ubi imprimis ultima verba: *ταῦτά σοι, ἔφη, ὡς ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ὦ Φαῖδρε, περὶ Ἔρωτος συμβάλλομαι*, haud obscure arguunt, eum et alias, non autem *ἐκ τοῦ παραχρῆμα* orationes concinnasse. Quae a Platone disputans inducitur, iis longe diversa, imo plane sunt contraria, quae Socrates apud Xenophontem *Symp.* l. l. ipsi tribuit. Minime ille apud Platonem est *ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀκρασίᾳ συγκυλινδουμένων*, imo, his spretis, eos commendat, qui honesto in egregios adolescentes amore, Veneris coelestis filio, calentes, non florem corporis, sed animi bona et virtutem in iis deamant.

Quî igitur fieri potuit, ut ex Pausaniae *de Amore Puerorum* libro sua uterque hauserit, aut ut Xenophon (quod dicere non erubuit Athenaeus V. p. 216. F.) haec omnia fuerit ementitus, aut, quod idem suspicatur, in aliter scriptum Platonis Symposion inciderit?

In re tam dubia, quae tantos viros exercitos habuit cff. Casaub. ad *Athen.* p. 282. Groen.

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

ἔστι δὲ Σοφοκλέους ἐξ Αἴαντος Λοκροῦ. ἐνταῦθα μέντοι ὑπονοεῖ μόνον, ἐν δὲ τοῖς Ἥρωσιν ἄντικρυς ἀποφαίνεται. καὶ Ἀντισθένης καὶ Πλάτων Εὐριπίδου αὐτὸ εἶναι ἡγοῦνται, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ὅ, τι παθόντες.

Groen. pag. 207. vix nostram opinionem proferimus. Ac nobis quidem ex iis, quae modo disputavimus, probabile videtur, Pausaniam, virum imprimis ἐρωτικὸν, sive ut ingenii specimina ederet, sive quo magis Agathonem suum sibi conciliaret, de amatoriis istiusmodi argumentis, saepius disseruisse; quae quidem ἐπιδείξεις quamvis non scripto mandatae, tamen adeo forte erant celebres, ut et Plato et Xenophon in eo potissimum argumento versantes, Pausaniae uterque auctoritate fuerint usi. Fieri autem potest, ut Pausanias in utramque sententiam disputaverit: ut primum, Agathonem sibi conciliare cupiens, honesti amoris celebraverit laudes; mox, his non acquiescens, τὸ χαρίζεσθαι ἐρασταῖς, anceps illud et ambiguum, aliter explicuerit, et ibi Thebanorum et Eleorum exemplis, quae Xenophon habet, fuerit usus.

Atque sic conciliari posse videntur duo philosophi: sic facili negotio diluuntur iniquae maledicentissimi Athenaei in Xenophontem criminationes Lib. V. pag. 216. E.

Atque ita de poëtis dicendi finem facere potuissemus; (nam Melitus quidem quavis re quam poësi famosior) sed neque ab hoc loco alienum est, et Xenophontem legentibus haud prorsus inutile, verbo hic indicare pauca Poëtarum dicta, ad quae Xenophon aut alluserit, aut, omisso nomine, expresserit.

Et de SOPHOCLIS quidem versiculo supra vidimus. Certior est allusio ad ARISTOPHANIS dicterium in *Symp.* VI. § 8. ubi Syracusanus homo, invidia in Socratem ductus, ita eum acerbo convicio proscindere voluit: ἀλλ' εἰπέ μοι, inquit, πόσους ψύλλα πόδας ἐμοῦ ἀπέχει; ταῦτα γάρ σέ φασι γεωμετρεῖν. ubi Interpretes ad unum omnes desumtum esse annotarunt ex Aristophanis *Nubibus* vs. 146 *sqq.* et hoc quidem σκῶμμα notissimum est. Sed in Xenophonte praeter pulicis mentionem sunt alia omnia. Wieland igitur pro ἀπέχει audacter reponit ἅλλεται vel, si malis, ἀναπηδᾷ. Ergo ἐμοῦ in ἑαυτῆς mutandum. Hoc quidem est vim inferre. Leni mutatione et aptissimam ei loco sententiam et Aristophanis joco plane respondentem restituas, si legas: πόσους ψύλλης πόδας ἐμοῦ ἀπέχεις; (23) Audiamus ipsum comicum

Ἀνή-

(23) [Haud sine aliqua voluptate deinde comperi, virum acutissimum Jacobs. in *Addit. Animadv. in Athenaeum* pag. 134. in eandem fere sententiam incidisse: statuit legendum esse: » πόσους ψύλλου πόδας ἐμοῦ ἀπέχεις; *Dicitur autem ψύλλα et ψύλλος.*" Quae emendatio et facilior est (nam α et ου in MSS. permutari in vulgus notum) et vero etiam alia de causa speciosior. Nam ψύλλος, Atticis inauditum, non adeo communis Dialecti est, Cff. Schol. *ad Aristoph. Nubes* vs. 145. Moer. Attic. pag. 418. Piers.; sed vox Sicula, qua Epicharmum usum fuisse constat ex Suida, Hesychio, Photii *Lexico* in v.: qua igitur opportune Xenophon utentem facit Syracusanum istum hominem, qui etiam alibi sua Dialecto loquens inducitur v. g. *Symp.* IX. §. 2. παιξοῦνται, quod abhorrere a consuetudine Attica, docet Hemsterh. ad *Arist. Plutum* pag. 390.]

'Ανήρετ' ἄρτι Χαιρεφῶντα Σωκράτης
Ψύλλαν ὁπόσους ἅλλοιτο τοὺς αὐτῆς πόδας·
Δακοῦσα γὰρ τοῦ Χαιρεφῶντος τὴν ὀφρὺν
'Επὶ τὴν κεφαλὴν τὴν Σωκράτους ἀφήλατο.

Qua gravi quaestione soluta, nihil aliud comperit, nisi πόσους ψύλλης πόδας Χαιρεφῶντος ἀπεῖχεν.

Certa quoque nobis videtur conjectura τοῦ πάνυ Ruhnkenii censentis Xenophontem in *Mem.* I. 3. §. 4. οἵτινες παρὰ τὰ ὑπὸ τῶν Θεῶν σημαινόμενα ποιοῦσί τι, φυλαττόμενοι τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀδοξίαν, ob oculos habuisse nobile IBYCI dictum, quod habet Plato in *Phaedro* p. 243 B. καί πως ἐδυσωπούμην μή τι παρὰ θεοῖς ἀμπλακὼν τιμὰν πρὸς ἀνθρώπων ἀμείψω. illustratum ab eodem ad *Timaeum* in v. δυσωπεῖσθαι pag. 90.

Non unius Comici dicta respicit *Oecon.* XI. §. 3. Socrates, ubi de se ipse: πῶς ἂν δικαίως μεταῤῥυθμίσαιμι — — ὢν ἀνήρ, ὃς ἀδολεσχεῖν τε δοκῶ καὶ ἀερομετρεῖν, καὶ τὸ πάντων δὴ ἀνοητότατον δοκοῦν εἶναι ἔγκλημα, πένης καλοῦμαι. Saepius enim Comicis ἀδολέσχης et πτωχὸς audierat Philosophus. EUPOLIS, cuius locum habet exquisita *Ruhnkenii* ad *Mem.* I. 2. §. 31. animadversio, quemque Wyttenbachius ad *Platonis Phaedon.* p. 175 *sq.* ita in suos numeros restituere conatus est (24):

Τί δῆτ' ἐκεῖ τιν' ἀδολέσχην πτωχὸν οἶσθ',
Ὃς τἄλλα μὲν πεφρόντιχ', ὅθεν φαγεῖν δ' ἔχοι
Τούτου κατημέληκε

et Idem Comicus *ibid.* ex Comm. MS. Procli in Platonis Parmenidem. (25)

Μισῶ δὲ καὶ τὸν Σωκράτη, τὸν πτωχὸν ἀδολέσχην.

In

(24) [Olympiodorus, in Comm. MS. in Phaedonem ap. *Ruhnk.* l. l. hanc praebet lectionem: τί δῆτα ἐκεῖνον τὸν ἀδολέσχην καὶ πτωχόν, ὃς τἄλλα μὲν πεφρόντικεν· ὁπόθεν καταφαγεῖν ἔχοι, τούτου δὲ κατημέληκε. Numeri, quos *Wyttenbachius* restituit, non admodum sunt numerosi. Durissimum est illud οἶσθ' et sine exemplo, ni fallor, in fine senarii. Fortasse duo haec Eupolidis fragmenta sunt conjungenda et in hunc modum constituenda:

Μισῶ δ' ἐκεῖνον Σωκράτη, τὸν πτωχὸν ἀδολέσχην,
Ὃς τἄλλα μὲν πεφρόντικεν — — — — —
'Οπόθεν δὲ καταφαγεῖν ἔχοι, τούτου κατημέληκε

Versus sunt Iambici Tetrametri Catalectici, quales passim habet Aristophanes v. g. in *Pluto* vs. 253.

Ὦ πολλὰ δὴ τῷ δεσπότῃ ταὐτὸν θύμον φαγόντες.]

(25) [Quem edidit in Tom. IV. operum Procli doctiss. Victor. Cousin. Paris. 1821. ubi hic locus legitur pag. 50.]

In verbo *ἀερομετρεῖν* haud scio an respexerit celeberrimum illud Aristophaneum ex *Nubibus* vs. 225.

Ἀεροβατῶ καὶ περιφρονῶ τὸν ἥλιον.

[Cf. etiam Plato in *Apolog.* p. 19 C.]

Unum denique adscribamus locum EUBULI Comici, fucorum usum, cui nimium Atticae mulieres indulgebant, graviter increpantis: quem locum Xenophon, quum eadem agit *Oecon.* X. §. 2. et §. 8. non ignorasse videtur.

Locus est ex ipsius *Στεφανοπώλισιν* ap. Athen. XIII. p. 557 F. sed aliquanto turbatus et ex metri legibus ita constituendus:

Μὰ Δί' οὐχὶ περιπεπλασμέναι ψιμμυθίοις
Οὐδ' ὥσπερ ὑμεῖς συκαμίνῳ τὰς γναθοὺς
Κεχρισμέναι· κᾂν ἐξίητε τοῦ θέρους
Ἀπὸ τῶν (μὲν) ὀφθαλμῶν ὑδρορρόαι δύο
Ῥέουσι μέλανος, ἐκ δὲ τῶν γναθῶν ἱδρὼς
Ἐπὶ τὸν τράχηλον ἄλοκα μιλτώδη ποιεῖ,
Ἐπὶ τῷ προσώπῳ δ' αἱ τρίχες φορούμεναι
Εἴξασι πολιαῖς ἀνάπλεω ψιμμυθίου.

Praeter haec loca fere constat, alia plurima in Xenophonte extare, in quibus Poëtarum omnis generis aut allusio aut imitatio insit. Sed de his certum quid statuere eius demum est, cui iudicium assidua et recta Veterum lectione plane est subactum. Istiusmodi igitur suspiciones, si quae nobis inter legendum subnascerentur, silentio premere maluimus, quam audacter et temere aliquid statuere.

PARS SECUNDA.

DE PHILOSOPHIS ET SOPHISTIS.

SECTIO PRIMA.

DE PHILOSOPHIS.

De his, si unum Socratem exceperis, exigua tantum nobis erunt observanda. Nam fere unius Socratis in Xenophonte res agitur: ex antiquioribus solus Anaxagoras obiter alicubi memoratur: ceteris, qui ex Socratica disciplina erant profecti, raro tantum, ubi

ubi sermonum opportunitas ita ferebat, partes aliquae tribuuntur. In paucis tamen hisce Xenophon, quid de singulis sentiret, libere declaravit, neque tantum, si quem amaret et admiraretur, eum laudibus celebrat, sed si quis etiam ipsi non probaretur, hunc et obscure, tamen ut intelligi posset, et aperte carpere non dubitat. Ex his igitur, quae ad illorum notitiam illustrandam facere possint, accurate colligere conabimur.

Ex iis, qui Socratem aetate praecesserunt, unus memoratur ANAXAGORAS *ὁ μέγιστον φρονήσας ἐπὶ τῷ τὰς τῶν θεῶν μηχανὰς ἐξηγεῖσθαι. Mem.* IV. 7. §. 6. cujus in philosophando rationem, ut ceterorum omnium, qui « in rebus occultis et ab ipsa natura « involutis" (Cf. *Mem.* l. l.) omnem operam ponerent, Socrates non probabat. Cf. omnino *Mem.* I. 1. §. 11 — 16. Acriter l. l. carpit ejus placitum *τὸν ἥλιον λίθον διάπυρον εἶναι*: quod variis argumentis probat esse ineptum. Idem placitum memorat Diog. Laërt. II. 8. *ἔλεγε τὸν ἥλιον μυδρὸν εἶναι διάπυρον καὶ μείζω τῆς Πελοποννήσου.* ubi vide *Menag.* et cff. quos laudat Davisius ad *Max. Tyr.* XXV. p. 595.

Hanc impietatem scilicet Athenienses non tulerunt. Philosophus hoc nomine accusatus est a Cleone, auctore *Sotione* ap. Diog. Laërt. II. 12. vel, ut *Satyrus* ibid. scribit, a Thucydide, Melesiae F., Periclis in rep. adversario, et vix, Pericle patrono usus, V talentis et exsilio mulctatus, cicutam effugit.

Merito quidem hocce placitum explosit Socrates, sed argumentis utitur haud ita firmissimis et nimis fortasse vocem *λίθον* urget. Neque erat, cur Ruhnkenius in Annot. MSS. ad h. l. ita severius judicaret: « *Anaxagoram Antiquitas Physici titulo ornavit*, « *sed praeter merita, ut vel absurdae, quae hic commemorantur, sententiae osten*« *dunt.*" Nam si vera est Cudworthi interpretatio in *System. Intell.* III. 24. et IV. 20, pag. 460, unice probata a V. Cl. Valckenario in *Diatr.* pag. 30 *sq.* Anaxagoram hoc placito tantum voluisse solem, celeraque coelestia corpora et ipsa esse terrena, adeoque humano cultu indigna (1): de hujus judicii severitate multum est remittendum et quamvis Anaxagoras in densis suae aetatis tenebris et ipse saepe caecutierit, tamen aequalium suorum superstitiones rerum Physicarum studio in multis ita confutavit, ut ob haec magis admiratione quam ob illa vituperio dignus debeat videri. Cff. omnino Plutarch. in *Pericl.* Cap. VII. et Valcken. in *Diatr.* pag. 25 *sqq.*

Iam venimus ad illum, ad quem omnia in his Xenophontis libris referuntur, ad cujus me-

(1) Haec ipsa fuit Veterum nonnullorum sententia, Eusebius *Praepar. Evangel.* XIV Cap. 14 pag 570. (Anaxagoras) *δόξας Ἀθηναίοις ἄθεος εἶναι, ὅτι μὴ τὸν ἥλιον ἐθεολόγει, τὸν δὲ ἡλίου ποιητήν, μικροῦ δεῖν καταλευσθεὶς ἀπέθανεν.* ubi animadvertendum *ἀθέους* fuisse Veteribus non tantum, qui Deos esse negarent, sed quicunque ab opinionibus de Diis vulgo receptis recederent. Cf. omnino Perizon. ad *Aelian.* V. H. II. 31.

memoriam et laudem pertinent omnia, ad Sophronisci et Phaenaretes F. Socratem.

Huius nobis imaginem duo praestantissimi discipuli, admiratione et grato animo in magistrum moti, Plato et Xenophon exhibent: egregiam uterque, sed in multis Platonicus Socrates nimium quantum a Xenophonteo est diversus. Hanc litem dirimere aut componere insignes ingenio et doctrina viri conati sunt: adolescentis non est, quem aetas impedit, vetat pudor: hic ἐπέχειν et necesse est et decorum. Ergo Xenophontei tantum Socratis imaginem pro virili parte referre conabimur. Xenophon carissimi magistri gratam pie recolens memoriam, candide, simpliciter eius dicta factaque exponit; quis dubitet an ex animo? an vere? Non is quidem, qui Xenophontem noverit, eum aut de suo addidisse aut affinxisse quaedam aut pro arbitrio mutasse suspicetur. Hunc igitur ita sequemur, non ut omnia, quae de Socrate habet, copiose exponamus, sed ut attingere nonnulla, verbo quaedam monere, in omnibus praecipua rerum capita libare, ut fert instituti nostri ratio, accurate et cum fide studeamus.

Socrates, Sophonisci statuarii et Phaenaretes obstetricis erat filius, Atheniensis, nec fortunae nec naturae bonis commendatus; nam pauper erat *Oecon.* XI. §. 3. bona sua omnia quinque minis aestimabat *Oecon.* II. §. 3. et adspectu turpis, prominentiore ventre deformis *Symp.* III. §. 9. et extantibus oculis, naso simo, ore enormi, crassioribus labellis πάντων Σειληνῶν τῶν ἐν τοῖς Σατυρικοῖς αἴσχιστος.. *Symp.* IV. §. 9. quam ridiculam speciem lepidus εἴρων ipse describit, commendat, laudat. *Symp.* V. §. 5—8. Et paupertatem quidem tam aequo animo tulit, ut sibi in ea maximum vitae beatae praesidium habere videretur; τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι statuebat θεῖον, τὸ δὲ ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ θείου. *Mem.* I. 6. §. 10; in cibo et potu erat simplex et facilis. *Mem.* I. 6. §. 2. *ibid.* I. 3. §. 6. συνεβούλευε φυλάττεσθαι τὰ ἀναπείθοντα μὴ πεινῶντας ἐσθίειν μηδὲ διψῶντας πίνειν· καὶ γὰρ τὰ λυμαινόμενα γαστέρας καὶ κεφαλὰς καὶ ψυχὰς ταῦτ' εἶναι. Cf. III. 14. in vestitu modicus *Mem.* I. 6. §. 2. ubi ad Socratem Antiphon Sophista ἱμάτιον ἠμφίεσαι οὐ μόνον φαῦλον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ θέρους τε καὶ χειμῶνος, ἀνυπόδητός τε καὶ ἀχίτων διατελεῖς: exiguis amicorum donis se suosque facile sustentabat (2) et deforme corpus habebat idem validum et robustum, ad quosvis labores perferendos et natura et exercitatione factum. Vid. *Mem.* I. 3. §. 5. et alibi. Nam validi corporis usum in omnibus belli pacisque rebus statuebat esse maximum: corpore aegro et infirmo debilitari animum, hebescere ingenii acumen. *Mem.* III. 12: hinc per totam vitam corporis curans, et sui quemque esse optimum medicum intelligens.

(2) Hujus rei nulla quidem in Xenophonte leguntur indicia, sed satis superque ex aliorum testimoniis constat. Hinc Aristippus, quum ipsi obiiceretur, quod Socratis discipulus acciperet mercedem καὶ μάλα, εἶπε· καὶ γὰρ Σωκράτη, πεμπόντων αὐτῷ τινων καὶ σῖτον καὶ οἶνον, ὀλίγα λαμβάνοντα τὰ λοιπὰ ἀποπέμπειν· εἶχε γὰρ ταμίας τοὺς πρώτους Ἀθηναίων.

gens, (vid. *Mem.* IV. 7. §. 9.) assidue se exercitabat, et quo melius totum corpus exerceret, domi saltare solebat. *Symp.* II. §. 16 *sqq.* Cff. Athen. I. p. 20. (3) Diog. Laërt. II. 32.

Sed melius etiam ea mala et plus quam redimebant divitiae mentis, animi pulchritudo. Quum ante eum philosophi in eo potissimum essent occupati, ut quaererent *περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως* et *τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων. Mem.* I. 1. §. 11. primus perspexit ineptum esse, antequam res humanas satis exploraverimus, ad res divinas, quas ipse Deus caliginosa nocte premere voluisset, illustrandas pergere. Cf. *Mem.* IV. 7. §. 6: ea omnia homini nato esse inaccessa, ita, ut, qui in iis maxime elaborassent, maxime inter se dissentirent: alii *ἓν μόνον τὸ ὂν* censerent, alii *ἄπειρα τὸ πλῆθος*; alii *ἀεὶ κινεῖσθαι πάντα*, alii *οὐδὲν ἄν ποτε κινηθῆναι*; alii *πάντα γενέσθαι τε καὶ ἀπόλλυσθαι*, alii *οὔτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν, οὔτε ἀπολεῖσθαι. Mem.* I. 1. §. 14. Ceterum nullum hinc in vitam humanam redundare utilitatis fructum: nam si vel maxime ea omnia nossent homines, numquam tamen fore, ut aut ventum aliquis aut pluviam aut tempestatem excitaret vel placaret. *Ibid.* §. 15. Neque tamen ipse harum rerum scientia plane carebat, nam et Geometriae peritus erat et Astronomiae, ut diserte affirmat Xenophon *Mem.* IV. 7. §. 4. 5: sed ea a limine salutari volebat, ad vitae usum revocari, non totam vitam in doctrinam sterilem impendi. *Mem.* I. 1. « *Ipse autem primus philosophiam devocavit de coelo et in urbibus collocavit et in domos etiam introduxit et coëgit de vita et moribus, rebusque bonis et malis quaerere.*"

Ὅττι κεν ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκτο.

Sed non solus in hunc campum descenderat. Eius imprimis aetate exorti erant in Graecia Sophistae, qui varia et diffusa eruditione, multarum rerum scientia insignes, sed imprimis facundia et copiose ornateque dicendi arte valentes, nil sibi negatum jactantes, hanc quoque cupide affectabant laudem, ut optimi vitae bene instituendae magistri haberentur. Quos cum Socrates videret inanis gloriolae et imprimis divitiarum avidissimos, virtutis aut nil nisi inanem speciem amplecti, quam splendidis orationibus, verbis magnificis et sonoris exornabant, aut etiam quo melius auditorum corruptis animis abblandirentur et gratiam captarent, virtutem omnem pessumdantes, ad vitae commoda et voluptatem, gratiam et divitias omnia referre: istorum doctrinae se acerrime opposuit, non ita magis, ut disputando ipsorum futiles aut vitae perniciosas opiniones confutaret, aut cavillando et iocando convelleret, sed vita, sed exemplo quantum isti

a

(3) Ubi Interpres verba *ἔλεγε τοῖς γνωρίμοις παντὸς εἶναι μέλους τὴν ὄρχησιν γυμνάσιον* miro errore vertit: » omnis *Musices* exercitationem."

a vero deflexissent, declararet. Istorum magnificis orationibus simplicissimam opponebat et efficacissimam disputandi rationem. *Mem.* IV. 4. istorum vanitati, superbiae, avaritiae modestiam, continentiam, totam, ut verbo dicam, vitam. Nam Socrati vita erat philosophia: *οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβὲς οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντος εἶδεν οὔτε λέγοντος ἤκουσεν.* *Mem.* I. 1. §. 11. cff. I. 1. §. 20. I. 2. §. 62 *sqq.* Is erat, qui ex animi conscientia de se ipse posset dicere *ἐγὼ οὐδενὶ ἀνθρώπων ὑφείμην ἂν οὔτε βέλτιον οὔτε ἥδιον ἐμοῦ βεβιωκέναι.* *Mem.* IV. 8. §. 6.

Elucet in Socrate temperantia, quam *ἀρετῆς κρηπῖδα* statuebat. *Mem.* I. 5. §. 4. intemperantia nihil esse censebat homini turpius, nil perniciosius. *Mem.* IV. 5. §. 4. cui intemperantia insit, in eo nullam inesse posse virtutem. *ibid.* §. 11. Eo nihil erat frugalius: etiam in lautioribus conviviis. *Mem.* I. 3. §. 5 *sq.* cf. *Symp.* II. §. 24 *sqq.*: in rebus venereis ita continentissimus *ὥστε ῥᾷον ἀπέχεσθαι τῶν καλλίστων καὶ ὡραιοτάτων ἢ οἱ ἄλλοι τῶν αἰσχίστων καὶ ἀωροτάτων.* *Mem.* I. 3. §. 14. Elucet iustitia, in cuius studio ipse totam se vitam transegisse affirmat. *Mem.* IV. 8. §. 4. cf. omnino IV. 4. §. 10: hanc ita definiebat: obtemperandum esse Legibus et Patriae et Divinis, quas ipse Deus animis nostris insculpserit. *Mem.* IV. 4. Elucet pietas erga Numen Divinum, de quo ea sentiebat, quae satis admirari et celebrare non possumus, at nunc verbo tantum possumus indicare.

Numen Divinum, mundi Parens et Sospitator, oculis humanis non cernitur. Egregium exscribamus locum e *Mem.* IV. 3. §. 13. *ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων τε καὶ συνέχων, ἐν ᾧ πάντα τὰ καλὰ καὶ ἀγαθά ἐστι, καὶ ἀεὶ μὲν χρωμένοις ἀτριβῆ τε καὶ ὑγιᾶ καὶ ἀγήρατον παρέχων, θᾶττον δὲ νοήματος ἀναμαρτήτως ὑπηρετοῦντα, οὗτος τὰ μέγιστα μὲν πράττων ὁρᾶται, τάδε δὲ οἰκονομῶν ἀόρατος ἡμῖν ἐστιν.*

Deus videt omnia, omnia audit, adest ubique, prospicit simul omnibus. *Mem.* I 4. §. 19. cf. I. 1. §. 19. nihil Deum latet, nec dicta hominum et facta, neque arcana consilia et cogitationes. *Mem.* I. 1. §. 19.

Pie venerabatur Socrates et stupebat Dei infinitam sapientiam, in corporis humani fabrica, in animo humano, in omni rerum natura perspicuam. *Mem.* I. 4. providentiam in hominibus tuendis et juvandis *Mem.* IV. 3. *Oecon.* V. §. 20. iustitiam *Mem.* IV. 4. §. 25.

Divina beneficia censebat majora, quam ut homo natus dignas unquam referat gratias. *Mem.* IV. 3. §. 15. Sed *ὅσῳ μεγαλοπρεπέστερον* (*τὸ δαιμόνιον*), *τοσούτῳ μᾶλλον καὶ τιμητέον αὐτό.* Ipso Deo jubente *νόμῳ πόλεως* colendus est. *Mem.* IV. 3. §. 16. cff. I. 3. §. 1. et IV. 6. §. 2. Nemo melius colit Deum, quam qui obtemperando Illi placere studeat: unde praemia maxima exspectanda. *Mem.* IV. 3. §. 17.

Precibus Deos et sacrificiis placabat; et precari quidem solebat simpliciter *τἀγαθὰ διδό-*

δόναι, ipsis, quae optima essent, optime scientibus (4). *Mem.* I. 3. §. 2. Sacra faciebat domi aut in publicis civitatis altaribus. *Mem.* I. 1. §. 2. parva de parvis, pia mente: ea enim Diis gratissima. *Mem.* I. 3. §. 3.

Ceterum non adeo erat omni superstitione major, quin Divinationi multum tribueret. Censebat Deos, si cui bene vellent, auspiciis, et ominibus ipsi, quid facto opus esset, portendere. *Mem.* I. 1. §. 19. cf. IV. 3. §. 12. non ita tamen, ut aves et quaevis omina ipsa significare futura crederet, sed his interpretibus uti Deos. *Mem.* I. 1. §. 3. Oraculis quoque multum tribuebat, sed in rebus incertis, quorum arbitrium penes solos esset Deos. *Mem.* I. 1. §. 8. cf. IV. 7. §. 10: si quid ratione aut judicio humano sciri posset, id ex Deo quaerere nefas. *ibid.* §. 9.

Unum denique sibi praecipuum statuebat δαιμόνιον « *divinum quoddam — cui sem- « per ipse paruerit, nunquam impellenti, saepe revocanti.*" Cic. *de Divin.* I. 54. quod ex multis Platonis locis confirmatur. *Theag.* pag. 128. D. ἐστὶ δὲ τοῦτο φωνή, ἥ, ὅταν γένηται, ἀεί μοι σημαίνει, ὃ ἂν μέλλω ποιεῖν, τούτου ἀποτροπήν, προτρέπει δὲ οὔποτε. *Apolog. Socr.* pag. 31. D. ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἔστιν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον, φωνή τις γιγνομένη, ἥ, ὅταν γένηται, ἀεὶ ἀποτρέπει με τούτου, ὃ ἂν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὔποτε et alibi. Cf. Ast. *Oper. Plat.* Tom. X. pag. 347. Cum his consentiunt ceteri omnes, qui daemonii illius fecere mentionem, quos laudant Heindorf. ad *Plat. Phaedr.* pag. 237. et Ast. l. l. Adversatur ex Astii sententia Xenophon « *hic enim aperte tradit signum « illud divinitus datum non solum ejusmodi fuisse, quod prohiberet et revocaret, ve- « rum etiam tale, quod juberet et impelleret.*" Audiamus Xenophontem. *Mem.* I. 1. §. 4. ἀλλ' οἱ μὲν πλεῖστοί φασιν ὑπό τε τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἀπαντώντων ἀποτρέπεσθαί τε καὶ προτρέπεσθαι, Σωκράτης δὲ, ὥσπερ ἐγίγνωσκεν, οὕτως ἔλεγε· τὸ δαιμόνιον γὰρ ἔφη σημαίνειν (i. e. ut Astius interpretatur ἀποτρέπειν et προτρέπειν) καὶ πολλοῖς τῶν συνόντων προηγόρευε τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου προσημαίνοντος. *Mem.* IV. 8. §. 1. φάσκοντος αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον ἑαυτῷ σημαίνειν, ἅ, τε δέοι καὶ ἃ μὴ δέοι ποιεῖν. Quibus locis ab Astio indicatis addatur *Mem.* IV. 3. §. 12. ubi Euthydemus: σοὶ δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐοίκασιν (οἱ Θεοί) ἔτι φιλικώτερον ἢ τοῖς ἄλλοις χρῆσθαι, οἵγε μηδὲ ἐπερωτώμενοι ὑπό σου προσημαίνουσι σοι ἅ, τε χρὴ ποιεῖν καὶ ἃ μή. In quibus miror, virum acutissimum latuisse, quam facile sit Xenophontem cum Platone et ceteris conciliare: nam quum Daemonii audita vox, si quid secus aut commissurus esset aut suasurus, semper prohiberet, necessario sequitur, Socratem, tacente daemonio, iuberi et impelli. Cf. ex mul-

(4) Non possum quin adscribam praeclarissimos incerti Poëtae in eandem sententiam versiculos, quos celebrat Socrates in Platonis, qui fertur, *Alcib.* II. pag. 143 A.

Ζεῦ βασιλεῦ, τὰ μὲν ἐσθλὰ καὶ εὐχομένοις καὶ ἀνεύκτοις
Ἄμμι δίδου, τὰ δὲ δεινὰ καὶ εὐχομένοις ἀπάλεξε.

multis Platonis locis *Alcibiad.* I. pag. 105. E; praesertim quum ipse Plato interdum ita de daemonio illo fuerit locutus. vid. *Theaet.* p. 151. A. ἐνίοις μὲν τὸ γιγνόμενόν μοι δαιμόνιον ἀποκωλύει ξυνεῖναι, ἐνίοις δὲ ἐᾷ.

Hanc vocem ipsi soli divinitus esse immissam, familiaribus Socratis et amicis erat certissimum; quam opinionem ipse excitabat magis et confirmabat, quam eorum animis eximere conabatur; huic semper et in omnibus obtemperare se dicebat, neque dubitamus, quin callidus εἴρων eâ in multis excusatione et praetextu uti soleret. Cf. *Mem.* IV. 8. §. 6. *Symp.* VIII. §. 5. Et Xenophon quidem ipsum Socratem eadem de eo sensisse disertissime affirmat atque ita probat: καίτοι τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν, αὐτὸν βούλεσθαι μήτ' ἠλίθιον, μήτ' ἀλαζόνα φαίνεσθαι τοῖς συνοῦσιν; ἐδόκει δ' ἂν ἀμφότερα ταῦτα, εἰ προαγορεύων ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ φαινόμενα, κᾆτα ψευδόμενος ἐφαίνετο. δῆλον οὖν, ὅτι οὐκ ἂν προέλεγεν εἰ μὴ ἐπίστευεν ἀληθεύσειν. *Mem.* I. 1. §. 5. quibus tamen hoc non sine controversia efficitur. Quid vero et quale fuerit Socratis Daemonium, quaestio est, quae Veteres et Recentiores satis, opinor, exercuit: neque tamen hac, qua vivimus, aetate, ambigi posse videtur, quin, si quis integram Socratis virtutem, si quis sapientiam habeat, is divinam illam vocem, quae ipsum, quid facto opus sit et honestum moneat, non sit desideraturus.

Elucet deinde in Socrate maximus erga patriam amor: civis plane egregius et expeditionibus strenue interfuit. *Mem.* IV. 4. §. 1. et justi tenax propositi nec iratae plebis clamoribus ac minis cessit, ut miseros Praetores, qui ad Arginusas victis Lacedaemoniis naufragos suos tempestate coacti non recepissent, indemnatos necaret. *Mem.* I. 1. §. 18. et IV. 4. §. 3. neque instantibus Tyrannis ac necem intentantibus cf. *Mem.* I. 2. §. 37. aut cessit I. 2. §. 32 *sqq.* aut civium salutem, violatis legibus, prodidit. *Mem* IV. 4. § 3. quae omnia notiora sunt et luculenter exposita a Luzacio V. Cl. in oratione *de Socrate cive.* Multa erant (et quis miretur?) in Attica regiminis forma, quae improbaret, Cf. *Mem.* I. 2. §. 9. quibus aliorum, imprimis Spartanorum, instituta praeponeret. *Mem.* III. 5. §. 14. at vel sic tamen Legum patriae vindex acerrimus (*Mem.* IV. 4. §. 1. IV. 6. §. 6. et alibi) ut his demum observandis statueret censeri justitiam. *Mem.* IV. 4. §. 12. Ipse tamen « *a negotiis animi quodam judicio abhorrebat.*" Cic. *Orat.* 3. quare otium amplexus Cf. *Mem.* III. 11. §. 16. id potius egit, ut quam plurimos reip. negotiis redderet idoneos: ita enim potissimum se reip. profuturum sperabat. *Mem.* I. 6. §. 15.

His igitur virtutibus ornatus, omnia animi ingeniique bona ad communem civium et patriae salutem restituendam et confirmandam contulit. Gloriam et potentiam populi Atheniensis pessumdederant corrupti mores, leges contemtae, disciplina militaris plane nulla: cf. omnino *Mem.* III. 5. Cives suos ad pristinam virtutem revocare, emendare mores, atque adeo Legibus vim et auctoritatem reddere, lapsamque restituere patriam, hoc sibi proposuerat Socrates, in hunc finem vitam impendit. Non ille tamen universos monendo, sed singulos adeundo, docendo, ad ea, quae optima et honestissima essent, perduce-

cere maluit. Hinc semper erat in publico: mane exibat et loca urbis celebriora, forum imprimis et gymnasia, obibat, ubi inter amicos ipse plerumque disputabat: cuivis audiendi data potestas *Mem.* I. 1. §. 10. Universis prodesse cupiens, disputare solebat: τί εὐσεβὲς, τί ἀσεβές· τί καλὸν, τί αἰσχρόν· τί δίκαιον, τί ἄδικον· τί σωφροσύνη, τί μανία· τί ἀνδρεία, τί δειλία· τί πόλις, τί πολιτικός. verbo ea omnia, ἃ τοὺς μὲν εἰδότας ἡγεῖτο καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ ἀγνοοῦντας ἀνδραποδώδεις ἂν δικαίως κεκλῆσθαι. *Mem.* I. 1. §. 16. atque ea simpliciter verbis et exemplis e communi populi vita petitis illustrabat. *Mem.* I. 2. §. 37. ubi vide Ruhnkenii notam. Amabat aliorum sententiam minutis interrogatiunculis elicere: quam deinde ex iis, quae vera esse concessissent, explorabat, atque ita quid verum esset, quid falsum, apparebat. *Mem.* IV. 6. §. 14 *sq.* Multorum, quorum futiles opiniones et vanitatem ita confutaverat, odium sibi contraxit, *Mem.* IV. 3. §. 40. quos parum curans, ita maxime se profuturum patriae sentiebat, si adolescentum praestantissimos quosque, spem patriae, ad virtutis et laudis amorem incenderet et cives optimos et utilissimos efficeret. Acer ingeniorum spectator acutissime, quibus quisque animi ingeniique dotibus praeditus, cui quisque rei maxime esset idoneus, perspiciebat, *Mem.* IV. 1. IV. 7. §. 1. et ut minus sibi probatos ab interiore familiaritate removebat (cuius rei exempla vide in Platonis *Lachete* p. 200. C. *Euthydemo* p. 306. D.) ita animo et ingenio insignes summopere sibi conciliare studebat: eos assidue sequebatur: vel invitos ad se variis modis alliciebat. Cf. *Mem.* IV. 2. Atque hic est Socratis in egregios adolescentes amor: ita dictitabat se Amoris esse θιασώτην· et ἐγὼ — οὐκ ἔχω χρόνον εἰπεῖν, ἐν ᾧ οὐκ ἐρῶν τινος διατελῶ. Symp. VIII. §. 2. unde tot lividae in praestantissimum virum criminationes. Cff. Athen. XIII. p. 568. E. et alibi. Diog. Laërt. II. 23. quibus opponatur vel unum Xenophontis testimonium *Mem.* IV. 1. §. 2. πολλάκις — ἔφη μέν τινος ἐρᾶν, φανερὸς δ' ἦν οὐ τῶν τὰ σώματα πρὸς ὥραν, ἀλλὰ τῶν τὰς ψυχὰς πρὸς ἀρετὴν εὖ πεφυκότων ἐφιέμενος. Horum animos sibi primum conciliabat non rerum, de quibus disputabat, gravitate magis, quam consuetudinis suavitate et sermonum incredibili lepore et gratia; quo pertinet eius εἰρωνεία, cuius rara sunt sed lepidissima in Xenophonte exempla. vid. *Mem.* IV. 4. §. 6. *Symp.* IV. §. 5. etc. Placidus semper et hilaris « *dulcis, facetus festivique sermonis* " παίζων οὐδὲν ἧττον ἢ σπουδάζων ἐλυσιτέλει τοῖς συνδιατρίβουσιν, ut Xenophon ait *Mem.* IV. 1. §. 1. quod per totum Symposion satis declaratur. Neque ullius rei se profitebatur magistrum: non *docebat* καλοκἀγαθίαν: ἀλλὰ τῷ φανερὸς εἶναι τοιοῦτος ὢν ἐλπίζειν ἐποίει τοὺς συνδιατρίβοντας ἑαυτῷ, μιμουμένους ἐκεῖνον τοιούσδε γενήσεσθαι, ut est in *Mem.* I. 2. §. 3. Non mercedem igitur exigebat; quod qui facerent ἀνδραποδιστὰς ἑαυτῶν dictitabat. *Mem.* I. 2. §. 6. cf. *ibid.* §. 60 et I. 6. §. 11. et *alibi;* sed ab iis, quos effecisset meliores, veram et constantem exspectabat amicitiam. *Mem.* I. 2. §. 8. πάντων χρημάτων κράτιστον ipsi erat φίλος σαφὴς καὶ ἀγαθός. *Mem.* II. 4. §. 1. Amicis erat omnia; οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖ-

νεῖ-

νεῖναι καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὁπουοῦν καὶ ἐν ὁτῳοῦν πράγματι· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου μεμνῆσθαι μὴ παρόντος οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι καὶ ἀποδεχομένους ἐκεῖνον. *Mem.* IV. 4. §. 1. Illorum vitia corrigebat: si quid secus commisissent, libere reprehendebat (5), *Mem.* I. 2. §. 29. Si qui nimios gererent spiritus, reprimebat. *Mem.* I. 7. IV. 2. dissidentes reducebat in gratiam. *Mem.* II. 3. inopia pressis aut consiliis aut re subveniebat. *Mem.* II. 8. 9. 10. ante omnia id agens, ut quam optimi fierent ἀεὶ τῶν πρὸς ἀρετὴν χρησίμων αὐτός τε διετέλει μεμνημένος καὶ τοὺς συνόντας πάντας ὑπομιμνήσκων. *Mem.* IV. 8. §. 10. Formabat eos ad pietatem erga Deos. *Mem.* IV. 3. iustitiam, amorem patriae, temperantiam et continentiam, verbo, sibi beatos, patriae utilissimos efficiebat. Singulorum ingeniis perspectis ad ea perducere conabatur, ubi sibi et civibus suis maximo usui essent futuri. *Mem.* IV. 1. §. 3. Si quos reip. administrandae comperisset idoneos, iis nec monitis nec consiliis deërat. *Mem.* III. 7. atque ita maxime se reip. prodesse prae se ferebat. ποτέρως, inquit *Mem.* I. 6. §. 15. μᾶλλον τὰ πολιτικὰ πράττοιμι, εἰ μόνος αὐτὰ πράττοιμι ἢ εἰ ἐπιμελοίμην τοῦ ὡς πλείστους ἱκανοὺς εἶναι πράττειν αὐτά; si quem contra reip. capessendae muneribus imparem, tamen eo studio duci videbat, blande et amice a proposito revocabat. *Mem.* III. 6. Iis, qui ad remp. accessissent, quid in bello, quid in pace factu esset optimum, exponebat: non ut docere videretur, sed familiari sermone et minutis interrogatiunculis eo perducebat, ut quid in quaque re maxime esset probandum, ipsi viderentur invenisse. Nam ita solebat, ita ipsorum, quibuscum disputabat, callide et blande eliciebat sententiam, suam premebat. Hinc Hippias *Mem.* IV. 4. §. 9. ἀρκεῖ γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων καταγελᾷς, ἐρωτῶν μὲν καὶ ἐλέγχων πάντας· αὐτὸς δὲ οὐδενὶ θέλων ὑπέχειν λόγον οὐδὲ γνώμην ἀποφαίνεσθαι περὶ οὐδενός. Charicles I. 2. §. 36. ἀλλά τοί σύγε, ὦ Σώκρατες, εἴωθας, εἰδὼς πῶς ἔχει, τὰ πλεῖστα ἐρωτᾷν: ita et captiosas nonnullorum quaestiones facillime eludebat. Cf. *Mem.* I. 6. III. 8. ita multorum vanitatem et ineptas opiniones confutabat, de quibus quasi addubitans quum accuratius exploraret, facile quid esset in iis falsum aut stultum arguebat.

Sed falluntur, qui ita semper disputasse Socratem existiment; ita enim acutiores reddidisset homines et cautiores, sed parum ad virtutem ex istiusmodi disputationibus profecissent.

Quid de quaque re gravissima et ad vitam bene instituendam utilissimum sentiret, id non exemplo tantum et ἔργῳ cf. *Mem.* IV. 4. §. 10. declarabat, sed aperte et copiose ex-

(5) Comparari potest Plutarch. in libro *De Adulatore et Amico* Cap. XXXII: ἐπεὶ δ' ὁ Σωκράτης ἥψατό τινος τῶν συνόντων σφοδρότερον ἐπὶ ταῖς τραπέζαις διαλεγόμενος, οὐκ ἄμεινον ἦν, Πλάτων ἔφη, ἰδίᾳ ταῦτα λελέχθαι; cui tamen merito Socrates: σὺ δὲ, εἶπεν, οὐκ ἄμεινον ἂν ἐποίησας ἰδίᾳ πρός ἐμε τοῦτο εἰπών.

exponere non refugiebat; non omnibus ille quidem et ubique, sed iis tantum, quos philosophiae et virtutis vere amantes compererat, sed ibi demum, ubi se ita potissimum iis prodesse perspiciebat. Exempla passim in Xenophonte obvia: quid de Deo sentiat, non celat Euthydemum. *Mem.* IV. 3. suam de iustitia sententiam aperit Hippiae. IV. 4. de fortitudine, de prudentia, de temperantia, de ceteris virtutibus et rebus ad vitam bene instituendam pertinentibus, quid statuat, non obscure et per ambages significabat, sed quod diserte ait Xenophon *Mem.* IV. 7. §. 1. *ἁπλῶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπεφαίνετο — πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτῷ.* Cf. *Mem.* III. 9. IV. 6. et *alibi* passim.

Sed veritatem parere odium, Socrates persensit. Non impune multis libere vitia obiecerat, vitae turpitudinem exprobraverat, multorumque vanitatem confutaverat: quorum invidia et odio non solet esse gravius. Quanta esset Athenis calumniandi materia et impunitas, exemplo suo ostendit. Accusatio haec erat: *Ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς, οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων* (5). Atque illa obiiciebantur ei, quo nemo Deos patrios sanctius coluit, qui iuventutem non disputationibus magis et consiliis, quam vita et exemplo ad perfectam hominis et civis virtutem formavit. At facile fuisset Socrati, si in iudicio solitis artibus uti voluisset, iudicum sibi conciliare animos et homuncionum diluere calumnias: sed non erat hoc Socratis, (*Mem.* IV. 4. §. 4.) qui vitam sanctissimam et patriae utilissimam sibi apologiam esse sentiebat: (*Mem.* IV. 8. §. 4.) quam si caeci ingratorum civium animi non probarent, facile vitae, quae supererat, partem sibi minus gratam, minus patriae utilem (*Mem.* IV. 8. §. 1. et 8 *sq.*) ipsorum saevitiae proiiciebat. Causam egit *πάντων ἀνθρώπων ἀληθέστατα καὶ ἐλευθεριώτατα καὶ δικαιότατα.* *Mem.* I. I. §. 1.; mortis damnatus per triginta dies vixit: vixit, ut solebat, placidus sibi, amicis utilis. *Mem.* I. I. sui sibi conscius, vitae bene actae memoria se consolabatur et amicos: *οἶδα δὲ ὅτι καὶ ἐγὼ ἐπιμελείας τεύξομαι ὑπ' ἀνθρώπων, καὶ ἐὰν νῦν ἀποθάνω, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἐμὲ ἀποκτείνασιν· οἶδα γὰρ ἀεὶ μαρτυρήσεσθαί μοι, ὅτι ἐγὼ ἠδίκησα μὲν οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων οὐδὲ χείρω ἐποίησα, βελτίους δὲ ποιεῖν ἐπειρώμην ἀεὶ τοὺς ἐμοὶ συνόντας.* *Mem.* IV. 8. §. 10. Mortem igitur nemo umquam fortiore animo et aequiore tulit. *ibid.* §. 2.

Ita breviter, quae Xenophon de Socratis vita et rebus commemorat, contraximus. Eius laudes celebrare, ut par est, nostrum non est, sed alterius Socratis. Sufficiat lucu-

(5) Haud illepide Max. Tyr. *Diss.* IX. p. 101. hanc accusationem ita melius esse constituendam statuit: *Ἀδικεῖ ὁ Ἀθηναίων δῆμος, οὓς μὲν Σωκράτης νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια ἐπεισφέρων. Σωκράτης μὲν γὰρ νομίζει Ὀλύμπιον τὸν Δία, Ἀθηναῖοι δὲ Περικλέα· καὶ Σωκράτης μὲν πιστεύει τῷ Ἀπόλλωνι, Ἀθηναῖοι δὲ αὐτῷ ἀντιψηφίζονται· ἀδικεῖ δὲ ὁ δῆμος καὶ τοὺς νέους διαφθείρων· οὗτος καὶ Ἀλκιβιάδην διέφθειρε καὶ Ἱππόνικον καὶ Κριτίαν καὶ ἄλλους μυρίους.*

culentum apposuisse Xenophontis locum, quo *Memorabilia* absolvit: ἐμοὶ μὲν δὴ τοιοῦτος ὤν, οἷον ἐγὼ διήγημαι, εὐσεβὴς μὲν οὕτως, ὥστε μηδὲν ἄνευ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ποιεῖν, δίκαιος δὲ, ὥστε βλάπτειν μὲν μηδὲ μικρὸν μηδένα, ὠφελεῖν δὲ τὰ μέγιστα τοὺς χρωμένους αὐτῷ, ἐγκρατὴς δὲ, ὥστε μηδέποτε προαιρεῖσθαι τὸ ἥδιον ἀντὶ τοῦ βελτίονος, φρόνιμος δὲ, ὥστε μὴ διαμαρτάνειν κρίνων τὰ βελτίω καὶ τὰ χείρω, μηδὲ ἄλλου προςδεῖσθαι, ἀλλ' αὐτάρκης εἶναι πρὸς τὴν τούτων γνῶσιν, ἱκανὸς δὲ καὶ λόγῳ εἰπεῖν τε καὶ ἁμαρτάνοντας ἐξελέγξαι καὶ προτρέψασθαι ἐπ' ἀρετὴν καὶ καλοκἀγαθίαν, ἐδόκει τοιοῦτος εἶναι, οἷος ἂν εἴη ἄριστός τε ἀνὴρ καὶ εὐδαιμονέστατος.

Cuius sententiae, nostra quoque aetate in tanta religionis et humanitatis luce, neminem esse existimo, qui subscribere recuset.

Platonis in Xenophontis scriptis nonnisi semel mentio est, *Mem.* III. 6. §. 1. Σωκράτης εὔνους ὢν αὐτῷ (*Glauconi, Platonis fratri*) διά τε Χαρμίδην τὸν Γλαύκωνος καὶ διὰ Πλάτωνα. Falsa est igitur eorum opinio, qui nec Xenophontis usquam Platonem (6), nec Xenophontem Platonis meminisse statuerint. Vid. A. Gell. N. A. XIV. 13. Olim eadem de causa simultatis inter utrumque philosophum orta est suspicio: cuius nulla tamen in Xenophonte reperiuntur indicia. Platonis memorandi neque in *Memorabilibus*, neque in aliis libris locus erat: opportunitate data et nomen memoravit, et Socratis erga eum amicitiam declaravit. Hoc quoque, si ipsi invidisset, potuisset omittere. Mutua, opinor, reverentia potius effecit, ut neuter alterum in Dialogorum veluti theatrum producere voluerit. Plura ex Symposio colliguntur indicia. Cf. Athen. V. p. 216. E. XI. p. 504. F. Sed de Pausaniae mentione, quid suspicemur, supra attulimus. Cetera sunt etiam leviora. Xenophon tibicinas admittit: Plato explosas expellit foras: hoc vero, si Diis placet, luculentum alieni animi indicium! hoc Platone et Xenophonte dignum! At (si istud refutare tanti est) Agathonis convivae, hesterno vino gravati, ista iam fastidiebant, Calliae integri iis, quae ad convivium exhilarandum pertinebant, delectabantur: et vel sic tamen mox tibicinam quiescere iubent, quo melius sermonibus indulgeant, *Symp.* III. §. 2.

Merito igitur istam simultatem ad Recentiorum, imprimis Athenaei argutias reiecerunt viri docti, ex quibus Boeckhius peculiari opera hanc quaestionem persecutus est. Cff.

(6) [Xenophontis nomen in Platone nusquam legitur: sed non dubito, quin ad eum pertineat locus in *Alcibiad* I. pag. 123. B ubi Socrates: ἐγὼ ἤκουσα ἀνδρὸς ἀξιοπίστου τῶν ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὃς ἔφη παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν, ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους ζώνην τῆς βασιλέως γυναικός. ad quem locum iam vetus *Scholiasta* annotavit p 339. Ed Bekker: περὶ Ξενοφῶντός φασι λέγειν αὐτὸν· οὗτος γὰρ ἐν τῇ Ἀναβάσει ἱστόρησε τὰ Περσῶν, Κύρῳ συνανελθὼν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀρταξέρξην. quod videtur verisimillimum collato loco ex *Anab.* I. 4. §. 9]

Cf. etiam Schneid. ad *Symp. Xenoph.* p. 140 et 146. et quamvis aemulationem inter utrumque intercessisse haud veri sit dissimile, alieni tamen animi procul absit suspicio.

Ipsius XENOPHONTIS etiam rara est mentio. Symposio a Callia celebrato se interfuisse ait *Symp.* I. §. 1. sed inter convivas non memoratur, unde Aristippus quidam apud Diog. Laërt. II. 49. eum sub Critobuli persona latere existimavit. Ad ipsum enim ea refert, quae Critobulus *Symp.* IV. §. 12. de amore suo erga Cliniam iactat. Sed qui fieri possit, ut Xenophon adolescentuli neque ingenii acumine nec modestia nec temperantia conspicui, ut infra videbimus, personam sustinere voluerit. Ceterum, quae in Symposio in Critobulo notantur, eadem in ipso, praesente Xenophonte, arguit Socrates *Mem.* I. 3. §. 8. unde apparet totum hocce maledicentiae istius Aristippi, quisquis tandem fuerit (7), qui praestantissimis viris libidinis et intemperantiae notam inurere voluerit, esse relinquendum. Aliquanto gravior est criminatio Athenaei V. p. 216. ubi ait: *ὁ καλὸς Ξενοφῶν ἐν τῷ Συμποσίῳ ὑποτίθεται Καλλίαν τὸν Ἱππονίκου Αὐτολύκου τοῦ Λύκωνος ἐρῶντα καὶ νενικηκότος αὐτοῦ παγκράτιον ἑστίασιν ποιούμενον καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις δαιτυμόσι παρόντα αὑτὸν, τὸν ἴσως μηδὲ γεννηθέντα ἢ περὶ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ὑπάρχοντα*: quae chronologicis rationibus evincere conatur. Nam de natalibus Xenophontis omnia obscura. Casaubonus ad h. Athenaei l. pag. 381, eum, quo tempore convivium habitum est, decem maxime annos natum censet. Schneiderus contra ad *Xen. Symp.* pag. 138 *sq.* viginti tres: cuius longe potior videtur sententia. Nam cui bono se convivio, ubi suae nullae fuerint partes, interfuisse fuisset ementitus? Atqui eum confudisse tempora, admodum videtur veri dissimile. Est etiam in *Mem.* locus I. 3. §. 8. *sqq.* ubi Socratis cum Xenophonte et Critobulo legitur colloquium, quod convivium Calliae antecessisse apparet, si eum locum conferas cum *Symp.* IV. §. 24. Ibi autem inducitur Xenophon Critobulo aetate suppar, fervidus iuventa et *ἐρωτικός*, vid. §. 9 *sq.*
un-

(7) Satis mirari non possum, existimasse viros doctos Vossium *de Hist. Graec.* IV. 8. Menag. ad Diog. Laërt. II. 23. alios, libellum istum *Περὶ παλαιᾶς τρυφῆς* fuisse ab ipso Aristippo Cyrenaeo profectum. Nam ne dicam Diogenem Laërtium in Indice librorum Aristippi, huncce librum non memorare, vel ipse titulus recentioris aetatis arguit auctorem. Qui enim fieri potuit, ut Aristippus exempla *antiquorum* qui amoribus et genio indulsissent colligens (nam hoc fuit operis argumentum) turpes amores et lubidinem obiecerit Socrati Diog. Laërt. II. 23. Xenophonti *ibid* l. l. Platoni. III. 29. Aristoteli V. 3. Theophrasto V. 39. Polemoni IV. 19. qui aut aequales ipsi fuerunt, aut quorum nonnullos aetate etiam antecessit. Certum igitur est istum Aristippum, quisquis fuerit, hisce omnibus, quos ad Antiquos refert, longe esse recentiorem. Quantum ipsi tribuendum sit, ex calumniis, in summos viros iactatis satis apparet: unde haec ipsa in Xenophontem criminatio non stupori magis quam invidiae et odio tribuenda videtur.

unde ad ipsum Socrates: §. 13. *ἀλλὰ συμβουλεύω σοι, ὦ Ξενοφῶν, ὁπόταν ἴδῃς τινὰ καλὸν, φεύγειν προτροπάδην.* Quibus si adiicias rationes a Schneidero l. l. allatas ex Diog. Laërt. II. 55. et Strabone Lib. IX. p. 403, veri est simillimum Xenophontem Olympiadis LXXXIX. anno 4. Archonte Aristione. Cf. *Casaub.* ad Athen. p. 379. excessisse ex Ephebis et fere vigesimum tertium egisse annum.

Ceterum Xenophontis nulla fit mentio: quali autem erga alios fuerit animo, melius in singulis declarabitur.

Et in ARISTIPPUM quidem Cyrenaeum alieno animo fuit, ut Diog. Laërt. II. 65. annotavit et melius etiam ex ipsius scriptis passim intelligitur. Nec finxisse tamen quidquam credendus est, sed multa in eius dedecus cupidius conquisivisse. Indicitur *Mem.* III. 8. captiosis quaestionibus Socratem irretire studens, ut, a quo toties esset confutatus, vicissim argueret. Primus Socraticorum mercedem a discipulis exegit. Cf. Diog. Laërt. II. 74 unde acerbe, quamvis omisso nomine, carpitur *Mem.* I. 2. §. 60. (*Socrates*) *οὐδένα πώποτε μισθὸν τῆς συνουσίας ἐπράξατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἀφθόνως ἐπήρκει τῶν ἑαυτοῦ, ὧν τινες μικρὰ μέρη παρ' ἐκείνου προῖκα λαβόντες πολλοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπώλουν καὶ οὐκ ἦσαν ὥσπερ ἐκεῖνος δημοτικοί.* Nam ibi prae ceteris Aristippum respici extra controversiam est. Vid. Ruhnken. ad h. l. Finis bonorum ipsi erat *ἡ λεία κίνησις εἰς αἴσθησιν ἀναδιδομένη.* Diog. Laërt. II. 58. Hinc *Mem.* II. 1. §. 9. *ἐμαυτὸν*, inquit, *τάττω εἰς τοὺς βουλομένους ᾗ ῥᾷστά τε καὶ ἥδιστα βιοτεύειν*: a rebus civilibus alienus §. 13. *οὐδὲ εἰς πολιτείαν ἐμαυτὸν κατακλείω, ἀλλὰ ξένος πανταχοῦ εἰμί*: nec praeesse aliis nec parere volebat *ἀλλ' εἶναί τις μοι δοκεῖ*, ait §. 11, *μέση τούτων ὁδὸς, ἣν πειρῶμαι βαδίζειν οὔτε δι' ἀρχῆς, οὔτε διὰ δουλείας, ἀλλὰ δι' ἐλευθερίας, ἥπερ μάλιστα πρὸς εὐδαιμονίαν ἄγει.* Quae tamen Socrati ad inertiam potius et luxuriam ducere videbatur: quae per totum colloquium aperte ipsi obiiciuntur. Praefatus enim Xenophon Socratem formare amicos *πρὸς ἐγκράτειαν πρὸς ἐπιθυμίαν βρωτοῦ καὶ ποτοῦ καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ ῥίγους καὶ θάλπους καὶ πόνου* ita pergit: *γνοὺς δέ τινα τῶν συνόντων ἀκολαστοτέρως ἔχοντα πρὸς τὰ τοιαῦτα· εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρίστιππε κ. τ. λ.* Num apertius ipsi intemperantiam, incontinentiam et mollitiem potuit exprobrare (8)? Non defuerunt igitur, qui Xenophontem odio ductum huncce Socratis et Aristippi sermonem finxisse statuerent v. c. Diog. Laërt. II. 65. *διὸ καὶ τὸν κατὰ τῆς ἡδονῆς λόγον Σωκράτει κατ' Ἀριστίππου περιτέθεικεν* (*ὁ Ξενοφῶν*) et Athenaeus XII. p. 544. E. Quod ut a Xenophontis ingenio prorsus videtur alienum, sic tamen invidiosius et cupidius eum perstrinxisse debet videri,

(8) Incogitanter igitur Sophista vel Rhetor, quisquis fuit, qui Socratis et Socraticorum Epistolas finxit, narrat *Epist.* XVIII. Aristippum, a Xenophonte Scillunte hospitio exceptum, eius *Memorabilia* vehementer probasse: ut monuit Ruhnk. ad h. l.

qui quamvis laute et delicate vivens, Socratis tamen sibi exoptabat mortem, auctore Diog. Laërt. II. 76. (9)

Huic vita et victu plane fuit contrarius ANTISTHENES, Antisthenis F., Atheniensis (10), quo nemo Socratem maiore admiratione et caritate est prosecutus. Huic Socrates unus erat instar omnium: ab eius latere vix discedebat. *Mem.* III. 3. §. 17. ei omnia referebat accepta. *Symp*, IV. §. 34 *sq.* Eius amicitiae nihil non postponebat. *Symp.* VIII. §. 4 *sqq.* quem quanti faceret *Mem.* II. 5. §. 3. de *pretiis* amicorum cum eo ita disserens: *Ἔγωγ' οὖν βουλοίμην ἂν τὸν μέν τινα φίλον μοι εἶναι μᾶλλον ἢ δύο μνᾶς, τόνδ' οὐδ' ἂν ἡμιμναίου προτιμησαίμην, τὸν δὲ καὶ πρὸ δέκα μνῶν ἑλοίμην ἄν, τὸν δὲ πάντων χρημάτων καὶ πόρων πριαίμην ἂν φίλον μοι εἶναι*, haud obscure significat. « *Acutus erat magis quam eruditus* " ut Cicero ait *ad Atticum* Lib. XII. *Epist.* 38. acer et severus, ut improbaret citius quam laudaret. Cf. *Symp.* IV. §. 2. et 6. facetus quidem interdum et iocosus, sed fere ita ut semper morositas quaedam salibus esset admixta. Vid. *Symp.* II. §. 13. IV. §. 6. *alibi*; idem tamen suavis adeo et iucundus, ut consuetudinis gratia facile quemvis et sibi et aliis conciliaret. Vid. omnino *Symp.* IV. §. 62 *sqq.* unde sua hausit Theopompus apud Diog. Laërt. VI. 14. *τοῦτον μόνον ἐκ πάντων Σωκρατικῶν Θεόπομπος ἐπαινεῖ καί φησι δεινόν τε εἶναι καὶ δι' ὁμιλίας ἐμμελοῦς ὑπαγαγέσθαι πάνθ' ὁντινοῦν* (11).

Ingenii austeritas effecit, ut in Socraticis sermonibus patientiam et duritiem maxime adamaret. Cic. *de Orat.* III. 17. unde et Cynicorum et Stoicorum parens exstitit. Diog. Laërt. VI. 2. *παρ' οὗ (Σωκράτους) καὶ τὸ καρτερικὸν λαβὼν καὶ τὸ ἀπαθὲς ζηλώσας κατῆρξε πρῶτος τοῦ Κυνισμοῦ* et Sect. 15. *οὗτος ἡγήσατο καὶ τῆς Διογένους ἀπαθείας καὶ τῆς Κράτητος ἐγκρατείας καὶ τῆς Ζήνωνος καρτερίας*: et quamvis vitae rigiditas primum superbiae et ostentationis suspicione non caruit cff. Diog. Laërt. VI. 8, Aelian. V. H. IX.

(9) Vere Max. Tyr. *Dissert.* XXXVII. p. 390. *ὁ Ἀρίστιππος ἐκεῖνος πορφυρίδι ἀμπισχόμενος καὶ μύροις χριόμενος οὐχ ἧττον τοῦ Διογένους ἐσωφρόνει.* quae deinde pluribus illustrat.

(10) Ambigebatur tamen, an vere esset civis Atticus: et saepius multis sibi peregrinitatis notam obiicientibus, acute et facete respondit. Diog. Laërt. VI. 1. Festive apud eundem Socrates II. 31. ad eum, qui Antisthenem Thressa matre natum argueret: *σὺ δ' ᾤου οὕτως ἂν γενναῖον ἐκ δυοῖν Ἀθηναίοιν γενέσθαι.*

(11) [Videtur locus iste vitium contraxisse. Nam *δεινὸς* non significat *acutissimum*, quod habent Interpretes, et illud *εἶναι* ferri non potest, quia Antisthenes, quum Theopompus haec scriberet, non amplius erat in vivis, nec respondet sequenti *ὑπαγαγέσθαι*. Legendum videtur *φησὶ δεινὸν γενέσθαι δι' ὁμιλίας ἐμμελοῦς ὑπαγαγέσθαι πάνθ' ὁντινοῦν.* Nam *δεινὸς* exquisite significat eum, *qui in quovis genere excellit* in utramque partem. vid. omnino Perizon. ad Aelian. V. H. I. 1. et exempla passim in Theophrasti *Characteribus*: voculam *καὶ* peperit praecedens syllaba. Atque sic habemus optimam sententiam, planissime expressam ex Xenoph. *Symp.* I. 1.]

IX. 35. mox tamen plane in naturam vertit, ut luculenter constat ex iis sermonibus quos habet *Symp.* IV. §. 34 *sqq.* ubi liberrimam suam celebrat et otiosam vitam §. 44. magnas in summa omnium rerum inopia (Cf. *Symp.* III. §. 3.) divitias §. 33. voluptates ex vita durissima et severissima iucundissimas, unde saepius, ne eae quoque essent nimiae, metuebat §. 39.

Inter veros Socratis amicos memoratur, *Mem.* I. 2. §. 48. PHAEDO, de quo classicus locus est A. Gellii N. A. II. 18. « *Phaedo Elidensis ex cohorte illa Socratica fuit « Socratique et Platoni per fuit familiaris. Eius nomini Plato illum librum divi- « num de immortalitate animae dedit. Is Phaedon servus fuit forma atque ingenio « liberali, et ut quidam scripserunt, a lenone domino puer ad merendum coactus* " (cf. Diog. Laërt. II. 31 et 105. ubi vid. quos laudat *Menagius*) « *Eum Cebes So- « craticus, hortante Socrate, emisse dicitur habuisseque in philosophiae discipulis* (Diog. Laërt. II. 31. eum ait a Critone redemtum: deinde *Sect.* 105. Ἀλκιβιάδην ἢ Κρίτωνα nominat, ubi tamen illa ἢ Κρίτωνα sciolo deberi videntur, qui superioris loci memor ad marginem adleverat) « *atque is postea philosophus illustris fuit, sermo- « nesque eius de Socrate admodum elegantes leguntur.*" (Quos enumerat Diog. Laert. l. l. *Sect.* 105.) Quanta fuerit ipsius in Socratem caritas Plato in cognomine Dialogo ostendit. Cf. Groen. pag. 53 *sq.* Ruhnkenius tamen ex optimis Codd in Xenophontis l. l. pro *Phaedone* Φαιδώνδης esse restituendum monuit, quem tamen minus recte Vir Cl. ex corrupto, opinor, Suidae loco Cyrenaeum fuisse statuit. Nam satis apparet eum esse intelligendum, qui in *Phaed.* pag. 59. C. Socrati morienti adfuisse dicitur Σιμμίας τέ γε ὁ Θηβαῖος καὶ Κέβης καὶ Φαιδώνδης καὶ Μεγαρόθεν Εὐκλείδης τε καὶ Τερψίων. ex quo loco Thebanum eum fuisse satis probabiliter colligitur. Cf. Heindorf. ad h. l. quod terminatione nominis confirmatur, observante Wyttenbachio ad *Phaed.* p. 118. Ceterum de eo nihil constat, nam quae a Ruhnkenio l. l. indicantur loca, ad Phaedonem Eleum pertinere vidit Wyttenbach. l. l.

Huius duo cives et amici memorantur SIMMIAS et CEBES, Socratis uterque amantissimus *Mem.* I. 2 §. 48. quem ut audirent, relicta patria, Athenas se contulerunt. *Mem.* III. 11. §. 17. quem ut ex carcere liberarent omnia fecerunt, nec sibi nec bonis suis parcentes Plato in *Criton.* p. 45 B. Utrumque nobilitavit Platonis *Phaedo* et sermones cum Socrate morituro habiti: atque adeo de iis egregie omnia exposuit Groen. pag. 66 *sqq.*

Utriusque scripta memorat Diog. Laërtius; Simmiae Dialogos XXXIII. Lib II. 124. Cebetis III. ibid *Sect.* 125. Quae tamen hodie fertur eius *Tabula* manifesta habet recentioris originis indicia. Cf. Menag. ad *Diog. Laërt.* l. l.

Tandem mentio est *Mem.* IV. 2. §. 10. THEODORI, ubi dicitur γεωμέτρης ἀγαθός. Fuit

Fuit Cyrenaeus Diog. Laërt. II. 103, magister, uti ferunt, Platonis: Id. III. 6: qui eius laudis plenam mentionem et alibi et praesertim in *Theaeteto* fecit; unde omnia hausit et exposuit Groen. pag. 190 *sq.*

SECTIO SECUNDA.

DE SOPHISTIS.

Qui erat Platoni in Sophistas animus, idem erat Xenophonti. Socratis uterque exemplo et contemnebat et arguebat; sed diversa indoles effecit, ut alia uterque ratione eos perstrinxerit.

Plato, quem, iudice Gorgia, alterum Archilochum tulerunt Athenae (12), in Sophistis ridendis magis quam confutandis ingenio indulsit. De industria singulos in Dialogorum theatro κωμῳδεῖ. Sed quum passim eos ineptos et futiles arguit, qui quovis dicendi disputandique artificio irretiti, atque adeo suismet ipsorum artibus capti, turpiter se darent, et cuivis, nedum emunctae naris homini, risum deberent, vereor, ne ludendi iocandique studio non sine cupiditate et odio fuerit abreptus (13). Istiusmodi homines contemnendi magis, quam metuendi nec Socrate adversario fuissent digni.

Lenior Xenophon stuporem et ridiculam εὐήθειαν nusquam iis obiecit (14). Fastum ob-

(12) Lecto cognomine sibi Dialogo, Gorgias exclamavit: ἦ καλόν γε καὶ νέον αἱ Ἀθῆναι τοῦτον Ἀρχίλοχον ἐνηνόχασιν, ut auctor est Athen. XI. p. 505. E.

(13) Non defuerunt igitur, qui Platonem in iis perstringendis aemulatione et invidia ductum censerent. Dion. Halic. in *Epist. ad Pomp.* Tom. II. p. 126. Sylb. κωμῳδεῖ (ὁ Πλάτων) τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ σοφιστὰς Παρμενίδην τε καὶ Ἱππίαν καὶ Πρόδικον καὶ Πῶλον καὶ Θεόδωρον καὶ Θρασύμαχον καὶ ἄλλους συχνούς, οὐκ ἀπὸ τοῦ βελτίστου πάντα περὶ αὐτῶν γράφων, ἀλλ', εἰ βούλει, καὶ ἀπὸ φιλοτιμίας, quem tamen satis constat, quod Platoni vitio vertit, ipsum in aliis multis, praesertim in Platone carpendo passim commisisse. Philostr. in *Epist. ad Iul. Augustam* p 919. Olear. οὐδὲ ὁ θεσπέσιος Πλάτων τοῖς σοφισταῖς ἐβάσκηνε, κἂν σφόδρα ἐνίοις δοκῇ τοῦτο, ἀλλὰ φιλοτίμως πρὸς αὐτοὺς εἶχεν.

(14) Insignis tamen locus est de Sophistis in Xenophontis libro *de Venatione* Cap. XIII. ubi acerbe in istos Xenophon invehitur. Sed non dubito, quin iste locus sit interpolatus et spurius. Veluti de coelo delapsus ad finem libri de Venatione assutus est: a cuius argumento plane est alienus. Quod suspicatur Schneiderus Xenophontem Sophistis suae aetatis infestissimum, ut qui maxime disciplinae Socraticae obstarent, *quamvis alieno loco* odium et iram animi omnem in

obiecit et iactantiam: inanis gloriolae, imprimis divitiarum arguit avidissimos: iuvenum venatores, sapientiae mercatores. Concedit ipsis variam et diffusam eruditionem, admirabilem facundiam, ut quidquid esset speciosum et elegans, quidquid lepidum et urbanum ita excogitarent, ita eloquerentur, ut nil addi posse videretur. Qua ornate et suaviter dicendi facultate abusi, de argumentis cuiusvis generis copiose disputabant; et, quum de coelo et rebus coelestibus, deque universa rerum natura

Candida de nigris et de candentibus atra

disputarent, in sonoram et inanem abierunt loquacitatem; quum de rebus bonis et malis, de vita bene constituenda, de iustitia aut aliis virtutibus dissererent, ea potius, quae speciosa et grata auditoribus, quam quae vera et utilia essent, splendidis orationibus celebrabant; sed quum in argumentum se dignum incidissent, egregia facundiae specimina ediderunt, quae cum verborum exquisito delectu et artificiosissima dispositione, tum sententiarum suavitate et pondere essent conspicua. Atque ita describit Sophistas Xenophon, ut ex paucis illis, quae de eorum rebus et ingenio, opportunitate data, memoravit, colligere licuit. Raro enim in eius scriptis occurrunt: quae de singulis referat, paucis exponere conabimur.

Omnium primus fuit Leontinus GORGIAS (15), qui in Sicilia eloquentiam et varia dicendi artificia edoctus, legatus a Leontinis venit Athenas: ubi omnes eruditione et dicendi genere in admirationem rapuit: in his, Periclem, Thucydidem, Alcibiadem, Critiam. Grandi mercede proposita, sapientiam sed praesertim eloquentiam docebat. Hinc Socrates ad Calliam *Symp.* I. §. 5. *ἀεὶ σὺ ἐπισκώπτεις ἡμᾶς καταφρονῶν* (16), *ὅτι σὺ μὲν Πρωταγόρᾳ τε πολὺ ἀργύριον δέδωκας ἐπὶ σοφίᾳ καὶ Γοργίᾳ καὶ Προδίκῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς, ἡμᾶς δὲ ὁρᾷς αὐτουργούς τινας τῆς φιλοσοφίας ὄντας*, ubi oppositio *σοφίας* et *φιλοσοφίας* arrogantiam istorum *sapientiae* doctorum haud obscure tangit.

Gorgias autem ante omnia ornatae et magnificae orationis affectabat laudem. Cf. om-

in eo loco effudisse: credo, ne in mediocri quidem Graeculo usu venire potuisse. Neque vero etiam color in hisce inest Xenophonteus. Oratio scabrosa est, et quamvis §. 1. dicat *ἴσως οὖν τοῖς μὲν ὀνόμασιν οὐ σεσοφισμένως λέγω*, passim calamistris inusta. Pro simplicitate Xenophontea hic multa habemus obscura et contorta. Cf. §. 6. Argumentum quoque ipsum Xenophontis ingenio indignum: nam eius non est, convicia temere multa congerere, eademque putide repetere, quod in hoc loco passim videas.

(15) Initio Olympiadis LXX Gorgiam natum esse idoneis argumentis ostendit doctiss. Geel in H. C. S. p. 17 *sqq.* et post eum H. E Fossius in Commentatione *de Gorgia Leontino.* [Cf. *Bibl. Crit. Nova* Vol. V. Part. I. p. 142.]

(16) Sunt, quos illud *καταφρονῶν* offenderit: facili manu restitui possit *μέγα φρονῶν*: sed opus non est: simpliciter enim est *prae contemtu.*

omnino Plato in *Gorg.* pag. 449. A. Dicendi genere usus est plane novo; omnibus orationis figuris et artificiis onerato magis quam ornato. Ante omnia ἀντίθετα, ἰσόκωλα, πάρισα, ὁμοιοτέλευτα et istiusmodi omnia ita amabat, ut his demum censeretur τὸ Γοργιάζειν (17). Optime in huius calamistros conveniunt notissimi famâ Aristophanis versiculi in *Thesmosph.* vs. 59 *sqq.*

Τάδε τορνεύει, τάδε κολλομελεῖ,
Καὶ γνωμοτυπεῖ κἀντονομάζει
Καὶ κηροχυτεῖ καὶ γογγυλίζει (18)
Καὶ χοανεύει.

quos in ipsius discipulum Agathonem, qui in his potissimum magistrum aemulatus est, (vid. Philostr. *de vitis Soph.* pag. 493. Olear. Groen. pag. 167.) cavillatur. In primis verborum Poëticorum proiiciebat ampullas (19), cuius studii fuit auctor, eoque progressus est, ut εὐ πόῤῥω διθυράμβων ἔνια φθεγγόμενος (Dionys. Halic. in *Lysia.* T. II. p. 82. Sylb.) ineptiret: unde ῥήματα Γοργίεια: quae facete imitando ridens Socrates, *Symp.* II. §. 26. ἢν δὲ ἡμῖν, inquit, οἱ παῖδες μικραῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιψεκάζωσιν (ἵνα καὶ ἐγὼ ἐν Γοργιείοις ῥήμασιν εἴπω) — πρὸς τὸ παιγνιωδέστερον ἀφιξόμεθα.

Protagorae nomen tantum in Xenophonte legitur loco supra l. ubi cum ceteris eius avaritia et arrogantia carpitur: quae quidem quaestus faciendi aviditas apertius etiam exprobratur Prodico Ceo *Symp.* IV. §. 62. ubi Socrates iocabundus, Antisthenis προαγωγείαν laudans: οἶδα μέν, inquit, σὲ Καλλίαν τουτονὶ προαγωγεύσαντα τῷ σοφῷ Προδίκῳ, ὅτι ἑώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἐρῶντα, ἐκεῖνον δὲ χρημάτων δεόμενον: in quibus *lenocinii* mentio praeter iocum non vacat opprobrio in Sophistam. cf. omnino *Mem.* I. 6. §. 13.

In Prodico prae ceteris elucet facundia illa, quam Sophistarum propriam fuisse diximus. Huius in Xenophonte luculentum superest exemplum in lepidissima Herculis Prodicii fabula, quam praeter argumenti praestantiam commendant verborum lumina, orationis numeri et dulcedo fere incomparabilis (20). Hanc Aristippo memoriter recitat Socrates, *Mem.*

(17) Diod. Sicul. XII. Cap. 53.

(18) [Γογγυλίζει metrum iugulat, γογγυλίει quod Brunckius volebat, Atticis auribus inauditum est, sicuti γογυλίζει, quod in mentem venerat Bentlejo. Unice vera videtur Porsoni ratio γογγύλλει reponentis.]

(19) Quod testatur Dionys. Halic. in *Lysia* Tom. II. p. 82. Sylb. ἥψατο δὲ καὶ τῶν Ἀθήνῃσι ῥητόρων ἡ ποιητική τε καὶ τροπικὴ φράσις, ὡς μὲν Τίμαιός φησι, Γοργίου ἄρξαντος, ἡνίκα Ἀθήναζε πρεσβεύων, κατεπλήξατο τοὺς ἀκούοντας ἐν τῇ δημηγορίᾳ. Ridicula in hoc genere exempla ex Gorgia habet Aristot. *Rhetor.* III. 3.

(20) Quo magis dolendum est, si quid in ea fuerit obscurum aut corruptum, quo pertinet locus §. 26. ubi Voluptas ait: οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι καλοῦσί με Εὐδαιμονίαν, οἱ δὲ μισοῦντες ὑποκορι-

Mem. II. 1. §. 21 *sqq.;* quod autem addit §. 34. οὕτω πως διώκει (21) Πρόδικος τὴν ὑπ' Ἀρετῆς Ἡρακλέους παίδευσιν· ἐκόσμησε μέντοι τὰς γνώμας ἔτι μεγαλειοτέροις ῥήμασιν ἢ ἐγὼ νῦν. haud obscure indicat Prodicum in dicendo fuisse passim tumidiorem. Cf. omnino doctiss. I. Geel in *Hist. Crit. Sophist.* pag. 106.

Erat ea Prodici declamatio celeberrima. ὅπερ δὴ καὶ πλείστοις ἐπεδείκνυτο *Mem.* l. l. §. 21. cf. Geel. pag. 132 *sqq.* et dici vix potest, quanto studio eam Recentiores omnis generis scriptores expresserint aut imitati fuerint; de quo argumento omnia collegit Cl. Hemsterhusii diligentia in *Anecdotis*, quae Doct. Geel anecdota esse noluit, pag. 5 *sqq.* Laudat hanc Xenophon ex opere Prodici, quod vocat Σύγγραμμα τὸ περὶ τοῦ Ἡρακλέους, cuius Titulus fuit Ὧραι, si Suidae v. Πρόδικος et Ὧραι et ex eo Eudociae pag. 365. fides constat.

Quod autem bis cognomine τοῦ σοφοῦ decoratur. *Mem.* l. l. §. 21. *Symp.* IV. §. 62, videtur potius ad exagitandam Sophistae arrogantiam, quam ad doctrinae et sapientiae laudem referri; quod imprimis Platoni solemne est. cf. Groen. pag. 88.

Hunc excipiat HIPPIAS ELEUS, eruditione et variarum rerum peritia insignis, fastu tamen et arrogantia insignior. Cum eo Socrates *Mem.* IV. 4. disputans inducitur, sed longe diversa ratione, quam apud Platonem ipsius iactantiam et futiles opiniones arguere solet. Hinc viris doctis oborta est suspicio, Xenophontem in eo colloquio magis quid Socratem deceret, quam quid in Hippiae ingenium et mores conveniret, spectasse. Cf.

ριζόμενοι ὀνομάζουσί με Κακίαν. Quantopere illud ὑποκοριζόμενοι torserit Interpretes, interpretationes et emendationes huius loci satis declarant. Locus sine dubio mendosus est, neque heri aut nudius tertius est corruptus, nam Suidas, aliique Grammatici ita legerunt et ὑποκορίζεσθαι pro imperio interpretantur διασύρειν, quod a notione huius verbi plane alienum est. Coniecimus legendum esse ὑποκνιζόμενοι, ut significet Prodicus, eos, qui voluptatis, quam se consequi posse desperant, *desiderio pungantur*, atque adeo oderint. Nam ὑποκνίζειν nihil aliud est, quam *desiderio pungere*, Aristaen. *Epist.* II. 1. χαριέστατον οἶδα τὸ σμικρὸν ὑποκνίζειν τοὺς νέους· τοῦτο γὰρ τῶν ἀφροδισίων προανατέλλει τὸν κόρον. hinc ὑποκνίζεσθαι est *desiderio pungi.* Plutarchi in *Syll.* Cap. XXXV. δῆλος εὐθὺς ἦν ὑποκεκνισμένος. Ipse Xenophon *Mem.* III. 11. §. 3. ἄπιμεν ὑποκνιζόμενοι καὶ ἀπελθόντες ποθήσομεν qui locus imprimis cum nostro comparandus est, et vocis vim luculenter declarat.

His demum perscriptis incidi in exquisitam Wyttenbachii annotationem de verbo ὑποκορίζεσθαι ad Plutarchum librum *de Adulatore et Amico*, ubi haud sine voluptate vidi eam emendationem a summo viro fuisse occupatam: quia tamen eam non nisi indicavit, neque argumentis confirmavit, scripta abolere non opus esse visum est.

(21) [Merito διώκει Ruhnkenio et Valckenario fuit de mendo suspectum, qui διῴκει restituere voluerunt. Sed omnino recipienda est lectio διοικεῖ, quam servavit Stobaeus Tit. I. 101. pag. 72. Ed. Gaisf.]

Cf. Groen. pag. 93. quemque ibi laudat Heindorf. ad *Protag.* p. 560. Agitur hic fides Xenophontis, quam paucis tueri conabimur. Non fingit ille Hippiae et Socratis colloquium, sed revera habitum et ipsum se adfuisse affirmat, quum iterum Athenas advenisset Hippias §. 5. quod cui bono in re minime necessaria de suo finxisse existimetur? Per totum colloquium Socratis εἰρωνεία et ioci Hippiae vanitati et arrogantiae facetissime opponuntur. Audiens Socratem disputantem: ceterarum artium esse magistros, iustitiae non item: ἔτι γὰρ σὺ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις, ἃ ἐγὼ πάλαι ποτέ σου ἤκουσα; cui Socrates: ὃ δέ γε τούτου δεινότερον, ἔφη, ὦ Ἱππία, οὐ μόνον ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν· σὺ δ' ἴσως διὰ τὸ πολυμαθὴς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. Cuius dicti aculeum non sentiens et sibi placens: ἀμέλει, inquit, πειρῶμαι καινόν τι λέγειν ἀεί. quo quid Socrate et Hippia dignius? Mox more suo ita iactat: περὶ μέντοι τοῦ δικαίου πάνυ οἶμαι νῦν ἔχειν εἰπεῖν, πρὸς ἃ οὔτε σὺ, οὔτ' ἂν ἄλλος οὐδεὶς δύναιτ' ἀντειπεῖν. In eo tamen cautus et Socraticarum artium bene sciens, ut primum ipsius exquirat sententiam §. 9. quam cum callide premere frustra tentasset §. 11. mox luculenter ita exponit, ut iustitiam statuat esse obedientiam Legibus, et patriae §. 13 *sqq.* et ἀγράφοις, quas ipse Deus nostris omnium insculpserit animis §. 19 *sqq.* Atque his Hippiae ita movetur animus, ut egregia sua plane taceat et ad Socratis accedat sententiam. In quo Hippiae docilitatem mirati viri docti, Xenophontis fidem in dubium vocarunt. Verum quid mirum Socratem Sophistas non semper iocando et cavillando illusisse, sed etiam serio disputando ipsorum opiniones refutasse? Quid mirum Sophistas, ipsius calliditatem toties malo suo expertos, ab ea summopere sibi cavisse? Sensit homo nil se habere, quod illius argumentis opponeret et maluit ad ipsius accedere sententiam, quam argutando ineptus et ridiculus videri.

Vanum igitur videmus Hippiam, ut erat, et sibi placentem, neque tamen adeo stupidum, ut quibus saepe captus esset artibus, eas nec sentire nec effugere possit. Atque ita longe melius Sophistarum ingenia expressisse Xenophontem, nemo dubitabit, nisi qui in omnibus unius Platonis auctoritatem sequi decreverit.

Hippias memoria valebat felicissima: ἅπαξ ἀκούσας, ut ait in Platon. *Hipp. Mai.* p. 285. E. πεντήκοντα ὀνόματα ἀπομνημονεύσω. quae descripsit Philostr. in V. S, pag. 495; hinc *artem memoriae*, quam a Simonide inventam, (cf. Plin. H. N. VI. Cap. 24. Cic. *de Orat.* II. 86. *de Finibus* II. 32, alibi;) deinde Graeci magis magisque excoluerunt, (cff. auctores a Schneidero ll. ad *Symp.* IV. 62.) profitebatur. Plato l. l. ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐνενόησα, ὅτι τὸ μνημονικὸν ἔχεις. et in *Hipp. Min.* p. 368. καίτοι τό γε μνημονικὸν ἐπελαθόμην σου, ὡς ἔοικε, τέχνημα, ἐν ᾧ σὺ οἴει λαμπρότατος εἶναι. Eam lepide laudat in Callia Socrates *Symp.* IV. §. 62. παρ' οὗ (*Hippiae*) οὗτος τὸ μνημονικὸν ἔμαθεν, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐρωτικώτερος γεγένηται, διὰ τὸ, ὅ,τι ἂν καλὸν ἴδῃ, μηδέποτε ἐπιλανθάνεσθαι.

Memoratur porro *Mem.* I. 6. ANTIPHON Sophista, de quo omnia, quae ex Veteribus constant, diligentissime collegit et exposuit Ruhnkenius in Diss. *de Antiphonte Rhamnusio* in *Opusc.* p. 249 *sqq.* Hunc iam olim cum oratore confuderunt, quare Adrantus quidam peculiarem librum scripsit *περὶ τοῦ παρὰ Ξενοφῶντι ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν Ἀντιφῶντος*, ut auctor est Athen. XV. p. 673. Fuit autem is, auctore Suida in v. *τερατοσκόπος καὶ ἐποποιὸς καὶ σοφιστής, ἐκαλεῖτο δὲ λογομάγειρος.* Etiam somniis interpretandis operam dedit, de quo argumento libros scripsit, qui ab Artemidoro *Oneiroer.* II. 14. et aliis multis laudantur (22). Socrati, incertum, qua de causa infestus, ut auctor est Aristoteles ap. Diog. Laërt. II. 46. variis modis ipsi obtrectavit: discipulos ab eo abducere *Mem.* I. 6. §. 1. et quavis opportunitate eum confutare conabatur, sed impar congressus Achilli. *Mem.* I. I. Imo ipse et avarus esse arguitur *ibid.* §. 5. et luxuriosus, cui Socrates §. 10. *ἔοικας, ὦ Ἀντιφῶν, τὴν εὐδαιμονίαν οἰομένῳ τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν εἶναι*: et videtur, ut recentiores omnes Sophistae, principum illorum expers facundiae et ingenii, vitia magis quam laudes fuisse imitatus.

Quod etiam in DIONYSODORUM convenit, quamvis apud Xenophontem *Mem.* III. 1. §. 1. inducitur tantum *ἐπαγγελλόμενος στρατηγεῖν διδάξειν.* Hic est igitur Dionysodorus Chius, qui cum fratre Euthydemo, relicta patria, Thurios primum se contulit; unde exsilio eiectus per multos annos degit Athenis, ut auctor est Plato in *Euthydemo* pag. 271. C. ubi primum uterque artem militarem professus est: *ἐν ὅπλοις — αὐτώ τε σοφὼ πάνυ μάχεσθαι καὶ ἄλλον, ὃς ἂν διδῷ μισθὸν, οἵω τε ποιῆσαι.* *ibid.* pag. 271. D. *τὰ γὰρ περὶ τὸν πόλεμον πάντα ἐπίστασθον, ὅσα δεῖ τὸν μέλλοντα ἀγαθὸν στρατηγὸν ἔσεσθαι, τάς τε τάξεις καὶ τὰς ἡγεμονίας τῶν στρατοπέδων καὶ ὅσα ἐν ὅπλοις μάχεσθαι διδακτέον*, ut ait ipsis Socrates *ibid.* pag. 273. C. Mox tamen, his spretis ad Sophisticen se converterunt, in qua potissimum dicendi et disputandi artificia et *τὴν ἐριστικὴν τέχνην* amplexi, lepidissime a Platone cum alibi tum imprimis in *Euthydemo* ridentur. Cf. omnino Groen pag. 86 *sq.*

(22) Cff. Fabricius in B. G. Tom. II. p. 752. Harles. et J. C. Reiff. *ad Artemidorum* in Indice p. 442.

PARS

PARS TERTIA.

DE IIS QUI REBUS IN REP. AUT BELLO GESTIS INCLARUERUNT.

Quamvis eos passim in hisce libris Xenophon nominat, pauca tamen sunt, quae de iis memoratu digna refert, et plerique quidem notiores sunt, quam ut multis a nobis illustrentur. In his igitur ita versabimur, ut, quid Xenophon de singulis referat, enarremus, et, ubi erit opus, paucis illustremus, nec nisi raro, si cuius memoria sit obscurior, paullo uberius explicemus.

Ex iis, qui Socratem aetate antecesserunt, primus nobis esto LYCURGUS, quem Socrates, qui multis de causis Spartanam reip. formam, ab eo institutam, probabat cf. *Mem.* III. 5. §. 14 *sqq.* ante omnes admirabatur. Huius hanc praeclaram et veram laudem pronuntiat *Mem.* IV. 4. §. 15. *Λυκοῦργον δὲ τὸν Λακεδαιμόνιον καταμεμάθηκας, ὅτι οὐδὲν ἂν διάφορον τῶν ἄλλων πόλεων τὴν Σπάρτην ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις μάλιστα ἐνειργάσατο αὐτῇ.* Quibus operae pretium est, eiusdem apud Platonem laudes adiicere, de quibus cf. Groen pag. 21 *sqq.*

Neque minorem laudem tribuebat SOLONI, cuius philosophiam in praestantissimis Legibus admirabatur *Symp.* VIII. §. 39. De eius et DRACONIS Legibus, locus est *Oecon.* XIV. §. 4. sed difficilis et intricatus: ubi de furtis coercendis disputans Ischomachus, ita ait: *καίτοι τὰ μὲν καὶ ἐκ τῶν Δράκοντος νόμων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν Σόλωνος πειρῶμαι λαμβάνων, ἐμβιβάζειν εἰς τὴν δικαιοσύνην τοὺς οἰκέτας. — γέγραπται γὰρ ζημιοῦσθαι, ἐπὶ τοῖς κλέμμασι καὶ δεδέσθαι, ἤν τις ἁλῷ ποιῶν, καὶ θανατοῦσθαι τοὺς ἐγχειροῦντας.* Iam vero lex Draconis de furtis, sanguine scripta, notissima est: *μία γὰρ ὀλίγου δεῖν ἅπασιν ὥριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία, θάνατος· ὥστε καὶ — τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπώραν ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφόνοις.* Plutarch. in *Solon.* Cap. XVII. cf. A. Gellius N. A. XI. 13. quam Solon ita mitigavit, ut plerisque mulctam aut carcerem, raro mortem intentaret. vid. Petitus ad L. A. pag. 634 *sq.* Videtur autem in loco Xenophontis verborum ordo esse perturbatus, quem ita malim constituere: *καίτοι τὰ μὲν ἐκ τῶν Σόλωνος νόμων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν Δράκοντος πειρῶμαι λαμβάνων κ. τ. λ.* ut significet Ischomachus, se in plerisque mitiorem Solonis rationem sequi, at in nonnullas culpas graviores Draconis severitate animadvertere. Atque ita sequentia bene respondent: prio-

ra

ra enim Solonis legem, posteriora Draconis indicant; ἤν τις ἀλῷ ποιῶν et ἐγχειροῦντες variandae orationis causa posita sunt, neque adeo Weiskiana emendatione est opus.

Ex antiquioribus deinde memoratur THEMISTOCLES, qui prudentia et virtute Graeciam liberaverat *Symp.* VIII. §. 39. qui omnium sibi animos et amorem conciliaverat, nullis malis artibus sed rebus praeclare gestis *Mem.* II. 6. §. 13. cuius adeo nomen et fama vel apud Barbâros erat celebris *Mem.* III. 6. §. 2. Hunc Socrates prae ceteris laudare: hunc in egregii civis exemplar proponere solebat: de eo quaerebat πότερον διὰ ξυνουσίαν τινὸς τῶν σοφῶν ἢ φύσει τοσοῦτον διήνεγκε τῶν πολιτῶν, ὥστε πρὸς ἐκεῖνον ἀποβλέπειν τὴν πόλιν *Mem.* IV. 2. §. 2. Quod tritum fuisse philosophis disputandi argumentum, apparet etiam ex Aeschine, qui dicitur, Socratico Dial. I. περὶ τῆς ἀρετῆς εἰ διδακτόν Cap. 2.

Ex aequalibus Socratis primus nobis occurrit PERICLES ille, quo neminem Athenae tulere maiorem, quem eleganter et vere ψυχὴν τῆς πόλεως veteres dixerunt (1); in quem tamen Xenophontem deprehendimus iniquiorem. Inducitur *Mem.* I. 2. §. 40 *sqq.* cum Alcibiade adolescentulo de quaestione τί ἐστι νόμος disputans, sed ita disputans, ut Sophistam eumque vanum et imperitum tibi audire videaris, non virum egregium, longo rerum usu et prudentia omnium facile principem; quem adolescentulus, vix vigesimum agens annum, confutat ac tantum non irridet. Nescire se quid rei sit profitetur Alcibiades, tutoris cupide sciscitatur sententiam. Cui ille: ἀλλ' οὐδέν τι χαλεποῦ πράγματος ἐπιθυμεῖς: at mox (mirabile dictu) mancam et ineptam ponit *Legis* definitionem; quam quum adolescens facili negotio explosisset, sententiam Pericles primum retractat, deinde ad incitas iterum redactus nil nisi se quoque iactat ista aetate multum istiusmodi disputationibus valuisse. Cui Alcibiades: εἴθε σοι, ὦ Περίκλεις, τότε συνεγενόμην, ὅτε δεινότατος σαυτοῦ ταῦτα ἦσθα (2). In quo latere aculeum quis non sentit? quasi scilicet effoetae ingenii vires iam cuivis vel leviori disputationi non sufficerent.

Haud scio an Xenophon ita obscure significare voluerit Periclem aetate provectiorem, dum nimium Sophistis tribueret, ingenii acumine esse imminutum. Constat eum Gorgiam, etsi magistrum non habuit, quod falso quidam existimant (3), ea aetate plurimi

(1) Max. Tyr. XIII. p. 143. εἷς ἀνήρ, οἷον ψυχὴ πόλεως, ὁ Περικλῆς ἐκεῖνος.

(2) Olim suspicatus sum hic Xenophonti exquisitum Graecismum esse restituendum, legendo δεινότατος αὐτὸς αὑτοῦ. Non aliter enim solent optimi quique Attici scriptores. Vim exemplorum suppeditabit Hoogev. ad *Viger.* II. 2. 12.

(3) Huius opinionis fons est locus male intellectus Philostrati in *Vita Gorg.* pag. 491. ὁ δέ γε (*Gorgias*), οἶμαι, καὶ τοὺς ἐλλογιμωτάτους ἀνηρτήσατο, Κριτίαν μὲν καὶ Ἀλκιβιάδην νέω ὄντε, Θουκυδίδην τε καὶ Περικλέα ἤδη γηράσκοντε: nihil enim aliud sibi voluit Philostratus, nisi Gorgiam Periclem aetate iam provectum *in admirationem sui rapuisse.* (nam hoc est

fecisse atque eius dicendi genus studiose esse imitatum cff. *Olear.* ad Philostr. in *Vit. Gorg.* p. 449. et imprimis Geel in H. C. S. pag. 58. Et sane desipientis est disputatio, quam, auctore Plutarcho in vita Cap. XXXVI, cum Protagora nugatus est. Refert enim, quum Pentathlus quidam in certamine imprudens Epitimium Pharsalium iaculo perfodisset, Periclem per totum diem anxie cum Protagora explorasse, utrum culpa *κατὰ τὸν ὀρθότατον λόγον* in iaculum, an in Pentathlum, an in Agonothetas esset conferenda; nugae! sed bonum factum, quod Plutarchus mox adiecerit, esse rumorem a Xanthippo, damnoso et stolido filio in patris dedecus fictum et sparsum: unde tamen confici posse videtur multum Periclem cum Sophistis fuisse domi. Sed quidquid huius rei est, ea omnia anxie conquirere et in tanto viro acerbe notare certissimum est alieni animi indicium.

Alia sunt etiam graviora. Socrates *Mem.* II. 6. §. 13. cum Critobulo de conciliandis amicis disputans, ait esse quasdam *ἐπῳδὰς*, quibus facile concilietur amor. Quaerit ille an ipse aliquot teneat. — *Οὐκ· ἀλλ᾽ ἤκουσα μὲν, ὅτι Περικλῆς πολλὰς ἐπίσταιτο, ἃς ἐπᾴδων τῇ πόλει ἐποίει αὐτὴν φιλεῖν αὐτόν.* Cui Critobulus: *Θεμιστοκλῆς δὲ πῶς ἐποίησε τὴν πόλιν φιλεῖν αὐτόν;* — *Μὰ Δί᾽, οὐκ ἐπᾴδων, ἀλλὰ περιάψας τι ἀγαθὸν αὐτῇ.* Quae dicta egregiam eloquentiae laudem habent cum acerbo opprobrio coniunctam (4): quod scilicet quum cives eloquentiae vi, quo vellet, duceret, ea non ad communem patriae utilitatem fuerit usus; eoque inferior Themistocle, qui, eloquentiae laude non ita commendatus egregiis factis amorem civium non praestigiis fuerit consecutus.

Hinc facile adducar, ut credam in *Symp.* VIII. §. 39. *σκεπτέον ποῖά ποτε εἰδὼς Περικλῆς κράτιστος ἐδόκει τῇ πατρίδι σύμβουλος εἶναι*, illud *ἐδόκει* invidia non carere.

Pericles tres habuit filios; duos legitimos ex Isandri filia Xanthippum et Paralum, tertium ex Aspasia susceptum, nothum: ex lege, quam ipse pertulerat *μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίοιν γεγονότας.* Plutarch. in *Pericl.* Cap. XXXVII. cf. Petit. ad L. A. p. 213 *sq.* Quum vero pestilentia legitimum utrumque absumsisset, populus misericordia motus, hunc civem esse et patris de nomine dici concessit. Plutarch. *ibid.*

est *ἀναρτᾶσθαι*, et probabiliter Int. *suspensos ab ore tenebat*). Ingeniosa igitur, sed minime necessaria est coniectura Doct. Geelii, locum accipientis, de *scriptis* Gorgiae ante ipsius adventum Athenas perlatis, in *Hist. Crit. Sophist.* p. 19: quem etiam miror cogitasse de Thucydide historico, quum et temporum ratio et vel ipse ordo nominum satis ostendant, significari Thucydidem Melesiae F., celeberrimum Periclis in rep. adversarium.

(4) Cui non hic occurrunt celeberrimi Eupolidis de Periclis eloquentia versiculi:

Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

de quibus omnia dixit *Wyttenbachius* ad Plutarch. de S. N. V. pag. 7 *sqq.*

ibid. Suidas. v. δημοποίητος. Atque hic est PERICLES, qui occurrit *Mem.* III. 5. egregius iuvenis, antiquae virtutis, modestia pariter et rei civilis et militaris peritia insignis, uti passim in eo colloquio apparet. Patris vestigiis insistens. §. 22. corruptos civium mores, labentem et fere extinctam disciplinam militarem indignatus §. 15 *sqq.* magnam optimis civibus et Socrati, cui acceptissimus erat, spem iniecerat, fore ut, eo Praetore, lapsae Atheniensium res restituerentur. §. 1. sed fata aliter voluerunt. Nam Praetor creatus cum IX collegis (Xenoph. *Hellen.* I. 5. §. 16.) victor ad Arginusas, propter naufragos, quod per tempestatem non licuisset, non receptos, iniquo iudicio circumventus, frustra obnitentibus et optimis civibus (Aeschin. Socrat. Dial. III. Cap. 12.) et ipso ante omnes Socrate (cff. *Mem.* I. 1. §. 18. IV. 4. §. 2. *Hellen.* I. 7. §. 15.) cum collegis omnibus, qui non effugerant, necatus est. Cff. etiam Diod. Sic. XIII. Cap. 74 *sqq.* Plutarch. in *Pericl.* Cap. XXXVII.

Ex his collegis duo memorantur *Mem.* I. 1. §. 18. THRASYLUS et ERASINIDES, quorum tamen nomina in re sua aetate omnibus notissima Xenophontem non adscripsisse iure mihi quidem statuere videtur Valcken. ad h. l. pag. 315.

Et Erasinidem quidem maxime illius iudicii iniquitas nobilitavit. Cf. Valcken. l. l. Thrasylum, acerrimum Democratiae vindicem et bello strenuum, cognoscimus ex Thucydide, qui eius res gestas VIII. 73. 75 *sq.* et 104 *sq.* attingit.

NICIAE, Nicerati F. mentio iniicitur *Mem.* II. 5. §. 2. ubi narratur ἐπιστάτην εἰς τἀργύρια πρίασθαι ταλάντου. Nec mirum; nam quas habebat maximas divitias, ex metallis Laureoticis confecerat. Plutarch. in *Nic.* Cap. IV. ἐκέκτητο ἐν τῇ Λαυρεωτικῇ πολλὰ καὶ μεγάλα εἰς πρόσοδον, οὐκ ἀκινδύνους δὲ τὰς ἐργασίας ἔχοντα (5), καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων ἔτρεφεν αὐτόθι καὶ τῆς οὐσίας ἐν ἀργυρίῳ τὸ πλεῖστον εἶχεν. Alebat ibi mille operarios, quos mercede locabat. Xenoph. *de Vectig.* IV. §. 14. Sed quia erat timidus et fugitans litium, sycophantarum calumnias redimere solebat et ἐδίδου οὐχ ἧττον τοῖς κακῶς ποιεῖν δυναμένοις ἢ τοῖς εὖ πάσχειν ἀξίοις, (Plutarch. *ibid.* Cap. V.) donis et largitionibus opes imminuit, et, ut Hiero quidam ap. Plutarch. l. l. ait: καὶ τοὺς φίλους προσαποβέβληκε τοῖς χρήμασι πολιτευόμενος, et a Syracusanis occisus Thucyd. VII. 86. Nicerato filio vix XIV talenta reliquit. cf. Lysias *de bonis Aristoph.* pag. 648 Reisk (6).

AL-

(5) *Periculosas* vocat Plutarchus istas operas, quum propter alia, tum maxime propter aërem in metallis insalubrem et pestilentem. cf. *Mem.* III. 6. §. 12.

(6) Quem locum, quum *Marklandus*, vir ceteroquin acutissimus, corruperit magis quam emendaverit, apponamus. ὁ τοίνυν Νικίου οἶκος προσεδοκᾶτο εἶναι οὐκ ἔλαττον ἢ ἑκατὸν ταλάντων καὶ τούτων τὰ πολλὰ ἔνδον εἶναι. Νικήρατος δ' ὅτ' ἀπέθνησκεν ἀργύριον μὲν ἢ χρυσίον οὐδ' αὐτὸς ἔφη καταλιπεῖν οὐδὲν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν, ἣν κατέλιπε τῷ υἱεῖ οὐ πλείονος ἀξία ἐστὶν ἢ τεττάρων καὶ δι-

ALCIBIADIS cum Socrate consuetudinem memoravit Xenophon *Mem.* I. 2. In eo erant omnia, quae ad optima et maxima quaeque adolescentem perducant. Honoris et gloriae appetens, quum Socratem videret continentissimum, paucis beatum, omnibus ingenii acumine adeo superiorem, ut dicendo, quo vellet, auditorum duceret animos, his artibus sibi opus esse sentiens, ad eum se applicuit. Quas ubi se consecutum esse satis sperabat, magistrum deseruit, et ad remp. capessendam animum appulit. Sed διὰ μὲν κάλλος ὑπὸ πολλῶν καὶ σεμνῶν γυναικῶν θηρώμενος, διὰ δύναμιν δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις ὑπὸ πολλῶν καὶ δυνατῶν κολακεύειν ἀνθρώπων διαθρυπτόμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ δήμου τιμώμενος καὶ ῥᾳδίως πρωτεύων, ὥσπερ οἱ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἀθληταὶ ῥᾳδίως πρωτεύοντες ἀμελοῦσι τῆς ἀσκήσεως, οὕτω κἀκεῖνος ἠμέλησεν αὑτοῦ, ut egregie Xenophon *Mem.* I. 1. §. 24. Hinc prorsus tandem depravatus τῶν ἐν δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατός τε καὶ ὑβριστότατος factus §. 12. multorum patriae malorum fuit auctor, quae Xenophon excusare nec voluit §. 13, nec potuit.

Eadem CRITIAE, Callaeschri F., ratio fuit, qui nobilissimo genere et divitiis conspicuus (7), ingenii quam animi dotibus fuit insignior. Nam quamvis naturâ et ingenio ad res gerendas et remp. capessendam maxime ferebatur, felicissimam tamen Poësi et literis operam navavit (8). Eodem, quo Alcibiades, consilio Socratis consuetudine utebа-

δέκα ταλάντων. Ubi Vir Doctus haec annotavit: » *Nicerati, Niciae filii, cum laude meminit* » *Demosthenes in Midian. sed ille Niceratus erat* ἄπαις, *unde pro* καταλιπεῖν *legendum esse* » *censeo* καταλαβεῖν invenisse, *et verba ista* praedia vero, quae filio reliquit, *intelligenda* » *esse de praediis, quae Nicias Nicerato filio reliquit.*" Sed fallitur vir doctiss. Nam Niceratus habuit filium, quem memorat Lysias *contr. Poliuchum.* §. 10. et nepotem Niceratum, quem memorat Demosth. in *Midiana* pag. 567. R.

(7) De Critiae generis nobilitate cf. Philostr. p. 501. Platonis testimonia vid. apud Groen p. 138.

(8) Nam et *Elegias* scripsit pulcherrimas, ut ex luculentis fragmentis ap. Athen. cognoscitur v. g. I. p. 28. X. p. 432 *sq.* XIII. p. 600. et *alibi:* celebratas etiam a Plutarcho in *Cimone* et *Alcibiade* et *alibi.*

Scripsit et *Tragoedias* adeo pulchras, ut eiusne essent an Euripidis ambigeretur Athen. XI. p. 496. ὁ τὸν Πειρίθουν γράψας εἴτε Κριτίας ἐστὶν ὁ τύραννος ἢ Εὐριπίδης, ubi qui submittuntur duo versus sunt *Anapaesticus Dim.* cum *Paroemiaco* ita constituendi:

ἵνα πλημοχόας τάσδ' εἰς χθόνιον
χάσμ' εὐφήμως προχέωμεν.

Egregiam ῥῆσιν ex Critiae Tragoedia laudat Sext. Empir. *adv. Mathem.* IX. 54. pag. 562. Fabr. ubi suavissimis et pulcherrimis versibus contendit, nullos esse Deos, sed fictos esse a sapienti viro, ut homines Deorum metu a multis facinoribus, quae clam impune committerent, revocarentur: unde etiam Critias ἄθεος est habitus Sext. Empir. l. l. Sed ecce, Plutar-

chus

batur: non ut eius virtutem et sapientiam aemularetur: mori enim maluisset, (*Mem.* I. 2. §. 16.) sed quo peritior ad remp. et res in populo agendas accederet. §. 15. Genere autem et magis etiam ingenio a populi partibus alienus et Spartanam imperii formam unice admiratus, quum esset et haberetur *μισοδημότατος* in exsilium eiectus est, et Thessaliam petiit: *ἐκεῖ συνῆν ἀνθρώποις ἀνομίᾳ μᾶλλον ἢ δικαιοσύνῃ χρωμένοις* *Mem.* I. 2. §. 24. infame enim erat apud Graecos omne Thessalorum genus (9): et Penestas ibi, infimae sortis homines, ad seditionem provocavit, cum Prometheo tyranno *δημοκρατίαν κατασκευάσείων* Xenoph. *Hellen.* II. 3. §. 36: quod ne cui a Critiae ingenio videatur alienum, reputet discordiarum et tumultuum amantem animum, cui in istis quidem homini-

chus *de placitis Philos.* I. Cap. 7. ubi argumentum horum versuum affert et laudat nonnullos, tribuit Euripidi, qui metuens Areopagum, ex Sisyphi impii persona hancce sententiam retulerit. Critiae tamen eos esse vix dubium est. Cff. Valcken. *Diatrib.* p. 208 *sq.* Pierson. *Verisim.* p. 135.

Praeter carmina alia scripsit: imprimis praeclarum opus, quod *Πολιτείας* videtur inscripsisse: ex quo laudatur *Πολιτεία Θετταλῶν* ap. Athen. XIV. p. 663. A. nam ibi ex certa *Casauboni* coniectura pro *Κρατῖνος* restituendum est *Κριτίας*. Sed imprimis celebratur eius *Πολιτεία τῶν Λακεδαιμονίων*, quam passim laudant Plutarchus in *Lycurgo*, Athenaeus XI. p. 463. F. 483. B. 488. C. et *alibi.* Harpocration v. *Λυκιουργεῖς* et alii. Huius operis insigne fragmentum latet apud Clem. Alexandr. *Strom.* VI. p. 620. *Κριτίας· Ἄρχομαι δέ τοι ἀπὸ γενεῆς ἀνθρώπου, πῶς ἂν βέλτιστος γένοιτο τὸ σῶμα καὶ ἰσχυρότατος, εἰ ὁ φυτεύων γυμνάζοιτο καὶ ἐσθίοι ἐῤῥωμένως καὶ ταλαιπωροίη τὸ σῶμα καὶ ἡ μήτηρ τοῦ παιδίου τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι ἰσχύοι τὸ σῶμα καὶ γυμνάζοιτο.* Ubi legendum est, *πῶς ἂν οὐ βέλτιστος.* Critiam hic Lycurgi instituta celebrare palam est. vid. Plutarch in *Lyc.* Cap. XIV *sq.*

Denique, ne de Critiae philosophiae studio dicamus, orator fuit disertissimus. Refertur a Cicer. in *Bruto* Cap. 7. ad eos, qui » *grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione* » *rerum breves et ob eam ipsam causam interdum subobscuri.*" Cf. *de Orat.* II. 23. Philostratus *de Vit. Sophist.* I. 16. p. 503. ait fuisse Critiae orationem gravem et crebram sententiis, *ὥσπερ ἀκτίνων αὐγαὶ τὰ Ἀττικὰ ὀνόματα διαφαίνεται τοῦ λόγου.* Simplicitas eius et perspicuitas innuitur apud Dionys. Halic, Tom. II. pag. 161 Sylb. In acie quam in pompa illustris esse maluit, uti constat ex Dionys. l. l. pag. 111. Corrigendus est Philostratus l. l. ubi de eo: *ὁρῶ τὸν ἄνδρα — δεινῶς καθαπτόμενον ἀπολογίας εἴδει*: alii *ἤθει*. Sed legendum *εἰ δεῖ*, vel quod malim *ᾗ δεῖ*.

(9) Plato in *Criton.* pag. 53. D. *ἐκεῖ γὰρ (ἐν Θετταλίᾳ) δὴ πλείστη ἀταξία καὶ ἀκολασία.* Cf. Athen. XII. p. 527. ex *Theopompo*, XIV. p. 624. ex *Heraclide Pontico*, et p. 663. A. Philostr. in *Vita Crit.* p. 501. *παρ' οἷς ἀγερωχίαι καὶ ἄκρατος καὶ τὰ τυραννικὰ ἐν οἴνῳ σπουδάζεται*: qui acute tamen p. 502. *Κριτίας ἂν εἴη Θετταλοὺς διεφθορὼς μᾶλλον ἢ Κριτίαν Θετταλοί.*

De Thessalorum *Πενέσταις* vid. Ruhnken. ad Tim. *Lexic.* p. 212.

nibus indulgere facile erat. Neque adeo, reiecta fide Xenophontis, audiendus est Philostratus, qui Critiam in Thessalia nil aliud quam Oligarchias consilio et re adiuvisse scribit in *Vit. Critiae* I. 16. pag. 502.

Iam cum Socratis sermonibus interesset, libidinosus et intemperans (*Mem.* I. 2 §. 29.) exsilio exacerbatus animus (10) in saevitiam et crudelitatem vertit. In patriam a Spartanis debellatam redux et unus ex XXX viris (*Hellen.* II. 3. §. 2.) avare omnia et crudeliter gessit, *τῶν ἐν ὀλιγαρχίᾳ πάντων κλεπτίστατός τε καὶ βιαιότατος ἐγένετο. Mem.* I. 2. §. 12. Omnium etiam saevissimus (Justin. V. 9.) et XXX virorum *τὴν ἡγεμονίαν ἔχων* (Diod. Sic. XIV. 34.) in exsules, in miseros cives, in templa quoque saeviit. cf. Philostr. pag. 501. Nimium tamen est, nec fidem habet, quod addit: *βουλεύματός τε ἀτόπου τοῖς Λακεδαιμονίοις ξυνελάμβανεν, ὡς μηλόβοτος ἡ Ἀττικὴ ἀποφανθείη, τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀγέλης ἐκκενωθεῖσα.* Nec Socrati pepercit, a quo olim sua libido acriter coram multis esset reprehensa *Mem.* I. I. §. 29 *sq.* Nam legem sanxit: *λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν* §. 31. ut hinc calumniarum in eum adesset materies; et liberius ipsorum scelera improbanti cum Charicle necem non obscure minitatus est *Mem.* ibid. §. 37.

Occidit Critias una cum Hippolocho et aliis in pugna adversus Thrasybulum et exsules. [X]enoph. *Hellen.* II. 4. §. 12. Justin. l. l.

[Cr]itiae collega et familiaris memoratur CHARICLES *Mem.* l. l. Haud scio an sit [ide]m, de quo ita *Teleclides* comicus ap. Plutarch. in *Nicia* Cap. IV.

> Χαρικλῆς μὲν οὖν ἔδωκε μνᾶν, ἵν' αὐτὸν μὴ λέγῃ
> Ὡς ἔφυ τῇ μητρὶ παίδων πρῶτος ἐκ βαλαντίου.

Et primum quidem populo acceptus et benevolus, unus fuit ex iis, qui de Hermis deiectis inquisiverunt. Andocides *de Myster.* Tom. IV. pag. 18. Reisk. *Πείσανδρος καὶ Χαρικλῆς, ὄντες μὲν τῶν Ζητητῶν, δοκοῦντες δ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ εὐνούστατοι εἶναι τῷ δήμῳ*, et haud ita multo post, renovato cum Peloponnesiis bello, classi praefuit. Thucyd. VII. 20 et 26.

Afflictis autem Atheniensium rebus fuit ex XXX viris. Xenoph *Hellen.* II. 3. §. 2. cf. Harpocrat. in v. Et ipse crudelis et saevus Critiae erat amicissimus: quicum ad leges scribendas (*Mem.* I. 2. §. 31.) delectus, ex XXX viris impotentissimus fuit. Eius mentio cum Critia passim coniungitur. Lysias *contra Eratosth.* p. 420. Reisk. *οἱ δοκοῦντες εἶναι ἐναντιώτατοι Χαρικλεῖ καὶ Κριτίᾳ καὶ τῇ ἐκείνων ἑταιρείᾳ* et recte videtur *Reiskius* in Andocid. *de Myster.* pag. 50. reposuisse *Κριτίας ἢ Χαρικλῆς* pro vulgatis *ἀνεκρίνετ'*

ἂν

(10) Hanc fuisse praecipuam saevitiae causam, declarat ipse Xenophon *Hellen.* II. 3. §. 15. ubi dicitur Critias. *προπετὴς ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, ἅτε καὶ φυγὼν ὑπὸ τοῦ δήμου.*

ἄν μέ τις ἄλλος ἢ Χαρικλῆς. Idem videtur restituendum in Aristot. *Politic.* V. 5. §. 4. οἷον ἐν τοῖς τριάκοντα Ἀθήνησιν οἱ περὶ Χαρικλέα ἴσχυσαν τοὺς τριάκοντα δημαγωγοῦντες, ubi quum Critiae mentio abesse non posse videatur, lubens legam οἱ περὶ Κριτίαν καὶ Χαρικλέα.

Charmides, Glauconis F., plane egregius adolescens, cui praeter animi ingeniique dotes, omnia homini nato exoptanda contigerant. Nobilissimo loco natus, Platoni et Critiae cognatus, genus ad Solonem referebat, divitiis idem et dignitate corporis conspicuus. cff. testimonia Platonis ap. Groen pag. 213 *sqq.* Quas laudes tanta ornabat modestia, ut, quantum ceteris praestaret, vix suspicari videretur. *Mem.* III. 7. Hinc quamvis δυνατώτερος τῶν τὰ πολιτικὰ τότε πραττόντων §. 1, quamvis primariis in rep. viris consiliis aderat, et si quid secus fecissent, reprehendebat §. 3. nimium tamen sibi ipse diffidens, vix nec nisi Socratis auctoritate permoveri potuit, ut ad remp. accederet. Fortunas, incertum quo casu, amisit. Nam quod Groen p. 214. ex Platonis *Theage* pag. 128. coniicit, eius opes, sumtibus ad ludos ambitiosius factis, corruisse, in tantis bonis verisimile non est, sed ex loco *Symp.* IV. §. 31. ubi ait: ἐπειδὴ τῶν ὑπερορίων στέρομαι καὶ τὰ ἔγγαια οὐ καρποῦμαι καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκίας πέπραται probabile videtur, bellum Peloponnesium et vastatam Atticam ipsius fortunas afflixisse. At paupertatem, si quis alius, aequissimo animo tulit: nil ab amicis, nil a cognatis accipere sustinuit. Cf. *Mem.* III. 6. §. 14 *sqq.* ferendo onus adeo leve reddidit, ut pro bono haberet: ex paupertate se graves divitiarum molestias effugisse iactabat, hinc se libertatem, hinc securitatem, quin etiam auctoritatem quandam esse consecutum. *Symp.* IV. §. 29 *sqq.* hinc Socrati, cui olim, indignantibus amicis, multum tribuebat, libere et ubique aderat. §. 32.

In rep. partim genere partim etiam ingenio Optimatum partes secutus est. Urbe a Spartanis occupata, fuit ex X Piraeei tyrannis (11) et una cum Critia et Hippolocho in proelio adversus exsules cecidit Xenoph. *Hellen.* II. 4. §. 19.

Pisander ὁ δημηγόρος memoratur *Symp.* VIII. §. 53. Iam Olympiade XC. Demagogus erat, ut ex Aristophane conficit *Schneid.* ad *Symp.* l. l. « *Populi potentiae* « *non*

(11) Horum historia iam post Taylori in *Vita Lysiae* p. 45. et 48. Reisk. in O. A. et Wyttenbachii ad *Select.* p. 411 *sqq.* diligentiam in aprico est. Ex loco Platonis, a Wyttenbachio l. satis apparet et XI viros in urbe, et X viros in Piraeeo XXX Tyrannorum imperio fuisse subiectos: unde mirum non est, vix ipsorum in huius temporis historia fieri mentionem. [Quin etiam ab ipsis Triginta Tyrannis fuerunt lecti, qui Senatum et *ceteros omnes Magistratus* pro arbitrio constituerunt. Xenoph. *Hellen.* II. 3. §. 11. Imprimis huc facit locus Diod. Sicul. XIV. 4. βουλὴν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς (οἱ λ′) ἐκ τῶν ἰδίων φίλων κατέστησαν, ὥστε τούτους καλεῖσθαι μὲν ἄρχοντας, εἶναι δ' ὑπηρέτας τῶν τριάκοντα.]

„ *non amicus et optimatum fautor.*" auctore Nepote in *Alcib.* Cap. 5. Olympiade XCII. quum Praetor apud Samum haberet exercitum post cladem Siculam, cum Alcibiade egit, ut Democratiam dissolveret. Thucyd. VIII. 49. et 53: in quo insignis eius opera et studium fuit; ἐκ τοῦ προφανοῦς προθυμότατα ξυγκαταλύσας τὸν δῆμον dicitur Thucydidi *ibid.* Cap. 68. Auctor fuit decreti quo *Quadringenti* rebus constituendis eligerentur *ibid.* Cap. 67; quibus quum, sublata oligarchia, imperium esset abrogatum, Deceleam se recepit *ibid.* Cap. 98. et bona eius sunt publicata, auctore Lysia in Orat. *de Sacra olea* p. 262. Reisk.

Erat Pisander timiditate insigni: unde in *Symp.* I. I. Philippus scurra: καὶ μὴν ἔγωγε ἡδέως ἂν θεῴμην Πείσανδρον τὸν δημηγόρον μανθάνοντα κυβιστᾶν εἰς τὰς μαχαίρας, ὃς νῦν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι λόγχαις ἀντιβλέπειν οὐδὲ συστρατεύεσθαι ἐθέλει. Hinc proverbium Πεισάνδρου δειλότερος apud Suidam. Laetum igitur Comicis fuit argumentum, ex quibus Plato integra fabula Πεισάνδρῳ eum notavit. Cf. Schol. ad Aristoph. *Aves* vs. 1555. Saepius ab Aristophane ridetur et propter avaritiam *Lysistr.* vs. 489. et superbiam. *Pac.* vs. 395. maxime ob timiditatem *Avib.* vs. 1551 *sqq.*

Πρὸς δὲ τοῖς Σκιάποσι
Λίμνη τίς ἐστ' ἄλουτος, οὗ
Ψυχαγωγεῖ Σωκράτης·
Ἔνθα καὶ Πείσανδρος ἦλθε
Δεόμενος ψυχὴν ἰδεῖν, ἢ
Ζῶντ' ἐκεῖνον προὔλιπε.

Ab Hermippo etiam et Eupolide exagitatus est. Schol. ad *Av.* I. I. et a Phrynicho in Μονοτρόπῳ cuius versiculos habet Scholiast. ad *Av.* vs. 11.

Μεγάλους πιθήκους οἶ δὲ ἑτέρους τινὰς λέγειν
Λυκέαν, Τελέαν, Πείσανδρον, Ἐξηκεστίδην

ubi videtur legendum οἶδ' (οἶδα) ἑτέρους τ. λ. et qui sequuntur versiculi ita constituendi et legendi

ἀνωμάλους
Εἶπας πιθήκους — — — —
— — — ὁ μέν γε δειλὸς, ὁ δὲ κόλαξ,
Ὁ δὲ νόθος.

Quamvis Comicos ἀνθρώπους σατυρικοὺς τοῖς βίοις καὶ τὰς κατὰ τῶν κρειττόνων βλασφημίας ὥσπερ δαίμονι κακῷ, τῷ φθόνῳ τῶν πολλῶν ἀποθύοντας, iudice Plutarcho in *Pericl.* Cap. XIII. non multum moramur, qui praesertim in rebus malis de magnis maiora loquentes, Pisandrum Optimatum partibus faventem quavis ratione diffamare voluerunt.

Idem ARCHEDEMO usu venisse videtur: viro, qui quum et dicendo valeret et rebus agendis acer esset et strenuus, pauper erat, quod nec turpi inhiaret lucro, neque adeo

ca-

calumniando aliquid accipere sustineret. *Mem*, II. 9. §. 4. ἀνευρίσκουσιν Ἀρχέδημον, πάνυ μὲν ἱκανὸν εἰπεῖν τε καὶ πρᾶξαι, πένητα δέ· οὐ γὰρ ἦν οἷος ἀπὸ παντὸς κερδαίνειν, ἀλλὰ Φιλόχρηστός τε καὶ εὐφυέστερος ὢν ἀπὸ τῶν συκοφαντῶν λαμβάνειν (12). Hunc Crito, a Sycophantis lacessitus, suadente Socrate, beneficiis sibi devinxit; quem quum Archedemus et ipsum et amicos magnopere adiuvisset, ipse, ut videtur, auctoritatem quamdam consecutus, ad remp. sibi viam muniit et brevi plurimum apud populum valuit. Post navale proelium ad Arginusas Erasinidem accusavit; τοῦ δήμου προεστηκὼς ἐν Ἀθήναις καὶ τῆς Δεκελείας ἐπιμελούμενος vocatus a Xenoph. *Hellen.* I. 7. §. 2. quod non cum Schneidero de *Praetore Urbano* videtur accipiendum, sed simpliciter indicare, eum fuisse προστάτην τοῦ δήμου, *Demagogum*. Cf. locus Aristoph. mox l.

Idem saepe a Comicis perstringitur, quibus γλάμων *lippus* audit cf. Aristoph. *Ran.* vs. 588. et *peregrinus* Aristoph. *Ran.* vs. 417 *sqq.*

Βούλεσθε δῆτα κοινῇ
Σκώψωμεν Ἀρχέδημον
Ὃς ἑπτέτης ὢν οὐκ ἔφυσε φράτορας (13),
Νυνὶ δὲ δημαγωγεῖ
Ἐν τοῖς ἄνω νεκροῖσι
Κἀστὶν τὰ πρῶτα τῆς ἐκεῖ μοχθηρίας.

Acerbe idem a Lysia notatur in orat. *contra Alcib.* p. 536. Reisk. παῖς μὲν ὢν παρ' Ἀρχεδήμῳ τῷ γλάμωνι, τῷ οὐκ ὀλίγα τῶν ὑμετέρων ὑφῃρημένῳ, πολλῶν ὁρώντων ἔπινεν ὑπὸ τῷ αὐτῷ στρώματι κατακείμενος. Nos tamen Xenophonti fidem habere malimus, quam aut nimium indignato oratori, aut cavillantibus Comicis, qui invidia et odio in potentem Demagogum ducebantur.

Me-

(12) Qui locus tamen, ut nunc legitur, est aliquantio impeditior. Ruhnkenius ὢν delet, cetera relinquit intacta. Sed ita ex his verbis nulla alia elici potest sententia, nisi: *Archedemum natura et ingenio fuisse prae ceteris idoneum, qui a Sycophantis corruptus acciperet pecunias:* quae tamen interpretatio et menti Xenophontis et ingenio linguae Graeca adversatur. Nam εὐφυὴς in rebus malis non dicitur, et ἀπὸ in tali constructione de rebus, παρὰ de personis usurpatur. Vere igitur *Schutzius*, probante *Weiskio*, ὢν in ἢ ὡς mutavit et pro συκοφαντῶν *Orellius* ad *Isocratem* p. 342. reposuit συκοφαντιῶν. Cf. *Schneid.* ad h. l. unde oritur aptissimus, quem expressimus, sensus: *natura et ingenio praestantior, quam ut ex calumniis pecunias accipere sustineret.*

(13) Lepidissimo ioco ita *peregrinitatis* notam ipsi obiicit. Exspectabas φραστῆρας, *dentes* aetatis indicium; praeter exspectationem subiecit φράτορας.

Idem Archedemo exprobavit Eupolis ἐν Βάπταις, laudatus in *Scholiis* ad h. l. ubi ut sententiae et metro Trochaico consulatur legendum est:

(Οὐκ) ἐπιχώριος δέ τ' ἐστὶ καὶ ξένης ἀπὸ χθονός.

Memoratur *Mem.* III. 5. §. 4. duplex clades ab Atheniensibus, ducibus Tolmida et Hippocrate, accepta: ubi Pericles iuvenis: *ὁρᾷς, ὅτι, ἀφ' οὗ ἥ τε σὺν Τολμίδῃ τῶν χιλίων ἐν Λεβαδείᾳ συμφορὰ ἐγένετο καὶ ἡ μεθ' Ἱπποκράτους ἐπὶ Δηλίῳ, ἐκ τούτων τεταπείνωται μὲν ἡ τῶν Ἀθηναίων δόξα πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς, ἐπῆρται δὲ τὸ τῶν Θηβαίων φρόνημα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.* Hippocrates ille est filius Ariphronis, cuius res gestas enarrat Thucydides passim Lib. IV. ubi clades ad Delium accepta refertur Cap. 93 *sqq.*; in qua Hippocrates ipse cecidit Cap. 101. Eandem memorat Plutarchus in *Nicia* Cap. V. *ἐν δὲ Δηλίῳ (οἱ Ἀθηναῖοι) χιλίους αὐτῶν ἀπέβαλον, Ἱπποκράτους ἡγουμένου* cf. Pausan. III. 6. pag. 217. et IX. 6. pag. 724. Pertinet haec clades ad Olympiadis LXXXIX. ann. 1, et interfuit ipsi Socrates. cff. Plato in *Symp.* pag. 221 A. Strabo Lib. IX. pag. 400. Diog. Laërt. II. 23.

Tolmidas est filius Tolmaei, in bello Peloponnesio Dux Atheniensium. Thucyd. I. 108. in quo res ab eo gestas copiose enarrat Pausan. I. 27. pag. 65. Gloria et successu elatus in Boeotiam importuno tempore invadere voluit, quamvis dissuadente Pericle, qui ipsum admonuit, *ὡς εἰ μὴ πείθοιτο Περικλεῖ, τόν γε σοφώτατον οὐχ ἁμαρτήσεται σύμβουλον ἀναμείνας χρόνον.* Plutarch. in *Pericl.* Cap. XVIII. Sed obstinato animo decem millia hominum et in his praestantissimum et fortissimum quemque abduxit: mox cum Boeotis manum conserens, fortissimis occisis, victus cecidit, ut auctores sunt Thucydides I. 113. Plutarch. l. l. et in *Vit. Agesilai* Cap. XIX. Pausan. l. l., qui tamen de loco, ubi pugnatum est, variant. Thucydidi et Plutarcho est *Coronea* (14), *Haliartus* Pausaniae, Xenophonti *Lebadea*, quod, monente Ernesti ad *Mem.* l. l. ita componitur, quod Lebadea sit prope Coroneam, sive potius inter Coroneam et Haliartum media, et nihil sit frequentius, quam loca vicina permutari; praesertim in proeliis commemorandis, quae in plurium locorum vicinia fiant: de quo conferre iubet Vir Cl. Drakenborch. ad *Liv.* XXXIX. 49.

Cyri iunioris, quem unum omnium maxime Xenophon amavit et admiratus est, quem merito in *Anabasi* I. 9. §. 1. vocat *τῶν μετὰ Κῦρον τὸν ἀρχαῖον βασιλικώτατόν τε καὶ ἄρχειν ἀξιώτατον*, laudes luculenter celebrat, opportunitate data, *Oecon.* IV. 16 *sqq.* ubi *εὐδοκιμώτατος βασιλεὺς* dicitur, atque *εἰ ἐβίωσεν, ἄριστος ἂν δοκεῖ ἄρχων γενέσθαι.* Belli peritissimum militum suorum amor complexus est, qui nec vivum unquam deseruerunt et mortuo superstites esse noluerunt. Idem agriculturae amantissimus; cuius studio tantum, quantum bellicis artibus, tribuebat §. 17. Eius colloquium de eo argumen-

(14) [Fallitur Ernesti, quum dicit *Chaeroneam* a Thucydide nominari. Nam hic ait: Athenienses Chaeroneam captam praesidio muniisse, deinde ad Coroneam esse progressos. Thucydidem e vestigio sequitur Diod. Sic. X. 6.]

mento cum LYSANDRO Sardibus in Paradiso habitum refertur §. 21 *sqq.*, notissimum vel ex Ciceronis libro *de Senectute* Cap. 17.

Huius dux ARIAEUS memoratur §. 19. *ἀποθανόντι συναπέθανον πάντες περὶ τὸν νεκρὸν μαχόμενοι πλήν γε Ἀριαίου. Ἀριαῖος δ' ἔτυχεν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ κέρατι τεταγμένος.* Sed verba ista *πλήν γε — τεταγμένος* manifeste sunt interpolata ex *Anab.* I. 8. §. 9. Nam Ariaei mentio nec huius loci est et totam orationem mirifice conturbat. Merito igitur glossema *Heindorf* et alii eiecerunt.

Nimis etiam diu in omnibus Xenophontis Edd. HERMOCRATES Syracusanus Dux fortissimus et merito clarissimus (cff. Thucyd. IV. 58 *sqq.* VI et VII. passim. Xenoph. *Hellen.* I. 1. §. 27 *sqq.*) nominatus est *Mem.* I. 2. §. 48. inter eos, qui veri Socratis amici non rerum agendarum aut eloquentiae gloriam, sed virtutis laudem quaererent; ubi certissima coniectura Groen pag. 226. pro *Hermocrate* Ἑργομένη restituit.

PARS QUARTA.

DE IIS, QUI ARTIUM ET DISCIPLINARUM STUDIO INCLARUERUNT.

Ad eos referendus est primus ACUMENUS Medicus, Socrati familiaris, *Mem.* III. 13. §. 2. ubi temperantiam docet esse optimum cibi condimentum. Meminit eius Plato in *Phaedro* p. 227. et *alibi.* Haud scio an idem sit, qui memoretur ab Andocide *de Myst.* pag. 3. Reisk. Nomen eius restituit Leo Allatius in *Epist. Socrat.* XIV. pro vulgato *ἀκούομεν τὸν μαθόντα τὰ ἰατρικά.* cf. Valcken. ad *Mem.* I. l. pag. 526.

Socrates *Mem.* III. 10. inducitur disserens de arte pingendi cum PARRHASIO Euenoris F., celeberrimo pictore, Ephesio, qui plurimum tamen degit Athenis. « *Primus*," auctore Plinio H. N. XXXV. 10. « *symmetriam picturae dedit*, *primus argutias* « *vultus*, *elegantiam capilli*, *venustatem oris*, *confessione artificum in lineis extre-* « *mis palmam adeptus.*" His plane adversari Weiskio visus est locus *Mem.* I. §. 3, « *ubi Parrhasius animi virtutes maxime amabiles in vultu reddi a pictore posse* « *negat.*" Quod ne mediocri quidem pictori, nedum Parrhasio in mentem unquam potuit venire. Sed salva res est: nam Socrates, quum statuisset picturam esse *εἰκασίαν τῶν ὁρωμένων*, mox quaerit: *τί γάρ; τὸ πιθανώτατόν τε καὶ ἥδιστον καὶ φιλικώτατον*

καὶ

καὶ ποθεινότατον καὶ ἐρασμιώτατον ἀπομιμεῖσθε τῆς ψυχῆς ἦθος; ἢ οὐδὲ μιμητόν ἐστι τοῦτο; quod non, ut fecerunt Weiskius et Intt., accipiendum est de mollibus animi sensibus, qui *vultu* exprimuntur, sed de iis, qui in *animo* ἀόρατοι latent: ut certissimum est ex iis, quae Parrhasius respondet: *πῶς γὰρ ἂν μιμητὸν εἴη — ὃ μήτε συμμετρίαν, μήτε χρῶμα, μήτε, ὧν σὺ εἶπας ἄρτι, μηδὲν ἔχει, μηδὲ ὅλως ὁρατόν ἐστιν.*

Mox Socrates de animi sensibus in vultu exprimendis agit et auctor est Parrhasio, ut molliores potius et amabiles affectus referat, *δι' ὧν τὰ καλά τε κἀγαθὰ καὶ ἀγαπητὰ ἤθη φαίνεται ἢ δι' ὧν τὰ αἰσχρά τε καὶ πονηρὰ καὶ μισητά.* §. 5. In utroque tamen genere Parrhasius excelluit, ut confici potest ex variis eius operibus, quorum Plinius l. l. meminit. « *Pinxit et* Δῆμον *Atheniensium, argumento quoque ingenioso: volebat « namque varium, iracundum, iniustum, eundem exorabilem, clementem, miseri- « cordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacem et omnia pariter.*" Plin. *ibid.* Urbanus erat et facetus, hilaris, ut cantillaret semper inter opus. Theophr. ap. Athen. XII. p. 543. F. Aelian. V. H. IX. 11. « *Foecundus artifex, sed quo « nemo insolentius et arrogantius sit usus gloria artis. Namque et cognomina usur- « pabat, Habrodiaetum se appellando, aliisque verbis principem artis et eandem « a se consummatam.*" Plin. *ibid.* Quae hausit omnia ex ipsius Parrhasii Epigrammatis, quae operibus subscribebat:

Ἁβροδίαιτος ἀνὴρ ἀρετήν τε σέβων τάδ' ἔγραψε,
Παῤῥάσιος κλεινῆς πατρίδος ἐξ Ἐφέσου.
Οὐδὲ πατρὸς λαθόμην Εὐήνορος, ὅςγ' ἀνέφυσε
Γνήσιον Ἑλλήνων πρῶτα φέροντα τέχνης.

Insolentiam istam indignatus quidam adscripsit Ῥαβδοδίαιτος q. d. *penicillo victum quaerens.* Athen. XII. pag. 543. D. cf. XV. p. 687. B. et ex alio

Εἰ καὶ ἄπιστα κλύουσι λέγω τάδε· φημὶ γὰρ ἤδη
Τέχνης εὑρῆσθαι τέρματα τῆςδε σαφῆ.
Χειρὸς ὑφ' ἡμετέρης· ἀνυπέρβλητος δὲ πέπηγεν
Οὖρος, ἀμώμητον δ' οὐδὲν ἐγίνετο βροτοῖς.

« *Super omnia Apollinis se radice ortum et Herculem, qui est Lyndi, talem a se « pictum, qualem saepe in quiete vidisset.*" Plin. *ibid.* Hoc etiam Epigramma servavit Athenaeus XII. p. 544. A.

Οἷος δ' ἐννύχιον (leg. ἐννύχιος) φαντάζετο πολλάκι φοιτῶν
Παῤῥασίῳ δι' ὕπνου, τοῖος ὅδ' ἐστὶν ὁρᾶν

Ceterum, quantopere luxu et deliciis difflueret vid. ap. Athen. l. l. quem more suo descripsit Aelian. V. H. IX. 11. ubi vide *Perizon.*

Unus tamen omnium maxime picturae laude inclaruit ZEUXIS Heracleota, huius aequalis et aemulus. Cf. Plin. H. N. XXXV. Cap. 9. *sq.* qui pictorum Princeps iudicatur

Mem.

Mem. I. 4 §. 3. et cuius tanta erat aetate Socratis gloria, ut pro *muliere longe omnium pulcherrima* dicat Oecon. X. §. 1. *ἐμοὶ πολὺ ἥδιον ζώσης ἀρετὴν γυναικὸς καταμανθάνειν ἢ εἰ Ζεῦξίς μοι καλὴν εἰκάσας γραφῇ γυναῖκα ἐπεδείκνυεν.* Et de Zeuxide quidem satis superque nota sunt omnia, quae diligenter collegit Franciscus Junius *de Pictura Veterum.* Lib. III. p. 229. Notasse sufficiat errorem Plinii l. l., ubi ait: « *ab hoc* « (Apollodoro Atheniensi) *artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intravit Olympiadis* « XCV *anno* 4, — *a quibusdam falso in* LXXXIX *Olympiade positus.*" Quorum verissimam esse opinionem, ut taceam Plutarchum, qui Periclem Zeuxidis opera usum affirmat, vel ex Xenophontis ll. ll. constat.

Huius civis memoratur *Symp.* IV. §. 64. *ἔναγχος — πρός ἐμε ἐπαινῶν τὸν Ἡρακλεώτην ξένον — συνέστησάς μοι αὐτόν*: quem probabili coniectura *Bacchius* suspicatur esse ZEUXIPPUM illum, de quo Plato in *Protag.* p. 318. B *τούτου τοῦ νεανίσκου, τοῦ νῦν νεωστὶ ἐπιδημοῦντος Ζευξίππου τοῦ Ἡρακλεώτου*, quem pictorem esse mox significat, sed quem ceterum plane ignoramus.

In arte statuaria primae ab Aristodemo *Mem.* I. 4. §. 3. deferuntur POLYCLETO; in quo confirmari videtur, quod supra in Melanippide coniecimus, Aristodemum eos demum admirari, quos praesens praesentes cognoverit aut viderit. Neque enim aut Pindaro Melanippidem, aut Phidiae Polycletum anteposuisset. Ceterum hinc colligi facile potest, quanta Athenis Polycleti fuerit fama; neque immerito. cf. Plin. H. N. XXXIV. Cap. 8.

Eodem tempore Athenis floruit statuarius CLITON, in cuius operibus insigne erat *τὸ ζωτικοὺς φαίνεσθαι* *Mem.* III. 10 §. 6. huius tamen praeter Xenophontem neminem veterum mentionem fecisse comperimus. Neque magis PISTIAM *τὸν θωρακοποιὸν* cognoscimus, qui *Mem.* III. 10. §. 9 *sqq.* cum Socrate disserit. Memoriae vitio *Πίστωνα* eum vocat Athen. V, pag. 220.

Nobilissimus histrio Tragicus occurrit *Symp.* III. §. 11. CALLIPPIDES, qui lacrymas spectatoribus extorquere solebat: *Καλλιππίδης ὁ ὑποκριτής, ὃς ὑπερσεμνύνεται, ὅτι δύναται πολλοὺς κλαίοντας καθίζειν.* In celeberrimis Atheniensium histrionibus nominatur a Plutarch. *de gloria Athen.* Cap. VI. *τραγικοὶ δ' αὐτοῖς ὑποκριταὶ Νικόστρατοι καὶ Καλλιππίδαι καὶ Μυνίσκοι καὶ Θεόδωροι καὶ Πῶλοι συνίτωσαν.* Maxima eius fama per totam Graeciam erat: *ὄνομα καὶ δόξαν ἔχων ἐν τοῖς Ἕλλησι καὶ σπουδαζόμενος ὑπὸ πάντων* dicitur Plutarcho in *Agesil.* Cap. XXI. Solebat, ut ceteri histriones, haud secus ac hodie, varias civitates quaestus causa adire; hinc Opuntem venit; cf. *Vita Sophoclis*; hinc in Asiam minorem. Polyaen. *Strateg.* VI. 10: unde redeuntem in patriam Alcibiadem comitatus est. Qui quum navi velis purpureis ceteroque magnifico apparatu ornata Piraeeum subiret, *Χρυσόγονος μὲν ηὔλει τὸ τριηρικὸν, ἐνδεδυκὼς τὴν Πυθικὴν στολὴν, Καλλιππίδης δὲ ὁ τραγῳδὸς ἐκέλευε τὴν ἐπὶ τῆς σκήνης στολὴν ἠμφιεσμένος*, ut refert Duris Samius ap. Athen. XII. pag. 535. Quae tamen Plutarch. in *Alcib.* Cap. XXXII. me-

merito ad Duridis nugas referre videtur, quum ex Theopompi, Ephori et Xenophontis silentio, tum quod isti luxuriae nullus esset locus, οὔτ' εἰκὸς ἦν οὕτως ἐντρυφῆσαι τοῖς Ἀθηναίοις μετὰ φυγὴν καὶ συμφορὰς τοσαύτας κατερχόμενον. Callippides ex tanto omnium studio et fama, id quod in histrionibus quaevis aetas vidit, superbiam et insolentiam contraxit. Lepidum est, quod ipsi, quum casu quodam Agesilao, nimium fortasse ista contemnenti, obviam esset factus, usu venit. Audiamus Plutarchum in *Agesil.* l. l. πρῶτον μὲν ἐπήντησεν αὐτῷ (*Callippides Agesilao*) καὶ προσεῖπεν, εἶτα σοβαρῶς εἰς τοὺς περιπατοῦντας ἐμβαλὼν ἑαυτὸν ἐπεδείκνυτο, νομίζων ἐκεῖνον ἄρξειν τινὸς φιλοφροσύνης· τέλος δὲ εἶπεν· οὐκ ἐπιγινώσκεις με, βασιλεῦ; κἀκεῖνος ἀποβλέψας πρὸς αὐτὸν εἶπεν· ἀλλ' οὐ τύγε ἐσσὶ Καλλιππίδας ὁ δεικηλικτάς; οὕτω δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς μίμους καλοῦσι. Quod dictum in proverbium abiisse, auctor est Michaël Apostolius XV. 39. Plutarchum, ut assolet, describens, unde ipsius locus emendari potest. Neque adeo dedit veniam Callippidi Comicorum censura, ex quibus Strattis in fabula Καλλιππίδῃ eum exagitavit Athen. VII. p. 314. C. unde facile credam, eundem esse, quem nominat Aristophanes apud Polluc. X. 29.

ὥσπερεὶ Καλλιππίδης
Ἐπὶ τοῦ κορήματος καθίζομαι χαμαί. Cf. *Schneid.* ad *Symp.* l. l.

Quamvis autem in actione ipsius nonnulla carpebantur, ut κίνησις τῶν φαύλων, Aristot. *de Poëtic.* 27 §. 7. et a Mynisco, Aeschyli histrione, πίθηκος dicebatur ὡς λίαν ὑπερβάλλων. *ibid.* §. 2, quod obtrectationi videtur tribuendum, non erat cur Leo Allatius ad locum in *Epist. Socrat.* XIV. (*Melitus*) ἐδεδίει τε καὶ ἀπεστρέφετο καὶ ἐπελανθάνετο καὶ ἄλλοι αὐτῷ ὑπέβαλλον, καθότι καὶ Καλλιππίδῃ τῷ ὑποκριτῇ statueret « *Callippidem partes suas recitantem, saepissime dicendorum oblitum haerere et contorquere se.*" Quae in Callippidem minime conveniunt: sed illius mentio pertinet ad verba ἄλλοι αὐτῷ ὑπέβαλλον, et innuitur mos iste, quo plane ut in nostris ludis alii histrionibus versus et sententias suggerebant, ne turpiter dicendorum immemores haererent.

Male nonnulli viri docti, Erasmus in *Adagiis*, Herman. ad *Arist.* l. l. cf. *Schneid.* ad *Symp.* l. l. Callippidem nostrum confuderunt cum tardo cursore, de quo. Cic. ad *Attic.* XIII. 12. et Sueton. in *Tiber.* Cap. 38. fecere mentionem.

Huius laudis aemulus fuit NICOSTRATUS et ipse histrio Tragicus celeberrimus, unde a Plutarcho *de Glor. Athen.* l. l. inter primos suae artis ponitur. Hinc etiam proverbium:

Ἐγὼ ποιήσω πάντα κατὰ Νικόστρατον

apud Suidam. Hinc etiam *Clytaemnestra* cognominatus est, ut ex Diog. Laërtii loco VI. 18. cognovimus, quem tamen Intt. male habuerunt: Νικοστράτου γοῦν ποτε, τοῦ ἐπικαλουμένου Κλυταιμνήστρα, ἀναγινώσκοντός τι τοῦ ποιητοῦ αὐτῷ τε καὶ Κράτητι, τὸν μὲν συνδιατίθεσθαι, τὴν δὲ ἴσα καὶ μὴ ἀκοῦσαι: quod verti solet: « *Nicostrato enim, qui*

„ *cognominabatur Clytaemnestra, Poëta quidquam sibi Cratetique recitante*" etc.; et accipitur ab Intt. de Nicostrato Comico, cuius fabulas ex Athenaeo et aliunde novimus. Sed neque τοῦ ποιητοῦ ad Nicostratum referri potest, neque in Comicum Poëtam Clytaemnestrae cognomen convenit. Quanto facilius est locum accipere de Nicostrato nostro ῥῆσιν Homeri, τοῦ Ποιητοῦ, Polemoni et Crateti recitante. Huius etiam cum Callippide mentio est, in Asia minore versantis ap. Polyaen. VI. 10. De eo ita Xenophon *Symp.* VIII. §. 3. ἢ οὖν βούλεσθε, ὥσπερ Νικόστρατος ὁ ὑποκριτὴς τετράμετρα πρὸς τὸν αὐλὸν κατέλεγεν, οὕτω καὶ ὑπὸ τὸν αὐλὸν ὑμῖν διαλέγωμαι (1). Ubi Interpretes ex voce κατέλεγε falso conficiunt, Nicostratum iam tum fuisse mortuum; nam nihil aliud est, nisi *recitare solebat*, nempe dum Athenis esset. Olympiadis enim XCVI. anno 4. adhuc erat in vivis, quod constat, si Polyaeni I. 1. conferas cum Xenophontis *Hellen.* IV. 8. §. 18. ibique *Schneid.*

Quod Suidas eum Comoediarum facit actorem, voc. Νικόστρατος, οὗτος κωμῳδίας ὑποκριτὴς ἦν δοκῶν κάλλιστα ὑποκρίνεσθαι, incertum ipsiusne an librariorum incuriae sit tribuendum. Melius in *Proverb. Graec. Vatic. Append.* I. 65. ὁ Νικόστρατος τραγικὸς ὑποκριτὴς δοκῶν καλλίστως εἰρηκέναι.

Autolycus, Lyconis F. nobili loco natus *Symp.* VIII. §. 7. egregius iuvenis, formae praestantia insignis, quam habebat cum pudore et modestia coniunctam *Symp.* I. §. 8 *sq.* Erat Calliae amasius, sed honestus, *Symp.* I. §. 10. VIII. §. 8 *sqq.* et Panathenaeis Pancratio victor, ab eo lauto convivio excipitur, ubi tamen ipsius, utpote adolescentuli, tot tantisque viris praesentibus, exiguae fuere partes: nam pauca loquitur et ante finem cum patre discedit *Symp.* IX. §. 1. Haecce vero Autolyci victoria maxime propter Calliam amatorem (cf. *Symp.* VIII. §. 7.) celebratissima fuit. Hanc Comici in fabulis riserunt, Aristophanes imprimis et Eupolis, quorum uterque Αὐτόλυκον docuit (2); non quo ipsum adolescentem, credo, odissent, sed quo acerbius per

(1) Non dubito, quin in eo loco pro ὑπὸ τὸν αὐλὸν restituendum sit ὑπὸ τοῦ αὐλοῦ. nam hoc significat *ad tibiam, praeëunte tibia:* ὑπὸ in ea significatione interdum dativo, sed saepius genitivo iungitur: sic ὑπὸ σάλπιγγος, ὑπὸ κιθάρας. Exquisite dixit Herodotus VII. 21. ὤρυσσον ὑπὸ μαστίγων et Cap. 56. ἐθηεῖτο τὸν στρατὸν ὑπὸ μαστίγων διαβαίνοντα. Eadem ratione τὰ τείχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων dixit Xenoph. *Hell.* II. 2 §. 23.

(2) De *Autolyco* Eupolidis vide Athen. V. p. 216 ubi agens de convivio Xenophonteo ait ἐστὶ δὲ οὗτος ὁ καιρὸς, καθ' ὃν Ἀριστίων ἄρχων ἦν· ἐπὶ τούτου γὰρ Εὔπολις τὸν Αὐτόλυκον διδάξας διὰ Δημοστράτου χλευάζει τὴν νίκην τοῦ Αὐτολύκου, ubi cavendus error Interpretis διὰ Δημοστράτου vertentis *impulsu hortatuque Demostrati*, quum significet Eupolidem in docenda hac fabula Demostrati histrionis opera fuisse usum. Cff. argumenta fabularum Aristophanis passim v. c. ad *Equites*, ἐδιδάχθη τὸ δρᾶμα — δι' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους. Eupolis Au-

per amasii latus libidinosus et ineptus Callias peteretur. Statuarii quoque hancce victoriam celebrarunt; « *Leocrates fecit puerum Autolycum, pancratio victorem, propter* « *quem Xenophon Symposion scripsit.*" ait Plin. H. N. XXXIV. 8. quam statuam in Prytaneo positam (cf. Paus. I. 18. pag. 41.) se ipse vidisse testatur Pausanias Lib. IX. 32 pag. 775.

Erat in Autolyco, quum ad virilem aetatem pervenisset, strenuus et generosus animus. Spartanorum in debellata patria libidinem et insolentiam non ferebat. Ipsorum Harmostam, quem Plutarchus vocat Callibium, Pausanias Eteonicum (3), quum iudicio vicisset, atque is contumeliose baculum intentasset, indignatus supplantatum adversarium turpiter humi prostravit. Quod indigne ferens iste quum apud Lysandrum conquestus esset, increpitus abiit, quod liberis hominibus praeesse nesciret, ut referunt Plutarch. in *Lysand.* Cap. XV. et Pausan. Libr. IX. l. l. At vel sic tamen Autolyco egregium facinus morte constitit; mox enim a triginta Tyrannis omnia Spartanis et Callibio Harmostae gratificantibus (cf. Xenoph. *Hellen.* II. 3. §. 14.) occisus est, ut auctores sunt Plutarch. l. l. Diod. Sicul. XIV. 5. (4)

Autolyci pater LYCO et ipse inter convivas fuit. Hunc si simplicem et bonum dixeris, omnia dixeris. cf. *Symp*, II. §. 4. et III. §. 13. Nobili genere ortus dicitur *Symp.* VIII. §. 7. sed nulla eius memoria exstat (5); filii, a quo ante omnia diligebatur, pietate, sibi unice beatus videbatur. *Symp.* III. §. 3.

PARS

Autolycum bis docuit, unde Αὐτόλυκος α' et β' passim laudantur, imprimis a Grammaticis, Suida, Polluce, aliis: et Αὐτόλυκοι, ut citantur in *Scholiis Victorianis ad* Hom. *Iliad.* XIII. vs. 352, ubi, suadente metro, pro

ἤδη γὰρ Ἀρίσταρχον στρατηγοῦντα ἄχθομαι

omissis literis male repetitis, legendum est

ἤδη γ' Ἀρίσταρχον στρατηγοῦντ' ἄχθομαι.

Ex Aristophanis *Autolyco* fragmentum servavit, sed corruptissimum, Erotianus voc. Ἄμβην. cff. quos laudat Fabric. B. G. II. p. 368. Harles.

(3) In his Plutarchi auctoritas potior videtur. Nam Eteonicus eo tempore Athenis non adfuit: sed adfuit Callibius Harmosta, qui praeërat praesidio Lacedaemoniorum, petentibus XXX Tyrannis, Athenas misso: qui, ut Xenophon ait *Hell.* II. 3 §. 14. Καλλίβιον ἐθεράπευον πάσῃ θεραπείᾳ, ὡς πάντα ἐπαινοίη, ἃ πράττοιεν.

(4) Diodori locus: ἀνεῖλον δὲ καὶ (οἱ λ') Αὐτόλυκον, ἄνδρα παῤῥησιαστήν, videtur corruptus. Nam quamvis παῤῥησία non semper de *dicendi* libertate tantum usurpatur, sed etiam interdum de *factis* exquisite dicitur, tamen in hunc locum ea notio non videtur convenire, unde lubens παγκρατιαστὴν reponam: ut apud Pausan. in *Atticis* l. l. Αὐτόλυκος ὁ παγκρατιαστής, in *Boeot.* l. l. Αὐτολύκῳ τῷ παγκρατιάσαντι — εἰς ἀμφισβήτησιν — Ἐτεόνικος ἦλθεν et *alibi.*

(5) [Comicorum effrenata licentia in Autolyco non desaevierat, sed neque ipsius parentibus pe-

PARS QUINTA.

DE IIS, QUI PRIVATAM VITAM AGENTES COMMEMORANTUR.

In his eam rationem sequemur, ut primum eos omnes enumeremus, quos Socrates amavit, aut amicos et familiares habuit, deinde eos, quos cognovit tantum et quibuscum opportunitate data disputans inducitur, ceteros denique omnes, quorum quacunque de causa iniicitur mentio. In illorum nominibus illustrandis eadem ratione, qua in superioribus omnibus, versabimur. Si qua satis superque nota sunt, omittemus, si qua minus sunt trita, paulo copiosius exponere conabimur.

Prima esto Socratis uxor, XANTHIPPE, quam « *omnium, quae aut fuerint un-* « *quam*

pepercit et Lyconem cum uxore Rhodia conviciis omnis generis laceravit Scholiast. Plat. pag. 332. Ed. Bekk. *Λύκων μέντοι πατὴρ ἦν Αὐτολύκου, Ἴων γένος, δῆμον Θορίκιος, πένης, ὡς Κρατῖνος Πυτίνῃ, Ἀριστοφάνης Σφηξίν. Εὔπολις δ' ἐν Φίλοις καὶ ἐπὶ τῇ γυναικὶ Ῥοδίᾳ κωμῳδεῖ αὐτὸν, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ Αὐτολύκῳ εἰς* (forte *ὡς*) *ξένον, Μεταγένης δ' Ὁμήρῳ εἰς* (*ὡς*) *προδότην· καὶ Λύκων ἐνταῦθά που προδοὺς Ναύπακτον ἀργύριον λαβὼν ἄγαλμ' ἀγορᾶς ξενικὸν ἐμπορεύεται.* ubi Metagenis versiculi forte ita sunt constituendi:

καὶ Λύκων
Ἐνταῦθα προδοὺς Ναύπακτον ἀργύριον λαβὼν
Ἄγαλμ' ἐν ἀγορᾷ ξενικὸν ἐμπορεύεται.

Vide etiam Aristoph. in *Vesp.* vs. 1302, et Scholiorum farraginem ad *Vesp.* vs. 1169. Cf. Raspe in Comment. *de Eupolidis* Δήμοις *et* Πόλεσιν pag. 113. De ipsius uxore famosa et impudica Aristoph. *Lysistr.* vs. 269 *sq.*

ἐμπρήσωμεν αὐτόχειρες
Πάσας ἐπὶ ψήφου μιᾶς, πρώτην δὲ τὴν Λύκωνος.

Ubi Scholiasta: *τὴν Ῥοδίαν λέγει οὕτω καλουμένην, τὴν Αὐτολύκου μὲν μητέρα, γυναῖκα δὲ Λύκωνος, ἐπ' αἰσχροῖς κωμῳδουμένην. Εὔπολις Πόλεσιν*

Ὥσπερ ἐπὶ τὴν Λύκωνος ἔῤῥει πᾶς ἀνήρ.

Vulgo contra metrum *συνέῤῥει.* Iam quid hisce testibus tribuendum sit, aliorum esto iudicium: animadvertisse sufficiat, temere in his passim Autolyci patrem, Lyconem confundi cum Lycone oratore, qui Socratem accusavit, et fortasse etiam cum aliis.]

« *quam aut futurae sint contentiosissimam litigiosissimamque excetram.*" (Bentlei. *Dissert. de Epist. Socrat.* §. XIII. pag. 76. Lennep.) vulgo accepimus. Et sane Antisthenes Socrati *Symp.* II. §. 10. χρῇ γυναικὶ τῶν οὐσῶν, οἶμαι δὲ καὶ τῶν γεγενημένων καὶ τῶν ἐσομένων, χαλεπωτάτῃ. Lamprocles, eius filius *Mem.* II. 2. §. 7. οὐδεὶς ἂν δύναιτο αὐτῆς ἀνασχέσθαι τὴν χαλεπότητα. Recentiores auctores multi multa in eius dedecus congesserunt, quae collegit *Menagius* ad Diog. Laërt. II. 36 *sqq.* Plato tamen, neque ullus Socraticorum de eius procacitate aliquid scripto mandarunt. cf. Bentley l. l. Hinc fuere, qui calumniam esse suspicati sint, quemadmodum fecit Athenaeus V. pag. 219. qui tamen, quod Xenophontis est, tribuit Platoni. Nec defuerunt etiam, qui eam prorsus excusare voluerint v. c. *Heumannus* apud Bruck. *Histor. Philos.* I. p. 528. Sed quicunque Socratis cum filio Lamprocle colloquium de matre, *Mem.* II. 2. attento animo perlegerit, veri esse simillimum compererit, quod Luzac. v. cl. statuit in *Lectt. Att.* pag. 49. « *molestam fuisse mulierem, vehementis intemperantisque* « *linguae, talem tamen, quae neque insita naturae careret bonitate, nec matris fa-* « *milias officiis deesset,*" ibi enim Socrates §. 9. ita: ἃ λέγει σοι ἡ μήτηρ οὐ μόνον οὐδὲν κακὸν νοοῦσα λέγει, ἀλλὰ καὶ βουλομένη σοι ἀγαθὰ εἶναι, ὅσα οὐδενὶ ἄλλῳ. et mox: σὺ ταύτην εὔνουν τε σοι οὖσαν καὶ ἐπιμελουμένην ὡς μάλιστα δύναται κάμνοντος, ὅπως ὑγιανεῖς τε καὶ ὅπως τῶν ἐπιτηδείων μηδενὸς ἐνδεὴς ἔσῃ καὶ πρὸς τούτοις πολλὰ τοῖς θεοῖς εὐχομένην ἀγαθὰ ὑπέρ σου καὶ εὐχὰς ἀποδιδοῦσαν χαλεπὴν εἶναι φῄς. Atque ita facile inter se conciliantur, quae passim ipsi vel decora vel opprobria leguntur; et quod in Antisthenis et Lamproclis iudicio nimium est facile ex illius ingenio et huius animo irato repetitur.

Ceterum, quae scribit auctor *Epist. Socrat.* XX. Xanthippen post iniquam mariti necem, moerore confectam, in summo luctu et desiderio degisse, aliorum dona repudiantem, ab Aeschine sustentatam, ea omnia, propter fidem illius scriptoris, quisquis fuerit, plus quam dubiam, nec affirmare nec refellere in animo est. vid. Bentl. in *Dissert.* l.

Socrates tres habuit filios: Plato in *Phaed.* p. 116. δύο γὰρ αὐτῷ υἱεῖς σμικροὶ ἦσαν, εἷς δὲ μέγας. Cf. *Apolog. Socrat.* p. 35. quorum illi Sophroniscus et Menedemus vel ut alii Menexenus. Cf. Suidas, hic LAMPROCLES vocabatur. Diog. Laërt. II. 26. Cf. Luzac. in opere l. pag. 10 *sqq.* Et Lamprocles quidem ex Xanthippe, ceteri ex Myrtone, nepti Aristidis, erant suscepti (1). Cum iis ludere solitum fuisse Socratem refert Seneca *de Tranquill. Vitae* Cap. ult. Cum Lamprocle equitans in arundine longa ab Alcibiade deprehensus est. Valer. Maxim. VIII. 8. cf. Aelian. V. H. XII. 15. Hunc ma-

(1) Hasce duas simul uxores habuisse Socratem multi Veteres tradiderunt. Quam fabulam acutissime excusserunt et reiecerunt Rich. Bentleius in *Dissert. de Epistol. Socrat.* Cap. XIII. pag. 73 *sqq.* Lennep. et copiosissime Luzac V. Cl. in *Lectt. Atticis.*

matri succensentem placat et admonet *Mem.* II. 2. et, quamvis ex eo Dialogo confici non potest eum fuisse proterviorem, hinc tamen orta fuisse videtur nonnullorum Veterum opinio, Socratis filios ineptos et improbos fuisse. Cato Maior dictitabat, se *Σωκράτους οὐδὲν ἄλλο θαυμάζειν τοῦ παλαιοῦ, πλὴν ὅτι γυναικὶ χαλεπῇ καὶ παισὶν ἀποπλήκτοις χρώμενος ἐπιεικῶς καὶ πρᾴως διετέλεσεν.* Plutarch. in *Cat. Mai.* Cap. XX. Seneca *Epist.* 104. *indociles* vocat *et matri quam patri similiores.* Nam ceteroquin nihil de iis constat (2), et quae auctor *Epist. Socrat.* XXVII. de Lamprocle refert, ut cetera finxisse videtur.

Inter Socratis amicos neque candidior fuit, neque Socrati devinctior alter, quam CRITO cf. *Mem.* I. 2. §. 48. Ditissimus erat Crito et bonus et fugitans litium, unde eum prae ceteris respicere facile credam Platonem *de Rep.* VIII. p. 549 C. ubi imaginem describit *τοῦ φεύγοντος τάς τε τιμὰς καὶ ἀρχὰς καὶ δίκας καὶ τὴν τοιαύτην πᾶσαν φιλοπραγμοσύνην καὶ ἐθέλοντος ἐλαττοῦσθαι, ὥστε πράγματα μὴ ἔχειν.* Hinc queritur *Mem.* II. 9. §. 1. *ὡς χαλεπὸν ὁ βίος Ἀθήνησιν εἴη ἀνδρὶ βουλομένῳ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν.* hinc omnium maxime a Sycophantis lacessebatur, quorum calumnias pecunia redimere, quam iudicio arguere malebat. *ibid.* donec, Socrate auctore, Archedemi opera usus, istis liberatus est. *ibid.*

De Critonis mitissima indole et vera in Socratem amicitia, omnia habet Plato, quae collegit et disposuit Groen pag. 200 *sqq.*

Critonis filius erat CRITOBULUS, patri similis, simplex et bonus: corporis tamen flore, quam acumine ingenii commendatior. Divitiis et forma supra modum gaudebat, Cf. *Oecon.* II. §. 1. *Symp.* III. §. 7. IV. §. 10 *sqq.* non quo propter ista superbiret, sed plane puer exsultaret et lasciviret. Hinc interdum pueriliter petulans pauperem et deformem Socratem cavillatur. cf. *Oecon.* II. §. 3. *Symp.* IV. §. 19. Neque tamen erat, cur Athenaeus indignabundus scriberet IV. p. 188. D. ubi agit de Xenophonteo Symposio: *καὶ μὴν ἀσύμφωνα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα τῇ αὐστηρότητι. ὁ γὰρ δὴ Κριτόβουλος μειράκιον ἀστεῖον γέροντα καὶ διδάσκαλον αὑτοῦ τὸν Σωκράτη σκώπτει πολὺ τῶν Σειληνῶν αἴσχίω λέγων εἶναι. ὁ δὲ αὐτῷ διαμορφοσκοπεῖται καὶ κριτὰς ἑλόμενος τόν τε παῖδα καὶ τὴν ὀρχηστρίδα προτίθησι νικητήρια φιλήματα τῶν κριτῶν*, acerbe subiungens: *τίς οὖν τῶν νέων ἐντυχὼν τούτοις οὐκ ἐπιτριβήσεται μᾶλλον ἤπερ εἰς ἀρετὴν προαχθείη.* Non enim odiosius ullum est calumniatorum genus, quam qui facetias et iocos maligne interpretentur; quod saepius facere Athenaeum etiam mox videbimus. Non erat igitur Critobulus ad philosophiam ap-

(2) [Stobaeus *Tit* V. 79 *sq.* Ed Gaisf. habet particulam *Ξενοφῶντος ἐκ τῆς πρὸς Λαμπρόκλειαν* (leg *Λαμπροκλέα*) *ἐπιστολῆς*, qua ipsum exemplo patris admonet, ut temperantiam colat, neque nimias concupiscat divitias. Quae tamen Epistola cum ceteris videtur spuria.]

duplus (3), neque adeo Crito efficere potuit, ut in interiorem Socratis familiaritatem et disciplinam admitteretur. cf. Plato in *Euthydem.* pag. 306. Uxorem duxerat *Symp.* II. §. 3. quam tamen negligebat, unde Socrates ad ipsum *Oecon.* III. §. 12. ἔστι δὲ ὅτῳ ἐλάσσονα διαλέγῃ ἢ τῇ γυναικί; cui ille εἰ δὲ μή, οὐ πολλοῖς γε: et in amorem pronior, rem familiarem satis amplam se habere existimans, non curabat. Socrates *Oecon.* II. §. 7. ὁρῶ σε οἰόμενον πλουτεῖν καὶ ἀμελῶς μὲν ἔχοντα πρὸς τὸ μηχανᾶσθαι χρήματα, παιδικοῖς δὲ πράγμασι προσέχοντα τὸν νοῦν, ὥσπερ ἐξόν σοι. Non sine causa igitur Aeschines Socraticus eum ἐν Τηλαυγῇ notavit ἐπ' ἀμαθίᾳ καὶ ῥυπαρότητι βίου. Athen. V. pag. 220. Cliniam, Alcibiadis fratrem patruelem, insano amore deperibat. Exclamat *Symp.* IV. §. 12. νῦν γὰρ ἐγὼ Κλεινίαν ἥδιον μὲν θεῶμαι ἢ τἄλλα πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις καλά· τυφλὸς δὲ τῶν ἄλλων ἁπάντων μᾶλλον δεξαίμην εἶναι ἢ Κλεινίου ἑνὸς ὄντος. ἄχθομαι δὲ καὶ νυκτὶ καὶ ὕπνῳ, ὅτι ἐκεῖνον οὐχ ὁρῶ, ἡμέρᾳ δὲ καὶ ἡλίῳ τὴν μεγίστην χάριν οἶδα, ὅτι μοι Κλεινίαν ἀναφαίνουσιν. cf. §. 21 *sqq.* Crito igitur de filio sollicitus Socrati ipsum commisit curandum *ibid.* §. 24. a quo, quum Cliniam exosculatus esset, monetur et reprehenditur *Mem.* I. 3. cf. *Symp.* IV. §. 25. Non sine causa eum potissimum de amicis deligendis et conciliandis admonet Socrates *Mem.* II. 6. quippe qui facillime a malis amicis corrumperetur: et de re familiari tuenda et augenda cum eo prae ceteris omnibus in *Oeconomico* disserit, quod sibi bona superesse putaret, neque in aliis quaerendis operam esse ponendam: unde Socrates II. §. 7. οἰκτείρω σε, μήτι ἀνήκεστον κακὸν πάθῃς καὶ εἰς πολλὴν ἀπορίαν καταστῇς. Ceterum verus ipsius et constans in Socratem amor, *Mem.* I. 2. §. 48. cuius fuit cum patre fideiussor, Plat. *Apol.* p. 38. et quem nec morientem deserere sustinuit. *Phaed.* p. 59.

Critobulus *Mem.* I. 3. §. 8. dicitur exosculatus esse τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν καλὸν ὄντα et §. 10. οὗτος ἐτόλμησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν φιλῆσαι, ὄντα εὐπροσωπότατον καὶ ὡραιότατον. Ex *Symp.* IV. §. 25. ubi idem narratur, constat fuisse eum CLINIAM, quem insano amore Critobulus deperibat. Sed Clinias ille a Critobulo deamatus non Alcibiadis erat, sed Axiochi filius, Alcibiadis frater patruelis, ut auctor est Plato in *Euthyd.* pag. 275 A. neque fuit unquam Alcibiadis filius huius nominis (4). Erat Critobulo natu minor, Plat. in

(3) Alienissima igitur sunt a Critobuli et Socratis persona, quae scribit auctor *Epistolae* inter Socraticas IV. ubi Socrates: Κριτοβούλῳ μὲν ἐντυχὼν παρεκάλουν πρὸς φιλοσοφίαν αὐτόν, ὁ δέ μοι δοκεῖ διανενοεῖσθαι, μᾶλλον δὲ ὡρμῆσθαι πρὸς τὰ πολιτικά. Qui locus corruptus est, et varie a viris doctis tentatus: διανενοεῖσθαι, quod a διανόημι repetit Orellius [credo, ut τεθεῖσθαι a τίθημι] Graecum non est. Neque δίχα νοεῖσθαι, ut idem coniecit, aut δὴ ἀνεῖσθαι, quod Bremio venit in mentem probari posse videtur. Leni medicina, vocabulo δὲ eiecto, legi possit: ὁ δέ μοι δοκεῖ διανενοῆσθαι μᾶλλον ὁρμᾶσθαι πρὸς τὰ πολιτικά. unde optima et facillima oritur sententia.

(4) Schneid. in *Addendis ad Mem.* p. 296. Alcibiadis ullum fuisse filium negat. Sed ne di-

in *Euthyd.* p. 271 A. ubi Socrati dicit Crito : ἐν μέσῳ δ' ὑμῶν τὸ Ἀξιόχου μειράκιον ἦν καὶ μάλα πολὺ, ὦ Σώκρατες, ἐπιδεδωκέναι μοι ἔδοξε καὶ τοῦ ἡμετέρου οὐ πολύ τι τὴν ἡλικίαν διαφέρειν Κριτοβούλου· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν σκληφρὸς, οὗτος δὲ προφερὴς καὶ καλὸς καὶ ἀγαθὸς τὴν ὄψιν. ubi recte Scholiasta σκληφρὸς ὁ τῷ μὲν χρόνῳ πρεσβύτερος, τῇ δὲ ὄψει νεώτερος δοκῶν. προφερὴς δὲ ὁ τῷ μὲν χρόνῳ νεώτερος, τῇ δὲ ὄψει πρεσβύτερος. Cui loco adversari videtur Xenophon *Symp.* IV. §. 23. ubi Socrates οὐχ ὁρᾷς, ὅτι τούτῳ μὲν (*Critobulo*) παρὰ τὰ ὦτα ἄρτι ἴουλος καθέρπει, Κλεινίᾳ δὲ πρὸς τὸ ὄπισθεν ἤδη ἀναβαίνει. Quem locum vitiosum esse iam *Weiskius* monuit et *Schneiderus* ita cum Platone voluit conciliare, ut legeretur : τούτῳ μὲν ἤδη πρὸς τὸ ὄπισθεν παρὰ τὰ ὦτα ἴουλος καθέρπει, Κλεινίᾳ δὲ ἄρτι περὶ τὴν ὑπήνην ἀναβαίνει. Sed dubito, an tanta in Veterum locis emendandis licentia concessa sit. Aliquando coniiciebam locum ita constitui posse : τούτῳ μὲν (*Cliniae*) παρὰ τὰ ὦτα ἄρτι ἴουλος καθέρπει, ἐκείνῳ δὲ (*Critobulo*) πρὸς τὸ ὄπισθεν ἤδη ἀναβαίνει. Prima lanugo enim, quae circa aures efflorescebat, magis ad Cliniam pertinet, quam ad Critobulum, qui iam adultus, (ἡλικίαν ἤδη ἔχων *Euthyd.* p. 306 D.) uxorem duxerat, ut modo vidimus. Sed quidquid huius rei est, constat male Cliniam dici a Xenophonte filium Alcibiadis, quem errorem in re notissima in librarios magis, quam in Xenophontem esse reiiciendum, nemo dubitavit. Ergo *Schneider.* audacter pro υἱὸν reposuit ἀδελφόν: quod merito improbans Groen. pag. 221. coniicit aut Xenophontem, quippe in notissima re simpliciter scripsisse τὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου nempe Alcibiadis Maioris *nepotem*, aut υἱὸν in υἱωνὸν es-

dicamus de Leotychida, quem mater Timaea, Agidis Spartanorum regis uxor, Alcibiadem vocare amabat, filium habuit ex muliere Melia, quam bello captam sibi emerat, ut auctor est Andocides *de Myster* p. 123. Reisk. Et notissimus est eius filius, qui mollis et luxu diffluens, a Comicis, ut patris simia, risus est. Plutarch. in *Alcibiad.* Cap. I. Ἄρχιππος τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου σκώπτων· βαδίζει, φησὶ, διακεχλιδὼς, θοἰμάτιον ἕλκων, ὅπως ἐμφερὴς τῷ πατρὶ μάλιστα δόξειεν εἶναι

Κλασαυχενεύεταί τε καὶ τραυλίζεται.

quae C Haitingerus in *Actis Philol. Monac.* Tom. III. Fasc. I. p. 134. editis a Thierschio ann. 1820. probabiliter ita metro Iambico restituit

διακεχλιδὼς
Οὗτος βαδίζει, θοἰμάτιον ἕλκων, ὅπως
Μάλιστα δόξει' ἐμφερὴς εἶναι πατρὶ
Κλασαυχενεύεταί τε καὶ τραυλίζεται.

Huic nomen erat *Alcibiades*, ut apparet ex Lysia, qui duabus orationibus, quarum altera tamen videtur spuria, hominis sordes et impuritatem vitae acriter perstringit, et ipsum iam ineunte adolescentia moribus dissolutissimis, damnosum et libidinosum fuisse arguit cf. imprimis pag 536. Reisk. et *alibi.* Idem est, quem defendit oratio Isocratis περὶ ζεύγους. cf. Schneid. qui errorem quodammodo retractavit in repetita editione ad *Mem.* I. 3. §. 8.

esse mutandum: quod vereor, ut vir acutissimus sibi ipse probaverit. Multo, opinor, simplicius in re simplicissima verum patris nomen restituere τὸν τοῦ Ἀξιόχου υἱόν, ut dicitur apud Platon. in *Euthyd.* p. 271 A. 275 A. et *alibi*, et ab Aeschine Socratico in Dial. *de Morte* Cap. 1. Quod si cui videatur audacius, reputet, nomina quoque propria olim per scribendi notas et compendia exarari fuisse solita, quae uberrima fuit errorum scaturigo, uti ostendit Taylor. in *Lectt. Lysiacis:* et notum, quid librariorum incuria et inscitia in permutandis nominibus notioribus et minus tritis possit (5).

Bene distinguendus est Clinias noster a cognomine fratre Alcibiadis, natu minore, quem ex Plat. *Protag.* p. 320 A. et *Alcibiad.* I. p. 118 E. ineptum et stupidum cognoscimus. Nam praeter commendationem corporis *Mem.* I. 3. §. 10. et Plat. in *Euthyd.* p. 271 A. moribus erat et ingenio conspicuus. Damonis in Musicis institutione usus Aesch. Socrat. l. l. Charmidem, Glauconis F., praestantem, ut vidimus, adolescentem, habuit amicum, qui ipsi erat ἐξ ἑταιρείας ἐραστὴς ἅμα καὶ ἐρώμενος. Aeschin. *ibid.* Socrati quoque familiaris et acceptus. cf. Groen. p. 220 *sq.*

In iis, quorum insignis erga Socratem amicitia fuit, censendus est CHAEREPHON Sphettius. *Mem.* I. 2. §. 48. qui assiduus Socratis comes, eius studia imitari studebat. Hinc ipsius maxime mentionem cum Socrate coniungit Aristophanes in *Nubibus* v. g. vs. 103 *sqq.*

> Τοὺς ὠχριῶντας, τοὺς ἀνυποδήτους λέγεις
> Ὧν ὁ κακοδαίμων Σωκράτης καὶ Χαιρεφῶν.

Cff. vs. 530 et 1465. Erat Chaerephon, uti ex Platone novimus, ingenio acer et fervidus, σφοδρὸς ἐφ' ὅ,τι ὁρμήσειε Plat. in *Apol.* p. 21 A. in quo quum nimius esse videretur μανικὸς audit in *Charmid.* pag. 153 B. Socrati ab ineunte aetate familiaris fuit. Populi partibus favens, debellata patria, in exsilium cessit (6): restituta libertate, rediit. vid. Platon. in *Apol.* l. l. Corpore erat infirmo et debili; nimium studiis intabuisse et impalluisse libris videtur. Schol. ad *Aristoph. Nub.* vs. 504. (*Chaerephon erat*) ἰσχνὸς

(5) Quod cum alii passim ostenderunt, tum luculentissime in *Archilochi* nomine Ruhnkenius ὁ πάνυ ad Vell. Paterc. I. 5. pag. 20. Ita emendandus est Athen. V. p. 346. ὁ δὲ Καλλίας αὐτοῦ (*Aeschinis Socratici*) περιέχει τὴν τοῦ Καλλίου πρὸς τὸν πατέρα διαφορὰν καὶ τὴν Προδίκου καὶ Ἀναξαγόρου τῶν σοφιστῶν διαμώκησιν. Quid enim Anaxagorae cum Callia? quid cum Prodico? non is erat, qui una cum Prodico diceretur σοφιστὴς et ab Aeschine rideretur Omnia igitur videntur suadere, ut pro *Anaxagora* Πρωταγόρου reponamus.

(6) Rempublicam tamen non attigit, quamvis ab auctore *Epistolae Socrat.* II, dicitur ᾑρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως πρεσβευτὴς εἰς Πελοπόννησον, qui in hoc quoque, ut in multis aliis, hallucinatus est.

ἰσχνὸς καὶ ὠχρὸς, ἅτε φιλοσοφίᾳ συντετηκώς. Philostr. in *Vit. Sophist.* Procem. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὑπὸ φροντισμάτων ἐνόσει τὸ αἷμα. Quare a Comicis πύξινος dictus est, quod esset *buxei coloris* cff. Schol. ad *Nub.* l. l. Philostr. l. l. Eustath. ad *Iliad.* Ω. vs. 282. et *semimortuus* ab Aristoph. in *Nub.* vs. 503. Hinc quoque νυκτερὶς cognominatus est Aristoph. in *Avib.* vs. 1560.

Κᾆτ' ἀνῆλθ' αὐτῷ κάτωθεν
Πρὸς τὸ λαῖμα τῆς καμήλου
Χαιρεφῶν ἡ νυκτερίς.

Cf. vs. 1296. Dicitur Chaerephon, quae erat ipsius erga Socratem pietas et admiratio, oraculum Delphicum consuluisse, ecquis esset Socrate sapientior. Plato in *Apolog.* p. 21. ibique notissimum accepisse responsum, quo Socrates unus omnium hominum sapientissimus sit iudicatus:

Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης
'Ανδρῶν δ' ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος.

ut habet Scholiast. ad *Arist. Nub.* vs. 144. vide quos laudat *Menag.* ad Diog. Laërt. II. 37. Non defuerunt tamen, qui totam rem pro fabula haberent, et oraculum ab amicis Socratis et discipulis confictum suspicarentur; quod iam fecit incertus auctor, apud antiquissimum *Scholiorum* auctorem ad Aristoph. l. l. (7) ea potissimum ratione motus, quod Pythia non *Iambico* sed *Heroico* carmine dare responsa soleret. Ex recentioribus vid. Bruck. *Histor. Philos.* Tom. I. p. 534. Sed recte monuit Scholiasta et exemplis confirmavit, iam olim oracula plura Iambico metro fuisse concepta, et *sua aetate* Apollinem ita vaticinari solere. Neque aut a Chaerephontis ingenio aut ab Apollinis Delphici ratione alienum est, nec temere reiici posse videtur Platonis in ea re auctoritas, et Xenophontis in *Apolog.* quae fertur, §. 14. Et Athenaei quidem, ut qui omnium fere philosophorum et maxime Socraticorum errores acerbius et cupidius exagitare amat, iudicium et auctoritatem parum curamus, quum Platonem et Xenophontem in ea re dissentire statuit, atque adeo rem ad Philosophorum mendacia refert. V. p. 218 F. Nam Platonis et Xenophontis loca, quae affert, verbis oraculi dissentiunt, conveniunt sententia; at in iis, quae subiungit: πῶς οὖν εὔλογον ἡ πι-

(7) Misere corruptus est Scholiastae locus: τοῦτον τὸν χρησμὸν ὁμολογῶν ἐν τῇ κατὰ φιλοσόφων ψεύδεσθαί φησι τὴν Πυθίαν. τοὺς γὰρ Φυσικῶς χρησμοὺς ἐξαμέτρους εἶναι. Pro Φυσικῶς, quod nihili est, facile est reponere Πυθικούς. Sed quis ex corrupto ὁμολογῶν latens scriptoris nomen eruat? *Menagius* ad Diog. Laërt. II 39. Δημοχάρης restituit, cuius oratio *de Philosophis ex Urbe expellendis* satis nota est: quam tamen emendationem mox ipse merito improbat. Legi possit ὁ Σωτίων ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν φιλοσόφων, toties in Philosophorum vitis a Diogene Laërtio et aliis laudatus. Sed hoc quoque videtur audacius.

πιθανὸν Σωκράτη τὸν ὁμολογοῦντα μηδὲν ἐπίστασθαι, σοφώτατον ἁπάντων ὑπὸ τοῦ πάντα ἐπισταμένου θεοῦ ἀναῤῥηθῆναι; εἰ γὰρ τοῦτό ἐστι σοφία τὸ μηδὲν εἰδέναι, τὸ πάντα εἰδέναι φαυλότης ἂν εἴη. τίς δ' ἦν χρεία τῷ Χαιρεφῶντι παρενοχλεῖν τὸν θεὸν περὶ Σωκράτους πυνθανόμενον; αὐτὸς γὰρ ἦν ἀξιόπιστος περὶ αὐτοῦ λέγων, ὡς οὐκ ἔστι σοφός. βλὰξ γάρ τις ἦν ὁ τοιαῦτ' ἐρωτῶν τὸν θεὸν, ὡς ἂν εἰ καὶ τοιαῦτά τινα· τῶν Ἀττικῶν ἐρίων εἰ ἀλλ' ἐστι μαλακώτερα ἢ τῶν ἐν Βάκτροις καὶ Μήδων εἴ τινες δυνατώτεροι ἢ εἰ Σωκράτους ἐστί τις σιμότερος: nescias utrum hominis livorem magis an impudentiam mireris.

Quamvis Chaerephon moribus et consuetudine facilis esset et suavis *Mem.* II. 3. §. 6. graves tamen cum fratre Chaerecrate inimicitias exercuit, quas Socrates *Mem.* l. l. composuisse narratur: atque ex eo loco petitum est, quod ap. Schol. *Aristoph.* l. l. dicitur σφόδρα ἐχθρεύσας τῷ ἀδελφῷ. Grave erat Chaerephontis odium §. 5. tamen ut placabile esset, ut sunt hominum fervidorum irae §. 17.

Scripsit nonnulla, sed olim omnia perierunt. οὐδὲν αὐτοῦ διασέσωσται τῶν συγγραμμάτων. ut auctor est Schol. *Aristoph.* l. l. Mortuus est post libertatem patriae Thrasybuli et exsulum opera restitutam, ante mortem Socratis. vid. Plat. in *Apol.* p. 21 A.

Frater eius CHAERECRATES natu minor *Mem.* II. 3. §. 15. ingenio longe placidior et lenior. cf. §. 14. et ipse verus erat Socratis amicus, *Mem.* I. 2. §. 48. cui in iudicio adfuit fratri superstes, teste Platone in *Apolog.* l. l.

Eadem in Socratem caritas, sed ingenium plane diversum erat in APOLLODORO, Atheniensi, qui tristis et morosus et ad omnia adeo languidus, sola Socratis amicitia vigebat (8). cf. Groen pag. 202 *sqq.* Socrates ipsi erat omnia. cf. Plato *Symp.* p. 173 ut quoad posset et liceret ab eius latere non discederet *Mem.* II. 11. §. 17. Simplex magis et bonus, quam acutus et sollers: unde ἐπιθυμητὴς μὲν ἰσχυρῶς αὐτοῦ (*Socratis*) ἄλλως δ' εὐήθης dicitur in *Apolog.* quae Xenophontis nomine fertur §. 28. hinc illius necem omnium gravissime tulit et nil nisi lacrymari et dolere valuit Plat. *Phaed.* p. 59 A. et 117 D. hinc, quamvis, quod Aelian. V. H. I. 16 refert, eum Socrati splendidam, in qua sepeliretur, vestem attulisse, ut decore funeris moriturum solaretur, nec Platonis nec Xenophontis auctoritate confirmatur, ita tamen in nativam Apollodori bonitatem et εὐήθειαν convenit, ut fidem non habere non possimus. Contra autem, quae tradit

(8) Plutarch. in *Cat. Min.* Cap. XLVI. οἷος ὁ Φαληρεὺς Ἀπολλόδωρος ἱστορεῖται περὶ Σωκράτην γενέσθαι τὸν παλαιὸν ἐμπαθὴς καὶ παρακεκινηκὼς πρὸς τὸν λόγον, οὐ σχέδην οὐδὲ πρᾴως, ἀλλ' ἄκρατον αὐτοῦ καθαψάμενος, ὡς οἱ πάροινοι, καὶ μανικώτερον. Neque tamen in *Epist. Socrat.* XXI. ubi legitur Ἀπολλόδωρος ὁ μαλακὸς ἐπικαλούμενος assentiar Leoni Allatio et aliis μανικὸς reponentibus. Apprime enim illud cognomen in Apollodori indolem et mores convenit.

dit Hegesander Delphus ap. Athen. XI. p. 507. Platonem in coetu quodam post Socratis mortem ceteros animi pendentes et carissimi amici desiderio afflictos, aequo animo esse iussisse: se enim idoneum, qui Academiae praeesset: et arreptum poculum Apollodoro propinasse: cui ille: ἥδιον ἂν παρὰ Σωκράτους τὴν τοῦ Φαρμάκου κύλικα εἰλήφειν ἢ παρὰ σοῦ τὴν τοῦ οἴνου πρόποσιν: mera videtur in Platonem calumnia, cupide ab Athenaeo recepta, quam si contemseris, optime confutaveris.

Ceterum in interiorem Socratis familiaritatem admissi erant: ARISTODEMUS Κυδαθηναιεύς, Plat. *Symp.* p. 173 B. statura exigua Plat. *ibid. Mem.* I. 4. §. 2. unde facile assentiar *Heinsio* et *Davisio* in Max. Tyr. *Diss.* III. p. 26 ἠράσθητι 'Αριστοδήμου· ἀλλ' οὐκ ἐρᾷς, αἰσχρὸς γὰρ ἦν pro αἰσχρὸς reponentibus σμικρός. Vita et victu severus; ἀνυπόδητος ἀεὶ, Plat. l. l. Socratis amantissimus et comes assiduus cf. Groen. p. 204.

Censebat rerum naturam τύχῃ τινὶ ortam esse et constitutam, ut colligi potest ex *Mem.* I. I. §. 4. Deos et esse dubitabat: οὐ γὰρ ὁρῶ, inquit §. 9, τοὺς κυρίους, ὥσπερ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων τοὺς δημιουργούς: unde de sublilitate eius ingenii haud magnifice sentire licet; et, si vel maxime essent, humanum genus non curare existimabat. §. 11. Hinc neque sacra faciebat, nec precabatur, nec divinatione utebatur, et, si qui facerent, irridebat §. 2. unde Socrati occasionem praebuit, de Numine Divino et Divina Providentia egregia illa disputandi, quae leguntur *Mem.* I. I. Quibus cum nihil omnino responderit, quo suam sententiam tueretur, videtur potius miseriis et taedio vitae, quam ex vera animi sententia, rationibus confirmata ad istas opiniones deflexisse.

HERMOGENES, Hipponici divitis F., et frater Calliae, qui incertum quo casu ingentes patris divitias solus possedit, unde Hermogenes in summa omnium rerum penuria degens ἐκινδύνευε δι' ἔνδειαν ἀπολέσθαι. *Mem.* II. 10. §. 2. Non apparet, qui fieri potuerit, ut ditissimi Atheniensium filius et frater plane egenus vitam traxerit. In Platonis *Cratylo* p. 386. de hominum malitia et fraudibus, quas senserit, conqueritur, et *ibid.* p. 391 C. fratris in ipsum avaritia arguitur. cf. Groen. p. 224 *sq.* At Calliae convivio tamen cum ceteris excipitur *Symp.* I. §. 3. cui sine ulla querela interfuit, etsi Antisthenes, qua erat in dicendo libertate, *Symp.* IV. §. 34. ubi ait: οἶδα δὲ καὶ ἀδελφοὺς, οἳ τὰ ἴσα λαχόντες, ὁ μὲν αὐτῶν τἀρκοῦντα ἔχει καὶ περισσεύοντα τὰ τῆς δαπάνης, ὁ δὲ τοῦ παντὸς ἐνδεῖται: haud obscure Calliae avaritiam propter fratris paupertatem exprobrat. Sed iste non sensit aculeum, aut dissimulavit. Erat Hermogenes candidus et modestus. Cf. Plat. in *Cratyl.* p. 408 B. homo frugi, *Mem.* II. 20. §. 3. Socrati acceptissimus, qui, ut eius paupertatem sublevaret, cum Diodoro, lautiori amico, commendavit. *Mem.* l. l. Egregie igitur Groen. p. 225. in *Mem.* I. 2. §. 48. ubi veri Socratis amici enumerantur pro 'Ερμοκράτη 'Ερμογένη restituit. Socrati impietatis reo non

non defuit, sed, ut causam diceret, impense est adhortatus *Mem.* IV. 8. §. 4. quae descripsit auctor *Apolog. Xenoph.* §. 2.

Hermogenis indolem et habitum accurate describit Socrates *Symp.* VIII §. 3. Ἑρμογένη γε μὴν τίς ἡμῶν οὐκ οἶδεν, ὡς, ὅ,τι πότ' ἐστιν ἡ καλοκἀγαθία, τῷ ταύτης ἔρωτι κατατήκεται; οὐχ ὁρᾶτε, ὡς σπουδαῖαι αὐτοῦ αἱ ὀφρύες, ἀτρεμὲς δὲ τὸ ὄμμα, μέτριοι δὲ οἱ λόγοι, πρᾳεῖα δὲ ἡ φωνὴ, ἱλαρὸν δὲ τὸ ἦθος (9); Lenissimo ille animo ac summa pietate, ceteris amissis, ab amicis destitutus, Deos sibi sensit esse amicos constantissimos. Cf *Symp.* III. §. 14. οἱ πάντα μὲν εἰδότες, πάντα δὲ δυνάμενοι θεοὶ, ait *Symp.* IV. §. 48, οὕτω μοι φίλοι εἰσὶν, ὥστε διὰ τὸ ἐπιμελεῖσθαί μου, οὔποτε λήθω αὐτοὺς οὔτε νυκτὸς οὔθ' ἡμέρας, οὔθ' ὅποι ἂν ὁρμῶμαι, οὔθ' ὅ,τι ἂν μέλλω πράττειν. Hos pie et precibus et ante omnia vitae sanctitate venerabatur *ibid.* §. 49: ἐπαινῶ — αὐτοὺς, ὧν τε διδόασιν ἀεὶ, αὖ παρέχομαι οὐδὲν δαπανῶν, εὐφημῶ τε, ὅσα ἂν δύνωμαι καὶ ἐφ' οἷς (ἂν fort. add.) αὐτοὺς μάρτυρας ποιήσωμαι, ἑκὼν οὐδὲν ψεύδομαι. Suspicari autem subit ex §. 48. ubi ait: διὰ δὲ τὸ προειδέναι καὶ ὅ,τι ἐξ ἑκάστου ἀποβήσεται, σημαίνουσί μοι πέμποντες ἀγγέλους φήμας καὶ ἐνύπνια καὶ οἰωνοὺς, ἅ, τε δεῖ καὶ ἃ οὐ χρὴ ποιεῖν. Οἷς ἐγὼ ὅταν μὲν πείθωμαι, οὐδέποτέ μοι μεταμέλει, ἤδη δέ ποτε καὶ ἀπιστήσας ἐκολάσθην, animum Hermogenis (qui quamvis οὐκ ἀγνώμων *Mem.* II. 10. §. 3. tamen ingenii subtilitate non erat insignis, et philosophiam primis tantum labris attigerat, ut vere Groen. p. 225. ex Platonis *Cratylo* affirmat) superstitionis cuiusdam non fuisse expertem.

Mirum non est Hermogenem ea indole praeditum fere cogitationibus defixum et quadam animi tristitia fuisse affectum, qualis in iis solet conspici, qui mala et aerumnas non forti pectore contemnere, sed dolendi quadam voluptate consolari malunt. Cf. *Symp.* VIII. §. 1.

Epigenes: huius nominis duo adolescentes Socratis aetate Athenis vixisse memorantur. Alter est Critonis filius Diog. Laërt. II. 121. οἱ παῖδες δὲ αὐτοῦ διήκουσαν Σωκράτους, Κριτόβουλος, Ἑρμογένης, Ἐπιγένης, Κτήσιππος. Sed quum Diogenis locus corruptus sit (nam duos tantum filios Crito habuit, Critobulum et Ctesippum, uti constat et Platone. Cf. Heind. ad *Euthyd.* p. 418.) superest ut statuamus Epigenem illum, qui occurrit in *Mem.* III. 12 esse filium Antiphontis, τοῦ Κηφισιέως, vid. omnino Platon. in *Apol. Socrat.* p. 33 E, qui Socrati amicus et familiaris in carcere morienti adfuisse dicitur in *Phaed.* p. 59 B. In corpore curando negligentior, quum male et tenuiter (ἰδιω-

(9) [Hermogenis indoles non nisi per iocum aut ironiam ἱλαρὸς *hilaris* vocari potuit. Atqui hic nullus est ironiae locus. Unde haud scio an legendum sit: ἵλεων δὲ τὸ ἦθος. Nam ἵλεως praeter vulgarem notionem Atticis exquisite interdum significat *clementem* et *placidum*. Cff. Platon. *Phaedon.* pag. 117 B. Sophocl. *Aiac.* vs. 1009.]

(ἰδιωτικῶς) esset habitus, egregia ipsum de corporis cura admonet Socrates *Mem.* l. l. (10).

Euthydemus: huius nominis tres adolescentes in Socraticorum scriptis occurrunt: quae causa fuit, cur eos interdum viri docti confuderint. Primus est Euthydemus Sophista, quem cum fratre Dionysodoro merito Plato in cognomine Dialogo et alibi explodit. cf Groen p. 86 *sq.* Alter, filius Cephali, Lysiae oratoris frater, cuius est in Platonis *de Rep.* libris mentio I. p. 328 B. Tertius, qui in Xenophonte occurrit, est filius Dioclis, Plat. in *Symp.* p. 222 B. (11) cui et forma erat egregia, adeo ut in tanto formosorum iuvenum numero, prae ceteris καλὸς cognominaretur *Mem.* IV. 2. §. 1 et ingenium ad optima quaeque idoneum. Iuvenilis tamen quaedam virium nimia fiducia effecit, ut αὐτοδίδακτος esse cuperet, nec ab alio quoquam quidquam profecisse videri. Hinc Poëtarum et Sophistarum libros diligenter coëmerat permultos, ex hisce scilicet dicendi peritus et magnus in rep. futurus. *Mem.* l. l. §. 1. et §. 8 *sqq.* Facile tamen Socrates in eo indolis et ingenii praestantiam perspexit: istam vanitatem blande et facete tandem confutavit et diluit, et optimum ceteroquin iuvenem ita sibi conciliavit, ut sine desiderio ab eo abesse non posset. *Mem.* l. l. §. 2—40. cf. Plat. in *Symp.* l. l. hinc οὐκ ἀπελείπετο ἔτι αὐτοῦ, εἰ μή τι ἀναγκαῖον εἴη· ἔνια δὲ καὶ ἐμιμεῖτο, ὧν ἐκεῖνος ἐπετήδευεν. Quum una cum Critia sermonibus Socratis interesset, eius flos corporis isti lubidinem incendit, quem adeo Socrates acriter multis praesentibus increpuit. *Mem.* I. 2. §. 29. Socrati erat acceptissimus, qui cum eo potissimum de gravissimo quoque argumento, de pietate erga Deos, de temperantia, de omnibus, quae ad vitam bene constituendam pertinent, lubens et copiose disputat *Mem.* IV. Cap. 3. 5. 6.

Haud multum diversa indoles erat in glaucone, Aristonis F., fratre Platonis, qui vix vigesimum agens annum laudis et honoris cupiditate ardens, ad remp. accedere gestiebat: quem τῶν ἄλλων οἰκείων τε καὶ φίλων οὐδεὶς ἠδύνατο παῦσαι ἑλκόμενόν τε ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ καταγέλαστον ὄντα *Mem.* III. 6. §. 1: at Socrates potuit, qui blando colloquio ipsi ostendit, eum multarum rerum scientia et accurata rerum publicarum cognitione plane carere, atque adeo prorsus imparatum esse, qui ad gravissimum civitatis administrandae munus accederet. εἰ οὖν ἐπιθυμεῖς εὐδοκιμεῖν τε καὶ θαυμάζεσθαι ἐν τῇ πόλει, inquit Socrates §. 18. πειρῶ κατεργάζεσθαι ὡς μάλιστα τὸ εἰδέναι, ἃ βούλει πράττειν. ἐὰν γὰρ

(10) Miro errore Epigenem nostrum cum clarissimo eiusdem nominis Astronomo confundit Harlesius in nota ad Fabricii B. G. Tom. II. p. 720.

(11) Εὐθύδαμον τὸν Γλύκωνος (imo Γλαύκωνος) memorat auctor *Epist. Socrat.* XIII, qui, ut acute vidit *Orellius* ad h. l. in Platonis loco l. Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος, καὶ Εὐθύδημος ὁ Διοκλέους, nomina confudit.

γὰρ τούτῳ διενεγκὼν τῶν ἄλλων ἐπιχειρῇς τὰ τῆς πόλεως πράττειν, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, εἰ πάνυ ῥᾳδίως τύχοις, ὧν ἐπιθυμεῖς. Cuius dicti vim non credo latuisse adolescentem, si nimiam ambitionem, ea aetate facile excusandam, exceperis, egregium, ingenio pariter et doctrina conspicuum, qualem celebrant maxime sermones in Platonis libris *de Rep.* habiti, unde ipsius ingenium eleganter et copiose exponit Groen. p. 207 *sqq.*

Ut erat Glauco sermonibus Socraticis imbutus, ita etiam ad scribendum animum appulit, et, quod multi ea aetate fecerunt, Dialogos edidit novem, quos enumerat Diog. Laërt. II. 124, qui addit ipsius nomine ferri alios XXXII, sed spurios (12).

Iam absoluta notitia eorum, quos Socrates habuit amicos et familiares, videndum est de iis, quos quacunque de causa cognovit, quibuscum in hisce Xenophontis libris disputans inducitur, aut quorum denique quacunque de causa alicubi iniicitur mentio.

Ex hisce nobis primus erit CALLIAS, Hipponici F., nobilissimo genere ortus (13) *Symp.* VIII. §. 40. et Atheniensium ditissimus (14), unde Καλλίου τοῦ Ἱππονίκου πλουσιώτερος in proverbium abiit. cf. Aesch. Socrat. Dial. II. §. 9. Quae si in laude ponen-

(12) Sed animadvertendum est in eo potissimum argumento iam olim elaborasse Sophistas et Rhetores, ut istiusmodi scriptiones fingerent, et antiquissimorum Socraticorum nominibus venditarent. Luculentus de eo argumento locus est apud Diog. Laërt. II. 64. πάντων μέντοι τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων Παναίτιος ἀληθεῖς εἶναι δοκεῖ τοὺς Πλάτωνος, Ξενοφῶντος, Ἀντισθένους, Αἰσχίνου. διστάζει δὲ περὶ τῶν Φαίδωνος καὶ Εὐκλείδου, τοὺς δὲ ἄλλους ἀναιρεῖ πάντας. In quo sollerter fecisse Panaetium, acutissimum istiusmodi fraudum detectorem, non est, quod dubitemus. Ad Sophistarum igitur et Rhetorum scriptiones referendi sunt Dialogi *Simonis Coriarii*, et *Simmiae* et *Glauconis* et *Critonis* etiam, ad Philosophiam omnium minime facti, quos omnes praeter Diog. Laërt. II. 121—125, nemo Veterum, quod sciam, memoravit. Eo quoque ablegandos esse *Platonis* aliquot Dialogos, quos habemus, tres illos, qui *Aeschinis Socratici* nomine feruntur, *Cebetis* Tabulam et alia, nemo est hodie, qui dubitet.

(13) Calliae stemma habet Palmer. in *Exercitt. ad Auct. Graec.* p. 752 *sqq.* Alternis pater et filius Calliae et Hipponici nomen gerebant unde Aristoph. in *Avib.* vs. 283.

Ἱππόνικος Καλλίου κἀξ Ἱππονίκου Καλλίας.

Cff. *Perizon.* ad Aelian. V. H. XIV. 16. et Gronov. *Obss.* IV. 7.

(14) Πλούσιος et πλουσιώτατος Callias passim vocatur. Pater Hipponicus ἦν πλουσιώτατος τῶν Ἑλλήνων. Andocid. *de Myst.* p. 64. Notum est, unde primus Callias divitias acceperit et cognomen λακκόπλουτοι saepe a Comicis in totam ipsius familiam iactatum. Cff. Plutarch. in *Aristid.* Cap. V. Suidas et Hesychius v. λακκόπλουτος et *Bergl.* ad Alciphron. *Epist.* I. 9. pag. 52. Ed. Wagn.

Paulo aliter rem narrat Scholiast. ad *Aristoph. Nub.* vs. 64. a quo iterum diversa tradit Athen. XII. p. 536 *sq.*

nenda sunt, unica Calliae laus est habenda. Nam neque reip. gubernandae nec belli gerendi artibus insignis, neque aut ingenii aut doctrinae laude commendatus, neque virtute ulla aut indolis et morum praestantia conspicuus, nihil aut nobilitate generis aut maximis opibus dignum gessit. Nam Archon quidem fuit (Xenoph. *Hellen.* I. 6. §. 1.) quod nemo miretur, memor Archontes Athenis ex ditissimis civibus (πλουτίνδην) sorte duci. Cf. Plutarch. in *Arist.* Cap. I. in *Pericl.* Cap. IX: et praefuit exercitui cum Iphicrate collega (*Hellen.* IV. 5. §. 13.) a quo contemtus μητραγύρτης vocabatur (Aristot. *Rhetor.* III. 2.). Erat ex collegio τῶν Κηρύκων (Andoc. *de Myst.* p. 58 et 63.) et δαδοῦχος, (Xenoph. *Hellen.* VI. 3. §. 3. Andoc. *ibid.* p. 55.) cuius muneris honorem a maioribus hereditarium acceperat. Cff. Plutarch. in *Arist.* Cap. V. Scholiast. Arist. ad *Nub.* vs. 64. unde ἱερεὺς θεῶν τῶν ἀπ' Ἐρεχθέως dicitur *Symp.* VIII. §. 40. quod recte de *Cerere* et *Proserpina* accipitur cf. *Schneid.* ad h. l. Nam Andocidi p. 62. dicitur ἱερεὺς τῆς μητρὸς καὶ τῆς θυγατρὸς (15). Ceterum etiam προξενίαν Lacedaemoniorum a maioribus acceperat *Symp.* VIII. §. 39. Hellen. V. 5. §. 2. cf VI. 3 §. 4. ad quos ter publica auctoritate missus est Legatus, ut ipse testatur *Hellen.* VI. 3. §. 4. Sed si exigua ista, quibus ne mediocrem quidem laudem sibi conciliavit, exceperis, vitam degit inertem ac dissolutam: ut inanis gloriolae speciem sibi compararet, ingentes Sophistis pecunias prodegit, quos laute excipiens, ita demum se sapientem aut fore aut habitum iri sperabat. Passim eo nomine a Platone perstringitur. Cf. Groen p. 131 *sqq.* Xenophontis de ea re loca sunt *Symp.* I. §. 5. IV. §. 61. Ex istorum autem consuetudine nil nisi vanus et mirifice sibi placens factus est et οἷος μηδὲν ἧττον ἥδεσθαι ὑφ' αὑτοῦ ἢ ὑπ' ἄλλων ἐπαινούμενος. *Hellen.* VI. 3. §. 3: neque quidquam aut in bene dicendi facultate aut in philosophiae studio, a quo plane ingenio et natura erat alienus (16), profecit. Quam nulla enim esset in eo dicenda peritia, satis superque declarat oratio, quam apud Xenoph. in *Hellen.* l. l. de componenda pace Lacedaemone habuit. Operae pretium est audire ipsum oratorem. Statuit

(15) Minus recte *Reiskius* verba τῆς μητρὸς καὶ τῆς θυγατρὸς delenda existimat. Nam aut nihil movendum et simpliciter de *Cerere et Proserpina* accipiendum, aut, quod malim, pro τῆς μητρὸς facili medicina Δημητρὸς restituendum. [Nam saepius Ceres et Proserpina vocantur Δημήτηρ καὶ Κόρη v. g. apud Xenoph. *Hell.* VI. m. l. Diod. Sic. V. 26. XIV. 63. et 77: ἡ Μήτηρ autem est *Cybele.*]

(16) Hinc emendandus est Maximi Tyrii locus in *Diss.* XXIV. p. 291. Dav. ταῦτα οἶμαι Θρασύμαχον εἰπεῖν ἢ Καλλίαν ἢ Πῶλον ἢ ὅστις ἄλλος τῇ Σωκράτους φιλοσοφίᾳ ἐπολέμει: nam nihil minus in Calliam convenit. Sed legendum est Καλλικλέα, quem ex Platonis Gorgia cognovimus Socrati adversantem; ut certum est ex alio Maximi loco in *Dissert.* XXXII. p. 385. Θρασύμαχόν τινα ἢ Πῶλον ἢ Καλλικλέα ἢ τινα ἄλλον λωβητῆρα ἢ ἐπέσβολον.

tuit oportere numquam Lacedaemonios et Athenienses arma sibi inferre, ἐπεὶ λέγεται μὲν ὁ Τριπτόλεμος, ὁ ἡμέτερος πρόγονος τὰ Δημητρὸς καὶ Κόρης ἄῤῥητα ἱερὰ πρώτοις ξένοις δεῖξαι Ἡρακλεῖ τε τῷ ὑμετέρῳ ἀρχηγέτῃ καὶ Διοσκούροιν τοῖν ὑμετέροιν πολίταιν, καὶ τοῦ Δημητρὸς δὲ καρποῦ εἰς πρώτην τὴν Πελοπόννησον σπέρμα δωρήσασθαι. Gravissimum sane argumentum! hoc Spartani curabant scilicet; sed nondum omnia dixerat. πῶς οὖν δίκαιον ὑμᾶς παρ' ὧν ἐλάβετε τὰ σπέρματα, τὸν τούτων καρπόν ποτε ἐλθεῖν δῃώσοντας, ἡμᾶς τε, οἷς ἐδώκαμεν, μὴ οὐχὶ βούλεσθαι ὡς πλείστην τούτοις ἀφθονίαν τροφῆς γενέσθαι. Quis vero, Graeciae iis temporibus conditionem reputans, ista sine risu legat, a legato de gravissimis rebus misso pronunciata, quae in declamitante Sophista vix feras?

Quantopere autem hebes fuerit et obtusum in philosophiae studio Calliae ingenium, non credo facetius et apertius exponi posse, quam fecerit in convivio Xenophon. Iactat suam ipse Callias sapientiam I. §. 6. qua homines ad virtutem proficere efficiat et reddat iustiores. *Symp.* III. §. 4. hoc enim sibi esse facillimum, accepta nempe a se pecunia, revocari homines a multis facinoribus, ad quae plerosque penuria victus soleat impellere. *Symp.* IV. §. 1 *sqq.* quas ineptias non ferens Antisthenes istam Calliae iustitiam arguit in marsupiis magis quam in animis hominum esse sitam: et plane nullam esse statuit, quod ipse fateretur Callias, plerosque omnes nec beneficia sibi referre, nec gratias habere, imo nonnullos sibi etiam infestiores, quam antea, esse; unde efficit homines erga ceteros omnes fieri iustos, erga illum ipsum non fieri. Quae Callias ita refutat: καὶ τί τοῦτο θαυμαστόν; σὺ καὶ τέκτονάς τε καὶ οἰκοδόμους πολλοὺς ὁρᾷς, οἳ ἄλλοις μὲν πολλοῖς ποιοῦσιν οἰκίας, ἑαυτοῖς δὲ οὐ δύνανται ποιῆσαι, ἀλλ' ἐν μισθῷ αὐτοὶ οἰκοῦσιν; ἀλλ' ἀνάσχου μέντοι, ὦ σοφιστά, ἐλεγχόμενος. Cui tum facetissimus Socrates: ἀνεχέσθω μέντοι· ἐπεὶ καὶ οἱ μάντεις λέγονται δήπου ἄλλοις μὲν προαγορεύειν τὸ μέλλον, ἑαυτοῖς δὲ μὴ προορᾶν τὸ ἐπιόν. Antisthenem aculeus non latuit, at latuit Calliam, qui sic mirifice sperabat se esse locutum. *Symp.* IV. §. 2—6. Atque ita per totum Convivium Socratica εἰρωνεία et lepores Calliam nil tale cogitantem illudunt et delectant tamen. Sic VIII. §. 42. petenti Calliae: οὐκοῦν σύ με, ὦ Σώκρατες, μαστροπεύσεις πρὸς τὴν πόλιν ὅπως πράττω τὰ πολιτικὰ καὶ ἀεὶ ἀρεστὸς ὦ αὐτῇ; respondet: ναὶ μὰ Δί', ἦν ὁρῶσί γέ σε μὴ τῷ δοκεῖν ἀλλὰ τῷ ὄντι ἀρετῆς ἐπιμελούμενον, quibus verbis se laudari ille existimabat. Sic Socrates honesti amoris laudem celebrans, eamque Calliae propter Autolyci amorem tribuens *Symp.* VIII. §. 8 *sqq.* libidinosum hominem non laudabat magis, quam qualem esse oporteret, admonebat. cf. §. 12. Nam fuit Callias per totam vitam intemperantiae et libidinibus deditus, helluo et mulierosus, quo nomine passim quum ab aliis Comicis (17), tum ab Aristophane risus est. Aristoph. *Ran.* vs. 428.

Καὶ

(17) Ex quibus praecipue Eupolis in Fabula, quae Κόλακες erat inscripta, eum exagitasse dicitur. Cff. Athen. XI. p. 406. Schol. ad *Aristoph. Av.* vs. 283.

Καὶ Καλλίαν γέ φασι
Τουτονὶ τὸν Ἱππολίνου
Κυσθοῦ λεοντῆν ναυμαχεῖν ἐνημμένον.

ubi Schol. κωμῳδεῖται ὁ Καλλίας ὡς σπαθῶν τὴν πατρικὴν οὐσίαν καὶ μάλιστα ἐπὶ γυναιξὶ μεμηνώς. cff. Scholia ad *Av.* vs. 544. Hinc πτερορρυεῖν dicitur in *Avib.* vs. 284.

Ἅτε γὰρ ὢν γενναῖος ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν τίλλεται,
Αἵ τε θήλειαι προσεκτίλλουσιν αὐτοῦ τὰ πτερά.

Cf. Aelian. V. H. IV. 16. ibique *Perizon.*

Acerbe morum impuritas et vitae sordes ipsi exprobrantur ab Andocide in orat. *de Mysteriis*, ubi ait iam in ipsius prima aetate fuisse inter mulierculas et puerulos rumorem, Hipponicum alere ἀλιτήριον, ὃς αὐτοῦ τὴν τράπεζαν ἀνατρεπεῖ (18) p. 60. Reisk. mox addit: Ἱππόνικος ἀλιτήριον ἔτρεφεν, ὃς ἀνατέτροφεν ἐκείνου τὸν πλοῦτον, τὴν σωφροσύνην, τὸν ἄλλον βίον ἅπαντα. Obiicit ipsi, quod Ischomachi filiam uxorem duxerit, mox matrem ipsi adiunxerit, et utramque simul in matrimonio habuerit. Et filia quidem, dedecoris impatiens, vitam laqueo finire voluit, prohibita, aufugit: matrem mox eiecit gravidam: filium ex ea natum primum repudiavit, deinde, reconciliata gratia, pro suo agnovit. Andocid. p. 62 *sqq.* multa deinde ipsi in eadem oratione obiiciuntur alia, sed quamvis a Calliae moribus et vita non sint aliena, notum est, quantum de Oratorum criminationibus sit detrahendum. Quidquid autem huius rei est, Callias opes ingentes meretricibus et adulatoribus profundens, tandem ita afflixit, ut miseram inopa senectutem cum anicula barbara degisse narretur. Athen. XII. p. 526. quum de divitiis Hipponici mentionem fecisset: τούτων οὖν τῶν χρημάτων Καλλίας κύριος γενόμενος καὶ πρὸς ἡδονὴν βιώσας (ποῖοι γὰρ οὐ κόλακες ἢ τί πλῆθος οὐχ ἑταιρῶν περὶ αὐτὸν ἦσαν; ποίας δὲ δαπάνης οὐχ ὑπερεώρα ἐκεῖνος;) ἀλλ' ὅμως εἰς τοσοῦτον περιέστησεν αὐτὸν ὁ περὶ ἡδονὴν βίος, ὥστε μετὰ γραϊδίου βαρβάρου διατελεῖν ἠναγκάσθαι καὶ τῶν ἀναγκαίων καθ' ἡμέραν ἐνδεὴς γενόμενος τὸν βίον ἐτελεύτησε. Quod autem refert Aelian. V. H. IV. 23. Calliam, abliguritis omnibus cum duobus amicis sumto veneno vitam proiecisse, in eo memoria lapsus est, et quod Athenaeus XII. p. 537, quem fere, ut assolet, descripsit, de Anticle et Nicia refert, id Calliae et Pericli, quorum praecesserat ap. Athen. mentio, tribuit. cf. *Periz.* ad Aelian. l. l.

Cal-

(18) Minus recte vulgo ἀνατρέπει. In loco Andocidis mox l. Sluiterus v. cl. in *Lectt Andocid.* pag. 157. et Luzac. *ibid.* pro ἀνατέτροφε reponere voluerunt ἀνατέτροπε. Sed vereor ne locum corruperint magis quam emendaverint. Non enim est a verbo τρέφειν, uti putarunt, sed a τρέπειν, cuius tempus perfectum τέτροφα aliquoties legitur, τέτροπα vereor, ne nusquam occurrat. [Cf. Aristoph. in *Nubib.* vs. 835.

Τὰς δ' ἐμβάδας ποῖ τέτροφας, ὦ 'νόητε σύ;

et Hesychii glossa: τετρόφασιν, ἀπενηνόχασιν.]

Calliae familiaris erat NICERATUS (19) *Symp.* I. §. 2. Niciae Imperatoris F., quem a patre saepius sibi commendatum, tamen in interiorem familiaritatem admittere Socrates identidem recusaverat. cf. Plat. *Lach.* p. 200 C. Nam perspexerat Niceratum, quamvis probabilem indole et vita iuvenem, ad severiora philosophiae studia frigere et magis ingenio ad hilariora Musices et Poëseos studia ferri. Musicam a Damone edoctus. *Lachet.* p. 180 C. maximam adolescentiae partem in Poëtarum, imprimis Homeri, lectione trivit *Symp.* III. §. 5. in quo tanta diligentia et studio incubuit, ut Iliadem et Odysseam teneret memoria *ibid.* cf. IV. §. 6 *sqq.* et §. 45. Ergo Homeri interpretes sua aetate clarissimos habuit magistros *Symp.* III. §. 6. et Rhapsodos fere quotidie audiebat. *ibid.* hinc facile est coniicere, eum cum istis interdum in certamen descendisse, atque eum ipsum esse, quem Aristot. *Rhet.* III. 11. §. 13, refert aliquando a Pratye Rhapsodo fuisse in eiusmodi certamine superatum. cf. Schneid. ad *Symp.* l. l.; quamvis Naekius in Disput. *de Choerilo Samio* p. 31. accipere malit de Nicerato quodam Heracleota, quem ἐποποιὸν vocat Marcellinus in *Vita Thucydidis* Vol. II. p. 725. Ed. Lips. quemque Plutarchus: in *Lysandr.* Cap. XVIII. refert adfuisse Lysandro, et in ipsius honorem carmen Epicum, Λυσάνδρια, condidisse; ex quo loco Niceratum illum ignobilem et mediocrem poëtam fuisse, satis apparet.

De reliqua Nicerati vita parum constat: quamvis genere et opibus insignis, ad remp. non accessit. Cf. Lysias *advers. Poliarch.* p. 602. Reisk. quod et ipsius ingenio et reip. conditioni tribuendum videtur. Unus fuit ex optimis civibus, quos triginta Tyranni saevitia et avaritia moti, indemnatos occiderunt, ut auctores sunt Xenoph. *Hellen.* II. 3. §. 39. Lysias l. l. Plutarch. *de esu animalium.* II. 2. Diod. Sicul. XIV. 5. ἀνεῖλον δὲ καὶ (οἱ λ΄) Νικήρατον τὸν Νικίου, τοῦ στρατηγήσαντος ἐπὶ Συρακουσίους· υἱὸν, ἄνδρα πρὸς ἅπαντας ἐπιεικῆ καὶ φιλάνθρωπον, πλούτῳ δὲ καὶ δόξῃ σχεδὸν πρῶτον πάντων Ἀθηναίων. διὸ καὶ συνέβη πᾶσαν οἰκίαν συναλγῆσαι τῇ τἀνδρὸς τελευτῇ, τῆς διὰ τὴν ἐπιείκειαν μνήμης προαγούσης εἰς δάκρυα: in quibus tamen Diodorus, ut est saepe in laudando nimius, in nonnullis modum excessit. Quî enim fieri potuit, ut Niceratus, qui neque belli neque pacis artibus excelluit, gloria fere omnes Athenienses superaverit? et avitas paternasque divitias magnopere fuisse imminutas ex Lysiae loco *de bonis Aristoph.* p. 658 R. supra verbo monuimus.

Dicitur Niceratus *Symp.* II. §. 3. et IV. §. 8. recens duxisse uxorem. Illa, ut auctor est Hieronymus, loco a Schneid. ad Xenoph. *Hellen.* II. 3. §. 39. indicato « *impatiens iniuriae viri mortem sibi ipsa conscivit, ne triginta Tyrannorum — li- « bidinem sustineret.*" Quae si ille vera tradidit, probabilis Nicerati necis causa habe-

(19) Penultima brevi. cf. versiculus *Teleclidis* apud Plutarch. in *Nic.* Cap. IV.

beri possit. Ex ea suscepit filium, de quo nonnulla habet Lysias in Orat. I. pag. 635, qui et ipse videtur habuisse filium Niceratum, quem memorat in *Midiana* Demosthenes p. 567. et quem cum avo interdum viri docti confuderunt.

Memoratur in *Oecon.* VII *sqq.* colloquium a Socrate de re familiari tuenda et augenda cum Ischomacho quodam habitum. Erat ille ISCHOMACHUS vir praestantissimus, animi dotibus et virtutibus dignissimus, qui a Socrate in exemplar proponeretur illius, qui patris familias muneribus egregie fungeretur, nec boni civis et veri amici officiis deësset. cf. *Oecon.* VII et XI. Huic adeo contigit, ut prae ceteris καλοῦ κἀγαθοῦ cognomine ab omnibus decoraretur. *Oecon.* VI. §. 17. XI. §. 20. XII. §. 2. et merito quidem, ipso Socrate iudice. VI §. 12. Erat in eo animus lenis et liberalis, aequi iustique tenax, diligentia insignis, singularis rerum ad rem familiarem pertinentium peritia et sollertia. cf. omnino Cap. XI. Quas laudes augebant vera erga Deos pietas et reverentia. cff. *Oecon.* VII. §. 7. XI. §. 8. XXI. §. 12. et *alibi;* magnopere etiam ornabant candor et modestia. VII. §. 3. XI. §. 2. Quamvis a reip. administratione alienus, tamen opibus, quas habebat amplissimas (XI. § 20) patriae praesidio et decori esse studebat. XI. §. 9. cf. VII. §. 3. neque dicendi imperitus (XI. §. 23.) sycophantarum, quos divitiae in ipsum excitabant, calumnias, ipse diluebat. XI. §. 21 *sq.* Neque amicis deerat, quorum inopiam sublevare amabat. XI. §. 9 *sq.*

Huius igitur referuntur *Oecon.* VII *sqq.* de re familiari imprimis agriculturae studio tuenda praecepta egregia, quae in colloquio cum Socrate habito tanta prudentia pariter et elegantia exponit, ut alterum tibi Socratem audire videaris, et passim animum subeat suspicio, lepidum εἴρωνα, quod in Aspasia et Diotima facit apud Platonem, hic in Ischomacho facere voluisse. Ceterum de Ischomachi vita et rebus exigua tantum et incertissima apud alios auctores reperiuntur. Plutarch. in libello *de Curiositate* Cap. II. refert Aristippum in ludis Olympicis in Ischomachum quemdam incidisse, qui cum eo nonnulla ex Socraticis sermonibus communicaverit. Lysias *de bonis Aristoph.* p. 646. οὐ νῦν μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ πολλῶν ἐψεύσθητε τῆς οὐσίας, καὶ ζῶντες μὲν πλουτεῖν ἐδόκουν, ἀποθανόντες δὲ πολὺ παρὰ τὴν δόξαν τὴν ἡμετέραν ἐφάνησαν· αὐτίκα Ἰσχομάχῳ, ἕως ἔζη πάντες ᾤοντο εἶναι πλείω ἢ ἑβδομήκοντα τάλαντα, ὡς ἐγὼ ἀκούω· ἐνειμάσθην δὲ τὼ υἱέε οὐδὲ δέκα τάλαντα ἑκατέρῳ ἀποθανόντος. Probabile est eundem intelligi apud Heraclidem Ponticum ap. Athen. XII. p. 537. τὸν δὲ Νικίου τοῦ Περγάσηθεν πλοῦτον ἢ τὸν Ἰσχομάχου τίνες ἀπώλεσαν; οὐκ Αὐτοκλέης καὶ Ἐπικλέης, οἱ μετ' ἀλλήλων ζῆν προελόμενοι καὶ πάντ' ἐν ἐλάττονι ποιούμενοι τῆς ἡδονῆς; ἐπειδὴ δὲ πάντα κατανάλωσαν, κώνειον πιόντες, ἅμα τὸν βίον κατανάλωσαν. Quae omnia haud dubitanter Schneid. ad *Oecon.* VII. §. 17. ad nostrum Ischomachum retulit: sed quamvis in tali re nihil definire satius est, quomodo veri est simile, virum, qualis esset Ischomachus, rem familiarem clam et sensim tantopere imminuisse. Nam vel diligentissimi quidem et optimi cuiusque fortunae

va-

variis casibus possunt affligi, sed divitem videri nec esse, negligentis est aut prodigi. Quae quum in nostrum minime conveniant, satius est ea ad alium quemcunque Ischomachum, qui ea aetate fuerit Athenis, v. c. ad Calliae socerum, cuius meminit Andocid. *de Myster.* p. 62. aut alium quemvis, quam ad nostrum referre.

Hunc excipiat celeberrima fama Socratis magistra ASPASIA MILESIA. Quamvis *Wagnerus* alicubi ad Alciphronem annotavit: « *de Aspasia aliquid scribere esse* « *post Homerum scribere Iliada.*" tamen et suavitate argumenti et quod soleant in Aspasiae historia multa confundi et falsa pro veris venditari, allicimur, ut aliquanto copiosius in ipsius vita et rebus illustrandis versemur.

Hic enim verissimam esse apparet Plutarchi querelam in *Vita Periclis* Cap. XIII: *ἔοικε πάντῃ χαλεπὸν εἶναι καὶ δυσθήρατον ἱστορίᾳ τἀληθὲς, ὅταν οἱ μὲν ὕστερον γεγονότες τὸν χρόνον ἔχωσιν ἐπιπροσθοῦντα τῇ γνώσει τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων ἡλικιῶτις ἱστορία τὰ μὲν φθόνοις καὶ δυσμενείαις, τὰ δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα λυμαίνηται καὶ διαστρέφῃ τὴν ἀλήθειαν.* Nam ea omnia effecerunt, ut Aspasiae et multa ex livore et invidia indecora et turpia tribuerentur, et contra passim ex nimio studio et admiratione nimiae eius celebrarentur laudes: et quum Aspasiam memoraverint quum ipsius *aequales*, Comici praesertim et Philosophi, tum *recentiores* auctores, et gravissimi, qualis Plutarchus, et doctissimi, qualis Athenaeus, quibus sua debuerunt Grammatici, ceterique omnes, atque horum omnium auctoritatem, quasi unam et consentientem Antiquitatis vocem, haud cunctanter amplexi fuerint omnes, qui recentiore aetate eius fecere mentionem, nobis quidem, re accuratius considerata, visi sunt in plerisque alii dedita opera verum corrupisse, alii inconsiderate hos esse secuti. Quod quo facilius appareat, primum ex hisce fontibus Aspasiae historiam, qualis vulgo exponitur, exhibebimus: deinde, quid in singulis verum sit, quid falsum expendere conabimur.

Aspasia, Axiochi filia, nata est Mileti in Asiâ Minore (1): ubi ad florem pervenit aetatis, sive ultro, sive quod recentiores nonnulli nescio qua auctoritate freti aiunt, bello capta venit Athenas. Brevi post bella Persica floruerat in Graecia Thargelia quaedam, egregia mulier forma, sollertia etiam insignior, quae ut Persis, quibus favebat, prodesset, in intimam summorum in Graecia virorum gratiam se insinuavit, atque ita multos ad Persarum partes vel aperte vel clam sequendas pertraxit (2). Ad huius se

(1) Cff. Plutarch. in *Pericl.* Cap. XXIV. Scholiast. Platonis ad *Menexenum*, aliique passim.

(2) Plutarch. l. l. Athen. XIII. pag. 608 *sq.* qui quatuordecim viris eam nupsisse refert. De ea scripsit Aeschines Socraticus orationem, ex qua hoc fragmentum servavit Philostrat. in *Epist. ad Juliam Augustam.* p. 919. Olear. *Θαργηλία, ἐλθοῦσα εἰς τὴν Θετταλίαν*

se exemplum Aspasia composuit, artificia tamen magis quam consilia secuta. Et ipsa pulchritudine ac specie ante omnes commendatissima et, quod etiam maius est, ingenii incomparabili lepore, facilitate et gratia omnium facile prima, quid mirum, si mox dulce in omnes exercuerit imperium? Athenis ergo, Gratiarum dulcissima sede, principes et nobilissimos adolescentes et viros consuetudinis dulcedine sibi conciliavit et devinxit (3). Ad eam confluebant genere, opibus, ingenio, artibus et scientiis quique clarissimi: cum his assidue una esse et confabulari dulcissime et urbane iocari et disputare acute et de quavis re pulchra et eleganti ita iudicare, ut nil addi posse videretur.

« *Quis erat Athenis*" ait Vir Cl. van Assen in oratione vernacula *de Pericle Atheniensi* « *urbanitatis et elegantiae studiosus, qui Aspasiae consuetudine non de-* « *lectaretur? Cum ea Anaxagoras sermones cum Pericle habitos communicabat;* « *Socrates et Xenophon suismet ipsorum artibus capti, mirantur ipsius ironiam et* « *saepius se expedire nequeunt; Phidias et Alcamenes hanc faciunt pulcherrimi* « *cuiusque operis arbitram; Sophocles ipsi recitat Tragoedias, ex ipsius demum iu-* « *dicio eas aestimaturus.*"

Sic et adolescentibus, facundia, urbanitate et lepore conspicuis aedes Aspasiae patebant, et philosophis placidis, quibus vita severior, neque tamen minus studium elegantiae, et principibus in rep. viris, qui auctoritate et rebus gestis clari, ut a reip. gubernandae laboribus et curis se reficerent, Gratiis litabant. Omnium primus Pericles, vir eximius, (nam homuncionum calumnias hodie dudum credo intermortuas) hic formosae Milesiae tam scitulae, tam blandulae, se in disciplinam tradidit scilicet, ut rhetoricam addisceret (4). Ad quam tamen antequam pervenire potuit, res amatorias perdidicit: et facile credimus Plutarcho, non discendi ardorem magis quam amorem huius consuetudinis fuisse causam affirmanti. Et vero huc omnia potius pertinere videbantur; secum habebat formosissimas ex Asia minore puellas, Ionicas illas quae « *incestum et* « *malos amores De tenero meditantur ungui*" neque apud se tantum habebat, sed per totam adeo Graeciam formosarum puellarum greges disperserat, ut Athenaeus affirmat (5), ita ut, teste eodem, Graecia pulchris meretricibus abundaret. Quis autem, vel

ξυνῆν 'Αντιόχῳ Θετταλῷ βασιλεύοντι πάντων Θετταλῶν. Cff. etiam Suidas et Hesychius v. Θαργηλία.

(3) Plutarch l. l. τῶν τε πολιτικῶν τοὺς πρωτεύοντας ἐχειρώσατο καὶ τοῖς φιλοσόφοις οὐ φαῦλον οὐδ' ὀλίγον ὑπὲρ αὑτῆς παρέσχε λόγον.

(4) Plutarch. *ibid.* Harpocration v. 'Ασπασία. Suidas in v. Scholiast. Aristoph. *Acharn.* vs. 526. Scholiast. Platon. l. l. Clem. Alexandr. *Strom.* IV. p. 523. 'Ασπασίας τῆς Μιλησίας, περὶ ἧς καὶ οἱ Κωμικοὶ πολλὰ δὴ καταγράφουσι, Σωκράτης μὲν ἀπέλαυσεν εἰς φιλοσοφίαν, Περικλῆς δὲ εἰς ῥητορικήν. Cf. etiam Alciphr. *Epist.* I. 34.

(5) Lib. XIII. p. 569.

vel tacente Antiquitate, dubitare possit, mulierculas istas Atticorum adolescentium lubidini praesto fuisse: et ecce! diserte affirmat **Plutarchus**, quum dicit, dolendum esse tam egregiam mulierem tam turpem occepisse quaestum et meretriculas habuisse domi. Et minime illud latuit Comicos (6), quorum alius alio acerbius hoc ei exprobravit. Quid autem mirum, si Pericles hisce artificiis mox ita fuerit delinitus, ut legitimam uxorem dimitteret et Aspasiam pro uxore haberet (7): quam tanto amore amplexus est, tam tenerrima caritate deamavit, ut non privatim tantum sibi esset omnia, ut semper sive exiret foras, sive rediret osculo eam salutaret (8), sed etiam in rebus politicis tantum ei tribueret, ut non solum ipsi gratificans Samiacum bellum incenderit miserosque Samios in Milesiorum gratiam ad restim redegerit (9), sed quod maius est, ipsum adeo Peloponnesium bellum excitaverit. Non possum, quin celeberrimos **Aristophanis** de ea re versiculos adscribam ex *Acharn.* vs. 524 *sqq.*

Πόρνην δὲ Σίμαιθαν ἰόντες Μεγαρᾶδε
Νεανίαι κλέπτουσι μεθυσοκότταβοι.
Κᾆτ' οἱ Μεγαρῆς ὀδύναις πεφυσιγγωμένοι
'Αντεξέκλεψαν 'Ασπασίας πόρνα δύο.
Κἀντεῦθεν ἀρχὴ τοῦ πολέμου κατεῤῥάγη
Ἕλλησι πᾶσιν ἐκ τριῶν λαικαστριῶν.
'Εντεῦθεν ὀργῇ Περικλέης οὑλύμπιος
Ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα,
'Ετίθει νόμους, ὥσπερ σκολιὰ γεγραμμένους,
Ὡς χρὴ Μεγαρέας μήτ' ἐν γῇ, μήτ' ἐν ἀγορᾷ,
Μήτ' ἐν θαλάττῃ, μήτ' ἐν ἠπείρῳ μένειν.
'Εντεῦθεν οἱ Μεγαρῆς, ὅτε δὴ 'πείνων βάδην,
Λακεδαιμονίων ἐδέοντο, τὸ ψήφισμ' ὅπως
Μεταστραφείη τὸ διὰ τὰς λαικαστρίας,
Κοὐκ ἠθέλομεν ἡμεῖς δεομένων πολλάκις,
Κἀντεῦθεν ἤδη πάταγος ἦν τῶν ἀσπίδων.

Cf.

(6) **Cratinus** et **Eupolis** apud **Plutarch.** l. l.

(7) De Pericle scribere non erubuit **Heraclides Ponticus** in libro *de Voluptate* apud **Athen.** XII. p. 533. *ὡς ἀπήλλαξεν ἐκ τῆς οἰκίας τὴν γυναῖκα καὶ τὸν μεθ' ἡδονῆς βίον προείλετο ᾤκει τε μετ' 'Ασπασίας, τῆς ἐκ Μεγάρων ἑταίρας καὶ τὸ πολὺ μέρος τῆς οὐσίας εἰς αὐτὴν κατανάλωσεν.*

(8) **Plutarch.** l. l. quod ex *Antisthenis* Dialogo petitum esse constat ex **Athen.** XIII. p. 589.

(9) **Plutarch.** in *Pericl.* Cap. XXV. **Duris Samius** et **Theophrastus** Lib. IV. *Politicorum* apud **Harpocrat.** l. l.

Cf. omnino in *Pace* vs.6 05 *sqq.* (10).

Gravissima autem haberi solet in his Aristophanis auctoritas, ut qui rebus ipse interfuerit et coram omnibus Atheniensibus de belli causa, quid sentiat, eloquatur. Aspasia autem Periclem ad mortem usque amantem redamavit et ex eo suscepit filium, patris de nomine Periclem dictum (11), quem supra vidimus indole et factis nobilem post calamitatem ad Arginusas ab ingratis civibus capitis fuisse damnatum.

Haud minus celebris Aspasiae cum Socrate consuetudo fuit. Nempe erat in ea tanta omnium rerum, quae ad τὸ καλὸν pertinerent, copia, felicitate inveniendi et eloquendi facilitate ita excellebat, ut elegantiores quique philosophi admiratione moti lubentissime eius consuetudine et sermonibus fruerentur. In his praecipuus Atticus εἴρων, quem docilem habuit discipulum, qui ab ipsa variarum rerum, imprimis amatoriarum scientiam et dicendi vim et elegantiam lucratus est: atque adeo saepe praeclaram, qua usus sit, iactat magistram et apud Platonem cf. Groen. p. 123 et 141. et Xenophontem in *Oecon.* III. §. 14. συστήσω δέ σοι ἐγὼ καὶ Ἀσπασίαν ἣ ἐπιστημονέστερον ἐμοῦ σοι ταῦτα πάντα ἐπιδείξει et in *Mem.* III. 6. §. 36. quo nomine passim recentiores auctores Aspasiam celebrarunt (12).

Verum tantam in muliere gloriam et nomen livor et invidia non ferebant; Periclis inimici, quum ipsum de gloriae et auctoritatis gradu se deiicere posse desperarent, amicos insectati sunt. Hinc Anaxagoras exsilio mulctatus, hinc Phidias vix necem effugit, hinc Damon eiectus, hinc etiam Aspasia calumniis petita. Vitae genus et mores liberiores quum Athenis non satis ampla esset criminationis materia, ad commune illud et facile cri-

(10) Aristophanis auctoritatem sequitur Athen. XIII. p. 570 A. Idem p. 589 D. Περικλῆς δὲ ὁ Ὀλύμπιος, ὥς φησι Κλέαρχος ἐν πρώτῳ Ἐρωτικῶν, οὐχ ἕνεκεν τῆς Ἀσπασίας τῆς νεωτέρας ἀλλὰ τῆς Σωκράτει τῷ σοφῷ συγγενομένης, καίπερ τηλικοῦτον ἀξίωμα συνέσεως καὶ πολιτικῆς δυνάμεως κτησάμενος οὐ συνετάραξε πᾶσαν Ἑλλάδα; ubi legendum videtur οὐ τῆς νεωτέρας et sequens οὐ delendum. cf etiam Plutarch in *Pericl.* Cap. XXX.

Quanto melius Plutarchus, aut quisquis est libelli *de Herodoti malignitate* auctor, Cap. VI. ἐπὶ τῶν ὁμολογουμένων πεπρᾶχθαι, τὴν δ' αἰτίαν, ἀφ' ἧς πέπρακται, καὶ τὴν διάνοιαν ἐχόντων ἄδηλον, ὁ πρὸς τὸ χεῖρον εἰκάζων δυσμενής ἐστι καὶ κακοήθης· ὥσπερ οἱ Κωμικοὶ τὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἐκκεκαῦσθαι δι' Ἀσπασίαν ἢ διὰ Φειδίαν ἀποφαίνοντες, οὐ φιλοτιμίᾳ τινὶ καὶ φιλονεικίᾳ μᾶλλον στορέσαι τὸ φρόνημα Πελοποννησίων καὶ μηδενὸς ὑφεῖσθαι Λακεδαιμονίοις θελήσαντος.

(11) De quo cff. Plutarch. l. l. Harpocrat. l. l. Suidas v. Ἀσπασία et δημοποίητος. Scholiast. Plat. l. l. qui laudant omnes *Eupolidem* ἐν Δήμοις. Vid. etiam Aelian. V. H. VI. 10. et XIII. 24. et quos supra in ipsius notitia laudavimus p. 42.

(12) Vide quos laudat Stalbaum ad Platon. *Menexenum.* p. 26.

crimen ἀσεβείας confugerunt (13): facile crimen inquam, quo tamen Athenis nec gravius ullum neque innoxiis perniciosius: quod testantur Aeschylus, Anaxagoras, Socrates, Alcibiades. Neque successu caruerunt: exacerbitati iudicum animi eo redegere amantem Periclem, ut vix flendo et supplicando ignominiosam uxori impetraret gratiam (14). Tantam vim in tantum virum Aspasiae amor habuit: in eum, qui ὑψηλόνους et τελεσιουργὸς, Anaxagorae placitis imbutus per totam vitam nec risit nec lacrymatus est.

Mortuo Pericle novas contraxit nuptias et Lysicli nupsit pecuario, nec nobilitate generis neque ingenii dotibus insigni: quem vel sic tamen principem mox effecit in rep. virum (15). Nempe adeo perspecta habebat omnia artificia (ἐπῳδὰς Socrates dixerit) quibus homines, quibus totae adeo civitates deliniuntur, quibus primorum conciliatur amicitia, captatur aura populi; ut stupidus plane et bardus is esse debeat, qui tali magistra fretus non facile ad summa quaeque perveniat. Lysicli filium peperit Poristen dictum (16). Ceterum de vitae exitu parum constat: sed in auctorum silentio facile est coniicere, eam illustrem vitam placide et decore finivisse: nam forma dilabitur, at ingenii laus manet, manet morum suavitas, consuetudinis gratia, vita grata amicis, in amicos auctoritas; quibus quum magis quam specie Aspasia floruerit, ad finem usque vitae floruisse videtur.

Verbo denique de Aspasiae scriptis monendum est. Orationem funebrem sive laudationem eorum, qui in Lechaeo pro patria occubuerant, ab ea acceptam recitat in Platonis *Menexeno* Socrates, ubi etiam Periclem in componenda egregia illa oratione funebri, quam apud Thucyd. II. 35. recitat, adiuvisse dicitur p. 236 B. Sed poëtria etiam fuit: hoc unum deësse videbatur ipsius laudibus: exstant fragmenta: Aspasiae versus servavit Athenaeus bene multos, in quibus cum Socrate Alcibiadem depereunte io-

(13) Plutarch. in *Pericl.* Cap. XXXII.

(14) Plutarch *ibid.* Ἀσπασίαν μὲν οὖν ἐξῃτήσατο πολλὰ πάνυ παρὰ τὴν δίκην, ὥς Αἰσχίνης φησὶν, ἀφεὶς ὑπὲρ αὐτῆς δάκρυα καὶ δεηθεὶς τῶν δικαστῶν. Athen. XIII. p. 589 E. ex Antisthene: καὶ λέγων φευγούσης ποτὲ αὐτῆς γραφὴν ἀσεβείας λέγων ὑπὲρ αὐτῆς πλείονα ἐδάκρυσεν ἢ ὅτε ὑπὲρ τοῦ βίου καὶ τῆς οὐσίας ἐκινδύνευσεν.

(15) Auctor est Aeschines Socraticus apud Plutarch. l. l. et Harpocrationem l. l quod ex eius Dialogo *Callia* esse petitum docet Scholiast. Plat. l. l. De Lysicle cf. *Valesius* ad Harpocrat. l.

(16) Miro errore Interpretes Harpocrationis verba Λυσικλεῖ τῷ δημαγωγῷ συνοικήσασα πορίστην ἔσχεν: verterunt: *postquam Lysicli nupsit, — eum quaestuarium habuit.* et de ποριστaῖς ibi nonnulla habet *Valesius.* Meliora docet Platonis Scholiast ἐπεγήματο δὲ μετὰ τὸν Περικλέους θάνατον Λυσικλεῖ τῷ προβατοκαπήλῳ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔσχεν υἱὸν ὠνομασμένον Ποριστήν.

iocatur (17), sed de his mox accuratius videbimus. Habemus iam, quae Veteres de Aspasia referant, quod sciam, omnia. Nihil diximus quin Veterum auctoritate nitatur. Iam igitur singula facta, singulae auctoritates expendendae sunt et ad sanae Critices normam exigendae. Corruptam esse Aspasiae historiam constat: primum unde corrupta sit, deinde quid corruptum, videamus.

Qui de Aspasia superstite aut brevi post mortem mentionem fecerunt, aut *Comici* sunt aut *Philosophi*: hi propter Socratis, illi propter Periclis maxime cum ea consuetudinem. Comici primum qui conviciis omnibus Periclem lacerabant, omnium patriae malorum auctorem vocabant, libidinosum, uxorium arguebant, quid, quaeso, Aspasiae pepercissent? Hanc igitur opprobriis cuiuscunque generis incesserunt: quum Periclem *Jovem Olympium*, hanc *Junonem* dictitabant (18): hanc *Omphalen*, *Deïaniram*, *Helenam* (19). Pericles, repudiata uxore gravi et molesta (20), Aspasiam ducit, Comicis est *pellex*, *meretrix*, *lena*. Miletus, Aspasiae patria, a Samiis bello premitur; opem fert Pericles; quis adeo caecus, quin causam a plebecula, a maledicentissimis nebulonibus in Aspasiam iri reiectum statim suspiciat; Pericles ab imperitis et malevolis belli Peloponnesii perhibetur auctor; in promtu est Aspasiae tribuere, quod ne cogitare quidem potuit.

Philosophi elegantiores, qui in Dialogorum theatrum celeberrimos quosque producebant, praecipuas saepe partes Aspasiae tribuebant, eamque iocantes, Socratis scilicet et Periclis magistram, variarum rerum scientia et disputandi eloquendique peritia singulari exornaverunt: in iis Xenophon et imprimis Plato sunt censendi. Contra si qui essent severiore ingenio acerbe eam perstrinxerunt, quod de Antisthene (21) et Ae-

(17) Athen. V. p. 219 C.

(18) Schol Plat. *ὁ δὲ Κρατῖνος καὶ Ἥραν (αὐτὴν καλεῖ) ἴσως ὅτι καὶ Περικλῆς Ὀλύμπιος προςηγορεύετο.* Gratini versiculi extant ap. Plutarch. l. l.

Ἥραν δέ οἱ Ἀσπασίαν τίκτει
Καὶ καταπυγοσύνην παλλακὴν κυνώπιδα.

(19) Plutarchus: *ἐν δὲ ταῖς κωμῳδίαις Ὀμφάλη τε νέα καὶ Δηϊάνειρα καὶ πάλιν Ἥρα προςαγορεύεται.* Corruptissimus hic est Platonis Scholiasta, ubi legitur: *Κρατῖνος ἐν Ὀμφάλῃ τύραννον αὐτὴν καλεῖ. Χείρων. Εὔπολις ἐν Φίλοις. ἐν δὲ Προσπαλτίοις Ἑλένην αὐτὴν καλεῖ.* Quod viro cl. Siebenkees in *Anecd.* p. 44. in mentem venit, pro *Χείρων* restituere *χοῖρον* et ad Aspasiae *ἑταιρισμὸν* referre, haud facile, credo, quemquam movebit Fortasse locus ex Plutarcho ita est restituendus: *Κρατῖνος δὲ Ὀμφάλην νέαν αὐτὴν καλεῖ, Δηϊάνειραν Εὔπολις ἐν Φίλοις* etc. Nam Cratini *Omphale* nusquam laudatur. *Deïanirae* nomen in corruptis ΚΑΛΕΙΧΕΙΡΩΝ facile latere potuit.

(20) Plutarch. *ibid.*

(21) Scripsit Antisthenes Dialogum *Ἀσπασίαν* Diog. Laërt. VI. 16. in quo ingenio indul-

Aeschine (22) accepimus. Jam vero quaecunque lividi et maledici Comici, iocantes et cavillantes philosophi scripto mandarunt, ea ceteri omnes diligenter collegerunt, in eo caecutientes, quod nimiam ipsius aequalibus fidem et auctoritatem tribuerent. Sed verum a mendaciis numquam ita obruitur, quin alicubi pelluceat, imprimis ubi de alicuius rei fide oborta est suspicio et dubitatio. Deficientibus autem fide dignis testibus, ex ipsa rerum indole falsa a veris discernamus, et si non liquido, qualis Aspasia fuerit, hinc efficere licebit, at qualis non fuerit, spero, apparebit.

Aspasia, dissolutis mulier moribus meretrices domi alebat, ut nobiles adolescentes et viros ad se alliceret. Quis, quaeso, auctor? Cratinus et Eupolis (23); duas ipsius meretriculas surripuere Megarenses: testatur Aristophanes. Et hanc scilicet uxoris loco habuit Pericles ille, quo neminem Athenae tulere maiorem, addere ausim, paucos continentiores (24): hanc tenerrimo amore amplexus est: haec ipsi erat omnia! Sed istis credere noli. Qui Periclem luxuriae et libidinibus deditum, qui adulteria, qui incestum adeo commisisse iactitant (25), quid in Aspasiam non auderent? Qui Phidiam, qui Pyrilampen lenocinii reos agunt, quod Periclis lubidinibus inservirent (26), quanto facilius Aspasiam poterant proscindere. Simplicissima res est; non fuit Pericles [illegible] li-

dulgens multos et ipsam Aspasiam acrius et acerbius perstrinxit. vid. Athen. V. p. 220 D. XIII. p. 589 D.

(22) Multi olim ferebantur Aeschinis Dialogi. Diog. Laërt. II. 60. Ex his VII. habebantur γνήσιοι, faceti illi quidem, sed acerbiores, de quibus mox erit dicendi locus. In his fuit Dialogus Ἀσπασία. Diog. Laërt II. 61. Plutarch. l. l. Schol. Plat. l. l.

(23) Apud Plutarch. l. l.

(24) Cf. omnino Plutarch. in *Pericl.* Cap. VII.

(25) Cff. *Teleclides* ap. Athen. X. p. 436 F. Id. XIII. p. 589 E. Κίμωνος δ' Ἐλπινίκῃ ἀδελφῇ παρανόμως συνόντος, εἶθ' ὕστερον ἐκδοθείσης Καλλίᾳ, καὶ φυγαδευθέντος μισθὸν ἔλαβε τῆς καθόδου αὐτοῦ ὁ Περικλῆς τὸ τῇ Ἐλπινίκῃ μιχθῆναι. quibus operae pretium est opponere Plutarch. in *Pericl.* Cap. X. idem Cap. XIII. οἱ Κωμικοὶ πολλὴν ἀσέλγειαν αὐτοῦ κατεσκέδασαν εἴς τε τὴν Μενίππου γυναῖκα διαβάλλοντες, ἀνδρὸς φίλου καὶ ὑποστρατηγοῦντος, εἴς τε τὰς Πυριλάμπους ὀρνιθοτροφίας, ὃς ἑταῖρος ὢν Περικλέους αἰτίαν εἶχε ταῶνας ὑφιέναι ταῖς γυναιξὶν, αἷς ὁ Περικλῆς ἐπλησίαζεν.

(26) De Pyrilampe vidimus: de Phidia Plutarch. *ibid.* πάντα δὲ ἦν σχεδὸν ἐπ' αὐτῷ (*Phidiae*) καὶ πᾶσιν, ὡς εἰρήκαμεν, ἐπεστάτει τοῖς τεχνίταις διὰ φιλίαν τοῦ Περικλέους· καὶ τοῦτο τῷ μὲν φθόνον, τῷ δὲ βλασφημίαν ἤνεγκεν, ὡς ἐλευθέρας τῷ Περικλεῖ γυναῖκας εἰς τὰ ἔργα φοιτώσας ὑποδεχομένου τοῦ Φειδίου. Iisdem plane verbis Aspasiae ὡς Περικλεῖ γυναῖκας ἐλευθέρας εἰς τὸ αὐτὸ φοιτώσας ὑποδέχοιτο obiecit Hermippus Comicus *ibid.* Cap. XXXII.

Plutarchus, quid de istis calumniis sentiat, satis declarat.

libidinosus; ergo Phidias et Pyrilampes crimine vacui: ergo Aspasia omni suspicione liberata. Sed erat Aspasia Ionica et sui iuris, atque adeo vita et victu liberior, quam ut Atheniensibus, uxores et filias fere in servitute habentibus, probari potuerit. Aspasia primorum in rep. virorum consuetudine utebatur: formosa erat: formosas secum habebat: quid maledicis facilius, quam impudicitiae crimen, quo nullum nec contrahitur citius, nec difficilius diluitur. Vulgo haud ita facile persuadetur, formosissimas puellas, viros nobiles et divites confabulando, disputando, iocando inter se terere tempus. Mali et dedecoris licentia optime suspicioni subministrat locum. Deinde, si qua ex formosis Aspasiae amicabus blanda vi et precibus urbani adolescentis fuerit ad dulce Veneris sacrum perlecta: num ergo apud Aspasiam lustrum et lupanar? Aspasia lena? Sed quid pergam ulterius? Si Periclis continentiam et vitae sanctitatem Comicorum nequitiae et maledicentiae, si illius amorem istorum invidiae et odio opponamus, ita demum, quid de criminationibus istis et calumniis statuendum sit, optime sentiemus.

At Pericles uxorius Graecorum et patriae salutem mulierculae prodidit. Portento similius quam vero. Et de bello Peloponnesio quidem et Aristophanis versiculis quid dicamus? Si qui hodieque sunt, qui Periclem huiusce belli suspicentur auctorem, his respondeat Wyttenbachius in *Biblioth. Crit.* Vol. III. Part. III. pag. 79 *sqq.* neque Athenaei curamus stuporem, qui cupide hancce in Aspasiam calumniam arripuit XIII. p. 569 *sq.* At quid stuporem obiicimus viro pessimo et maledicentissimo, qui in praestantissimos quosque odiose et cupide convicia conquisivit, quibus gaudebat, quibus exsultabat. Odio flagrabat in Socratem, in Platonem, in Xenophontem, in omnes denique, si unum forte Epicurum exceperis, philosophos. Odio flagrabat in Periclem, cuius quum incestum cum uxore filii retulisset, gaudio exsultans addit: *ὡς Στησίμβροτος ὁ Θάσιος ἱστορεῖ κατὰ τοὺς αὐτοὺς αὐτῷ γενόμενος χρόνους καὶ ἑωρακὼς αὐτόν.* Ista igitur cum isto mittamus. Videamus de bello Samiaco, in quo maior videtur haerere scrupulus: cuius causam non Comici, sed Duris Samius, Theophrastus (27), ipse adeo Plutarchus (28) ad Aspasiam retulerunt. Rem ita narrat Thucydides, unus omnium in his auctor gravissimus (29), et ex eo fere Plutarchus (30). Milesios inter et Samios de urbe Priene contentio erat. Athenienses pro imperio utrosque quiesce-

(27) Harpocration. l. l. *δοκεῖ δὲ δυοῖν πολέμων αἰτία γεγονέναι τοῦ τε Σαμιακοῦ καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ, ὡς ἔστι μαθεῖν παρά τε Δούριδος τοῦ Σαμίου καὶ Θεοφράστου ἐκ τοῦ τετάρτου τῶν Πολιτικῶν, καὶ ἐκ τῶν Ἀριστοφάνους Ἀχαρνέων.*

(28) l. l. et Cap. XXV.

(29) Bellum Samiacum refert Thucydides I. 115—117. [quem sequitur Diod. Sic. XII. 27 *sq.*]

(30) Plutarch. in *Pericl.* Cap. XXV—XXVIII.

vocare iubent: se rem iudicio disceptaturos. Quorum arbitrium Samii superbe abnuentes Milesios bello premunt. Hoc non ferentes Athenienses bello contumaces persequuntur. Accessere causae etiam graviores. Sami vigebat Oligarchia, Atheniensibus inimica semper et suspecta: hinc Persis favebant: non aperte quidem, sed occasionem exspectabant, ut in ipso bello apparuit: et quod maximum est, mari tantis copiis valebant, ut semper esset metus, ne Atheniensibus maris imperium adimerent (31). Quis igitur credat, Aspasiae blanditiis fuisse opus, quum aemulatio et odium, et imprimis imperandi studium bellum incenderet (32)? Et Duridis Samii quidem, utpote calamitate patriae dolentis atque Atheniensibus et Pericli infestissimi, nullam hîc esse auctoritatem, satis declarat Plutarch. in *Pericl.* Cap. XXVIII. (33) Theophrasti et ipsius Plutarchi, qui tamen dubitabundus in ea re loquitur, testimoniis, unum opponamus Thucydidem, qui quum silentio ista praeterierit, quid rumoribus istis sit tribuendum, satis declaravit.

Quae deinde de Aspasiae iudicio *ἀσεβείας* et secundis nuptiis narrantur, ea omnia ad unum omnes ex eodem fonte hauserunt, ex Dialogis Aeschinis Socratici, ad quem provocant omnes auctorem. Aeschinis autem Dialogi festivi erant et vere Socratici, iidemque tamen acerbo sale suffusi. Si qui sibi non probarentur, in iis irridendis et acriter perstringendis ingenio nimium indulsisse videtur: quod Hipponicus et Callias, Prodicus, Protagoras, Periclis filii Paralus et Xanthippus, Alcibiades, Critobulus, Telauges, Telesas et alii senserunt (34). Neque Pericli igitur ipsum aut Aspasiae pepercisse, et multa de ipsius dicteriis esse detrahendum, quis est, qui non videat?

Verum nec nimium deprimi Aspasiae existimationem aequum est, neque extolli nimis. Quod fieri videmus, ubi de Socratis cum ea consuetudine agitur. Esto: fuit Aspasia tanta ingenii facilitate et elegantia, ut probabiliter de multis disputaret, eloqueretur dulcissime: neque tamen eam fuisse Aspasiam facile credas, quae Periclem eloquentiam, Socratem cum eloquentia philosophiam doceret. Esto; magistra Aspasia gloriatur lepidus

(31) Thucyd. VIII. 76. (*Samos*) *παρ' ἐλάχιστον ἦλθε τὸ Ἀθηναίων κράτος τῆς θαλάσσης, ὅτε ἐπολέμησεν, ἀφελέσθαι*: quem ipsum locum laudat Plutarch. Cap XXVIII.

(32) Hinc operae pretium est videre quantis animis, quantaque acerbitate bellum hoc gestum sit. De crudelitate utrorumque in captivos vid. Plutarch. Cap. XXVII.

(33) *Δοῦρις μὲν οὖν οὐδ' ὅπου μηδὲν αὐτῷ πρόσεστιν ἴδιον πάθος εἰωθὼς κρατεῖν τὴν διήγησιν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινῶσαι τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς ἐπὶ διαβολῇ τῶν Ἀθηναίων.*

(34) Athen. V. p. 220 A, ubi contendit, *ὅτι πεφύκασιν οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων τῶν κωμικῶν κακήγοροι μᾶλλον εἶναι*, horum omnium deinceps, quos nominavimus, exempla ex *Aeschine Socratico* affert. Legitur ibi *Anaxagorae* nomen, sed vide supra pag. 61. Not. (5).

dus senex: sed dubito an ulla in re magis, quam in magistris suis celebrandis festiva ipsius ironia eluceat. Connum se Musicam docuisse iactat, at bonus Connus numquam non est ridiculus (35). Prodico doctori suo passim agit gratias, quod se rectum verborum usum docuerit: in recto verborum usu Prodicum explodit (36). Aspasiae laudat institutionem, at profecto discipulus docuit magistram. Concisam enim illam et efficacem disputandi rationem, quae interrogando et respondendo consistit, ab eo didicit Aspasia. Vide exemplum Aspasiae disputantis apud Cicer. *de Invent.* I. 31. et Quinctil. I. O. V. 11. Sed quod a nemine alio discere potuit, et quo tantopere excelluit, id totum Aspasiae consuetudini retulit acceptum: humanitatem illam dico et urbanitatem, iocos illos et sales lepidissimos, nec tamen acerbos: urbanam illam dicendi elegantiam et ex parte celebrem illam εἰρωνείαν Aspasiae debuit. Sunt etiam nonnulla, exigua illa quidem, quae nec ab omnibus sentiuntur, quae vere humanum, vere urbanum efficiant hominem, eaque videtur natura foeminis uberius quam viris tribuisse. Atque illa cum Socrate communicabat Aspasia, in illis docilem habuit discipulum: apud Aspasiam ἔθυε ταῖς Χάρισιν, atque ita magistrae gratias habere poterat et habebat.

De Aspasiae scriptis non est, quod multa dicamus. Nam de orationibus illis, quas Plato iocans ipsi tribuit, quid statuendum sit, nec Veteres latuit, nec hodie quemquam potest latere. Cf. Groen p. 124. et nuperrimus Platonis Interpres G. Stalbaum ad *Menexenum* (37). Poëseos laudem, etsi Aspasiae nolim negatam, minime tamen constare contendo ex versiculis istis, quos servavit Athenaeus. Nam et argumentum et versus ipsi Aspasia et Socrate indigni sunt. Quid de Socrate, Alcibiadis florem aetatis appetente et ab eo superbe repudiato sit existimandum, satis hodie constat: in quo tamen argumento versatur Aspasiae carmen. Versus ieiuni et duri, interdum obscuri. Quis Aspasia et Periclis aetate ista esse digna censeat:

Σώκρατες, οὐκ ἔλαθές με πόθῳ δηχθεὶς φρένα τὴν σὴν
Παιδὸς Δεινομάχης καὶ Κλεινίου· ἀλλ' ὑπάκουσον,
Εἰ βούλει σοι ἔχειν εὖ παιδικὰ, μηδ' ἀπιθήσῃς
Ἀγγέλῳ, ἀλλὰ πιθοῦ, καὶ σοι πολὺ βέλτιον ἔσται.

Cui Socrates: Κἀγὼ ὅπως ἤκουσα χαρᾶς ὕπο σῶμα λιπαίνω

Ἰδρῶ-

(35) De *Conno* vid. Plat. *Menexenus* pag. 236 A. *Euthyd.* pag. 272 C.

(36) De *Prodico* cf. omnino Groen pag. 87 *sqq.*

(37) [Imo de Aspasia ne cogitavit quidem Pericles, quum in extrema oratione funebri apud Thucyd. II. 45. mulieres ita compellaret: εἰ δέ με δεῖ καὶ γυναικείας τι ἀρετῆς — μνησθῆναι, βραχείᾳ παραινέσει ἅπαν σημανῶ· τῆς τε γὰρ ὑπαρχούσης φύσεως μὴ χείροσι γενέσθαι ὑμῖν μεγάλη ἡ δόξα, καὶ ἧς ἂν ἐπ' ἐλάχιστον ἀρετῆς πέρι ἢ ψόγου ἐν τοῖς ἄρσεσι κλέος ᾖ.]

Ἱδρῶτι βλεφάρων δὲ γόος πέσεν οὐκ ἀθελήτως.
Aspasia: Στέλλου πλησάμενος θυμὸν μούσης κατόχοιο,
Ἧι τόνδ' αἱρήσεις ᾠδῶν δεινοῖσι πόθοισι κ. τ. λ. (38).

Sed satis. Ex cantu enim iam facile avis agnoscitur. Laudati autem hi versiculi sunt et servati ex Herodico Cratetio, qui eo maxime tempore vixit, quo Grammatici et Rhetores in eo potissimum elaborabant, ut sub Antiquorum nomine sua scripta venditarent: quo *Phalaridis* et *Themistoclis Epistolae* et quid non, quasi ex Orco fuerit revocatum.

Multum ab Aspasiae indole diversa erat THEODOTE illa καλή, quam Xenophon memorat *Mem.* III. 11. Meretrix illa quidem et οἵα συνεῖναι τῷ πείθοντι §. 1. neque tamen impudica adeo ut nudam se prostitueret cuivis spectandam, sed ἐπεδείκνυεν ἑαυτῆς, ὅσα καλῶς ἔχοι §. 1. quod caute addidit Xenophon, neque est ab omnibus observatum. Tanta erat corporis pulchritudine conspicua, ut pictores pulcherrima quaeque sedulo depingerent §. 1. (39). Theodote nec mala erat neque illepida muliercula, necdum meretriciis artibus imbuta, verosimiliter avidae et improbae matris, quae adstabat ἐν ἐσθῆτι καὶ θεραπείᾳ οὐ τῇ τυχούσῃ. §. 4, consiliis ad istum quaestum perducta. Huius igitur candore et simplicitate captus Socrates non irridet, sed urbane ipsi abblanditur et iocatur facetissime (40): in hoc praesertim colloquio lepidi senis εἰρωνεία elucet. Quod quum Athenaeus non viderit, vide mihi quantas torqueat in Socratem indignabundus sententias V. p. 220. Σωκράτης Θεοδότην διδάσκων ὡς δεῖ τοὺς ἐραστὰς ἀπολαύειν (41) — τοιαῦτα γὰρ (Xenophon) ποιεῖ αὐτὸν παραγγέλματα τῇ Θεοδότῃ λέγοντα, ἃ οὔτε Νικὼ ἡ Σα-

(38) Athen. V. pag. 219 E. Casaub. in *Animadv.* p. 390. multa ex iis luculenter illustrat. Idem ad Diog. Laërt. II. 23. vocat versus *mollissimos*, at vel sic tamen ipsos legenti et relegenti Herodico Cratetio, quam Aspasia videntur digniores.

(39) Hinc apud Athen. XIII. p. 588 E, ubi, laudato hoc Xenophontis loco, addit: οὕτω δ' ἦν ἡ Λαΐς καλή, ὡς καὶ τοὺς ζωγράφους ἐρχομένους πρὸς αὐτὴν ἀπομιμεῖσθαι τῆς γυναικὸς τοὺς μαστοὺς καὶ τὰ στέρνα: *Laidis* nomen, quod ex statim sequenti Laidis mentione huc videtur intrusum, eiiciendum est: et locus, utpote ex *Mem.* l. l. petitus, ad *Theodoten* est referendus.

(40) In §. 7. οὐ γὰρ δή, ἔφη, οὕτω γε ἀτεχνῶς οἴεσθαι χρὴ τὸ πλείστου ἄξιον θήρευμα, τοὺς φίλους, θηρᾶσειν: miror neminem vidisse, legendum esse ἀτέχνως *sine arte* de qua voce cf. Wyttenbach. ad Plat. *Phaed.* p. 265.

(41) Locus sine dubio corruptus, quem adeo varie tentarunt viri docti, qui aut τῶν ἐραστῶν restituere, aut pro ἀπολαύειν ἀπελαύνειν aut ἀποκλείειν reponere voluerunt. Sed unice placet ingeniosissima *Iacobsii* coniectura ἀπολαύειν leniter in παλεύειν mutantis. Nam παλεύειν egregie respondet τῷ θηρᾶν, quo Xenophon hic utitur: et eximie dicitur de *aucupio*, quod imprimis in huius loci sententiam convenit.

Σαμία ἢ Καλλιστράτη ἢ Λεσβία ἢ Φιλαινὶς ἢ Λευκαδία ἀλλ' οὐδ' ὁ 'Αθηναῖος Πυθόνικος συνεωράκασι πόθων θέλγητρα. οὗτοι γὰρ περὶ ταῦτα ἠσχόληντο περισσῶς. Verum iste suo fruatur iudicio: nam in Xenophonte sunt alia omnia.

Ceterum, quae de Theodote narrantur, collegit iam Ruhnken. ad *Mem.* I. l. Inter celeberrimas Graeciae meretrices numeratur a Libanio I. p. 582. Ab Alcibiade amata fuit, quem in expeditiones et bella sequebatur. Athen. XII. p. 535 C. *στρατηγῶν δὲ (ὁ 'Αλκιβιάδης) συμπεριήγετο τήν τε Λαΐδος τῆς Κορινθίας μητέρα Τιμάνδραν, καὶ Θεοδότην τὴν 'Αττικὴν ἑταίραν*, quem in Phrygia interfectum sepeliisse narratur ab eodem XIII. p. 574 F. *δύο ἑταίρας ἐπήγετο ἀεὶ ὁ 'Αλκιβιάδης Δαμασάνδραν τῆς Λαΐδος τῆς νεωτέρας μητέρα* (42) *καὶ Θεοδότην, ὑφ' ἧς καὶ ἀποθανὼν ἐκηδεύθη ἐν Μελίσσῃ κώμῃ τῆς Φρυγίας*: quamvis Plutarchus in *Alcibiad.* Cap. XXXIX. solam Timandram ipsi adfuisse refert, quae vita functum *τοῖς αὐτῆς περιβαλοῦσα καὶ περικαλύψασα χιτωνίσκοις ἐκ τῶν παρόντων ἐκήδευσε λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως.*

Hic nobis etiam memorandus est MELETUS (43), Lari F., quem ad Poëtas referre noluimus: nulla enim re minus quam poëtica facultate fuit insignis. Eloquentiae et poësi dedit ille quidem aliquam operam, sed erat *ὑπόψυχρος* et ineptus, auctore Suida in v. *Μέλητος*, qui sua habet ex Schol. ad *Arist. Ran.* l. mox l. Tragoedias composuit et Scolia, quae Aristoph. in *Ran.* vs. 1302. explodit.

> *Οὗτος δ'* (*Euripides*) *ἀπὸ πάντων μὲν φέρει πορνιδίων,*
> *Σκολιῶν Μελήτου, Καρικῶν αὐλημάτων.*

Corpore fuisse dicitur tenuissimo, unde passim a Comicis risus est. Aristophanes in *Gerytade*, ubi graciles et macilentos multos enumerat, quos ait ad Poëtas in inferis degentes legatos ap. Athen. XII. p. 551.

> *Καὶ τίνες ἂν εἶεν; — πρῶτα μὲν Σαννυρίων*
> *'Απὸ τῶν τραγῳδῶν* (44) *· ἀπὸ δὲ τῶν τραγικῶν χορῶν*

Μέ-

(42) Pro *Δαμασάνδραν* videtur restituendum *Τιμάνδραν* ut quum ab aliis tum a Plutarcho l. l. et Athenaeo l. l. Laidis mater vocatur. [In viam me reduxit magnus *Hemsterhusius* ad Aristoph. *Plut.* vs. 179. pag. 59. ubi acutissime suspicatur Timandram, quae Alcibiadem, tantum virum, amore domuerit, a Comicorum aliquo risus gratia Damasandram fuisse appellatam.]

(43) Est hominis nomen non *Μέλιτος*, ut olim semper scribebatur, et quod tuetur *Casaub.* ad Athen. p. 857. sed *Μέλητος*, ut ostendit R. Bentleius in *Respons. ad C. Boyle* p. 167. Lennep, et hodie ab omnibus est usu receptum.

(44) Haec corrupta esse apparet: nam *Tragicorum* sequitur mentio, et Sannurion erat Comicus. Hinc *Perizon.* ad Aelian. V. H. X. 6. » *reponendum est*" ait » *sine haesitatione ἀπὸ « τῶν κωμῳδῶν*" sed haesitasset, opinor, vir doct. si metri Leges cogitasset. Quanto igitur melius vir in his quoque cum paucis comparandus, R. Bentl. *ἀπὸ τῶν τρυγῳδῶν* reposuit in *Dissert. de Epist. Phalar.* pag. 299. Lennep.

Μέλητος· ἀπὸ δὲ τῶν κυκλικῶν Κινησίας.
— Ὡς σφόδρ' ἐπὶ λεπτῶν ἐλπίδων ὀχεῖσθ' ἄρα·
Τούτους γὰρ ἢν πολὺς συνέλθῃ συλλαβὼν
Ὁ τῆς διαῤῥοίας ποταμὸς οἰχήσεται (45).

quin etiam ipse Sannurion istum vocavit

Μέλητον τὸν ἀπὸ Ληναίου νεκρόν.

Athen. ibid. cf. Aelian. V. H. X. 6.

Verum nulla re tamen famosior, quam quod Socratis fuerit accusator, ut turpissimus, ita etiam acerbissimus (46): unde, ceteris omissis, hunc tantum nominat Xenophon. *Mem.* IV. 4. §. 4. et IV. 8. §. 4. Videtur Socrates ipsius poëmata improbasse, atque ita nequissimi hominis odium sibi contraxisse, ut acute suspicatur Groen. p. 165. Ceterum, quamvis ea fere omnia, quae ad Atheniensium propter necatum Socratem poenitentiam et poenas de improbis accusatoribus sumtas pertineant, in controversiam vocari posse, nos non latet, tamen satis constat Meletum brevi post necem Socratis commissum facinus morte expiasse (47). Diog. Laërt. II. 43. ubi vid. *Menag.* quod imprimis Antisthenis opera esse factum testatur idem VI. 9.

Quod refert Aelian. V. H. II. 13. Meletum et alios Aristophanem pretio ad Nubes scribendas excitasse, quo facilius philosophum in civium invidiam et odium adducerent, id hodie ab omnibus, ut est, pro mera fabula habetur, quam vel temporum ratio satis arguit.

Sunt deinde nonnulli ex Socratis amicis et notis, qui nec aliunde sunt cogniti nec multum ex ipso Xenophonte cognoscuntur.

Ad eos referendus est DIODORUS, quem divitem et liberalem adhortatur Socrates, ut Her-

(45) Ita enim legere malim, quam cum Casaubono πολλὸς et διαρρίας — ἐξοιχήσεται.

(46) Dubitat Groen pag. 165 an non sit Tragicus Meletus ab accusatore Socratis diversus, sed sine causa. Nam quod unicum affert argumentum, Euripidem ex poëmatis eius, qui brevi ante Socratis mortem iuvenis esset et obscurus, multa desumere non potuisse, quod testantur Aristophanes in *Ran.* l. l. et Scholiast. ad h. l.: in eo non satis attendisse videtur, a quonam haec Euripidi obiiciantur. Nempe ab Aeschylo Aristophaneo, qui multo acerbius adversario exprobrat, quod poëtastros ineptos et obscuros suffuretur, quam si ex praeclarorum poëtarum scriptis eum quidquam in suos usus convertisse arguere voluisset.

(47) Morte mulctatum esse Meletum, constat inter omnes: de genere mortis dissentiunt. Diog. Laërt. l. l. simpliciter Μελήτου δὲ θάνατον κατέγνωσαν (οἱ Ἀθηναῖοι). Suidas in v. κατελιθώθη δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Plutarchus in libello *de invidia et odio* Cap. VI. auctor est, Socratis accusatores omnes propter flagrantissimum omnium odium ad restim esse redactos. Diodorus Siculus eos ait ab irato populo, indicta causa, esse interfectos XIV. 37. ubi vide Wesseling. p. 672.

Hermogenis, communis amici, sublevet inopiam. *Mem.* II. 10. EUTHERUS, qui bello ad inopiam redactus, operas suas cuivis locare malebat, quam aut quidquam ab alio flagitare, aut cuiquam se cuiuscunque operis ministrum et socium addere, ne servitutem servire, aut cuipiam obnoxius esse cogeretur; a qua superbia ipsum revocat Socrates *Mem.* II. 8. ARISTARCHUS, qui, quum civitate a Lysandro et XXX Tyrannis oppressa, magnus civium numerus ad Thrasybulum in Piraceëum confugisset, atque adeo eius sorores et fratrum sororumque filiae ad eum se recepissent, mox penuria victus laborare coepit. Inopem igitur consilii et animi pendentem solatur Socrates *Mem.* II. 7: suadetque, ut mulieres istas vestes aliaque id genus conficere iubeat §. 5 *sq.* Quod quum Aristarcho primum minus honestum et ingenuis indignum videretur, Socratis tamen consiliis et rationibus permotus obtemperavit §. 7. atque ita se suasque omnes facile sustentavit. §. 12. NICOMACHIDES, vetus militiae, qui, quamvis plurima stipendia *λοχαγὸς* et *ταξίαρχος* meruisset, et multa in multis expeditionibus vulnera accepisset *Mem.* III. 4. §. 1, tamen, quum Praetores (*στρατηγοί*) essent creandi, fuit a populo praetermissus, et ANTISTHENES quidam, homo dives §. 3, sed qui in bello nihil umquam memorabile gessisset, delectus est. Quem Socrates ita placat, ut ostendat, Antisthenem, ut qui in opibus colligendis, tuendis et augendis esset diligentissimus, ita habere omnia, quibus prudentes et idonei belli duces censeantur. In qua tamen disputatione utrum ex animi sententia magis an iocans disserat, ambigi possit. AESCHYLUS Phliasius, quem virtute et morum suavitate conspicuum Antisthenes Socrati, ut Socratem Aeschylo commendasse dicitur *Symp.* IV. §. 63.

Supersunt denique pauci, quorum hic illic qualicumque de causa mentio iniicitur: quos obscuros fere homines et nullius momenti, ne quem omisisse videamur, huc reiicere satis duximus.

Ad eos pertinet: LICHAS Spartanus, vir ditissimus, sed nulla alia re nobilis, nisi quod *ταῖς γυμνοπαιδίαις τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν Λακεδαίμονι ξένους ἐδείπνιζεν.* *Mem.* I. 2. §. 61. ubi Ruhnken. quae ad eum pertinent omnia collegit.

CERAMO Atheniensis, qui multos habebat servos opifices, unde maximas sibi divitias comparasse dicitur. *Mem.* II. 7. §. 4. *ibid.* §. 6. memoratur NAUSICYDES, qui *ἀπ' ἀλφιτοποιΐας — οὐ μόνον ἑαυτόν τε καὶ τοὺς οἰκέτας τρέφει ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ὗς πολλὰς καὶ βοῦς, καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα, ὥστε καὶ τῇ πόλει πολλάκις λειτουργεῖν.* Unde apparet esse eundem, quem perstringit Aristoph. in *Ecclesiaz.* vs. 422 *sqq.*

εἰ δ' ἐκεῖνά γε
Προςέθηκεν, οὐδεὶς ἀντεχειροτόνησεν ἄν,
Τοὺς ἀλφιταμοιβοὺς τοῖς ἀπόροις τρεῖς χοίνικας
Δεῖπνον παρέχειν ἅπασιν, ἢ κλάειν μακρά.
Ἵνα τοῦτ' ἀπέλαυσαν Ναυσικύδους τἀγαθόν.

qui-

quibus ditissimi hominis avaritia arguitur. Haud scio an idem sit, qui Ναυσικύδης ὁ Χολαργεύς, quem Callicli familiarem memorat Plato in *Gorg.* p. 487 C. ex quo loco improbum et nequam fuisse hominum satis efficitur. Ceterum, quod Groen suspicatur pag. 135, istum propter opes amplissimas, magnam habuisse in rep. auctoritatem, nobis quidem, si alia indicia desint, plus quam dubium esse videtur.

Eodem loco §. 6. enumerantur alii quidam, qui et ipsi ex sordidis et contemtis opificiis, opes satis amplas sibi quaesiverunt; in his est CIRIBUS pistor, notus mihi nomine tantum: quod et ipsum Valckenario Graecis plane inauditum videtur et mutandum aut in Κόροιβος aut in Κυρηβίων, quod unice placet: nam nomen est a re inditum. Cf. *Schneid.* ad h. l. nempe *κυρήβια farinae genus* est apud Aristoph. in *Equitt.* vs. 254.

Εὐκράτης ἔφευγεν εὐθὺ τῶν κυρηβίων.

Unde Κυρηβίων cognomen risus aut contumeliae causa nonnullis inditum. Alexis Comicus apud Athen. VI. p. 242. ἐν Παγκρατιαστῇ τρεχεδείπνους καταλέγων.

Πρῶτος μὲν ἦν σοι Καλλιμέδων ὁ κάραβος
Ἔπειτα Κόρυδος, Κωβίων, Κυρηβίων
Ὁ σκόμβρος, ἡ σεμίδαλις.

Quae cum sint omnia a cibariis petita cognomina, haud illepide alter:

Ἡράκλεις φίλε,
Ἀγοράσμαθ', οὐ συμπόσιον εἴρηκας, γύναι.

Hinc Κυρηβίων fuit nomen Parasiti cuiusdam, qui scripsit περὶ δείπνων. Athen. *ibid.* p. 244 A. Contumeliae exemplum est apud Athen. p. 242. Κυρηβίων δ' ἐπεκαλεῖτο Ἐπικράτης, ὁ Αἰσχίνου τοῦ ῥήτορος κηδεστής, ὥς φησι Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ Παραπρεσβείας. vid. Demosthenem de F. L. p. 433. Reisk. Quare ab Atheniensibus contemtae conditionis homini istud nomen fuisse inditum, probabile est.

Neque magis noti sunt aut DEMEAS ὁ Κολυττεύς aut MENO, quorum ille ἀπὸ χλαμυδουργίας, hic ἀπὸ χλανιδοποιΐας victum satis amplum sibi quaesivisse dicuntur *Mem.* l. l. aut NICIAS ὁ ἐπηλύτης. *Oecon.* XI. §. 4: nam qui Niciam, Nicerati F., ibi intelligunt recens Lacedaemone *reducem*, non attendisse videntur ad vim vocis ἐπηλύτης, quae probatis scriptoribus nihil aliud significat, quam *advenam.* Cf. *Schneid.* ad h. l. qui tamen ἔπηλυς et ἐπήλυτος (*sic?*) sine causa distinguit.

Ultimus prodeat PHILIPPUS ὁ γελωτοποιός, qui invocatus Calliae convivio supervenit, νομίσας γελοιότερον εἶναι τὸ ἄκλητον ἢ τὸ κεκλημένον ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ δεῖπνον. *Symp.* I. §. 13. In eo lepidissime Xenophon istorum ingenium et mores depinxit, qui Athenis, ut δειπνεῖν τἀλλότρια possent, nihil non faciebant aut patiebantur. Eius facetiae fere sunt scurriles et plebeiae, quibus adeo urbani et elegantiores homines nequeant oblectari, *Symp.* I. §. 14 *sqq.* ioci fere omnes frigidi et insulsi. *Symp.* I. I. §. 13. 15. 20. 23. 27. IV. §. 55. *ali-*

alibi, quibus homo petulans et protervus Athenienses sua aetate claros proscindere non veretur *Symp.* II. §. 14. III. §. 11. in quibus omnibus succurrit Aristophaneum illud:

Ὅταν τι τούτων τῶν σοφισμάτων ἴδω,
Πλεῖν ἢ 'νιαυτὸν πρεσβύτερος ἀπέρχομαι.

Ceterum de Philippo nihil constat: qui ipsius mentionem fecere Veteres, ex Xenophonte sua hauserunt. Maxim. Tyr. *Diss.* XX. Aristid. p. 497. Athen. XIV. p. 614 C. in eodem I. p. 20. pro *Φιλιππίδου τοῦ γελατοποιοῦ* restituendum est *Φιλίππου*. Hinc lucem accipit locus Dionis Chrysostomi in *Orat.* LXV. p. 612. ubi refert Bionis dictum: *μὴ δυνατὸν εἶναι τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, εἰ μὴ πλακοῦντα γενόμενον ἢ Θάσιον*, neque id sufficere arguens addit: *ἀλλὰ καὶ μύρον δεῖ καὶ αὐλητρίδας* (malim *αὐλητρίδα*) *γενέσθαι καὶ μειράκιον ὡραῖον καὶ Φίλιππον τὸν γελωτοποιόν*: unde apparet Dionem in hisce omnibus Convivium Xenophonteum respicere.

Habetis, Viri Clarissimi, quae illustrandis eorum nominibus, qui in hisce Xenophontis libris memorantur, ad ipsum Xenophontem illustrandum conferre potui. Hancce igitur qualemcunque Commentationem iudicio Vestro metuens pariter et sperans submitto: nam metuo, si quantum ad hoc argumentum bene pertractandum et ingenio meo et doctrinae et orationis elegantiae desit, respicio: spero, si Vestram cogito erga adolescentem benevolentiam et indulgentiam, qua Vobis « si quid desit operi, supplet aetas, et si qua « dicta sint iuveniliter, pro indole accipiuntur."

Palmam mihi praestantiores adversarii possunt praeripere; at si Vobis, Viri Clarissimi, aliquam meam diligentiam et Literarum Graecarum amorem probavero, optime mecum actum esse laetus existimavero. Quidquid erit, et aliquantum me hac ipsa Commentatione conscribenda ad meliorem harum Literarum intelligentiam profecisse sentio, et si unquam, nunc maxime verum esse expertus sum SOLONIS illud, quod Symboli loco hîc subscribo:

ΧΑΛΕΠΑ ΤΑ ΚΑΛΑ.

CON-

CONSPECTUS OPUSCULI.

I N D E X

EORUM, QUORUM NOMINA ILLUSTRANTUR.

Ly-

NOMINA PROFESSORUM,

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELAEDAMENSI

à die IX *Februarii* MDCCCXXXV *ad diem* VIII *Februarii* MDCCCXXXVI, *docendi munus obierunt.*

CLARISSIMI ORDINIS PRAESES,

F. VAN DER BREGGEN, CORN. FIL.

ACTUARIUS,

G. S. SWART.

PROFESSOR DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

G. S. SWART.

THEOLOGIAE.

G. J. ROOYENS.

PROFESSORES JURIS UTRIUSQUE.

C. A. DEN TEX.
J. VAN HALL.

A ME-

MEDICINAE.

GER. VROLIK.
F. VAN DER BREGGEN, CORN. FIL.
GUIL. VROLIK.
W. H. DE VRIESE.
C. B. TILANUS, Professor Honorarius.
G. C. B. SURINGAR, Professor Honorarius.

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

D. J. VAN LENNEP.
J. WILLMET, obiit d. 22 Octobris MDCCCXXXV.
N. G. VAN KAMPEN.
T. ROORDA, Prof. Extraordinarius.

LECTOR.

H. DE HARTOG.

SERIES LECTIONUM ET INSTITUTIONUM,

QUAE HABENTUR A PROFESSORIBUS

ILLUSTRIS ATHENAEI AMSTELAEDAMENSIS,

inde à feriis aestivis anni MDCCCXXXV *ad ferias aestivas* MDCCCXXXVI.

FRANCISCUS VAN DER BREGGEN, CORN. FIL.

privatim, exponit
Pathologiam, secundum initia disciplinae Pathologicae a Cl. PRUYS VAN DER HOEVEN edita.
Doctrinam de cognoscendis et curandis hominum morbis;
Medicinam Forensem, Jurisprudentiae accommodatam.

GERARDUS VROLIK,

privatim, docebit
Obstetriciam theoreticam;
Physicam plantarum.

DAVID JACOBUS VAN LENNEP,

publice, praecipua quaedam Historiae et literarum capita tractat, vel ipsi juventuti, exercitationis causâ, disceptanda proponit;
privatim, tradit
Literas Latinas, interpretandis CICERONIS Oratione pro Archia, TACITI Germania, VIRGILII Georgicorum Libro quarto; explicandis Antiquitatibus Romanis;
Literas Graecas, interpretandis locis quibusdam HERODOTI in *selectis principum Historicorum*, a WYTTENBACHIO editis, PLUTARCHI

 Vi-

Vita Demosthenis, HESIODI Operum et Dierum parte altera, Idylliis THEOCRITI selectis;

Historiam Artium et Doctrinarum ab initio ad instauratas in Italia literas.

JOANNES WILLMET,

publice, *Historiam Poëseos Hebraeorum* tractat, aut praecipua Philologiae momenta ad disceptationem proponit;

privatim, *nonnullas* IBN CHALLICANI *Vitas*, quae *in solo codice suo* inveniuntur, interpretatur;

Lectiones vero *Grammaticas* atque *Exegeticas*, hoc iterum anno, habebit Vir Cl. T. ROORDA, illi honorifice Adjunctus.

CORNELIUS ANNE DEN TEX,

publice, varia loca ex Jure Naturae, Publico et Gentium tractat, vel ipsi juventuti disceptanda proponit.

privatim, tradit Jus naturale,

Jus criminale,

Jus publicum cum universum tum Belgicum,

Historiam jurisprudentiae Romanae,

Initia Oeconomiae politicae.

JACOBUS VAN HALL,

publice, selecta quaedam Juris Privati capita juventuti disceptanda proponit;

privatim, tradit

Jus Romanum, explicandis JUSTINIANI Imp. Institutionibus, enarrandis Digestorum libris XIX — L, ratione habita *Principiorum juris civilis*, quae scripsit WESTENBERGIUS.

Jus Civile Hollandicum, exponendis ejus principiis, secundum compendium a NIENHUISIO V. Cl. compositum;

Jus Judiciarium, explicanda theoria, quae dicitur Processus Civilis.

GISBERTUS JOANNES ROOIJENS,

publice, Quaestiones aliquot Theologicas Juventuti disceptandas proponit;

privatim, tradit

Theo-

Theologiae Christianae partem Theoreticam;
Theologiae Christianae partem Practicam;
Historiam Societatis et Religionis Christianae ab initio ad CAROLUM M.;
Exegesin novi Testamenti, interpretanda PAULI ad Philippenses Epistola a Cap.III: 1[b] ad finem, explicandisque deinde locis quibusdam selectis;
Exercitationes Homileticas moderatur.

NICOLAUS GOTHOFREDUS VAN KAMPEN,

publice, partes quasdam historiae literariae Patriae tractabit;
privatim, Styli Hollandici praecepta tradet, et exemplis illustrabit e florilegio suo (*Bloemlezing uit Nederlandsche Prosaschrijvers*),
Historiam Patriae enarrabit,
Historiam Linguae Batavae exponet,
Exercitationes oratorias moderabitur.

GUILLIELMUS VROLIK,

privatim, demonstrationes anatomicas habebit et
docebit
Historiam Naturalem,
Physiologiam,
Methodum Secandi,
Anatomen pathologicam.

TACO ROORDA,

privatim, *Grammaticam Hebraeam* docebit;
Antiquitatem Hebraeam illustrabit;
Cursoriâ, ut aiunt, lectione librum *Judicum* tractabit;
Exegesin veteris Foederis tradet interpretandis selectis JESAIAE vaticiniis;
Linguae Arabicae grammaticam docebit;
Cum provectioribus partem libri, qui falso WAKIDAEO attribuitur, *de expugnatione Memphidis et Alexandriae* leget;
Denique *Philosophiae theoreticae* initia, praesertim *Psychologiam* et *Logicam*, docebit.

GUILLIELMUS SIMON SWART,

privatim, docebit
Elementa Matheseos,
Physicam,
Chemiam generalem et applicatam.

GUILLIELMUS HENRICUS DE VRIESE,

privatim, docenda re herbaria interpretabitur *Elementa Botanica in usum praelectionum Academicarum edita a Viro Cl.* H. C. VAN HALL.
tradet Historiam naturalem remediorum simplicium.

CHRISTIANUS BERNARDUS TILANUS, Honorarius.

privatim, tradit
Chirurgiam et Obstetriciam theoreticam et practicam,
Exercitationibus clinicis in Nosocomio praeest.

GERARDUS CONRADUS BERNARDUS SURINGAR, Honorarius.

privatim, docebit
Therapiam Generalem et selecta Pharmacologiae capita;
Medicinam practicam, cum in scholis, tum ad lectos aegrotantium, in Nosocomio St. Petri.

HENDRIK DE HARTOG,

Zal, in geval er geene beletselen plaats hebben, 's Dingsdags, Woensdags en Donderdags, des middags om *twaalf* ure, in het klein *Auditorium* van het *Athenaeum Illustre*, publieke Lessen, in het Nederduitsch, over de Wiskunde, Zeevaart- en Sterrekunde geven; en dat wel in afloop van de volgende orde:
Eerstelijk over de *Rekenkunde*, *Decimale Breuken* en *Logarithmen-Getallen*, vervolgens over de *Meetkunde* en *Algebra* en het maken der *Sinus-* en *Logarithmen-Tafelen;* voorts over de Platte en Klootsche *Driehoeksmeting* en eenige Hoofd-eigenschappen der *Kegelsneden;* waarin over de beginselen der Sterre- en Aardrijkskunde, en laatstelijk over de Theorie der

der *Zeevaartkunde*, en wel inzonderheid over de berekening der *Lengte op Zee*, zal gehandeld worden: het een of ander Stuk echter meer of minder uitgebreid, of wel met bijvoeging van eenige verklaring der Zeevaartkundige Instrumenten, naar mate het getal en de lust der Toehoorders zulks zal schijnen te vorderen.

ACTA ET GESTA IN SENATU

PROFESSORUM ATHENAEI AMSTELAEDAMENSIS,

a die IX *m. Februarii* MDCCCXXXV *ad diem* VIII *mensis Febr. anni* MDCCCXXXVI.

Mense Julii MDCCCXXXV Praesidis munus, a Viro Clarissimo D. J. VAN LENNEP ad F. VAN DER BREGGEN, CORN. FIL., V. Cl. transiit.

LEC-

L E C T I O N E S

IN SEMINARIO EUANGELICO AUGUSTANAE CONFESSIONIS AMSTELAEDAMENSI HABITAE,

inde a feriis aestivis Anni MDCCCXXXV *usque ad ferias aestivas Anni* MDCCCXXXVI.

D. IO. THEOPHILUS PLÜSCHKE, *Prof Ord.*

JESAIAE *vaticinia selecta* ad regnum Messianum pertinentia interpretatus est.

Actorum Apostolicorum partem posteriorem cursoria lectione cum commilitonibus pertractavit.

Theologiam dogmaticam exposuit.

CHRIST. HENR. EBERSBACH, *Prof. Extraord.*

Ethicam Christianam tradidit.

Theologiam naturalem docuit.

GEORG. FREDER. SARTORIUS, *Prof. Extraord.*

De officiis doctorum et antistitum Ecclesiae Christianae in universum disseruit.

Exercitia homiletica moderatus est.

Catecheticam analyticam docuit et doctrinae Euangelicae tironibus explicandae rationem tradidit, adjunctis variis commilitonum exercitiis.

